

BEDEN

POLİTİKALARI

CİNSELLİĞİN VE ÜREMENİN SUÇ SAYILMASI HAKKINDA
BİR EL KİTABI

ULUSLARARASI
AF ÖRGÜTÜ

Uluslararası Af Örgütü, tüm insanların insan haklarından faydalandığı bir dünya için mücadele eden 10 milyondan fazla kişinin oluşturduğu bir küresel harekettir.

Vizyonumuz, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve diğer uluslararası insan hakları kabullerinde yer verilen insan haklarından her bir bireyin faydalananı olmasıdır.

Tüm hükümetlerden, siyasi ideolojilerden, ekonomik çıkarlardan ve dini inançlardan bağımsız ve asli gelir kaynağı üye aidatları ve bireysel bağışlar olan bir kurumdur.

BEDEN

POLİTİKALARI

CİNSELLİĞİN VE ÜREMENİN SUÇ SAYILMASI HAKKINDA BİR EL KİTABI

Uluslararası Af Örgütü Yayınları 2021

Özgün Künye:
Body Politics a Primer on Criminalization of Sexuality and Reproduction
© Amnesty International 2018
Index: POL 40/7763/2018

Kapak Fotoğrafı:
Kadınlar Polonya Parlamentosu önünde kürtaj haklarını savunmak için düzenlenen protestoya katılıyor. Varşova, 13 Ocak 2018. © WOJTEK RADWANSKI/AFP/Getty Images

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi
Hacımimi Mah. Kemeraltı Cad. Adahan No:31 Kat:2
PK: 34425 Karaköy Beyoğlu/İstanbul
T: 0212 361 62 17 - 18
F: 0212 361 62 19
amnesty.org.tr
posta@amnesty.org.tr - ihe@amnesty.org.tr

İlk Baskı Mayıs 2021
Uluslararası Af Örgütü Yayınları 2021

Yayına Hazırlayan: Dila Keleş
Çeviri: Özde Çakmak
Son Okuma: Ayşe Dayı
Sayfa Uygulama: Altuğ Çavuşoğlu
Matbaa: Güngörler Matbaa
ISBN: 978-605-87393-7-6

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü yayıncıdan önceden izin almadan çoğaltılamaz, erişim sistemlerinde saklanamaz ya da elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt ve/veya benzeri hiçbir şekilde ve hiçbir araçla yayımlanamaz.

Kitabın basımında emeği geçen Ceren Salmanoğlu, Fırat Doğan, Göksu Özahışalı ve Volkan Görendag'a sonsuz teşekkürlerle...

[amnesty.org.tr](https://www.amnesty.org.tr)

ULUSLARARASI
AF ÖRGÜTÜ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	8
SÖZLÜK	10
GİRİŞ	14
ARKA PLAN	26
Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları derken neyi kastediyoruz?	27
Cinsel sağlık hakları, üreme sağlığı hakları: Aralarında ne fark var?	27
Ceza hukukunun meşru ve meşru olmayan kullanımları	28
Usule ilişkin korumalar	31
Devlet cezasının sınırları	32
CİNSELLİK VE ÜREMENİN KRİMİNALİZASYONU NE DEMEKTİR?	38
Cinsel şiddetin kriminalizasyonu ne demektir?	39
Cinsel ilişkiye onay ne demektir?	40
Devletler neden kriminalize eder?	41
Yaftalama, klişeleştirme ve suçlama	47
Toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık ve şiddet	49
Translar ve intersekslerin deneyimlediği kriminalizasyon	50
Devletler nasıl kriminalize eder	52
Cezalandırma ve suçluluk varsayımı	54
CİNSELLİĞİN VE ÜREMENİN KRİMİNALİZE EDİLMESİ:	
BİR İNSAN HAKLARI SORUNU	60
Devletin saygı duyma, koruma ve yerine getirme yükümlülükleri	61
Bedensel özerklik	62
Kriminalizasyon ve insan hakları ihlalleri	63
İfade, toplantı, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakları	64
Yaşam hakkı ile işkence ve diğer türde kötü muameleyle uğramama hakkı	64
Sağlık hakkı	65
Eşitlik ve ayrımcılık yapmama	66
Devletlerin cinsiyet ve toplumsal cinsiyet klişeleriyle mücadele yükümlülükleri	67
Devletlerin kesişimsel ayrımcılıkla mücadele yükümlülükleri	68

EKLER	73
EK 1	
EŞCİNSEL İLİŞKİNİN SUÇ HALİNE GETİRİLMESİ	76
EK 2	
EVLİLİK DIŞI CİNSEL İLİŞKİNİN SUÇ HALİNE GETİRİLMESİ	92
EK 3	
HIV BEYAN ETMEME, MARUZİYETİ VE AKTARIMININ SUÇ HALİNE GETİRİLMESİ	110
EK 4	
ERGENLERİN CİNSEL FAALİYETİNİN SUÇ HALİNE GETİRİLMESİ	134
EK 5	
SEKS İŞÇİLİĞİNİN SUÇ HALİNE GETİRİLMESİ	150
EK 6	
KÜRTAJIN SUÇ HALİNE GETİRİLMESİ	178
EK 7	
GEBELİĞİN SUÇ HALİNE GETİRİLMESİ	204

Bir kadın, Burkina Faso'nun başkenti
Ouagadougou'da bulunan Focob Sığınma
Evi'nin mutfağının önünde duruyor.
© Sophie Garcia/Corbis
for Amnesty International.

ÖNSÖZ

Devletlerin cinselliği ve sağlığa ilişkin üreme kararlarını suç haline getirmesi uzun bir geçmişe dayanıyor. Ne yazık ki, son birkaç on yılda insan haklarını korumaya gösterilen dikkatin artmasına rağmen kriminalizasyon telaşı azalma belirtisi göstermiyor. Bazı yerlerde bu eğilimin yenilerek güçlendiği görülüyor. Örneğin, Amerika kıtasının büyük bir kısmında kadınlar ve sağlık çalışanları kürtaj hizmetleri istedikleri, elde ettikleri veya sağladıkları için cezalandırılabilirler. Afrika'nın bazı eyaletlerinde fırsatçı politikacılar çağdışı yönetmelikleri yeniden dirilttiler ya da eşcinsel ilişkiyi korkunç cezalarla cezalandıran yeni yasalar çıkardılar. Cinselliği ve sağlığa ilişkin üreme kararlarını suç haline getirme telaşının gelişmekte olan ya da en az gelişmiş ülkelerle sınırlı olmadığı göze çarpıyor. Son birkaç yılda, ABD'de, normalde yasal olan eylemleri gebelik sırasında gerçekleştirdikleri için hapse giren kadınların sayısının arttığına tanıklık ettik; ister zengin ister yoksul olsun, çok sayıda eyalette kişiler HIV aktardıkları suçlamasıyla yargılanabiliyor.

Özellikle cinsel sağlık ve üreme sağlığıyla ilgili faaliyetin suç sayılması, sağlık hakkı başta olmak üzere insan haklarının gerçekleştirilmesinin önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Bazıları tarafından bir “halk sağlığı” tedbiri olarak haklı gösterilmek istense de, bu türden suç saymalar, birçok durumda riskli davranışları merdiven altına iterek ve etkili sağlık hizmetlerinin sağlanmasını önleyerek başlıca halk sağlığı sorunlarını ağırlaştırmakta; önlenebilir hastalıkları ve ölümleri artırmaktadır. Karşılıklı onaya dayalı üreme davranışlarının ve cinsel davranışların suç sayılması, bireyin sağlık hakkının gereğini yapma becerisinin temeli olan otonomiye de ihlal eder.

Cinselliğin ve üreme kararlarının suç sayılması, insan haklarını olumsuz etkilemenin yanı sıra yasaklanan davranışla iştigal eden (ya da iştigal ettiği varsayılan) kişilere yönelik yaftalamaya, ayrımcılığa ve hatta şiddete sebebiyet vererek, risk altındaki kırılgan kişilerin sağlığını tehlikeye atabilir. Nitekim, cezalandırmayla karşı karşıya kalan kişilerin, aynı davranışı gerçekleştiren varlıklı kişilerin aksine, yoksul, ötekileştirilmiş ve kırılgan grupların üyeleri oldukları görülmektedir. Üstelik bu türden suç saymalar yalnızca yasanın yöneldiği kişiyi etkilemekle kalmaz; devletlere, bireylerin mahrem karar alma süreçlerine müdahale etme ve kişileri katı cinsel normlar ve toplumsal cinsiyet normlarına uymaya zorlama gücü vererek, halkın tümünün haklarını olumsuz etkiler. Genel ahlaka ilişkin meşru olmayan amaçlar doğrultusunda devlet mekanizmasının gücünü kullanmak genellikle keyfi tutuklama ve gözaltı, taciz, damgalama, ayrımcılık ve şiddete izin veren bir ortama yol açabilir. Bu tür bir yetki kullanımı hukuk devletine saygıyı da zayıflatır.

Ne yazık ki, cinsellik ve üreme ile ilgili kararların ve davranışların suç sayılması çoğunlukla – özellikle de bu türden cezai düzenlemelerin hedefi siyasal haklarından mahrum bırakılan ya da toplumsal olarak ötekileştirilen gruplar

olduğunda – seçmenlerden siyasi destek almanın aracı olabilmektedir. Bu nedenle, bu sorunun derinliğini ve boyutlarını vurgulamak ve dünya genelindeki aktivistleri cinsellik ve üreme ile ilgili kararları ve davranışları doğrudan ya da dolaylı olarak suç sayan yasalara meydan okumak üzere güçlendirmek önemlidir.

Uluslararası Af Örgütü'nün El Kitabı ve Kılavuzu – Beden Politikaları: Cinselliğin ve üremenin suç haline getirilmesi – aktivistlerin cinselliğin ve üreme kararlarının hukuka aykırı olarak suç sayılmasını hem anlamalarını hem de buna karşı çıkmalarını sağlayabilecek güncel, anlamlı ve sevindirici bir katkıdır. Bugün devletlerin içine sızan kriminalizasyonun boyutlarını ve meşru halk sağlığı ya da genel ahlak kisvesi altında tanıtılan bu tür politikaların verdikleri zararı anlamak gerekir. Bu el kitabı, belli başlı konular ile gerek doğrudan gerek dolaylı kriminalizasyonun bir kişinin insan haklarında ve bir bütün olarak toplum sağlığı üzerinde yarattığı hasarı ayrıntılarıyla ele almaktadır. Ancak cinsellik ve üreme kararlarının suç haline getirilmesi sorununu anlamak yeterli değildir; bu soruna meydan okuyacak adımların da atılması gerekir. Kılavuz; paydaş katılımı ve gücünü haritalandırma, savunuculuk hedeflerini tanımlama ve yeterlik inşa etme gibi somut kampanya teknikleri sunmaktadır. Eğitim Kitapçığı çeşitli kitleler ve aktivistlerin bu meseleler hakkındaki anlayışlarını ve yeterliklerini inşa etmek için kullanılabilir.

“Dünya genelinde devletleri etkisi altına aldığı görülen cinsellik ve üreme kararlarını suç haline getirme dalgası düşünüldüğünde, Uluslararası Af Örgütü'nün Cinsellik ve Üremenin Suç Sayılması serisinin, benzeri kriminalizasyon politikalarının yol açtığı hasarın ve mücadele araçlarının savunucular ve aktivistlerce tam olarak anlaşılmasını sağlayarak, bu eğilimin önüne geçmeye yardımcı olacağını umuyorum.”

Anand Grover

Herkesin mümkün olan en yüksek fiziksel ve ruhsal sağlık standardından yararlanma hakkı konusunda çalışan Eski BM Özel Raportörü

SÖZLÜK

Cinsel onay yaşı

Bir kişinin yasal olarak cinsel faaliyete onay verebilir sayıldığı yaş. Benzer şekilde, bir kişinin bir başkasıyla cinsel faaliyette bulunmasına yasal olarak izin veren asgari yaştır.

Cinselliğin ve üremenin suç haline getirilmesi

Bireylerin hukuksal olarak cezalara maruz kalabileceği belli cinsel eylemler ve/veya üreme eylemleri, kararları ya da toplumsal cinsiyet ifadelerini cezai olarak yasaklama süreci. Ayrıca, genel ceza hukukunun belirli cinsel davranış ve/veya üreme davranışı, kararları ve/veya toplumsal cinsiyet ifadesine müdahil insanlara karşı ayrımcı kullanımı – ki uygulamada fiili bir yasak şeklinde işleyebilir – ve insanları belirli cinsel eylemler ve/veya üreme eylemleri, kararları ya da toplumsal cinsiyet ifadesine sahip oldukları için cezalandırma etkisi olan diğer yasa türleri ve politikalarının uygulanmasıdır.

Bu geniş tanım aşağıda sıralanan doğrudan suç haline getirme, dolaylı suç haline getirme ve cezalandırma biçimlerini içerir:

Doğrudan suç haline getirme

Özellikle cinsel eylemler ve/veya üreme eylemleri, kararları ya da toplumsal cinsiyet ifadelerini hedef alan ve cezalandıran ceza kanunları çıkarma ve/veya uygulama.

Dolaylı suç haline getirme

Belirli cinsel eylemler ve/veya üreme eylemlerine, kararlarına ya da toplumsal cinsiyet ifadelerine yaptırım uygulamak için genel ceza hukukunu ya da cezalandırıcı özel hukuku veya dini kuralları ayrımcı bir şekilde uygulama.

Cezalandırma

Cinsel eylemler ve/veya üreme eylemlerine, kararlarına ya da toplumsal cinsiyet ifadelerine dayanarak insanları cezalandırmak, kontrol etmek ve denetim altına almakta cezai kanunlarla

aynı amaca ve etkiye sahip yasalar, politikalar ve idari kurallar olarak adlandırılır.

Suçluluk varsayımı

Cinsel eylemler ve/veya üreme eylemlerine, kararlarına ya da toplumsal cinsiyet ifadelerine dayanarak insanları cezalandırmak, kontrol etmek ve denetim altına almakta cezai kanunlarla aynı amaca ve etkiye sahip yasalar, politikalar ve idari kurallar olarak adlandırılır.

Ceza kanunları ve politikaları ya da cezalandırıcı düzenlemeler

İnsanları belirli cinsel eylemler ve/veya üreme eylemleri, kararları ya da toplumsal cinsiyet ifadeleri nedeniyle cezalandırma etkisine sahip, cezai ve cezai olmayan yasalar, politikalar ve uygulamalar.

Toplumsal cinsiyet

İnsanların büyük ölçüde atanmış cinsiyetlerine dayanan, toplumsal olarak inşa edilmiş özellikleri. Bu özellikler toplumdan topluma değişiklik gösterir ve değişebilir ya da değiştirilebilir. Kişiler ya da gruplar yerleşik toplumsal cinsiyet normlarına “uymadıkları”nda ya da bu normlara göre davranmadıklarında genellikle yaftalanma, ayrımcı uygulamalar ya da sosyal dışlanma ile karşılaşır.

Toplumsal cinsiyet ifadesi

Kişinin toplumsal cinsiyet kimliğini ifade etme araçlarıdır. Kıyafet, makyaj, konuşma, hal ve tavır, cerrahi ya da hormonal tedaviyi içerebilir ya da içermeyebilir.

Toplumsal cinsiyet kimliği

Doğumda atanan cinsiyet ile uyushabilen ya da uyushmayan toplumsal cinsiyetin kişi tarafından derinden hissedilen içsel ve bireysel deneyimi.

Geleneksel cinsiyet normlarına uymayan kişiler (gender non-conforming)

Toplumsal cinsiyet kimliği, rolü ya da ifadesi; belli bir kültürde ve belli bir tarihsel dönemde, atanmış cinsiyetleri için normatif olandan farklılık gösteren kişileri tanımlar.

Kesişimsel ayrımcılık

Kesişimsel ayrımcılık aynı anda birden çok gerekçe kullanılarak yapılan ayrımcılık olup, ayrımcılık gerekçelerinin her birinin tek başlarına yol açacakları dezavantajlardan çok daha farklı mağdurluklara yol açar.

Gebeliğin kriminalize edilmesi

Kadınlara kendi gebelikleri için zararlı olarak yorumlanan eylemler nedeniyle çeşitli cezalar ya da para cezaları verme süreci.

Cinsel yönelim

Kişinin farklı bir toplumsal cinsiyetten ya da aynı toplumsal cinsiyetten ya da birden fazla toplumsal cinsiyetten kişilere yönelik yoğun duygusal, sevgi dolu ya da cinsel çekim hissetme ve yakın ve cinsel ilişkiler kurma durumu.

Evlilik dışı cinsel ilişki

Evli olmayan kişiler arasındaki cinsel ilişki. Ceza hukukunda genellikle “zina” ya da “gayrimeşru ilişki” olarak adlandırılır.

Seks işçiliği

Satıcı ile alıcı arasında mutabakata varılan şartlarda, onayı olan yetişkinler arasında bir tür bedel karşılığında cinsel hizmet alışverişi. Seks işçiliği farklı biçimler alır; ülkeler ve topluluklar arasında ve içerisinde değişiklik gösterir.

Trans

Trans, toplumsal cinsiyet ifadesi ve/veya toplumsal cinsiyet kimliği doğumda atanan cinsiyetlerine dayalı geleneksel beklentilerden farklılık gösteren bireyleri tanımlamak için kullanılan bir ifadedir.

Varşova'da protestocular, Polonya
parlamentosunda görüşülen ve kürtağla
ilgili yeni sınırlandırmalar öngören yasa
teklifine karşı yürüyor. 17 Ocak 2018.
© Grzegorz Żukowski

GİRİŞ

“Erotik zevk, fantezi, keşif, yaratma ve üremenin yanı sıra tehlike ve istismar kapasitesi ile birlikte cinselliği hepimiz paylaşıyoruz. Sağlık ve esenliğin yanı sıra hastalık, kötüye gitme, şiddet ve ölüm kapasitesiyle hepimiz bir beden taşıyoruz. Beden bütünlüğü ve hakları güçlü bir kavramdır ve uzun zamandır parçalı gettolarda çalışmış gruplar arasındaki koalisyonları birleştirebilir.”

Rosalind P. Petchesky, “Rights of the body and perversions of war: Sexual rights and wrongs ten years past Beijing” [Bedenin hakları ve savaşın sapkınlıkları: Pekin’in son on yıllık geçmişinde cinsel açıdan doğrular ve yanlışlar], International Social Science Journal 2, 2005.

Cinsellik insan olmanın içkin bir parçasıdır; hepimiz cinselliğimizi, cinsel yönelimimizi ve toplumsal cinsiyet kimliğimizi nasıl ifade edeceğimize karar verebilmeliyiz. Gebe kalıp kalmayacağımıza, ne zaman gebe kalacağımıza ve evlenip evlenmeyeceğimize, ne zaman ya da kiminle evleneceğimize karar vermekte özgür olmalıyız. Bedenlerimiz, cinselliğimiz ve üreme hakkında karar alma yeterliği, hem insanlık onuru için hem de fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal refahtan faydalanılabilmesi ve insan haklarının tüm yelpazesi ile gerçekleştirilebilmesi için esastır.

Dünya genelinde cinselliğin ve üremenin suç olarak gösterilmesi haklarımızdan faydalanabilmemizin önünde büyük bir engeldir ve milyonlarca kişiyi insanlık onurundan mahrum eder. Bazen cinsel eylemlerimiz ve üreme eylemlerimizi ve kararlarımızı hedef almak için kürtaj, evlilik dışı cinsel ilişki ya da eşcinsel ilişkiler hakkında cezai yasaklar gibi yasalar ve politikalarla doğrudan düzenlemeler yapılır. Bazen de dolaylı düzenlemeler, belirli cinsel tercihler ve üreme tercihlerini ya da toplumsal cinsiyet ifadelerini denetlemek ve cezalandırmak için kamu düzeni ya da “ahlak”a ilişkin çeşitli ceza kanunlarını, medeni kanunları ya da dini kanunları kullanır.

Devletler, uluslararası insan hakları hukuku gereğince, güvenliğimiz ve kamu sağlığı için işlevsel ve hesap verebilir bir yasal sistem ve politika sistemi sağlamaktır. Fakat yaşamlarımızı düzenlemek için sınırsız yetkiye sahip değildirler. Devletler karşılıklı onaya dayalı cinsel eylemler ve üreme eylemlerini, kararlarını ya da toplumsal cinsiyet ifadelerini suç saydıklarında meşru sınırları aşar, uluslararası insan hakları normlarını çiğner ve insanlık onurumuzu zedelerler.¹

Ceza yargı sistemleri ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de, genellikle hükümetler ceza kanunu ya da ceza hukuku yoluyla cezalar uygulayarak kamuya ya da kişilere yönelik belli edimleri yasaklarlar. Ceza aynı zamanda medeni, idari ve/veya dini ya da örfi kanun yoluyla da verilebilir. Bu belgenin hedefleri doğrultusunda, “kriminalizasyon,” bireylerin kanun gereği cezalara maruz kalabildiği belirli cinsel eylemler ve/veya üreme eylemleri ve kararları ya da toplumsal cinsiyet ifadelerini cezai olarak yasaklama sürecidir. Ayrıca genel ceza hukukunun belirli cinsel eylemler ve/veya üreme eylemleri, kararları ve/veya toplumsal cinsiyet ifadeleriyle işgal eden insanlar aleyhine ayrımcı şekilde kullanımına da – bu uygulamada fiili bir yasak şeklinde işleyebilir – işaret eder. “Cezalandırma,” yasaklanan cinsel eylemler ve üreme eylemleri ve kararları ya da toplumsal cinsiyet ifadelerine dayanarak insanları cezalandırma, kontrol etme ve denetlemede cezai kanunlar ile aynı niyet ve etkiye sahip yasaları, politikaları ve idari kuralları ifade eder.

Kriminalizasyon keyfi tutuklamalara, sorgulamalara, yargılamalara ve ağır cezalara yol açabilir. Ceza yargı sistemi içerisindeki devlet memurlarının ve daha geniş anlamda toplumun bize yönelik ayrımcılık, taciz, gasp ve şiddet uygulamasına da yol açabilir. Bu durum toplumsal ve ekonomik ötekileştirmeye ve bireylerin ve grupların hayati hizmetlerden dışlanmasına neden olabilir.

Cinselliğin ve üremenin suç sayılmasının boyutları ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de her bölgede değişen biçimlerde belgelenmektedir. Örneğin, bazı Güney Amerika ülkelerinde² ve çok sayıda ABD eyaletinde³ kürtaj erişimiyle ilgili artan kısıtlamalar ve gebelik sırasındaki eylemleri nedeniyle kadınları cezalandıran yasalar vardır. Avrupa’da ve Kuzey Amerika’da HIV ile yaşayan insanların⁴ eylemleri yasa koyucuların ve savcılarının giderek ilgisini çekmektedir. Birçok Afrika eyaletinde eşcinsel ilişkiyi⁵ suç sayan yasaların kullanımı yoğunlaşmıştır. Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika’nın bazı yerlerinde evlilik dışı cinsel eylemlere getirilen cezai yasaklar⁶ ve temel cinsel sağlık bilgileri⁷ ya da hizmetlerine erişim kısıtlamaları bütün grupların cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarını zayıflatmaya devam etmektedir.

Devletler onaya dayalı cinsel davranışları ve üreme davranışlarını ya da cinsel kimlikler ve toplumsal cinsiyet kimliklerinin ifade edilmesini suç saydığında herkes kaybeder. Eşcinsel ilişkiler hakkındaki cezai yasaklamalar gibi belli bir grubun özgürlükleri üzerindeki kısıtlamalar herkesin insan haklarını zayıflatır. Devletlerin insanların yaşamlarının en kişisel alanlarına müdahale etmelerine ve bireysel karar almayı sınırlandırmalarına olanak tanırırlar. Herkesi devletin belirlediği toplumsal cinsiyet normları, cinsel normlar ya da üreme normlarına uymaya zorlar ve uymayanların cezalandırılmasına yol açarlar.

Bu tür yasalar ve politikalar genellikle kimlikleri yüzünden ya da ekonomik durumları, cinsiyetleri, ırksal aidiyetleri, toplumsal cinsiyet ifadeleri, cinsel yönelimleri ya da göçmenlik, sağlık ya da engellilik durumlarına ilişkin verdikleri kararlar yüzünden baskın toplumsal normlara uymayan ya da uymayan kişileri orantısız biçimde etkilemektedir. Cinsel “suçlar” ve üreme “suçları” nedeniyle yaptırım ya da hapis cezasıyla karşı karşıya kalan çoğu kişi gerçekte yoksulluk, sosyal dışlanma, kimlik ya da toplumdaki statüleriyle bağlantılı eylemler ve kararlar yüzünden cezalandırılmaktadır.⁸ Daha “suçlu” olmadıkları halde, ilerleyen bölümlerde ayrıntılarıyla ele alınacağı gibi, daha fazla kriminalize edilmektedirler.

Cinselliğin ve üremenin suç sayılmasını destekleyenler genellikle bunun “ahlak”ı koruduğunu, güvenliğini artırdığını, zararı azalttığını ya da sağlığı geliştirici davranışları teşvik ettiğini iddia ederler. Fakat bu iddialara dünya genelinde, özellikle insan hakları savunucuları ve sağlık uzmanları tarafından karşı çıkılmaktadır. Aslına bakılırsa, kriminalizasyon bireylere ve topluluklara yönelik riskleri artırır ve etkili sağlık hizmetlerinin tedarik edilmesini engeller. Örneğin, kürtajın cezai anlamda tamamen yasaklanması, kürtajları ya da istenmeyen gebelikleri önlemez ama kadınları yeterli üreme hizmetlerinden ve bilgilerinden mahrum bırakır ve daha yüksek seviyelerde tehlikeli ve yasadışı kürtajlara yol açar.¹⁰ Benzer şekilde, HIV ile yaşayanların cinsel davranışlarının kriminalize edilmesi büyük olasılıkla onları izole edecek ve sağlık hizmetleriyle anlamlı etkileşim kurmaktan vazgeçirerek sağlıklı davranışları ve karar almalarını tehdit edecektir.¹¹

Devletler cinselliği ve üremeyi suç saymaya odaklandıklarında insanları cinsel şiddetten korumak için gösterilen meşru çabalar da baltalanır. Örneğin, “zina”yı suç haline getiren yasalar, tecavüze maruz bırakılan kadınları evlilik dışı cinsel eylem nedeniyle yargılanma riski altına sokabilir ve saldırganların ceza almamaya devam etmelerine neden olabilir.¹² Benzer şekilde, eşcinsel ilişkinin suç sayılması lezbiyen, gey ya da biseksüel kişilerin, tutuklanma ya da ayrımcı tutum tehlikesi sebebiyle, kendilerine yönelik cinsel şiddet ya da başka türde bir şiddet biçimini bildirmelerini zorlaştırır. Bazı durumlarda HIV’le yaşayan kişiler tecavüze maruz bırakıldığında, HIV maruziyeti ya da aktarımını kriminalize eden yasalar yüzünden “faili tehlikeye atmak” gerekçesiyle polis soruşturmasına uğramaktadır.¹³

Uluslararası Af Örgütü’nün El Kitabı (İndeks No: POL 40/7763/2018), Kampanya Kılavuzu (İndeks No: POL 40/7764/2018) ve Eğitim Kitapçığından (İndeks No: POL 40/7771/2018) oluşan Beden Politikaları: Cinsellik ve Üremenin Suç Sayılması serisi, örgütün küresel hareketinin yanı sıra ortaklarına ve dünya çapındaki aktivistlerine donanım kazandırmayı, cinsel eylemler ve üreme eylemlerinin, kararlarının ve toplumsal cinsiyet ifadelerinin haksız şekilde suç haline getirilmesine meydan okumayı amaçlar. Seri, devletlerin en büyük cezai ve denetleyici gücü olduğu için öncelikle ceza hukukunun uygulanmasına odaklanıyor. Bununla birlikte, seri yaftalama, cezalandırma ve çeşitli insan hakları ihlallerine yol açan daha geniş kapsamlı cezai düzenlemelere ve suçluluk varsayımlarına da değinmektedir.

DEĞİŞİM İÇİN ULUSLARARASI YETKİ

Nisan 2010 ile Ağustos 2011 arasında, herkesin mümkün olan en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardından yararlanma hakkı alanında Birleşmiş Milletler Özel Raportörü (BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü) eşcinsel ilişki; cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği; seks işçiliği; HIV aktarımı; kürtaj; gebelik sırasındaki davranış; gebelikten korunma, eğitim ve bilgiye erişim nedeniyle uygulanan cezai yaptırımların insan hakları standartlarını ihlal ettiği ve kişilerde yol açtığı büyük ve süregiden zararları üzerine iki rapor yayımladı.¹⁴ Özel Raportör kürtajın, seks işçiliğinin, karşılıklı onaya dayalı eşcinsel cinsel davranışın, kasti olmayan HIV aktarımının ya da maruziyetinin suç olmaktan çıkarılmasının yanı sıra gebelikten korunma ve cinsel sağlık ve üreme sağlığına ilişkin bilgilerin tedarik edilmesi için çağrıda bulundu.

2011'de BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri insanları cinsellik ve toplumsal cinsiyetler temelinde kriminalize eden – özellikle eşcinsel davranışları kriminalize eden ya da eşcinsel partnerler arasında cinsel ilişki için daha yüksek onay yaşı sınırları dayatan – ayrımcı yasaların feshedilmesi çağrısında bulundu.¹⁵ Daha yakın bir zamanda, BM Kalkınma Programı tarafından sponsorluğu yapılan Küresel HIV ve Hukuk Komisyonu, cinsiyeti ve cinselliği denetlemek için ceza yargı sisteminin kullanılmasının HIV bulaşmasını artırdığını ve küresel HIV salgınını körükleyen temel bir etken olduğunu belirledi.¹⁶ Komisyon, eşcinsel davranışları ya da LGBTİ kimliklerini; kasti olmayan HIV aktarımını ya da maruziyetini ve gençler için cinsel sağlık ve üreme sağlığı bilgilerini sağlamayı suç sayan yasaların yürürlükten kaldırılmasını içeren kapsamlı önerilerde bulundu.

2014 yılında, BM Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW Komitesi) devletlere kürtajı suç saymaktan tamamen çıkarma ve – en azından – tecavüz, ensest, annenin hayatına ve/veya sağlığına yönelik tehdit ya da ciddi fetüs sakatlığı durumlarında kürtajı yasallaştırma çağrısında bulundu.¹⁷ BM İnsan Hakları Komitesi, “doktorlara ve diğer sağlık çalışanlarına (cezai kanun hükümleri dahil) kürtaj yaptıran kadınları bildirmeye yönelik yasal yükümlülük”¹⁸ dayatmanın, kadınların özel hayatın gizliliği hakkının ihlali olduğunu belirtmiştir.

2016'da, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (CESCR), devletlerin, bireyin ya da belli bir grubun sağlık tesislerine, hizmetlerine, ürünlerine ve bilgilerine erişimini suç sayan, engelleyen ya da zayıflatan yasaları, politikaları ve uygulamaları feshetmek ya da yürürlükten kaldırmakla yükümlü olduklarını belirtti. Genel Yorum 22 uyarınca kürtajı kriminalize eden ya da kürtaja erişimi sınırlandıran yasalar feshedilmeli ya da iyileştirilmelidir; kürtaja erişim, sağlık hakkının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilir.¹⁹

Yine 2016'da, BM hukuk ve uygulamada kadına yönelik ayrımcılık Çalışma Grubu özellikle gebe kadının hayatına ya da sağlığına – zihinsel sağlık dahil – yönelik risk, tecavüz, ensest ve ölümcül fetüs sakatlıkları durumunda hamileliğin sona erdirilmesi hakkında kısıtlayıcı yasaların ve politikaların feshedilmesini tavsiye etti.²⁰ Devletlerin ilk üç aylık dönem boyunca ya da yukarıda sıralanan belirli durumlarda, kadınların istekleri doğrultusunda gebeliklerini sonlandırmalarına izin vermeleri gerektiğini ekledi.²¹ Ayrıca, BM Çocuk Hakları Komitesi (CRC), kriminalizasyon sorununu açıkça ele alarak, devletleri kürtajı suç olmaktan çıkarmaya, mevzuatı gebe ergenlerin üstün yararını güvence altına alacak yeni bir bakış açısıyla gözden geçirmeye ve gebe ergenlerin görüşlerinin kürtajla

ilgili kararlarda her zaman dikkate alınmasını ve bu görüşlere saygı duyulmasını sağlamaya davet eden, çocuk haklarının hayata geçirilmesi hakkındaki Genel Yorum 20'yi kabul etti. Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları konusunda ürünlere, bilgiye ya da danışmaya erişim önünde üçüncü taraf onayı ya da izni gerekliliği gibi hiçbir engelin olmaması gerektiğini belirtti.²²

2016 HIV ve AIDS Üst Düzey Toplantısı raporunda, BM Genel Sekreteri ceza hukukunun sağlık ve insan hakları üzerindeki olumsuz etkilerini kabul etti:

Ceza hukukunun kötüye kullanımı genellikle sağlığı olumsuz yönde etkiler ve insan haklarını ihlal eder. HIV maruziyetinin, beyan edilmemesinin ve aktarımının aşırı geniş kapsamda suç sayılması uluslararası ölçekte kabul edilen halk sağlığı tavsiyelerine ve insan hakları ilkelerine aykırıdır. Yetişkinlerin onaya dayalı cinsel ilişkilerinin suç sayılması bir insan hakları ihlalidir; bu ilişkilerin yasallaştırılması, HIV enfeksiyonu karşısında kırılganlığı azaltabilir ve tedaviye erişimi iyileştirebilir. Enfeksiyon önleyici hapları bulundurma ve kullanmanın suç olmaktan çıkarılması ve zarar azaltmaya yönelik bütüncül hizmetlere erişimi mümkün kılan yasalar ve politikaların geliştirilmesinin HIV aktarımını azalttığı görülmektedir. Benzer şekilde, seks işçiliğinin suç olmaktan çıkarılması şiddeti, tacizi ve HIV riskini azaltabilir. Seks işçileri ayrımcılığa uğramama, sağlık, emniyet ve güvenlik hakları dahil tüm bireylere tanınan insan hakları güvencelerinden yararlanmalıdır.²³

Bu kabul ışığında, BM Genel Sekreteri devletlere şöyle seslendi:

Hiç kimseyi arkada bırakmayın ve insan haklarını ihlal eden cezalandırıcı yasaları, politikaları ve uygulamaları – eşcinsel ilişkilerin, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim çeşitliliğinin, uyuşturucu kullanımı ve seks işçiliğinin suç sayılması; HIV'in beyan edilmemesi, maruziyeti ve aktarımının yaygın olarak suç sayılması; HIV ile ilgili seyahat kısıtlamaları ve zorunlu testler; ergenlerin sağlık hizmetine erişim hakkını sınırlandıran onay yaşı yasaları ve belirli gruplara yönelik her türlü şiddet biçimi dahil – kaldırarak, hizmetlere erişim sağlayın.²⁴

Bu El Kitabı devletlerin saygı duymaları, korumaları ve yerine getirmeleri gereken cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına ve devletlerin insanların bu hakları kullanmalarını nasıl cezalandırdığına ve engellediğine dair bir genel değerlendirme sunmaktadır. Bu El Kitabı bu meselelere insan hakları bakış açısından, özellikle de “bedensel özerklik” – bedenlerimizle ne yapacağımıza, neye izin vereceğimize, neyi arzulayacağımıza ve/veya başkalarının bedenimizle neleri yapmasını yasaklayacağımıza karar verme ve bedenlerimizle ilgili önemli kararları alma hakkı – merceğinden, bakmaktadır. Bu El Kitabı aşırı geniş yasaların ve politikaların cinsel eylemleri ve üreme eylemlerini, kararlarını ve toplumsal cinsiyet ifadelerini suç sayarak bedensel özerkliğimizi ihlal ettiği ve bizi onurumuzdan ve insan haklarından mahrum bıraktığı yedi sorun alanına ilişkin tartışmaları içermektedir.

Bu El kitabı, cinsellik ve üremenin suç sayılmasına karşı çıkmak için Uluslararası Af Örgütü'nün küresel hareketini cesaretlendirmeyi ve güçlendirmeyi amaçlar. El kitabı, aktivistlere devletlerin cinsellik ve üreme alanlarındaki haksız kriminalizasyonuna karşı çıkmak için stratejik bir kampanya planlamalarında rehberlik sağlayan yardımcı Kılavuz (İndeks No: POL 40/7764/2018) ile birlikte okunmalıdır. Eğitim Kitapçığı (İndeks No: POL 40/7771/2018), El Kitabını ve Kampanya Kılavuzunu tanıtmak ve kriminalizasyon, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları ve kampanyaları etrafında yeterlik inşa etmek için bir kaynaktır.

Dünyanın dört bir yanındaki aktivistlerin, genellikle büyük kişisel riskleri göze alarak, kriminalizasyon ile ilgili savunuculuk yaptıklarını bilmek önemlidir. Burada onların muhteşem çalışmalarını ve mücadelelerini kabul ediyor; küresel hareketimizi, herkesin, uluslararası insan hakları hukuku tarafından güvence altına alınmış olan haklarından eksiksiz şekilde yararlanmasını sağlamak için onlara katılmasını teşvik etmek istiyoruz.

NOTLAR GİRİŞ

1 D. Uberoi ve diğerleri, "Using human rights to address consequences of criminal laws on sexuality and reproductive autonomy" [Cinsellik ve üreme özerkliği hakkındaki ceza yasalarının sonuçlarını ele almak için insan haklarını kullanmak], 16 *International Journal of Human Rights*, Sayı 7, 2012, www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13642987.2011.652366

2 Uluslararası Af Örgütü, *The total abortion ban in Nicaragua: Women's lives and health endangered, medical professionals criminalized* [Nikaragua'da genel kürtaj yasası: Kadınların hayatları ve sağlığı tehlikede, sağlık çalışanları kriminalize ediliyor], İndeks No: AMR 43/001/2009; BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BMİHYK), *El Salvador: UN experts urge Government to reconsider current abortion legislation and practice* [El Salvador, BM uzmanları hükümeti mevcut kürtaj yasası ve uygulamasını yeniden değerlendirmeye çağırıyor], 4 Haziran 2013, http://www.ecoi.net/local_link/249136/359526_en.html; İnsan Hakları İzleme Örgütü, *My rights, and my right to know: Lack of access to therapeutic abortion in Peru* [Haklarım ve bilmek hakkım: Peru'da tedavi amaçlı kürtaja erişememe], 2008, <http://www.hrw.org/reports/2008/07/08/my-rights-and-my-right-know-0>; BM Kadınlara Yönelik Ayrımcılığı Ortadan Kaldırma Komitesi (BM CEDAW Komitesi), Son Gözlemler: Honduras, BM Belge No: CEDAW/C/HON/CO/6, 2007 ve BM Belge No: CEDAW/C/HND/CO/7- 8, 2016; İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Rape victims as Criminals: Illegal abortion after Rape in Ecuador* [Suçlu olarak Tecavüz Mağdurları: Ekvador'da Tecavüz Sonrası Yasadışı kürtaj], 2013, www.hrw.org/node/118218

3 L.M. Paltrow ve J. Flavin, "The policy and politics of reproductive health: Arrests of and forced interventions on pregnant women in the United States, 1973-2005: Implications for women's legal status and public health" [Üreme sağlığına dair önlem ve politikalar. ABD'de gebe kadınların tutuklanması ve zorla müdahaleler, 1973-2005: Kadınların yasal statüleri ve halk sağlığına yönelik çıkarımlar], Nisan 2013, 38 *Journal of Health Politics, Policy and Law*, Sayı 2, jhppl.dukejournals.org/content/38/2/299.full.pdf+html?sid=b0811f36-d4e4-4b51-a830-e175e6eee40c

4 HIV'le Yaşayanlar Küresel Ağı (GNP+), 2010 Küresel kriminalizasyon tarama raporu, 2010, www.gnpp-lus.net/assets/wbb_file_updown/2045/2010_Global_Criminalisation_Scan.pdf; Küresel HIV ve Hukuk Komisyonu, *Risks, Rights & Health* [Riskler, Haklar ve Sağlık], 2012, <https://hivlawcommission.org/report/>

5 Uluslararası Af Örgütü, *Uganda: Anti-homosexuality Bill is inherently discriminatory and threatens broader human rights* [Uganda: Homoseksüellik karşıtı Yasa Tasarısı doğası gereği ayrımcıdır ve daha geniş insan haklarını tehdit eder] İndeks No: AFR 59/003/2010; Uluslararası Af Örgütü, *Love, hate and the law: Decriminalizing homosexuality* [Aşk, nefret ve hukuk: Eşcinselliği suç olmaktan çıkarmak], İndeks No: POL 30/003/2008; Kişilerin cinsel yönelimi ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcı yasalar ve uygulamalar ile şiddet eylemleri hakkında BMİHYK

raporu, BM Belge No: A/HRC/19/41, 2011, para. 84(d); İnsan Hakları İzleme Örgütü, *In a time of torture: The assault on justice in Egypt's crackdown on homosexual conduct* [İşkence zamanında: Mısır'da eşcinsel davranışlara yönelik baskı sürecinde adaletle saldırı], 2004, www.hrw.org/reports/2004/02/29/time-torture-0; İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Criminalizing identities: Rights abuses in Cameroon based on sexual orientation and gender identity* [Kimlikleri kriminalize etmek: Kamerun'da cinsel yönelime ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayanan hak ihlalleri], 2010, www.hrw.org/reports/2010/11/04/criminalizing-identities-0

6 BMİHYK, Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Karşı Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu, *Adultery as a criminal offence violates women's human rights* [Cezai bir suç olarak zina kadınların insan haklarını ihlal ediyor], 18 Ekim 2012, newsarchive.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=12672&LangID=E; Uluslararası Af Örgütü, *Iran: Executions by stoning* [İran: Taşlayarak Öldürmeler], İndeks No: MDE 13/095/2010.

7 Uluslararası Af Örgütü, *Left without a choice: Barriers to reproductive health in Indonesia* [Tercihsiz bırakılmak: Endonezya'da üreme sağlığı engelleri], İndeks No: ASA 21/013/2010.

8 S. Lambie, "Transforming carceral logics: 10 reasons to dismantle the prison industrial complex through queer/trans analysis" [Hapishane mantığını dönüştürmek: Queer/trans analiz aracılığıyla hapishane endüstri kompleksini kaldırmak için 10 neden], E.A. Stanley ve N. Smith, *Captive genders: Trans embodiment and the prison industrial complex*, 2011, s. 235-266

9 BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/HRC/14/20, 2010; Küresel HIV ve Hukuk Komisyonu, *Risks, Rights & Health*, 2012, <https://hivlawcommission.org/report/>

10 Dünya Sağlık Örgütü, *Unsafe abortion incidence and mortality: Global and regional levels in 2008 and trends during 1990 -2008* [Güvenli olmayan kürtaj oranı ve ölüm oranı: 2008'de küresel ve bölgesel seviyeler ve 1990-2008 boyunca yaygın eğilimler], 2012, s. 6, apps.who.int/iris/bitstream/10665/75173/1/WHO_RHR_12.01_eng.pdf

11 Bkz. UNAIDS, *The Gap Report* [Fark Raporu], 2014, www.unaids.org/en/resources/documents/2014/20140716_UNAIDS_gap_report

12 BM Afganistan Yardım Misyonu (UNAMA) ve BMİHYK, *Silence is violence: End the abuse of women in Afghanistan* [Sessizlik şiddettir: Afganistan'daki kadın istismarını durdurun], Kabil, 2009, http://www.ohchr.org/Documents/Press/NAW_Report_7July09.pdf; R. Imran, "Legal injustices: The Zina Hudood Ordinance of Pakistan and its implications for women" [Hukuki adaletsizlikler: Pakistan'da Zina Hakkında Hudood Yönetmelikleri ve kadınlar açısından sonuçları], 7 *Journal of International Women's Studies* 2, 2005, s. 78-100, vc.bridgew.edu/jiws/vol7/iss2/5

13 E.J. Bernard, "Sweden: Alleged rapist accuses HIV-positive woman of non-disclosure" [İsveç: Tecavüzle suçlanan kişi HIV-pozitif kadını beyan etmemekle suçladı], 2009, criminalhivtransmission.blogspot.co.uk/2009/08/sweden-alleged-rapist-accuses-hiv.html

14 Herkesin mümkün olan en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardından yararlanma hakkı BM Özel Raportörü, BM Belge No: A/HRC/14/20, 2010; BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü, BM Belge No: A/66/254, 2011.

15 BMİHYK Raporu, *Discriminatory laws and practices and acts of violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity*, BM Belge No: A/HRC/19/41, 2011, para. 84(d)

16 Küresel HIV ve Hukuk Komisyonu, *Risks, Rights & Health*, 2012, www.hivlawcommission.org/report/

17 BM CEDAW Komitesi, *Statement on sexual and reproductive health and rights: Beyond 2014 ICPD review* [Cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve hakları hakkında açıklama: Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı değerlendirmesinin ötesi], 2014, <http://www.ohchr.org/Documents/HR-Bodies/CEDAW/Statements/SRHR26Feb2014.pdf>

18 BM İnsan Hakları Komitesi (İHK), Genel Yorum 28 [Madde 3: Kadınlar ve erkekler arasındaki hakların eşitliği], BM Belge No: HRI/GEN/1/Rev.9 (Sayı I), 2000.

19 BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (CESCR), Genel Yorum 22 [Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı], BM Belge No: E/C.12/GC/22, 2016.

20 Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Karşı Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu Raporu, BM Belge No: A/HRC/32/44, 2016.

21 Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Karşı Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu Raporu, BM Belge No: A/HRC/32/44, 2016.

22 BM Çocuk Hakları Komitesi (CRC), Genel Yorum 20 [Ergenlik boyunca çocuk haklarının uygulanması], BM Belge No: CRC/C/GC/20, 2016, para. 60

23 BM Genel Sekreteri'nin AIDS salgınına hızla sona erdirmeye hakkındaki raporu, BM Belge No: A/70/811, 2016, para. 53

24 BM Genel Sekreteri'nin AIDS salgınına hızla sona erdirmeye hakkındaki Raporu, BM Belge No: A/70/811, 2016, para. 75(f)

Meksika'nın başkenti Meksiko'da
kürtajın yasallaşması talebiyle
gerçekleştirilen bir protesto.
©Itzel Plascencia
Uluslararası Af Örgütü Meksika Şubesi

ARKA PLAN

CİNSEL SAĞLIK VE ÜREME SAĞLIĞI HAKLARI DERKEN NEYİ KASTEDİYORUZ?

Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları, insan haklarıdır. Hayatlarımız ve kişisel ilişkilerimiz hakkında seçimler yapmamızı; cinsel ilişkiye girip girmeyeceğimize, kiminle ve ne zaman cinsel ilişkiye gireceğimize karar vermemizi; kendimizi cinsel hastalıklardan ve HIV'den korumamızı ve cinselliğimizi yargılanma, ayrımcılık, zorlama ya da şiddet tehdidi olmadan yaşamımızı sağlarlar. Gebe kalıp kalmayacağımıza ve ne zaman gebe kalacağımıza; kiminle evleneceğimize, ne zaman evleneceğimize ve evlenip evlenmeyeceğimize karar vermemize olanak tanırırlar. Cinsel şiddete ve önlenabilir gebeliklerle ilgili önlenabilir hastalıklara ve ölüme karşı yeterli korunma sağlarlar.

CİNSEL SAĞLIK HAKLARI, ÜREME SAĞLIĞI HAKLARI: ARALARINDA NE FARK VAR?

Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları genellikle birbiriyle bağlantılı olsa da, aralarında farklar vardır. Cinsel ilişkiye giren çoğu kişi bunu üreme dışındaki sebeplerle yapar. Aslına bakılırsa, cinsellik fizyolojik ya da cinsel bir aktivite olmanın ötesindedir. Buna ek olarak, yardımcı üreme teknolojilerinin gelişmesi üremenin cinsel faaliyet bağlamının dışında gerçekleşebildiği anlamına gelir. Bununla birlikte, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları görünmezdir ve devletler tarafından eşit biçimde desteklenmeli ve korunmalıdır. Cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarının uygulanması insan haklarının daha geniş kapsamlı biçimde uygulanması için temel bir unsurdur.

Cinsellik: Cinsellik, “cinsiyet, toplumsal cinsiyet kimlikleri ve rolleri, cinsel yönelim, erotizm, zevk, yakınlık ve üremeyi [kapsayan]... insan olmanın temel bir boyutudur. Cinsellik düşünceler, fanteziler, arzular, inançlar, tavırlar, değerler, davranışlar, pratikler, roller ve ilişkilerle yaşanır ve ifade edilir. Cinsellik bu boyutların hepsini içerebilmesine rağmen bu boyutların hepsi her zaman yaşanmaz ya da ifade edilmez. Cinsellik biyolojik, psikolojik, sosyal, ekonomik, politik, kültürel, yasal, tarihsel, dinsel ve manevi faktörlerin etkileşiminden etkilenir.”²⁵

Cinsel sağlık hakları: “Cinsel sağlık hakları iç hukukta, uluslararası insan hakları belgelerinde ve diğer uzlaşılı beyanatlarında tanınan insan haklarını kapsar. Tüm insanların zorlama, ayırım ve şiddet olmadan cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişim dahil mümkün olan en yüksek cinsel sağlık standartlarına erişme; cinsellikle ilgili bilgileri araştırma, alma ve verme; cinsellik eğitimi; bedensel bütünlüğe saygı; partnerlerini seçme; cinsel olarak aktif olup olmamaya karar verme; onaya dayalı cinsel ilişkiler; onaya dayalı evlilik; çocuk sahibi olup olmaya ve ne zaman çocuk sahibi olacağına karar verme; ve tatmin edici, güvenli ve zevk veren bir cinsel hayat arayışına girme hakkını içerirler.”²⁶

Cinsel sağlık, cinselliğe ilişkin fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal bir esenlik halidir.²⁷ Zorlama, ayrımcılık ve şiddete uğramaksızın zevk veren ve güvenli cinsel deneyimlere sahip olma olasılığını içerir.

Üreme sağlığı hakları: Üreme sağlığı hakları “tüm çiftlerin ve bireylerin çocuklarının sayısına, aralığına ve zamanlamasına özgürce ve sorumlu bir şekilde karar verme ve bunu yapabilmek için gerekli bilgi ve araçlara sahip olma hakkı ile en yüksek cinsel sağlık ve üreme sağlığı standardına erişme hakkı”nı içerir. İnsan hakları belgelerinde ifade edildiği gibi, üremeye ilişkin olarak ayrımcılık, zorlama ve şiddetten muaf kararlar alma haklarını da kapsar.²⁸

Cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarını tanımamanın bireyler ve toplum için son derece olumsuz sonuçları vardır. Bu hakların ihlal edildiği ya da katı biçimde düzenlendiği yerlerde cinsellik ve kişisel özgürlük bastırılır ve sağlık, esenlik ve güvenlikten ödün verilir. Cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarını kısıtlayıcı düzenlemeler eşitsizliği, kadınların ve kız çocukların daha fazla ayrımcılık riski ile karşı karşıya kalmasını, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti, sosyo-ekonomik eşitsizliği ve gebeliğe ilişkin hastalık ve ölümleri sürekli kılabılır. Benzer şekilde, cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına saygı duyulmadığında cinsellikleri, cinsel yönelimleri ya da toplumsal cinsiyet kimlikleri baskın toplumsal normlara ve toplumsal cinsiyet normlarına uymayan kişiler – lezbiyen, gey, biseksüel, trans ya da interseks (LGBTİ) kişiler gibi – özellikle ayrımcılık, ötekileştirme ve saldırı tehlikesi altında olur.

Devletler herkesin cinsel sağlık haklarından faydalanabileceği bir ortamı teşvik etmekle ve herkesin üreme sağlığı haklarını destekleyen yeterli bilgi ve hizmetler ile üreme ve anne sağlığına erişimini sağlamakla yükümlüdür.

CEZA HUKUKUNUN MEŞRU VE MEŞRU OLMAYAN KULLANIMLARI

Ceza hukuku uygulaması bir devletin yasayı çiğneyen kişileri hapis ya da para cezası yoluyla cezalandırırken nüfusu üzerindeki en güçlü ifadesidir. Ceza hukuku sistemleri, ceza hukuku uygulamasının belirli yaralanmalar için tazminat sağlayabileceği, ilerideki zararları önleyebileceği ve faili cezalandırabileceği ve/veya rehabilite edebileceği fikri üzerine inşa edilir. Devletler halkın sağlığı, güvenliği, mülkü ya da manevi iyilik hali için tehditkâr ya da zararlı addettikleri belli davranışları suç sayar ve bu tür davranışları düzenlemek için ceza yargı inisiyatiflerini takip ederler. Ancak bu gücün belirli sınırları vardır. Uluslararası insan hakları standartları ve uluslararası ceza hukuku devletlerin neleri suç sayabilecekleri, ceza hukukunu nasıl uygulamaları gerektiği ve uygun cezanın neleri kapsadığı hakkında bazı yönlendirmeler sağlar.

Ceza hukuku özgürlük ihlallerine yol açabilir ve uygulamada çeşitli insan haklarını ihlal edebilir. Cinsellik ve üreme davranışları ve kararlarının neler olduğunu belirlemek büyük ölçüde belirli bir davranışın etrafındaki olgulara ve koşullara dayanır. Davranışın hatalı, zararlı ve/veya kasıtlı olup olmadığı dikkate alınması gereken ilk unsurlar arasındadır. “Hatalı” ve “zararlı” ifadelerinin tanımları muğlaktır, değişkendir ve başvurusu zordur. Pek çok ülkede “zarar” kavramı öznel bir kavram olan ahlaki unsurlar içerir.

Cezalandırmanın uygunluğu için zararın doğrudan ya da dolaylı veya kasıtlı olup olmaması gerektiğine dair sorular da vardır.

Bu tür kriterlerin karşılandığı durumlarda bile, belli bir davranışa yönelik cezai bir yaklaşım almanın adaleti sağlayıp sağlayamayacağına dair sorular ortaya çıkmaktadır. Diğer ceza uygulamalarını içermeyen yaklaşımların da aynı amaca ulaştığı durumlar olabilir. Başka bir deyişle, çeşitli yaklaşımların ele alınabildiği durumlarda ceza hukuku “son çare” olmalıdır.²⁹ Örneğin, ilaç bağımlılığı yüzünden gebe kadınların kriminalize edilmesi sağlıklarını ve insan haklarını tehdit edebilir. Birçok durumda danışma, tıbbi bakım ve diğer hizmetler sağlamak gebe kadının sağlıklı bir gebelik geçirmesine daha etkili biçimde yardım edebilirken onun haklarına da saygı gösterir. Buna ek olarak, HIV önleme gibi halk sağlığı alanlarında cezai yaptırımlar yerine uyumlu sağlık ve eğitim programları geliştirmek daha etkilidir.

Devletlerin insan haklarını korumak için ceza hukuku geliştirirken ya da icra ederken adil yargılama standartlarının karşılanmasını sağlaması gerekir. Devletler ceza kanunlarını yürürlüğe soktuğunda sanığın haklarını korurken hem mağdurlara cevap vermeli hem de ilerideki zararları önlemelidir. Kriminalizasyona başvurulduğunda tehlikeye giren pek çok şey vardır. Bu yüzden, devletler önlemlerin insan hakları denetimine tabii olmalarını sağlamalıdır. Cinsellik ve üreme alanlarında özellikle ceza hukuku kullanımını değerlendirmek için mutabakata varılan ilkeler olmasa da, hukuki dayanağı olmayan ve gereksiz kriminalizasyondan kaçınmaları için devletlere yol gösteren yerleşik uluslararası hukuki ilkeler vardır.³⁰

Ultima ratio – “son çare” olarak ceza hukuku, kapsayıcı bir sınırdır (yukarıya bkz).³¹ Cezai yaptırımların devletin bireylerin hayatlarına en ciddi müdahale biçimlerinden biri olduğu ve dolayısıyla büyük bir dikkatle ve sınırlı durumlarda kullanılmaları gerektiği anlayışına dayanır.

Ceza hukukunun sınırsız kullanımını kısıtlayan insan hakları hukukunun bazı temel ilkeleri şunlardır:

Meşru amaç ya da hedef: İnsan hakları ile ilgili kısıtlamalar (ceza hukuku dahil) meşru bir hedef ya da amaç için olmalıdır.³² Yasal bir amacın nelerden oluştuğunun listesi açık uçlu değildir ve ulusal güvenliğin korunması, kamu düzeni, halk sağlığı ya da genel ahlak ya da başkalarının hakları ve özgürlükleri gibi belirli gerekçelerle sınırlandırılabilirler. İnsan hakları konusunda herhangi bir kısıtlamanın yasalara uygun olması için meşru bir amaca ya da hedefe hizmet etmesinin yanı sıra zaruret ve ölçülülük ilkesini de karşılaması gerekir (aşağıya bkz.). Belli bir davranış kriminalize etmek için gerekçe olarak yalnızca ahlaka başvurmak asla yeterli değildir.³³

Hukuk yalnızca zarara yol açan edimleri cezalandırmalı, zarara yol açmayan ya da önemli bir zarar riski taşımayan davranışları suç haline getirmemelidir. Zarara yol açmayan ya da önemli bir zarar riski teşkil etmeyen onaya dayalı cinsel ilişki gibi içkin insan davranışlarının suç haline getirilmesi meşru değildir. Son yıllarda insan hakları kuruluşları ve uzmanları onaya dayalı belirli cinsel eylemleri ve üreme eylemlerini ya da tercihlerini kriminalize etmekten kaynaklanan insan hakları ihlallerine karşı çıkmaktadırlar.³⁴

Hukuka uygunluk: Suçlar ve cezalar yasalar tarafından halkın erişebileceği şekilde tanımlanmalıdır.³⁵ İnsanlar hangi davranışın suç sayıldığını ve olası cezaların kapsamını öngörebilmelidir.³⁶ Yasa belirsiz ya da muğlaksa zanlının lehine yorumlanmalıdır.³⁷ Belirsiz “sosyal zararlar”ı önlemeyi amaçlayan kapsamlı genel ahlak yasaları gibi yasalar genellikle çok çeşitli zararsız davranışları cezalandırmaya hizmet eder ve genellikle yanlış yorumlanır ya da belli gruplar aleyhine kasten ayrımcı ve istismarcı bir şekilde kullanılırlar.³⁸ Buna göre, hem suç sayılan davranışın kendisi hem de dayatılan cezanın ağırlığı bakımından zanlının aleyhine kullanıldığında ceza hukukunun geriye dönük uygulanması yasaktır.³⁹

Zaruret: Bireyin insan haklarının kısıtlanması ancak diğer daha az kısıtlayıcı müdahaleler yetersiz olduğunda ve meşru amaç ya da hedefi yerine getirmekte başarısız olduğunda haklı gösterilebilir.⁴⁰ Dolayısıyla, ceza hukuku, ceza uygulamalarını içermeyen önlemlerin amaca eşit şekilde ya da daha iyi biçimde ulaşacağı yerlerde kullanılmamalıdır.

Ölçülülük: Devlet politikaları orantılı ve meşru amaca ulaşmak için elverişli olmalıdır.⁴¹ Ceza hukuku uygulamasından kaynaklanan, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma daima – özellikle daha az sert önlemler aynı biçimde etkili olabilecekse – ölçülülük gereksinimini karşılamayabilir.

Ayrımcılık yapmama: Ceza yasaları ve politikaları herkese eşit şekilde uygulanmalı ve belli gruplar üzerindeki etkisi açısından ayrımcı olmamalıdır.⁴² Belli bireyler ya da gruplar üzerinde eşit olmayan etkiye sahip yasalar ve politikalar şüpheli olarak görülmelidir ve belli insan hakları incelemeleri gerektirirler.

USULE İLİŞKİN KORUMALAR

Uluslararası hukuk kapsamındaki usule ilişkin korumalar devletlerin ceza yasalarını ve diğer yasaları nasıl icra etmeleri gerektiğini bir nebze de olsa sınırlar. Örneğin, ceza hukuku tatbik ederken devletler suçluluk isnadıyla karşılaşan herkesin ehil, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından adil ve açık yargılanma hakkı; suçluluğu ispat edilene kadar masumiyet karinesi; suçlamaların doğası ve nedeni hakkında sanığın anladığı bir dilde hızlı bilgi; savunma hazırlamak için yeterli zaman ve olanaklar; yasal temsile erişim; mahkemede dil desteği ve itiraz yollarına erişim hakkı dahil olmak üzere tüm bireylere adil yargılanma hakkı sağlamalıdır.⁴³

Devletlerin ceza yargı süreçleri eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkelerine de bağlı olmalıdır. Bu nedenle cezai usul ve kanıt standartları herkese eşit biçimde uygulanmalıdır. Ne var ki, onaya dayalı cinsel aktivite ya da üreme tercihleri nedeniyle haklarında kovuşturma açılan kişiler genellikle önyargılı ve haksız savcılık süreçlerine maruz kalırlar. Bunlar, tanıklıkları erkek zanlıların tanıklıklarından çok daha az değerli sayılan ve “zina” suçlamalarıyla karşı karşıya kalan kadınlar gibi, yeterli bir savunma hazırlama fırsatından mahrum bırakılmayı içerir.

Önyargılı, yanlış ya da kötü bir şekilde yorumlanmış medikal ya da bilimsel kanıtların kabulü de kürtaj, HIV aktarımı ya da maruziyeti ve gebelik sırasındaki faaliyetlerin yargılandığı bazı durumlarda önemli rol oynar. Dünya genelinde bu durum, kadınların aslında düşük yaptıkları halde kürtaj yaptırmak ya da gebeliğe zarar vermekle suçlanarak yargılanmaları anlamına gelir. HIV ile yaşayan kişilerin durumunda ise HIV bulaştırma riskinin düşük olduğunu gösteren önemli kanıtlar sürece dahil edilmez ya da göz ardı edilir. Bazı durumlarda - özellikle kişilerin eşcinsel ilişkiyle suçlandıkları davalarda - işkenceyle ya da zorla anal muayene gibi diğer türde kötü muamelelerle alınan ifadeler duruşma sırasında kişiler aleyhine kullanılmaktadır.

Adil yargılanma hakkı, cezaların nasıl belirleneceğini ve hangi cezaların dayatılabileceğini de kapsar. Ne cezanın kendisi ne de cezanın dayatılma biçimi uluslararası hukuk ve standartları ihlal edebilir. Buna ek olarak, mahkumiyet kararları toplumsal cinsiyete duyarlı olmalı, örneğin bir kadının gebeliğini ve bakım sorumluluklarını dikkate almalıdır.⁴⁴ Son olarak, ilaç kullanan kişiler dahil olmak üzere özel ihtiyaçları olan gruplar hukuki desteğe ve haklarını talep etmek için gerekli araçlara hızlı ve tam erişime sahip olmalıdır⁴⁵ (aşağıya bakınız).

Adil yargılanma haklarını koruyan uluslararası ve bölgesel standartlar hakkında daha detaylı bilgiler Uluslararası Af Örgütü’nün Adil Yargılama Kılavuzu – İkinci Baskı’da (İndeks No: POL 30/002/2014) mevcuttur.

DEVLET CEZASININ SINIRLARI

Devletlerin yasaklı davranışlar için insanları nasıl cezalandırması gerektiği hakkında da sınırlar vardır. En başından suç sayılmaması gereken edimlerin cezalandırılması, uluslararası standartları ihlal eder.⁴⁶ Cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarımızı kullanmamız asla suç sayılmamalıdır. Bunun ötesinde, devletlerin, insanları verilen sözde “zarar”dan çok daha ağır şekilde cezalandırmaları yasaktır. İnsan haklarının ölçülülük ilkesi (daha önce ele alındığı gibi) cezanın genellikle suçun şiddeti ve failin koşullarıyla uyumlu olmasını gerektirir.⁴⁷

Devletler insan haklarını çiğneyen cezalar dayatmamalıdır. Örneğin, ölüm cezası yaşam hakkını ihlal eder ve en acımasız, insanlık dışı ve alçaltıcı cezadır. Kırbaç cezası ve diğer fiziksel ceza biçimleri, işkence ve diğer kötü muamele yasağını ihlal eder. Bu yasaklara rağmen insanlar evlilik dışı ya da hemcinsi olan biriyle cinsel ilişkiye girdikleri için ölüm cezasına mahkum edilmektedir. Bilhassa kadınlar bazı ülkelerde taşlanarak öldürme (recm) cezası gerektiren “zina” yüzünden orantısız biçimde mahkum edilmektedir.⁴⁸ Buna ek olarak, seks işçiliği, ergen cinsel faaliyeti ya da HIV aktarımı, maruziyeti ya da HIV’i beyan etmeme ile ilgili suçlardan mahkum edilen kişilerin, cezalarının bir parçası olarak “cinsel suçlu” olarak kayda geçmesi istenmektedir.

Devletlerin keyfi ya da ayrımcı biçimde yasa uygulamaları ya da belli davranış veya ifadeleri cezalandırmaları da yasaktır. Başka bir deyişle, devletler, kanunları sunulan olgular, kanıtlar ve şartları görmezden gelerek uygulayamaz ya da belli bir gruba üye olmasına ya da üye olarak algılanmasına dayanarak bir kişiye yönelik önyargı gösteremez.

Bu nedenle, bizi suçun kendisi dışında bir şey ile cezalandıran mahkumiyet kararları, kişi hürriyeti güvenliği hakkı ile keyfi gözaltı veya tutuklamaya karşı korunma hakkına aykırı olacaktır.⁴⁹ Örneğin, eşcinsel ilişkinin suç sayıldığı durumlarda, lezbiyen, gey ya da biseksüel olan ya da oldukları varsayılan kişiler eşcinsel ilişkiye girip girmediklerine bakılmaksızın kimliklerini ifade ettikleri için cezalandırılabilir. Kolluk görevlileri toplumsal cinsiyet kimliklerini ve/veya toplumsal cinsiyet ifadelerini gey, biseksüel ya da seks işçisi olduklarının “kanıtı” olarak yorumladığı için translar da eşcinsel ilişki ve seks işçiliği yasaları kapsamında devamlı olarak gözaltına alınmakta ve tutuklanmaktadır.⁵⁰

Devletler, kim olduklarına dayanarak ya da kimliklerini ifade ettikleri için aynı tür suçtan bazı kişileri diğerlerine göre daha sert biçimde cezalandıramaz.⁵¹ Başka bir deyişle, devletler, genel yasaları –hemen hemen sadece gey ya da biseksüel erkekler aleyhine uygulanan “ahlaksızlık” yasaları ya da öncelikle kadınları ve kız çocukları yargılamak için kullanılan “zina” yasalarında olduğu gibi – sosyal normlara uymayan belirli grupların özgürlüklerini orantısız ya da keyfi olarak sınırlandırmak için kullanamazlar.

CEZA HUKUKUNUN MEŞRU KULLANIMI - KONTROL LİSTESİ

Devletler ceza hukuklarından faydalanırken belirli kriterleri yerine getirmelidir. Ceza hukuku:

- Keyfi olmamalıdır.
- Meşru bir amaca ya da hedefe sahip olmalıdır.
- Hangi davranışın suç haline getirildiğini, halk için erişilebilir olacak şekilde yazıyla açıkça ifade etmelidir.
- Meşru amaç ya da hedefe ulaşmayı sağlayacak daha az kısıtlayıcı başka yöntemlerin yokluğunda zorunlu olmalıdır.
- Meşru amaca erişmek için orantılı ve elverişli olmalıdır.
- Ayrımcı olmamalı, her kişiye eşit uygulanmalı ve belirli gruplar üzerinde eşitsiz bir etkisi olmamalıdır.

Yasayı yürürlüğe koyarken devletler;

- Suçlanan herkesin adil yargılanma güvencelerinin tamamına erişiminin olmasını,
- İlişkili her cezanın orantılı olmasını,
- Yasanın ayrımcı ya da keyfi bir şekilde uygulanmamasını sağlamalıdır.

NOTLAR ARKA PLAN

26 Dünya Sağlık Örgütü, *Working Definition of Sexual Rights* [Cinsel Sağlık Haklarının Kullanışlı Tanımı], www.who.int/reproductivehealth/topics/sexual_health/sh_definitions/en/; The International Planned Parenthood Federation (Uluslararası Planlı Ebeveynlik Federasyonu - IPPF) da kapsamlı bir Cinsel Sağlık Hakları Beyanamesi yayınlamıştır. Bkz. IPPF, *Sexual rights: An IPPF declaration* [Cinsel sağlık hakları: IPPF Beyanamesi], 2008, ippf.org/sites/default/files/sexualrightspfpdeclaration_1.pdf

27 Dünya Sağlık Örgütü, *Sexual health, human rights and the law* [Cinsel sağlık, insan hakları ve hukuk], 2015, apps.who.int/iris/bitstream/10665/175556/1/9789241564984_eng.pdf?ua=

28 Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nın Eylem Programı, 5-13 Eylül, 1994, BM Belge No: A/ CONF.171/13/ Rev.1, 1995, para. 7.3; Ayrıca bkz. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, Dördüncü Dünya Kadın Konferansı, Pekin, Çin, 4-15 Eylül 1995, BM Belge No: A/CONF.177/20, 1996, para. 95

29 Bkz. D. Husak, "The criminal law as last resort" [Son çare olarak ceza yasası], 24 *Oxford Journal of Legal Studies*, 2004, s. 207-235, ssrn.com/abstract=815084

30 Bkz. BM İnsan Hakları Komisyonu, 41. Oturum, "Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde Sınırlamalar ve İstisna Hükümleri hakkında Siracusa İlkeleri," BM Belge No: E/CN.4/1985/4, 1984, Ek. Siracusa İlkeleri devletlerin "kamu yararı"nı teşvik etmek için bireysel insan haklarını sınırlandırma ve/veya ihlal etme kapsamını düzenlemektedir. Başlangıçta Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne (ICCPR) ilişkin olarak kabul edilmiş fakat zamanla haklar ile ilgili devlet kısıtlamalarını analiz etmek için daha kapsamlı biçimde uygulanmıştır. Bkz. S. Abiola, "The Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant for Civil and Political Rights (ICCPR): History and Interpretation in Public Health Context" [Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (ICCPR) Sınırlılığı ve İstisna Hükümleri Hakkında Siracusa İlkeleri: Kamu Sağlığı Bağlamında Tarih ve Yorumlama], Açık Toplum Enstitüsü'nün Kamu Sağlığı Programı Hukuk ve Sağlık Girişimi için Hazırlanan Araştırma Protokolü, 2011; Ayrıca bkz. BM İnsan Hakları Komisyonu, 43. Oturum, 1987, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi hakkında Limburg İlkeleri, BM Belge No: E/CN.4/1987/17, 1987, Ek (Devletlerin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi 'ne uygunluk durumuna ilişkin açıklayıcı rehberlik sağlar); Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların İhlalleri hakkında Maastricht Yönergeleri (uzman yönergeleri), 2012, (Ekonomik, sosyal ve kültürel hak ihlalleri ve uygun tepki ve çözümlere ilişkin Limburg İlkeleri'ni ayrıntılı olarak ele alır). Devletlerin denetleme gücünün sınırları hakkında daha fazla uzman ve akademik analiz için, bkz. N. Jareborg, "Criminalization as Last Resort (Ultima Ratio)" [Son Çare Olarak Kriminlizasyon], 2 *Ohio State Journal of Criminal Law*, 2005, s. 521; D. Husak, "The Criminal Law as a Last Resort," 24 *Oxford Journal of Legal Studies*, 2004, s. 207

31 Bkz. Genel olarak N. Jareborg, "Criminalization as Last Resort (Ultima Ratio)," 2 *Ohio State Journal of Criminal Law*, 2005, s. 521; D. Husak, "The Criminal Law as Last Resort," 24 *Oxford Journal of Legal Studies*, 2004, s. 207

32 Bkz. ICCPR, 16 Aralık 1966'da kabul edildi, BM Genel Kurulu'nun 2200A (XXI) Sayılı Kararı, BM Genel Kurulu Resmi Kayıtları, 21. Oturum, Ek: 16, Belge No: A/6316 (1966), 999 BM Sözleşmeler Dizisi 171 (23 Mart 1976'da yürürlüğe girdi) 19, 21 ve 22 No'lu Maddeler; ICESCR, 16 Aralık 1966'da kabul edildi, BM Genel Kurulu'nun 2200A (XXI) Sayılı Kararı, BM Genel Kurulu Resmi Kayıtları, 21. Oturum, Ek: 16, Belge No: A/6316 (1966), 993 BM Sözleşmeler Dizisi 3 (3 Ocak 1976'da yürürlüğe girdi) Madde 4; Avrupa Konseyi, Avrupa Sosyal Şartı (gözden geçirildi) 3 Mayıs 1966'da imzalandı, ETS. No: 163 (1 Temmuz 1999'da yürürlüğe girdi) Madde 31.1; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanı'nda Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek Protokol (San Salvador Protokolü) 17 Kasım 1988'de kabul edildi, O.A.S.T.S. No: 69, O.A.S. Resmi Kayıt OEA/Ser.L/V/ II.82doc.6, 1. güncelleme (1992) (16 Kasım 1999'da yürürlüğe girdi) Madde 5.

33 İnsan hakları hukuku devletlerin kamu güvenliğini, asayişini ya da düzenini, etik değerlerini ya da başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin korunmasını gözetirken meşru bir çıkarları olduğunu kabul eder. Bkz. BM İnsan Hakları Komisyonu, 41. Oturum, Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin Sınırlılığı ve İstisna Hükümleri Hakkında Siracusa İlkeleri, BM Belge No: E/CN.4/1985/4, 1984, 27-28. paragraflar. Bununla birlikte, Siracusa İlkeleri devletlerin, etik değerlerle ilgili 'mümeyiz payı'nın ICCPR kapsamında tanımlanan ayrımcılığa uğramama kuralı için geçerli olmadığını doğrular. Ayrıca bkz. *Toonen/Australya Davası, İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/50/D/488/1992, 1994, para. 8.6* ("Özel yaşamın gizliliğine müdahale eden çok sayıda potansiyel kanunun [İnsan Hakları] Komitesince incelenmesini engelleyeceği için" *Tazmanya'nın "ahlaki sorunların yalnızca yurtiçi bir mesele" olduğu yönündeki argümanı reddedildi.*); *Naz Vakfı (Hindistan) Fonu/Delhi NCT Hükümeti ve Diğerleri Davası, Yazılı Dilekçe (Sivil)* No: 7455/2001, Delhi Yüksek Mahkemesi (2 Temmuz 2009), para. 91; Gey ve Lezbiyen Eşitliği için Ulusal Koalisyon/Adalet Bakanı Davası, Güney Afrika Anayasa Mahkemesi, CC 11/98, 9 Ekim 1998, 79., 86. paragraflar; Lawrence/Texas Davası, 539 US 558, 582 (2003) (J. O'Connor, Muvafakat); Ang Ladlad LGBT Party/Seçim Komisyonu Davası, Filipin Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi, 8 Nisan 2010.

34 Bkz. BM İnsan Hakları Konseyi, Karar 15/23 (Kadınlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması), BM Belge No: A/HRC/RES/15/23, 2010; Ayrıca bkz. Toonen/Avustralya Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, CCPR/C/50/D/488/1992, 1994; İnsan Hakları Konseyi, 17/19 Sayılı Kararı (İnsan hakları, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği), BM Belge No: A/HRC/ RES/17/19, 2011; BMİHYK Raporu, *Discriminatory laws and practices and acts of violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity*, BM Belge No: A/ HRC/19/41, 2011; *BM İnsan Hakları Konseyi, 19/37 Sayılı Kararı (Çocuk hakları)*, BM Belge No: A/HRC/ RES/19/37, 2012.

35 Bkz. S. Lamb, "Nullum Crimen, Nulla Poena Sine Lege in International Criminal Law" A Cassese & P. Gaeta ve diğerleri (editörler); Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Roma Statüsü, 17 Temmuz 1998'de imzaya açıldı 2187 U.N.T.S. 90 (1 Temmuz 2002'de yürürlüğe girdi) Madde 22(1); İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, 10 Aralık 1948'de kabul edildi, 217A (III) Sayılı Genel Kurul Kararı, BM Belge No: A/810, Madde 11; İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması için Avrupa Sözleşmesi, 4 Kasım 1950'de imzalandı, 213 U.N.T.S. 222 (3 Eylül 1953'te yürürlüğe girdi) Madde 7; Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, 22 Kasım 1969, O.A.S.T.S. No. 6, O.A.S. Resmi Kayıt OEA/Ser.L/V/II.23, Belge No: 21, 6. güncelleme (18 Temmuz 1978'de yürürlüğe girdi)

Madde 9; Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi, 27 Temmuz 1981'de kabul edildi, O.A.U. Belge No: CAB/ LEG/67/3, rev.5, 21 I.L.M 58 (1982) (21 Ekim 1986'da yürürlüğe girdi) Madde 7; Arap Birliği, Arap İnsan Hakları Sözleşmesi, 22 Mayıs 2004, 12 İnsan Hakları Raporu'nda yeniden basıldı. 893 (2005) (15 Mart 2008'de yürürlüğe girdi) Madde 15.

36 *Del Rio Prada/İspanya Davası* (42750/09), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2013, para. 91; *Kafkaris/Kıbrıs Davası* (21906/04), *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Yüce Yargı Divanı*, 2008, para 150

37 Uluslararası Ceza Mahkemesi, Roma Statüsü, BM Belge No: A/CONF.183/9, 1998, Madde 22(2).

38 Suresh Kumar Koushal ve diğerleri/NAZ Vakfı ve diğerleri Davası, 2013 tarihli Sivil Temyiz No. 10972, Hindistan: Yüksek Mahkeme, 11 Aralık 2013.

39 *Del Rio Prada/İspanya Davası* (42750/09), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Yüce Yargı Divanı, 2013, para 116

40 Hem Siracusa İlkeleri hem de Limburg ilkeleri bir devletin insan hakları sınırlamasının ya da kısıtlamasının orantılı olmasını ve gerekenden daha fazla kısıtlayıcı olmasını gerektirir. *Ultima ratio* (son çare) ilkesiyle birlikte okuyunuz – devletler ancak daha az cezalandırıcı önlemlerin yeterli olmaması halinde ceza yasasına başvurmaldırlar. Bkz. BM İnsan Hakları Komisyonu, 41. Oturum, "Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde Sınırlamalar ve İstisna Hükümleri hakkında Siracusa İlkeleri," BM Belge No: E/CN.4/1985/4, 1984, 10-14. paragraflar; BM İnsan Hakları Komisyonu, 43. Oturum, 1987, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin Uygulanması hakkında Limburg İlkeleri, BM Belge No: E/ CN.4/1987/17, 1987, 60-61. paragraflar.

41 Bkz. BM İnsan Hakları Komisyonu, 41. Oturum, "Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde Sınırlamalar ve İstisna Hükümleri hakkında Siracusa İlkeleri," BM Belge No: E/CN.4/1985/4, 1984, 10(d) ve 51. paragraflar; BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 31, BM Belge No: CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, 2004, para. 6; BM CESCR, Genel Yorum 20 (Ekonomik, sosyal ve kültürel haklarda ayrımcılığa uğramama (ICESCR Madde 2, para. 2.)), BM Belge No: E/C.12/GC/20, 2009, para. 13.

42 Bkz. BM İnsan Hakları Komisyonu, 41. Oturum, "Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde Sınırlamalar ve İstisna Hükümleri hakkında Siracusa İlkeleri," BM Belge No: E/CN.4/1985/4, 9, 28. paragraflar; BM İnsan Hakları Komisyonu, 43. Oturum, 1987, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin Uygulanması hakkında Limburg İlkeleri, BM Belge No: E/CN.4/1987/17, 1987, 35-41 arası ve 49. paragraflar.

43 Bkz. BM ICCPR, Madde 9.

44 BM Genel Kurulu, Kadın Mahkumlara Muamele ve Kadın Suçlular için Hapis Cezası İçermeyen Önlemlere yönelik BM Kuralları (Bangkok Kuralları), BM Belge No: A/RES/65/229, 2011, 57, 58, 61 ve 64 Sayılı Kurallar; Savcılarının ve avukatların bağımsızlığı hakkında BM Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/66/289, 2011, para. 102; İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ya da cezalandırma hakkında BM Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/HRC/7/3, 2008, para. 41; BM CEDAW Genel Tavsiye 33 (Kadınların adalete erişimi), BM Belge No: CEDAW/C/GC/33, 2015, 13 ve 15(c), 37(b), 48, 51(m) ve 51(n) paragrafları.

45 Savcılarının ve avukatların bağımsızlığı hakkında BM Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/ HRC/23/43, 2013, para. 82

46 Bkz. Uluslararası Af Örgütü, Adil Yargılanma El Kitabı (2. Baskı), İndeks No: POL 30/002/2014, s. 176

47 Bkz. Diğerlerine ek olarak, BM Genel Kurulu, Hapis Cezası İçermeyen Önlemler için BM Standart Asgari Kurallar (Tokyo Kuralları) Karar 45/110, 1990, 2.3, 3.2 ve 8.1 Sayılı Kurallar; BM Çocuk Hakları Komitesi, Madde 40(4); BM İşkenceyi Önleme Komitesi, Madde 4(2); Tüm İnsanların Zorla Kaybolmaya Karşı Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Madde 7; İnsan Ticaretine Karşı Avrupa Konseyi Sözleşmesi, Maddeler 23-26; Avrupa Konseyi, Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Sözleşmesi, Maddeler 45-48; Ayrıca bkz. Suçun Önlenmesi ve Suçlu Muamelesi hakkında 8. BM Kongresi, BM Belge No: A/ Conf.144/28/ Rev.1, 1900, 1(a), 5(c) Sayılı Kararlar (adil yargılanmayı takiben mahkumiyet dayatılan cezalara suçun ağırlığı ve suçlunun koşulları ile orantılı olmalıdır).

48 Bkz. Uluslararası Af Örgütü, Adil Yargılama El Kitabı (2. Baskı), İndeks No: POL 30/002/2014, s. 212

49 Bkz. BM ICCPR, Madde 9.

50 Uluslararası Af Örgütü, *United States of America Stonewalled: Police abuse and misconduct against lesbian, gay, bisexual and transgender people in the U.S.* [Amerika Birleşik Devletleri'ne Karşı Durmak: ABD'de polis tarafından lezbiyen, gey, biseksüel ve translara yönelik istismar ve kötü muamele] İndeks No: AMR 51/122/2005; Ayrıca bkz. UNAIDS, *The Gap Report*, 2014, s. 192, 217, www.unaids.org/en/resources/documents/2014/20140716_UNAIDS_gap_report

51 Bkz. E. Blower, K. Donald ve S. Upadhyay, "The human rights implications of contemporary patterns of social control" [Güncel toplumsal denetim şemalarının insan hakları açısından yarattığı sonuçlar], 4 *Journal of Human Rights Practice* 2, Nisan 2012, s. 207, jhrp.oxfordjournals.org/content/4/2/187.abstract

Uluslararası Af Örgütü Fransa Şubesi,
Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in
Paris'i ziyareti vesilesiyle Çeçenya'daki
homofobiyi protesto ediyor.
29 Mayıs 2017.
© Christophe Meireis

CİNSELLİK VE ÜREMENİN KRİMİNALİZASYONU NE DEMEKTİR?

Dünyanın dört bir yanında hükümetler kiminle ve neden cinsel ilişkiye gireceğimizi; cinsel sağlık ve üreme sağlığı bilgilerine ya da desteğine nasıl ulaşacağımızı, gebeliğe ilişkin ve gebelik sırasında alacağımız kararları sınırlamak ya da kontrol etmek için cezai ya da diğer türde cezalandırıcı yasalar kullanmaktadır.⁵²

Eşcinsel ilişki, evlilik dışı cinsel ilişki, kürtaj, HIV ile yaşayan kişilerin cinsel tercihleri ve gebelik sırasındaki davranışlar genellikle insan haklarımızın ihlali pahasına suç haline getirilen cinsel eylemler ve üreme eylemleri ile kararlarından birkaçıdır.

CİNSEL ŞİDDETİN KRİMİNALİZASYONU NE DEMEKTİR?

Bu El Kitabı'nın ve Yardım Kitapçığı'nın amaçları doğrultusunda, “cinsellik ve üremenin kriminalizasyonu,” onaya dayalı cinsel eylem ve özerk üreme tercihlerinin suç olarak gösterilmesi anlamına gelir. Gönüllü ve devam eden onama dayalı cinsel ilişki ile cinsel istismar ve şiddeti birbirinden ayırmak ve cinselliğe ilişkin kararlar ile üreme kararlarının zorlama yoluyla ve/veya tam bilgilendirilmeden değil özerk biçimde alınmasını sağlamak önemlidir. Bu, hak savunucularının, bir devletin belli bir cinsel eylemi ve üreme eylemini veya kararını suç olarak göstermesinin ya da cezalandırmasının meşruiyetini değerlendirebilmeleri için temel bir unsurdur.

Örneğin, çocuklara yönelik tecavüz ya da cinsel istismar gibi cinsel şiddeti önleyen ve cezalandıran yasalar, insan hakları standartları ile uyumlu şekilde çıkarıldıklarında ve uygulandıklarında, cinsellik ve üremenin sorunlu kriminalizasyonunu içermezler. Onayı olmadan bir kişiyle cinsel ilişkiye girmek tecavüz ve cinsel saldırı içerir ve insan haklarının açık bir ihlalidir. Tecavüz ve cinsel şiddetin cinsellik ve cinsel tercihler ile değil, güç ve tahakküm ile ilgili olduğunu belirtmek gerekir. Benzer şekilde, bireye HIV testi olması ya da kısırlaştırmayı “kabul etmesi” için baskı yapmak da insan haklarını ihlal eder ve soruşturularak olanak dahilinde cezalandırılmalıdır.

Diğer yandan, bireyler cinsel faaliyete özgürce onay verdiklerinde ve/veya hayatları ve bedenleri ile ilgili bağımsız kararlar aldıklarında, başkaları bu kararlardan hoşlanmasa ya da aynı fikirde olmasa da, bu kararlara saygı duyulmalı ve bu kararlar suç olarak gösterilmemelidir. Onayın karmaşık yapısı göz önüne alındığında, onayı ölçmek için her duruma uygulanabilen belli bir test yoktur. Bu yüzden, savunucuların her durumda vaka bazında analiz yürütmeleri gerekir.

CİNSEL İLİŞKİYE ONAY NE DEMEKTİR?

Onay kavramı genellikle cinsel faaliyette gönüllü ve devamlı görüş birliğini cinsel şiddet, taciz ve istismardan ayırmak için kullanılır. Uluslararası yasalar kapsamında onayın kesin bir tanımı yoktur.⁵³ İnsan hakları açısından, onay analizi daha geniş bir bireysel özerklik anlayışı içerisinde konumlandırılmalıdır.

Onaya yönelik saygı insanları zarardan korumak için önemlidir ve insan haklarının uygulanmasını sağlar. Fakat devletler ya da başkaları, kişinin onayının, yaş ya da kararlarını çevreleyen potansiyel olarak zorlayıcı diğer durumlar gibi unsurlar yüzünden geçerli olup olmadığını belirlemek için müdahale ettiğinde, bu süreçte insan haklarını ihlal etmemelidir. Örneğin, devletin çocuklara yönelik cinsel istismarı önlemede meşru bir rolü vardır ve bu yüzden “onay yaşı” belirleyebilir. Bir kişi o yaştan altındaysa, her “onay” iması geçersiz sayılacaktır. Fakat bu, devletin ergenler arasındaki onaya dayalı cinsel faaliyeti gençlerin gelişen yeterlikleri ve haklarını hesaba katmadan sınırlandırmakta ya da cezalandırmakta özgür olduğu anlamına gelmez. Buna ek olarak, devletlerin cinsel sömürü amacıyla yapılan insan kaçakçılığıyla mücadele etme yükümlülüğü vardır; ancak cinsel ilişki satışına onay vermenin imkansız olduğunu varsayamaz ve kaçakçılık karşıtı yüzeysel çabalarla seks işçilerinin haklarını ihlal edemezler.⁵⁴ Aksine, devletler ve kanun uygulayıcı kurumlar, seks işçilerinin cinsel ilişkiye her zaman onay verdiklerini ve bu yüzden cinsel şiddetle karşılaşmadıklarını farz etmemelidir.

Bireylerin bedenleri ve üremeleri hakkındaki kararları kendilerine özgü hayat koşulları içerisinde sayısız etkiye dayanır. Dolayısıyla, cinsel onayı açık ve net biçimde tanımlama çabaları cinsel yakınlığın karmaşık olması, duyguların etkisinde kalabilmesi ve bir dereceye kadar risk ve kırılganlık içermesi gerçeğiyle genellikle daha da karmaşık bir hal alır. Örneğin, yoksulluk, ayrımcılık, uyuşturucu bağımlılığı, evsizlik, akıl sağlığı koşulları ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi sistemsel unsurlar ve kişisel durumlar bireylerin tercihlerini ve karar almalarını – özellikle de cinsel ilişkiye onay vermelerini – değişen oranlarda sınırlandırabilir ya da etkileyebilir. Buna karşın, kişinin yetkili tarafından tehdit, şiddet ya da istismarla karşılaştığı, zorlama kapsamına giren belirli durumlar dışındaki kısıtlayıcı koşullar, bireylerin kendi hayatları hakkında karar verme yetilerini ortadan kaldırmaz.⁵⁵

DEVLETLER NEDEN KRİMİNALİZE EDER?

Cinsellik ve üreme ile ilgili onaya dayalı çok sayıda faaliyetin suç olarak gösterildiği göz önünde bulundurulduğunda, devletlerin neden ceza yargı yaklaşımlarına yöneldikleri sorusu akla gelmektedir. Savunucular, risk ve korkuyla giderek daha fazla meşgul olmanın, hükümetlerin farklı toplumsal ve politik sorunlar karşısında ceza yargı uygulamalarına daha sık başvurmasına yol açtığını öne sürüyorlar. “Terör” tehdidi, sivil itaatsizlik dönemleri, ekonomik kriz ya da devlet içi skandallar gibi unsurlar kanun yapıcıların genellikle daha fazla insanı ya da davranışı “toplumsal düzeni sağlamak” ya da “halkı korumak” bahanesiyle cezalandıran yeni cezai yaptırımları uygulamaya koydukları politik ortamlar yaratır.⁵⁶ Bu durumlarda, ötekileştirilen ya da yaftalanan gruplar; hükümetler, basın ya da daha geniş toplum tarafından günah keçisi seçilme, suçlanma ya da şeytanlaştırılma konusunda daha kırılgan hale gelebilir ve kriminalize edilme riskleri artar.⁵⁷

Devletlerin cinselliği ya da üremeyi suç olarak göstermelerinin bir tek nedeni yoktur. Zaman zaman, Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyon (STI) oranlarını düşürme amacı gibi belirtilen amaçlar meşrudur. Fakat alınan önlemler bazen beceriksizce kaleme alınmış ya da aşırı kapsamlı yasalar yüzünden orantısız ya da ayrımcı olabilir. Bazen de benimsenen önlemler arkasında yatan nedenler arasında ayrımcılık, eziyet ya da iktidarı sürdürmek, seçimleri kazanmak, toplumsal cinsiyet hiyerarşisini güçlendirmek ya da nüfusu kontrol etmek gibi politik hedefler vardır. Bu nedenle, kriminalizasyonu desteklemek için teklif edilen kamusal gerekçelerin ötesine bakmak ve bu yaklaşımların altında yatan nedenleri ve motivasyonları düşünmek yararlı olur.

YAYGIN GEREKÇELER

Devletler cinselliği ve üremeyi suç olarak gösteren yasaları ve politikaları uygularken çeşitli gerekçelere başvururlar. Bu gerekçelerin en önemlileri şunlardır:

Ahlak

Dünya genelinde devletler zaman zaman “ahlak”ı denetlemek ve kontrol etmek için yasalar ve politikalar uygular. Bazen bu yasal amaç, örneğin özellikle kadınların bedenlerini ve cinsel davranışlarını kontrol eden ya da eşcinsel ilişkiyi cezalandıran yasalarda olduğu gibi, açıktır. Bazen ise HIV kriminalizasyonunda olduğu üzere “kamu sağlığı ve güvenliği” gibi daha iyi niyetli gerekçelerle maskelenirler. Buna karşın, önyargıyı gizlemek için genellikle “ahlak” kavramı bir mazeret olarak kullanılır.⁵⁸

Kanun yapıcılar ve topluluk liderleri tekil, sabit bir kamu yararı olarak “ahlak”ı sahiplendikleri için ahlaka dayalı kanun yapmaya karşı çıkmak genellikle zordur. Buna ek olarak, insan hakları standartları haklar üzerinde belli bir ölçüde ahlaka dayalı kısıtlamalara izin verir.⁵⁹ Fakat (daha önce belirtildiği gibi) insan hakları standartları, belli cinsel eylemler ve üreme eylemleri ya da kararlarının suç olarak gösterilmesini meşrulaştırmak için “ahlak”ın tek başına yeterli olmadığını doğrulamaktadır.⁶⁰

Ahlaka dayalı yasalar çeşitli biçimler alır ve din; kadınları, gençleri ve çocukları “koruma;” gelenek, milliyetçilik ve ötekileştirilen grupları şeytanlaştıran siyasi söylemler gibi çeşitli unsurlardan etkilenebilir.

Din

Dini öğretiler ya da doktrinler ve “ahlak” ile ilgili anlatılar genellikle devletler tarafından cinsellik ve üremeyi düzenlemeyi ve cezalandırmayı haklı göstermek için kullanılır.

Dinin kriminalizasyonu nasıl etkilediğine dair en belirgin örnek, onaya dayalı çeşitli cinsel davranışları yasaklayan ve cezalandıran dini yasal çerçeveler uygulayan ülkelerde görülür. Örneğin, birçok ülke dini hukuk yorumları⁶¹ – bazı durumlarda İslami şeriat kanunları – kullanarak bu kanunları medeni hukuk ve cezai hukuk çerçeveleri içerisinde toplamaktadır.

Seküler yasal kodlara sahip devletlerde de dini bakış açıları cinselliğin ve üremenin suç olarak gösterilmesini etkileyebilir. Bazı dini gruplar, yasa ve politika yapıcılar üzerinde önemli ölçüde etki yapabilecek politik güce ve seçim gücüne sahiptir. Devletlerin yasaları ve politikaları, dini otoriteleri ya da grupları tatmin etmek için, cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarını ihlal edecek şekilde uygulandığında insan haklarına zarar verebilir. Örneğin, ABD dahil olmak üzere Amerika kıtası boyunca çok sayıda ülkede kürtaj ile ilgili güçlü yasal kısıtlamalar, ağırlıklı olarak çeşitli Hristiyan gruplar tarafından etkilenir.

Nikaragua’da, oldukça çekişmeli geçen 2006 seçim kampanyası, önde gelen Katolik Kilisesi üyeleri ile başka Hristiyan gruplara tam bir kürtaj yasağı talep etmeleri için siyasi bir fırsat tanıdı. Bunu, kürtajı cinayet olarak nitelemek ve tıp çalışanlarını sözde “suçları” için suç ortağı olarak göstermek amacıyla basını ve siyasi mitingleri kullanan son derece duygusal ve geniş kapsamlı reklam kampanyaları izledi. Sağlık sebebiyle yapılan kürtajı –gebeliğin bir kadının sağlığını ya da hayatını tehdit ettiğinde gerçekleştirilen kürtajı– yasaklamak, önde gelen her iki adayın kampanyasında başlıca sorun haline geldi ve adaylar en sonunda kürtajın tamamen yasaklanmasını desteklediler. Genel seçimden kısa bir süre önce, Ulusal Meclis kürtaj isteyen kadınlar ve kız çocuklar ile kürtaj hizmetleri sağlayan sağlık çalışanlarına uzun hapis cezaları öngören yasayı oylamaya sundu.⁶²

Afrika ve Karayipler başta olmak üzere bazı ülkelerde dini liderler eşcinsel ilişkinin suç haline getirilmesi için kampanya düzenlediler. Uganda’da Katolik, Protestan, Müslüman ve Baha’i grupları temsil eden The Interfaith Rainbow Coalition against Homosexuality [Eşcinselliğe Karşı İnançlar Arası Gökkuşağı Koalisyonu], politikacıların mitinglerde ve basın açıklamalarında eşcinsel ilişkiye sert çıkmaları için baskı yapma konusunda önemli bir rol oynadı. Dini liderler aynı zamanda Uganda Parlamentosu’nu Eşcinsellik Karşısı Yasa’nın kabulünü hızlandırmaya zorladı.⁶⁴

Cinselliğin ve üremenin tüm dünyada suç haline getirilmesini bazı küresel dini hareketler de desteklemektedir. Örneğin, Ugandalı evanjelik Hristiyan bir grup ve Uganda’daki Eşcinsellik Karşısı Yasa’nın en faal yanlılarından biri olan Family Life Network (Aile Hayatı Ağı), ABD’deki evanjelik gruplardan etkilendi ve bu gruplarla işbirliği yaptı. Family Life Network 2009’da Uganda’da Exodus International’ın – hedefini geyleri ve lezbiyenleri ‘dönüştürmek’ olarak açıklayan ABD merkezli Hristiyan grup – temsilcileri ile Scott Lively’nin – birçok ülkede ‘alenî eşcinsellik savunuculuğunun’ kriminalizasyonu için mücadele eden ABD’li vaiz – katıldığı bir konferansa ev sahipliği yaptı. Konferanstaki konuşmacılar, batılı LGBTI+ aktivistlerinin Uganda’daki gençlere başkalarını eşcinselliğe ‘almaları’ için para ödediğini iddia etti.⁶⁵

Daha yakın zamanda, muhafazakâr politikacı ve aktivistler, cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarındaki ilerlemeleri, ‘Hristiyan değerleri’ tehdit eden ve ahlaki bozan dayatmalar olarak ifade eden ‘toplumsal cinsiyet ideolojisi’ şeklindeki yanıltıcı sözü türetti.⁶⁶ Şaşkınlık uyandıran bir örnekte, Paraguay’ın Eğitim ve Bilim Bakanı, bakanlığın ‘toplumsal cinsiyet teorisi ve/veya ideolojisi’ şeklinde adlandırdığı materyallerin dağıtımını ve kullanımını yasaklayan bir önerge çıkardı.⁶⁷ Gerçekte ise cinsellik, üreme, eşitlik ve ayrımcılık hakkındaki bilgiler bastırıldı.

DÜŞÜNCE, VİCDAN VE DİN ÖZGÜRLÜĞÜ HAKKI

Pek çok kişi için, cinsellik ve üreme kararlarına rehberlik etmesi amacıyla dini öğretilerden yararlanmak kişisel açıdan son derece önemli. Bu öğretiler genellikle heteroseksüel evlilik ve aile hayatının geleneksel normlarıyla yakından uyum içinde. Bazı durumlarda, bu genellikle kayda değer teolojik tartışmaların konusu olsa da, dini doktrinler belli cinsel davranışları ya da üreme davranışlarını yasaklıyor ya da bu davranışlar yasak olarak yorumlanıyor.

İnsan hakları perspektifinden bakıldığında, devletler bir dine riayet etmeme ya da bağlı olmama hakkı dahil olmak üzere, herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne saygı duymak, bunları korumak ve bu hakların gereğini yerine getirmekle yükümlüdür. Bu nedenle, yerleşik din ile uyum içinde olsa da olmasa da, kişiler cinsellik ve üreme kararlarını kendi inançlarına dayanarak almaları konusunda her zaman desteklenmelidir.

Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkı; başkalarına yapılan insan hakları ihlallerini meşru kılmak için kullanılamaz. Örneğin, hükümetler, tıp çalışanlarının dini inançlarıyla çeliştiğini düşündükleri faaliyetlere – kürtaj ya da gebelikten koruma sağlama gibi – doğrudan katılmayı ‘vicdanen reddetmelerine’ izin verebilir; ancak bu uygulamanın cinsellik ve üreme hizmetlerine erişim haklarımızı tehlikeye atmasına izin veremezler. Cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarımızın yerine getirilmesini dini gerekçelerle sınırlayan yasalar ya da cezalandırıcı uygulamalar insan haklarımızı ihlal eder.⁶⁸

Kadınları, ergenleri ve çocukları “korumak”

Bazı devletler, onaya dayalı cinsel edimler ve üreme edimleri ile kararlarının suç haline getirilmesini kadınları, ergenleri ve çocukları “korumak” adına gerekli olduğunu öne sürerek haklı gösterir. Ne yazık ki, bu yasalar kanıta dayalı değildir, uygun biçimde haklı gösterilmez ve sıklıkla ayrımcıdır. Çoğunlukla yasanın “koruma”ya çalıştığı kişilere danışılmadan tasarlanırlar. Ergenleri cinsel zarardan korumayı amaçlayan yasalar gereklidir ve bazı durumlarda olumlu ve etkilidir; ancak bu yasaların aynı zamanda muğlak ya da geniş kapsamlı olabilmesi, onları yanlış yorum ve istismara açık hale getirir. Sonuç olarak, ergenler, bu yasalar kapsamında yalnızca akrabalarıyla onaya dayalı cinsel faaliyet gerçekleştirdikleri için ceza alabilirler.

Son yıllarda, çok sayıda Afrika ülkesinde HIV maruziyetini ve aktarımını kriminalize eden yasalar hakkında belli bir kaygı ortaya çıktı. Başlangıçta bazı kadın gruplarının desteğiyle ve kadınları ‘sorusuz’ erkek cinsel partnerin ‘dikkatsiz’ enfeksiyonundan korumak için bir önlem olarak tasarlanırsa da, bu yasalar kadınları orantısız ölçüde suçlu olarak göstermektedir.⁶⁹ Erkeklerle kıyasla kadınların test yaptırma ve HIV statülerini bilme olasılıklarının daha fazla olması, gebelik sırasında potansiyel olarak HIV geçirme riskiyle birleşince bu durum, HIV ile yaşayan kadınların bu yasalar kapsamında HIV aktarımı ya da maruziyeti için yasal olarak kusurlu bulunmaları olasılığının çok daha yüksek olduğu anlamına gelir.

Gelenek ve milliyetçilik

Birçok ülkede, eşcinsel ilişkiyi suç olarak göstermek için verilen destek, eşcinselliğin belli ülkelerin geleneksel değerlerini tehdit eden ‘batılı,’ liberal bir kavram olduğu görüşüne dayanır. Kenya, Uganda ve Zimbabwe dahil olmak üzere bazı Afrika ülkelerinde siyasi ve dini liderler – örneğin eski Zimbabwe Başkanı Robert Mugabe – belirli aralıklarla eşcinsel davranış ya da ilişkilerin ‘Afrikalı olmadığını’ ve ‘Batı’dan ithal edilene kadar ülkelerinde hiç var olmadığını ileri sürmüştür. Bu argümanın altında yatan ironi, eşcinsel davranışları yasaklayan ve cezalandıran yasaların çoğunun bu ülkelerin sömürgeci geçmişlerinin bir kalıntısı olmasıdır.⁷⁰ Örneğin Kenya’da ve Uganda’da ‘doğanın düzenine karşı cinsel münasebet’ ve ‘ağır ahlaksızlığı’ kriminalize eden yasalar ilk olarak 1860 yılında Hindistan’da hayata geçirilen, daha sonra ise Britanya’nın sömürgeleştirilmiş topluluklarına ‘ahlaki ve dini’ bir kural dayatmak için kullanılan Birleşik Krallık merkezli bir emsal yasaya dayanır.⁷¹

Doğu ve Orta Avrupa’da hükümetler; kürtaj, cinsel sağlık ve üreme sağlığı bilgileri ve eğitimine yönelik cezaları artırıyor ve bunlara erişimi kısıtlıyor. Bu eğilim, giderek yaşlanan nüfusu desteklemek için diğer kaygıların yanı sıra azalan doğum oranlarından kaynaklanan kaygıdan doğdu.⁷² Doğum oranlarındaki azalmanın, iş gücündeki azalma nedeniyle ekonomik istikrar ve üretkenliğin düşmesine yol açtığı varsayıldı. Polonya, Macaristan, Arnavutluk ve Rusya hükümetleri dahil çok sayıda hükümet, buna nüfusun belli kesimleri arasında çocuk doğurmayı teşvik eden pronatalist politikaları destekleyerek⁷³ ve gebelikten korunma yollarını ‘ahlak ve vatanperverliğe aykırı’ göstererek karşılık verdi.

Halk sağlığı

“Halk sağlığı konusunda belli sonuçlar elde etmek meşru bir devlet amacı olsa da, bu doğrultuda alınan önlemler insan haklarına saygı gösterilmesini sağlamak için hem kanıta dayalı hem de orantılı olmalıdır. Halk sağlığını düzenlemek için kullanılan ceza kanunları ve yasal sınırlamalar kanıta dayalı ve orantılı olmadığında, etkilenen bireylerin sağlık hakkını ihlal etmekle kalmayıp, halk sağlığı açısından kendi meşruiyetleri ile de çelişeceği için, devletler, bu araçları cinsel sağlık ve üreme sağlığını düzenlemek için kullanmaktan kaçınmalıdır.”⁷⁴

Anand Grover, Special Rapporteur on the right to health, 2011

Ahlaka dayalı yasalara ek olarak, halk sağlığı, cinselliği ve üremeyi kriminalize etmek için yaygın bir gerekçedir. Pek çok durumda, devletler, ceza kanunları ve diğer cezalandırıcı yasaların ve politikaların halk sağlığını desteklemek ve nüfusu zarardan korumak için gerekli olduğunu belirtir. Örneğin, HIV maruziyetini, beyan etmemeyi ve aktarımını kriminalize eden yasalar genellikle insanların HIV kapmasını önlemeye yardımcı olan bir mekanizma olarak tanıtılır. Benzer şekilde, gebelik sırasında uyuşturucu ya da alkol kullanan kadınların suçlu haline getirilmesi, uyuşturucu kullanımının engellenmesi açısından şartmış gibi resmedilir.⁷⁵

Halk sağlığını korumak meşru bir amaç iken, devletin sağlığı teşvik etmek için aldığı önlemler her zaman kanıta dayalı olmalı, ayrımcı olmamalı, cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarını ya da daha geniş kapsamlı insan haklarını reddedecek şekilde uygulanmamalıdır. Örneğin, HIV’le yaşayan kişilere, başka birine virüs bulaştırdıkları gerekçesiyle açılan kovuşturmanın çoğu, etkili HIV tedavisinin virüsü bulaşmaz kıldığını ispatlayan bilimsel kanıtları hesaba katmaz.⁷⁶ Gebelik veya doğum sırasında anneden çocuğa HIV bulaşması durumunda kriminalizasyonu destekleyen yaklaşımlar, çok sayıda gebe kadının aktarımı önlemek için yeterli tedaviyi almakta karşılaştığı zorlukları nadiren kabul eder. Son yıllarda, uluslararası insan hakları kuruluşları, BM tüzel kişilikleri, bağımsız uzmanlar ve Küresel HIV ve Hukuk Komisyonu gibi bağımsız komisyonların yanı sıra sivil toplum örgütleri, HIV kriminalizasyonunun insan haklarını ihlal etmekle kalmayıp, HIV tedavisi ve önlenmesi ile ilgili halk sağlığı çabalarını da sekteye uğrattığına ilişkin kaygılarını ifade etti.⁷⁷

Benzer şekilde, uyuşturucu kullanan gebe kadınları kriminalize eden yasalar da kanıta dayanmaz.⁷⁸ Gebeliği suç haline getiren yasaları destekleyen ve yorumlayan devlet memurları bunu anne ve bebek sağlığını teşvik etmek amacıyla yapıyor olabilir; ancak yasalar, yetkililerin ifade ettikleri amaçları yerine getirmez. Gebelik sırasında uyuşturucu kullanımına yönelik kriminal cezalandırma tehdidi gebe kadınları sağlık hizmetlerinden uzaklaştırabilir.⁷⁹ Daha da kötüsü, bu yasaların, ırksal ayrımcılığa maruz kalan ve kırsal bölgelerde sağlık hizmetlerine erişimi olmaksızın yaşayan kadınlar gibi en zorlu koşullarda yaşayan kadınlara orantısız biçimde dayatılması son derece muhtemeldir.

Ceza hukuku sorunların mutlak terimlerle değerlendirilmesini gerektirir: Yasal ya da yasa dışı. Bu durum, ceza hukukunu, karmaşık sağlık sorunlarıyla başa çıkarken kaba ve etkisiz bir araç yapabilir. Onaya dayalı cinsel davranışların ve üreme ile ilgili karar almanın suç haline getirilmesi, genellikle ihbar edileceklerinden ya da sağlık çalışanları tarafından ayrımcılığa uğrayacaklarından şüphelendikleri takdirde insanları tıbbi tedaviden

vazgeçmeye zorlar. Üreme hizmetleri hakkındaki cezai yasaklar da kadınlara ve kız çocuklara çoğunlukla güvenli olmayan gizli kürtajlar gibi tehlikeli seçenekler dışında seçenek bırakmaz. Güvenli olmayan kürtaj dünya genelinde anne ölümlerinin en büyük üçüncü nedenidir ve her yıl yaklaşık 5 milyon kadın ve kız çocuk için kısa ve uzun süreli sağlık sorunlarına yol açar.⁸⁰

Sağlık çalışanlarını “yasa dışı” olarak sınıflandırılan cinsel davranışlar ve üreme davranışlarını bildirmeye zorlamak hasta gizliliğini ve tıp etiğini ihlal edebilir ve sağlık hizmetlerine erişimden ödün verir. Sağlık hizmeti sağlayanlar, yasanın anlaşılır olmadığı ya da yasanın gerektirdiklerini anlayamadıkları bazı durumlarda ‘suça’ bulaşmaktan kaçınmak için insanları polise ihbar etmeleri gerektiğini hissedebilir. Bazı durumlarda ise, yasalar uyarınca hastaları ihbar etmek zorunda kalabilirler.⁸¹

Bu belirsizlik daha büyük sağlık sorunlarına yol açar. Uyuşturucu kullanan gebe kadınlara yönelik cezai düzenlemeler, personel tarafından ihbar edilme ve yargılanma korkusuyla onları doğum öncesi bakım ya da uyuşturucu bağımlılığı tedavisine erişimden vazgeçirerek, sağlıklarını ve haklarını olumsuz yönde etkileyebilir. Aynı şekilde, HIV maruziyeti ya da aktarımının suç haline getirilmesi, HIV ile yaşayan kişilerin medikal kayıtlarının bir suç eyleminde aleyhlerine kullanılabilceği korkusuyla doktorlarıyla daha güvenli cinsel ilişki seçeneklerini konuşmaktan caydırabilir. Bu durum, HIV ile yaşayan kişileri etkili destek olmadan durumlarıyla başa çıkmaya zorlayarak,⁸² HIV aktarımı riskinin artmasına yol açar.

Devletlerin çoğu kriminalizasyonun teşkil ettiği halk sağlığı tehlikesini hafife almakta ya da yanlış anlamaktadır. Örneğin, kanıtlar, eşcinsel ilişkileri kriminalize etmenin, erkeklerle cinsel ilişkiye giren erkekler arasında STI ve HIV aktarımı riskini önemli ölçüde artırdığını gösterir.⁸³ Özellikle gey ve biseksüel erkekleri kolluk kuvvetlerine ihbar edilme korkusuyla hayati HIV hizmetlerine erişmekten caydırır. Bazı durumlarda, emniyet görevlileri seks işçilerinin kondomlarına el koyar ya da onları seks işçiliği ‘suçları’na kanıt olarak kullanır. Bu yaklaşımlar sağlık hakkını ihlal eder ve HIV salgınına önleme ve halk sağlığını daha geniş kapsamda koruma çabalarını baltalar.

Kontrol ve baskı

Toplumsal normlar en yaygın biçimde iktidar sahibi bireyler ve kurumlar tarafından inşa edilir. Bu normlar, makul kabul edilen tercihleri, davranışları ya da kimlikleri dikte eder. Asıl sorun, bu normların hemen hemen her zaman iktidardakilerin çıkarlarını yansıtmaları ve sıklıkla onların yetkilerini destekleyerek, normlara uymayan ve dolayısıyla statükoyu tehdit eden grup ya da bireyleri kontrol etmek ya da baskılamak için kullanılmasıdır.

Güçlü devlet kurumları ve özel kurumlar toplumsal normları güçlendirme eğilimindedir. Bireyler kimliklerini ifade ederken ya da ekonomik durumları, ırkları, etnik aidiyetleri, toplumsal cinsiyetleri, cinsel yönelimleri veya göçmenlik, sağlık ya da engellilik statüleri ile ilgili temel konularda karar alırken normlara uyum sağlamadıklarında ötekileştirmeye karşı savunmasız hale gelir.

Şeytanlaştırma politikaları

İnsan hakları savunucuları pek çok bağlamda insan haklarında geriye gidişi körükleyen “onlara karşı biz” söyleminde bir yükseliş gözlemlemektedir.⁸⁴ Bu durum yeni değildir ya

da herhangi bir bölge ya da bağlamla sınırlı değildir. Bu söylem, ırksal eşitlik ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki ilerlemelere yönelik ırkçı, yabancı düşmanı ve/veya cinsiyetçi ters tepkilerle ilişkilidir. Bazı kişiler ya da gruplar, kadın ve azınlık haklarındaki gelişmelerin bir sonucu olarak kaybettiklerine inanabilir. Bu yakınmalar feministleri, LGBTİ aktivistlerini ve ırksal adalet savunucularını şeytanlaştıranlar tarafından kullanılır.

Yeni gibi görünen şey, dünyanın büyük bir kısmında, toplumdaki çok sayıda grubun insan haklarıyla açıkça çelişen çağrılarda bulunan siyasi liderlerin şeytanlaştırıcı söylemlerini coşkulu bir biçimde kabul etmesi ya da teşvik etmesidir. Bu tür anlatıların giderek daha açık, yaygın ve popüler olması, insan hakları ve savunucular için ciddi bir zorluk teşkil etmektedir.

BM Kültürel Haklar Özel Raportörü’nün gözlemleri şunlardır: “Köktenci ve aşırı ideolojiler ve hareketler ile onları destekleyen hükümetler; kadın eşitliğini sağlama konusunda elde edilen ilerlemeleri başa almayı istiyor, daha fazla ilerlemenin önüne geçmeyi amaçlıyor ve bu tür eleştirel çabaları teşvik eden kadın insan hakları savunucularını cezalandırmaya ve yaftalamaya çalışıyor.”⁸⁵

YAFTALAMA, KLİŞELEŞTİRME VE SUÇLAMA

Ötekileştirmenin meydana geldiği başlıca yollar yaftalama, klişeleştirme ve suçlamadır. Eğer bir kişinin kimliği ya da davranışı toplumun hakim toplumsal normlarına uymazsa, birey anormal, ahlaksız, yüz karası, alçak, tehlikeli ve hatta suçlu olarak yaftalanabilir. Yaftalama süreci pek çok şekilde – örneğin medyada, eğitim kurumlarında ve popüler kültürde olumsuz klişelerle; siyasi ya da dini liderlerin suçlamasıyla veya daha da önemlisi, cinselliğin ve üremenin kriminalizasyonu durumunda onlara verilen statü ya da yasa yoluyla – oluşturulur ve körüklenir.

Yaftalama ya da klişeleştirme, örneğin eşcinsel ilişkinin kriminalizasyonunu süreklileştiren ve destekleyen homofobik ve bazı durumlarda transfobik tutumlarda belirgindir. Aynı şekilde, HIV aktarımı, maruziyeti ve beyan edilmemesinin suç haline getirilmesi sıklıkla HIV ile yaşayan kişilerin toplum için “tehdit” olduğuna dair olumsuz klişeleştirmeye dayanır. “Zina” ya da “gayrimeşru cinsel ilişki” nedeniyle kadınların ya da kürtaja ihtiyaç duyan ya da gebelik sırasında uyuşturucu kullanan kadınların cezalandırılması, onların “erdemli” ve “anaç” feminen ideallere uyum sağlayamamış “düşmüş” ya da “rezil olmuş” kadın olarak algılanmalarına yönelik bir tepkidir.

KESİŞİMSSEL AYRIMCILIK

Kesişimsellik, kişilerin kimliklerinin farklı yönlerinin birleşerek, kişilerin karşılaştıkları ayrımcılık türünü ve düzeyini etkileme biçimiyle ilgili bir yaklaşımdır. Bireylerin muamele görme biçimlerini ve haklarına erişme becerilerini etkileyebilen kimliklerinin birçok yönü vardır. Bu terim, ABD’de ırkı ve cinsiyeti birbirlerini kapsamayan iki ayrı kategori olarak görme ve sonuç olarak siyah kadınların deneyimlerinin karmaşıklığını kaçırma eğiliminde olan ayrımcılık karşıtı yasanın siyah feminist eleştirisiyle türetilmiştir.⁸⁶

Cinselliğin ve üremenin kriminalizasyonu da aynı şekilde kaynaklara eşitsiz erişim, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve kurumsal ırkçılık gibi yapısal eşitsizliklerle iç içedir. Suç olarak gösterilen cinsel eylemler ve kararlar ile üreme eylemleri ve kararlarının çeşitliliği insanlara çok katmanlı kriminalizasyon ya da ayrımcılık dayatarak, onları kimliklerinin ve tercihlerinin çeşitli, kesişen yönleri nedeniyle – yaşadıkları dezavantajları büyütür ve katlayarak – cezalandırabilir. Örneğin, başka erkeklere cinsellik satan ve HIV ile yaşayan erkekler cinsel yönelimleri, seks işçiliği konumları ve HIV tanıları temelinde değişen ölçülerde yaftalama, ötekileştirme ve kriminalizasyonla karşılaşabilir.

Daha az finansal kaynağa sahip bireyler, kaynaklardan ve özel alandan mahrum oldukları ve sosyal yardım ve hizmetlere bağlı oldukları için bedenlerinin ve hayatlarının cezai anlamda düzenlenmesinden daha az kaçınabilir. Örneğin, kürtajın tamamen yasaklandığı ya da ağır biçimde kısıtlandığı ülkelerde yasadışı kürtaja mecbur olan ve bu yüzden kriminalizasyonla karşı karşıya kalanlar genellikle yoksul ve kaynaklardan mahrum biçimde yaşayan kadınlar ve kız çocuklardır. Kaynaklara daha çok erişimi olan kadınlar da yasalar karşısında ayrımcılığa uğrar; ancak yasal kürtaj için başka bir ülkeye gidebilmeleri ya da ceza almadan gebelikten korunma yöntemleri için para ödeyebilmeleri daha olasıdır.

İrksal ya da etnik profillemeye ya da göçmenlik statüsü de cinsellik ve üremenin kriminalizasyonunu artırır. Örneğin, belli kıyafetleri ya da dini sembollerini giymeyi sınırlandıran yasaların yüzün tamamını kaplayan peçeler takan Müslüman kadınlar üzerinde orantısız bir etkisi vardır ve onların ifade ve din özgürlüğü ile eğitim ve çalışma haklarını kısıtlar.⁸⁷ Birçok Kuzey Avrupa ülkesinde aktivistler, HIV aktarımı ya da maruziyeti nedeniyle orantısız sayıda göçmen ya da sığınmacının yargılanmasından kaygı duyduklarını ifade etmektedir.⁸⁸ ABD’de uyuşturucu bağımlılığı gibi eylemler ve durumlarla fetüslerini tehlikeye atmakla suçlanan gebe kadınların kriminalizasyonu hakkında çığır açan bir çalışma, kriminalize edilen kadınların ağırlıklı olarak yoksul ve azınlık etnik gruplara mensup olduklarını saptamıştır. Bu kadınların %60’ı beyaz olmayan kadınlardı ve tüm vakaların %52’sini Afrikalı-Amerikalı kadınlar oluşturuyordu. Gebe Afrikalı-Amerikalı kadınlar da en ciddi cezai yaptırımlarla karşılaşyordu ve beyaz kadınlara kıyasla tutuklanmaları, hastane personeli tarafından ihbar edilmeleri ya da cinayet suçlamasına maruz kalmaları daha olasıydı.⁸⁹

Uluslararası Af Örgütü’nün araştırması, göçmen ya da etnik veya ırksal azınlıklara mensup seks işçilerinin, kriminalizasyon yasalarının en şiddetlisini yaşadıklarını altını çizdi. Örneğin, Norveç’te dairelere ve masaj salonlarına/genelevlere yapılan baskınları içeren ve çok sayıda seks işçisinin işlerinden ve/veya evlerinden zorla atılmalarıyla sonuçlanan seks işçiliği yasalarını uygulama girişimleri çoğunlukla göçmenleri – öncelikle Oslo’nun masaj salonlarındaki Thai kökenli kadınları, daha sonra ise sokaklarda ve dairelerde çalışan Nijeryalı kadınları– hedef aldı.⁹⁰ Norveç kökenli seks işçilerinin kendi evlerine sahip olmaları ve dolayısıyla tahliyeden kaçınmak ve güvenli bir çalışma alanı elde etmek için daha yetkili olmaları göçmen kadınlara – özellikle Nijeryalı göçmenlere – kıyasla daha muhtemeldi. Buna ek olarak, Nijeryalı ve diğer göçmen kadınlar sıklıkla fişlendi ve seks işçisi oldukları varsayımıyla otellerden atıldılar. Çok sayıda seks işçisi polise güven ya da inanma seviyelerinin çok düşük olduğunu bildirirken; özellikle Nijeryalı kadınlar, göçmen seks işçisi konumları yüzünden polisin kendilerine yönelik suç ihbarlarını ciddiye almayacağına inandıklarından sık sık bahsettiler.

TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELLİ AYRIMCILIK VE ŞİDDET

Tarih boyunca, erkekler ile kadınlar arasındaki güç eşitsizlikleri, zararlı toplumsal cinsiyet kalıpları ve kadın cinselliğinin tehlikelerine dair kültürel anlatılar ile birleşerek⁹¹, kadınların cinsel ve üreme hayatlarının toplumsal, yasal ve kültürel alanda düzenlenmesine yol açmıştır. Bu yerleşik toplumsal cinsiyet hiyerarşileri, toplumsal cinsiyet normlarına uymayan kişilerin ezilmesine de sebebiyet verir.

Dünyanın pek çok bölgesinde kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki ilerlemelere rağmen, kadın cinselliği üzerindeki kontrol hala genellikle toplumsal düzeni sağlamada esas olarak görülüyor ve patriarkal toplumsal yapıları sağlamlaştırmak için kullanılıyor. Kadın cinselliğinin aleni kontrolü, bireyler ya da topluluklar (devlet harici aktörler) tarafından gerçekleştirilen insan hakları ihlalleri biçimini alabilir. Bu ihlaller fiziksel ve duygusal anlamda zararlı olan ve kadınların cinsel ilişkiden zevk almalarını kısıtlayan kadın sünnetini; erkek (ve bazen kadın) akrabaların kabul edilebilir cinsel davranış sınırlarını aşarak ailelerine utanç getirdiklerine inandıkları kadınları katlettikleri toplumsal cinsiyete dayalı cinayetleri (sözde “namus” cinayetleri); cinsel yönelimlerini “düzeltme” adı altında lezbiyen kadınlara tecavüz edilmesini ve kadınların ve kız çocukların zorla evlendirilmelerini içerir. Fakat bazen daha üstü kapalı kontrol biçimleri kullanılır. Örneğin, tecavüz edilen ya da cinsel saldırıya uğrayan kadınlar ve kız çocuklar cezai adalet sisteminde genellikle şüphe, kınama ya da suçlamayla karşılaşılır. Benzer şekilde, cinsel sağlık bilgilerinin, gebelikten korunma yöntemlerinin ya da kürtajın sorumsuz cinsel faaliyete yol açacağı argümanları öne sürülür. Bu tür argümanlar kontrolsüz kadın cinselliği korkusuna dayanır.⁹²

Devletler hakim cinsel ya da toplumsal cinsiyet normlarına uymayan kişiler üzerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ve patriarkal tahakkümü sürdürerek ve uygulayarak, bu kişilerin cinsel hayatları ya da üremeleri hakkında bilgilendirilmiş kararlar alma becerilerini kontrol eder ya da sınırlar.⁹³ Kadınların kendi üremelerini kontrol etme yetileri, güçlenmeleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği için elzemdir. Üremeleri konusunda kendi özgür kararlarını vermek kadınların bedenleri ve hayatları üzerinde kontrol sahibi olmasını sağlayarak, yoksulluğa ve gebelik ile ilişkili hastalık ve ölüme maruz kalma risklerini azaltır. Ayrıca eğitim fırsatlarını, kişisel gelişimlerini ve maddi bağımsızlıklarını artırır. Benzer biçimde, şiddetten, zorlamadan ve cezadan muaf, onaya dayalı cinsel yakınlıkta bulunma yetisi, kadınların bedensel özerkliğine saygı duyulmasını ve korunmasını gerektirir. Devletler ceza hukuku ya da diğer cezalandırıcı mekanizmalar aracılığıyla cinselliği ve üremeyi düzenlerken, kadınları bedenleri üzerindeki kontrolden mahrum bırakır, hayat tercihlerini sınırlar ve – uyum sağlamadıklarında – onlara suçlu statüsünü dayatır.

Bazı durumlarda, kadınların cinsellik ve üreme eylemleri ve kararlarını kontrol etme çabaları aileler ve topluluklar tarafından gerçekleştirilir ve bazı kadınları belli biçimlerde hedef alır. Uluslararası Af Örgütü, Somali’de engelli kadınların ve kız çocukların, onları ‘yük’ gibi gören ve bu ‘yükten kurtulmak’ isteyen aile üyeleri tarafından nasıl zorla evliliklere maruz bırakıldıklarına dikkat çekmiştir. Zorla yapılan evliliklerde engelli kadınlar yüksek seviyede ev içi şiddet de yaşamaktadır. Somali’de ülke içinde yerinden edilen kadınlar ve kız çocuklar, engellilik durumları ve toplumsal cinsiyetleri nedeniyle tecavüz ve diğer türde cinsel şiddete özellikle hedef olduklarını bildirmiştir.⁹⁴

Yerli kadınlar, ırksal ya da etnik aidiyete dayalı ayrımcılıkla karşılaşan kadınlar ya da

engelli kadınlar, zorla kısırlaştırma gibi üreme kapasitelerini sınırlayan programlarla hedef alınmaktadır. Daha ayrıcalıklı topluluklardan gelen kadınlar bu kontrol biçimlerinden muaf olmayabilir; onlar da daha fazla çocuk sahibi olarak toplumsal beklentilere uyma baskısı yaşayabilir ya da gebelikten korunma yöntemleri ve kürtaj için artan engellerle karşılaşabilirler. Farklı kadın grupları, farklı şekillerde yaftalama, klişeleştirme ve suçlama yaşayabilir. Örneğin, genç kadınlar – özellikle evlenmemiş ve/veya yoksul ya da azınlık topluluklarına mensup kadınlar – cinsel ilişkiye girdikleri için kınama ya da yaftalamayla karşılaşabilirler. Ayrıca, cinsellik ve üreme hakkındaki bilgilere daha az erişebilirler ve sağlık çalışanları gibi destek ve hizmet sağlayanların olumsuz ya da düşmanca tutumlarıyla karşılaşmaları daha olasıdır.

Yerleşik toplumsal cinsiyet normları ve toplumsal hiyerarşiler şüphesiz kadınların ve toplumsal cinsiyet kimlikleri ya da cinsel yönelimleri yüzünden hâkim normlara uymayan ya da uyamayan kişilerin aleyhine işler; ancak bunların bütün topluluklar üzerinde zarar verici bir etkiye sahip olduklarını fark etmek de önemlidir. Toplumsal cinsiyet klişeleri ve hiyerarşileri, toplumsal cinsiyet kimliğine, ifadesine ya da cinsel yönelimine bakmadan, herkesi kesin surette tanımlanmış toplumsal cinsiyet rollerine ve ‘kabul edilebilir’ davranışlara hapseder ve herkesi gerçek benliklerini ifade etme becerisinden mahrum bırakır.

TRANSLAR VE İNTERSEKSLERİN DENEYİMLİDİĞİ KRİMİNALİZASYON

Eşcinsel ilişkileri suç sayan yasalar genellikle toplumdaki katı ‘erkek’ ve ‘kadın’ toplumsal cinsiyet rollerini dayatmak ve bu tür toplumsal cinsiyet ‘normları’na uymayanları cezalandırmak için kullanılır. Uganda’daki Eşcinsellik Karşısı Yasa’nın ilk tasarıları erkek ya da kadın dışında bir toplumsal cinsiyet kimliğinin varlığını reddediyor ve “toplumsal cinsiyet kimliği” tanımlarının “Uganda’da eşcinselliği, toplumsal cinsiyet bozukluklarını ve ilgili alışkanlıkları meşrulaştırmak” için kullanımını yasaklayan bir madde içeriyordu.⁹⁵

Dünyanın dört bir yanında lezbiyen, gey ya da biseksüel olup olmadıklarına, hemcinsi olan bir partnerle cinsel ilişkiye girip girmediklerine ya da seks işçisi olup olmadıklarına bakılmaksızın, eşcinsel ilişkiyi ya da seks işçiliğini kriminalize eden yasalar kapsamında polis tarafından tacize uğrayan, tutuklanan ve/veya gözaltına alınan çok sayıda trans örneği var.⁹⁶ Bu tür cezalandırıcı yasaların kendilerini interseks olarak tanımlayanlar dahil cinsiyet özellikleri çeşitlilik barındıran kişilere yönelik ayrımcılık yaptığına dair daha az belgelenmiş kanıt vardır. Fakat bu tür yasalar, intersekslere yönelik önyargıyı teşvik eder ve bireylere katı toplumsal cinsiyet rollerine uymaları için baskı yapar. Bu yüzden, interseksler de bu kanunların bir sonucu olarak insan hakları ihlalleri tehlikesi altındadır.⁹⁷

Transların hakları, eşcinsel eylemleri yasaklayan ceza kanunlarından etkilenmenin yanı sıra, çoğu ülkede toplumsal cinsiyet kimliklerinin yasal olarak tanınmaması ve çoğu ülkede kendilerini özgürce ifade etme imkanlarının olmamasından da etkilenir. Devletlerin; transların ya da intersekslerin toplumsal cinsiyet kimliklerini bağımsız biçimde belirlemelerini ve yasal olarak onaylatmalarını sağlamaması acil bir insan hakları sorunudur. Bu sorun, bu Kitapçık’ın kapsamı dışında olsa da, Uluslararası Af Örgütü,

toplumsal cinsiyet tanıma sorunları hakkında uluslararası çapta kampanyalar yürütmektedir. Kendilerini interseks olarak tanımlayanlar dahil cinsiyet özellikleri çeşitlemelerine sahip bireyler, bedenlerini ‘normalleştirmek’ girişimiyle acil ve geri dönüşü olmayan, müdahaleci ve ömür boyu zararlı etkiler taşıyabilen medikal tedavilere maruz kalmak dahil ek insan hakları ihlalleriyle karşılaşır.

SİYASİ YA DA SEÇİMLERLE İLGİLİ ÇIKARLAR

Cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarını ilgilendiren sorunlar duygusal tartışmalar doğurur ve medyanın ilgisini çeker. Cinselliği ve üremeyi suç olarak gösteren yasalar teklif eden siyasetçiler halkın desteğini alabilir. Politik avantaj elde etmek ve birkaç seçmen kazanmak isteyen politikacılar ve hükümetler belli cinsellik ya da üreme ‘sorunları’ konusunda ‘sert önlemler alacaklarını’ söyleyebilmek için toplumsal cinsiyet klişelerinden ya da homofobik veya transfobik tutumlardan yararlanabilirler. Dolayısıyla, kriminalizasyon, hükümetleri halkın ‘koruyucuları’ gibi konumlandırabilir.

Bazı hükümetler, seçmenlerin dikkatini, başarısızlığa uğrayan toplumsal, siyasi ya da ekonomik politikalarından uzaklaştırmak istediğinde – ve cinselliği ve üremeyi kriminalize eden yasalar görece olumlu medya ilgisi elde edip halkın düşmanlığına neden olmadığında – cezai yasalar çıkarır. Örneğin, eşcinsel ilişkiler için cezalandırmaları artırmak isteyen Uganda’nın Eşcinsellik Karşısı Yasası, yakıt ve gıda fiyatları nedeniyle çıkan yaygın huzursuzluk dönemlerine denk gelen çeşitli zamanlarda yeniden sunulmuştur. Aynı şekilde, eski Devlet Başkanı Mugabe, popüler destek sağlamak ve halkın dikkatini hükümetinin ekonomi politikalarının başarısızlığından başka yöne çekmek için düzenli aralıklarla eşcinselliği itham etmiştir.⁹⁸

Çoğu durumda, cinsellik ya da üremeye yönelik kriminal ya da diğer cezalandırıcı yaklaşımlardan en olumsuz etkilenen gruplar, önemli siyasi güç ya da seçim gücü bulundurmeyen gruplardır. Örneğin kadınlar, küresel çapta siyasette yeterince temsil edilmez ve genellikle erkeklere kıyasla daha az siyasi güce sahiptirler. Cinsellik ve üreme sorunlarının kriminalizasyonu, halka açık bir profil çizmek isteyen politikacılar veya güçlü grupların ya da medyanın desteğini almak isteyen hükümetler için faydalı bir araç olabilir. Buna karşılık, kriminalizasyona alenen karşı çıkan politikacılar, oylarını kaybetmekten ya da basının eleştirilerine hedef olmaktan korkabilir.

DEVLETLER NASIL KRİMİNALİZE EDER

DOĞRUDAN KRİMİNALİZASYON

Devletler örneğin aşağıdakileri yasaklayan yasalarla cinsel ve/veya üreme davranışları ve kararlarını özel olarak hedef alan ya da cezalandıran ceza yasaları çıkarabilir ve/veya uygulayabilir:

- Hemcinsler arasındaki ilişkilerin bazıları ya da tümü
- Evlilik dışı cinsel ilişki
- Onaya dayalı cinsel ilişkinin satılması ya da satın alınması
- Kürtaj
- Ergenler arasında onaya dayalı cinsel ilişki

- Potansiyel HIV maruziyeti, HIV statüsünün beyan edilmemesi ya da HIV aktarımı

Bu tür yasalar kapsamında temel cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarını savunan kişiler soruşturma, yargılanma, cezai ya da finansal yaptırımlar, hürriyet kaybı ve aleni yargılama ya da utançla karşılaşabilir.

DOLAYLI KRİMİNALİZASYON

Devletler belli cinsel ve/veya üreme davranışları ve kararlarına ya da toplumsal cinsiyet ifadelerine yaptırım uygulamak için genel cezai yasaları ya da cezalandırıcı medeni veya dini kanunları ayrımcı bir şekilde uygulayabilir. Serserilik, kamu düzeni veya başıboşluk kanunlarının seks işçileri veya evsiz LGBTİ+ gençler aleyhinde orantısız uygulanması buna örnektir. Ötekileştirilenler ve/veya hâkim toplumsal normlara uymayanlar, dolaylı kriminalizasyonun en olası hedefleridir. Belli gruplara yönelik bu tür yasaların seçici uygulanması genellikle bir devletin o grubu baskılama ya da kontrol etme isteğinin göstergesidir.

MUĞLAK YA DA AŞIRI KAPSAMLI YASALAR

Bazı durumlarda, devlet, belli cinsellik ya da üreme faaliyetleri ve kararlarını cezalandırmayı kasten amaçlamaksızın, halk sağlığı ya da kamu düzeni önlemleri de dahil olmak üzere genel bir yasa çıkarabilir ya da uygulayabilir. Fakat aşırı geniş ya da yeterince net ifade edilmemiş yasalar; polis, savcılar ve yargıçlar tarafından yanlış anlaşılmaya ve ayrımcı uygulamaya açıktır.

Cinselliği ya da üremeyi dolaylı olarak kriminalize etmek için kullanılan cezai, medeni ya da dini kanunlar şunlardır:

- Serserilik ya da başıboşluk: Polis memurları genellikle bu düzenlemeleri suiistimal eder ve suç işlendiğine dair hiçbir kanıt olmadığı durumlarda bile seks işçileri ve LGBTİ+'ları kamusal alanlarda toplanma haklarından mahrum bırakmak için orantısız biçimde kullanır.

- Kamu ahlaksızlığı, düzeni ya da ahlakı: Bu yasalarla ilişkilendirilen suçlamalar para cezası ya da kısa süreli hapis cezaları öngören hafif suçlardan; ağır cezalar – bazı durumlarda ölüm cezası – öngörebilen ‘ahlaksızlık’ ya da ‘dini aşağılama’ya kadar çeşitlilik gösterir. Bu tür suçlamalar, yaygın olarak, kendilerini LGBTİ+ ya da seks işçisi olarak tanımlayan ya da LGBTİ+ veya seks işçisi olduklarından şüphelenilen kişiler aleyhine kullanılır. Ayrıca devletler tarafından hayati önemdeki cinsel sağlık ve üreme sağlığı bilgilerinin dağıtımını engellemek için de kullanılabilir.
- Halk sağlığı: HIV salgını ya da “opioid krizi”⁹⁹ gibi halk sağlığı acil durumlarını yönetmeyi amaçlayan düzenlemeler bazen cinsellik veya üreme davranışlarını, kararlarını ve cinsiyet kimlikleri kontrol etmek ya da cezalandırmak için kötüye kullanılabilir. HIV’le yaşayan kişiler, seks işçileri ya da gebe kadınlar başkalarına ya da fetüse tehlike oluşturabilecekleri iddiasıyla bu düzenlemeler kapsamında ceza alabilirler. Savcılar, gerçek bir halk sağlığı ya da bireysel sağlık riskine dair hiçbir bilimsel kanıt olmadığında dahi genellikle bu tür düzenlemelere başvurur.
- Saldırı ya da ağır yaralama: Bazı ülkelerde saldırı, taksirle yaralama ve hatta cinayet suçları, insanları cinsel ya da üreme davranışları veya tercihleri nedeniyle başkalarına ya da bir fetüse zarar verdikleri iddiasıyla yargılamak için kullanılmaktadır. Bu yasalar genellikle bir başka kişiyi virüse maruz bırakmakla ya da virüsü bulaştırmakla suçlanan HIV’le yaşayan kişiler aleyhine kullanılmaktadır. Ayrıca, bu yasalar son yıllarda ABD’de ve Avrupa ile Güney Amerika’nın bazı yerlerinde uyuşturucu kullanımı, intihar teşebbüsleri, kendi kendine kürtaj yapma ya da bazı durumlarda düşük yaparak fetüslerine zarar vermekle suçlanan gebe kadınları yargılamak için kullanılmaktadır.⁹⁹
- Cinsel suçlar: Çocukları istismardan ya da zarardan korumak için tasarlanan cinsel suç yasaları bazen ergenleri kendi yaşlarında bir başka kişiyle onaya dayalı ilişki nedeniyle cezalandırmak için kullanılır. Az sayıda ülke, eşcinsel ilişki ve seks işçiliğini yargılamak için cinsel suçlar yasasını kötüye kullanmaktadır. Bu yasalar kapsamında suçlanan kişiler genellikle cinsel suçlu olarak kayda geçerek, hapis cezaları ve/veya yasal zorunluluklarla karşılaşır.
- ‘Propaganda’ ya da müstehcenlik: Bazı ülkelerde ‘müstehcen’ sayılan materyallerin ya da bilgilerin dağıtımına ilişkin suçlamalar yaygın normlara uymayan kimliklerin ifadesini kriminalize etmek ya da bastırmak için etkin biçimde kullanılır. Bu yasalar, cinsel sağlık bilgilerinin dağıtımına müdahale etmek ya da dağıtımını yasaklamak için de kullanılabilir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yakın zamanda Rusya’nın ‘eşcinsellik propagandası’ yasasının (‘reşit olmayanlar arasında eşcinsellik propagandası’nı yasaklar) ifade özgürlüğü ve ayrımcılığa uğramama haklarını ihlal ettiğine hükmetti. Endonezya, pornografiyi kapsamlı biçimde ‘toplum ahlakı normlarını çiğneyen’ her türde materyal olarak tanımlayan bir yasa uyguluyor. Bu türden materyallerin üretimine, yayılmasına, maddi açıdan desteklenmesine ya da kullanımına dört ila on beş yıl hapis cezası veriyor¹⁰¹ ve cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarını ilgilendiren sorunlar hakkındaki bilgilerin edinilmesini ya da yayılmasını sert biçimde kısıtlıyor.¹⁰²

Muğlak ya da aşırı kapsamlı yasaların cinsellik ve üremenin kriminalizasyonu sonuclandığı yerlerde, devletler, insan haklarını korumak için yanlış yorumları ya da ayrımcı uygulamaları önlemek için harekete geçmekle yükümlüdür.

CEZALANDIRMA VE SUÇLULUK VARSAYIMI

Cinselliğin ve üremenin suç haline getirilmesi yalnızca ceza hukukundan kaynaklanmaz. Kişiler, insanları yasaklanmış cinsel davranışlar ve üreme davranışları ve kararları ya da toplumsal cinsiyet ifadelerine dayanarak cezalandırma, kontrol etme ve denetleme amacı ya da etkisi olan başka yasalar, politikalar ve idari düzenlemelerden kaynaklanan cezalandırma süreçleri yoluyla da cezalandırılabilir. Para cezaları, ‘rehabilitasyon’ amacıyla gözaltına alma, sınır dışı etme, çocuk velayetini kaybetme, sosyal yardım hakkının elinden alınması ve mahremiyet ve özerklik haklarının çiğnenmesi bu uygulamalar arasında yer alır.

Kriminalizasyon, suçluluk varsayımlarının, cinsel normlara ve toplumsal cinsiyet normlarına meydan okuyan ya da ‘toplum ahlakına ya da standartlarına’ uymakta başarısız olan kişilere dayatılmasına neden olur. İnsanlar gerçekte ‘yasadışı’ davranışta bulunup bulunmadıklarına bakılmaksızın yaftalanmış bir grubun üyesi oldukları (ya da bu şekilde algılandıkları) için ‘suçlu’ varsayılır ve bu şekilde muamele görür. Bu suçluluk varsayımı, onları kolluk görevlileri ve halk tarafından artan gözetleme, ayrımcılık, şiddet ve zorbalık riski altına sokar. Aynı zamanda, yaftalamayı kalıcı hale getirir ve önyargıyı normalleştirir. Pek çok ülkede, evli olmayanlar ya da LGBTİ+’lar (ya da LGBTİ+ varsayılanlar) gibi normların dışında kalan kişiler, şüphe ve önyargıyla karşılaşabilir. Aynı şekilde, seks işçiliği yapan ya da HIV ile yaşayan kişiler de genellikle yaftalanır ya da suçlu oldukları varsayılır.

Kolluk görevlilerinin suçluluk varsayımları, ağır ve haksız denetim ve cezalandırmaya yol açabilir. Yaftalanan kişilerden devamlı olarak şüpheli konuma düşebilir ve/veya suç teşkil eden davranışlarla suçlanabilir ve keyfi ve tekrarlanan soruşturmalar, tutuklamalar, gözaltı ve polis taciziyle karşı karşıya kalabilir. Bu polisin cezadan muaf olarak istismar ya da gasp yapabildiği bir ortama neden olur. Örneğin, çok sayıda ülkede seks işçileri rutin olarak polis memurları tarafından istismar, gasp ve bazı durumlarda cinsel şiddete maruz kaldıklarını söyler.¹⁰³ Suçluluk varsayımları, fiziksel ya da cinsel şiddetle karşılaştıklarında, istismarcılarının değil kendilerinin cezai soruşturmaların odağı olacağından korkan insanların adalet aramasına engel olur. Bu aynı zamanda saldırganların bu kişileri görece cezasız kalarak korkutabilecekleri ve fiziksel istismara maruz bırakabilecekleri anlamına gelir.

Cezalandırma ve suçluluk varsayımları belli ölçüde karşılıklı bir ilişkiye sahiptir. Suçluluk varsayımlarına yol açan cezalandırıcı yasalara ve politikalara ek olarak, bu varsayımlar, cezalandırma sürecine de katkıda bulunabilir. Örneğin, kişiler, suçluluk varsayımları nedeniyle kamu hizmetlerine ya da sivil ya da yasal haklarına erişimde sınırlama yaşayabilir. Birçok ülkede seks işçileri ve LGBTİ+’lar suç kayıtları olup olmadığına bakılmaksızın sağlık hizmetlerinde ayrımcılık ve kötü muamele gördüklerini ya da barınma ve eğitim gibi diğer sosyal yardımların dışında bırakıldıklarını bildirmektedir. ‘Zina’nın suç olarak gösterildiği yerlerde aynı şekilde evlilik dışı cinsel ilişki yaşadıkları düşünülen kadınlar çocuklarının velayetini ya da mülkiyet haklarını kaybedebilir.¹⁰⁴ Yasadışı kürtaj olan ya da olduğundan şüphelenilen kadınlar, töhmet altında kalacaklarından endişelenen sağlık çalışanlarının onları yasal olarak polise ihbar etmesi gerektiği için ya da sağlık çalışanları ‘suç’u ihbar etmeyi kadının acil tıbbi bakım gereksiniminden öncelikli gördüğü için hayati tıbbi müdahalelerden mahrum bırakılabilir.

NOTLAR CİNSELLİK VE ÜREMENİN KRİMLALİZASYONU NE DEMEKTİR?

52 İnsan Hakları Konseyi, 2011 Sağlık Hakkı Özel Raportörü Raporu, Anand Grover, BM Belge No: A/66/254, 2011.

53 Daha fazla tartışma için bkz. A. Miller, “International Council on Human Rights Policy, Sexuality and human rights” [İnsan Hakları Politikaları, Cinsellik ve İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Konsey], 2009, www.ichrp.org/files/reports/47/137_web.pdf

54 Sex Workers Project (Seks İşçileri Projesi), *The use of raids to fight trafficking in persons: A study of law enforcement raids targeting trafficking in persons* [İnsan ticaretiyle mücadele etmek için baskınları kullanmak: İnsan ticaretiyle mücadelede kolluk kuvvetlerinin gerçekleştirdiği baskınlar üzerine bir çalışma], 2009, sexworkersproject.org/downloads/swp-2009-raids-andtrafficking-report.pdf; Empower Foundation, *Hit & run: The impact of anti-trafficking policy and practice on sex workers' human rights in Thailand* [Vur-kaç: Tayland’da seks işçilerinin insan hakları hakkında insan ticaretiyle mücadele politikaları ve uygulamalarının etkisi], 2012, www.nswp.org/sites/nswp.org/files/Hit%20and%20Run%20%20RATSW%20Eng%20online.pdf

55 Bu gerçeğe rağmen, hükümetler insanların kendi hayatları ve bedenleri hakkında bağımsız kararlar alma becerilerini sınırlandıran yapısal eşitsizliklerle yüzleşmek ve çözüm getirmek konusunda pozitif yükümlülüğe sahiptir. Onayın karmaşıklığının altını çizmek, devletlerin yapısal ayrımcılık ve eşitsizliklerle mücadele etme ve insan haklarının gereğini eksiksiz yerine getirme yükümlülüklerini ortadan kaldırmaz.

56 D. Husak, “Overcriminalization: The limits of the criminal law” [Aşırı kriminalizasyon: Ceza yasasının sınırları], Oxford University Press, 2008, s. 120-177

57 C. Sears, “Introduction: Sexuality, criminalization, and social control” [Giriş: Cinsellik, kriminalizasyon ve toplumsal denetim], 37 Social Justice 1, 2010-2011.

58 Güney Afrika Anayasa Mahkemesi ve Delhi Yüksek Mahkemesi tarafından belirtildiği gibi, “popüler ahlak” iddiaları genellikle belli bir birey ya da gruba yönelik düşmanlık için bir maskedir. Bkz. Gey ve Lezbiyen Eşitliği Ulusal Koalisyonu ve Diğerleri/Adalet Bakanı ve Diğerleri Davası ((1) SA 6), *Güney Afrika Anayasa Mahkemesi*, (1999); Naz Vakfı (Hindistan) Fonu/Delhi NCT Hükümeti ve Diğerleri Davası, Yazılı Dilekçe (Sivil), Delhi Yüksek Mahkemesi (No: 7455/2001) (2 Temmuz 2009)

59 Bkz. örneğin, BM ICCPR, Madde 12. Ayrıca bkz. BM İnsan Hakları Komisyonu, 41. Oturum, “Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nde Sınırlamalar ve İstisna Hükümleri hakkında Siracusa İlkeleri,” BM Belge No: E/ CN.4/1985/4, 1984, 27-28. paragraflar.

60 İnsan hakları hukuku; devletlerin kamu güvenliği, asayiş ve düzeni, halk sağlığı, etik değerleri ya da başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin korunmasını teşvik etmede meşru çıkarı olduğunu kabul eder. BM İnsan Hakları Komisyonu, 41. Oturum, “Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nde Sınırlamalar ve İstisna Hükümleri hakkında Siracusa İlkeleri,” BM Belge No: E/ CN.4/1985/4, 1984, 27-28. paragraflar. Bununla birlikte, Siracusa İlkeleri devletlerin, etik değerlerle ilgili ‘mümeyyiz payı’nın ICCPR kapsamında tanımlanan ayrımcılığa uğramama kuralı için geçerli olmadığını doğrular. Ayrıca bkz. Toonen/Avustralya Davası, İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/50/D/488/1992, 1994, para. 8.6 (“Özel yaşamın gizliliğine müdahale eden çok sayıda potansiyel kanunun [İnsan Hakları] Komitesince incelenmesini engelleyeceği için” Tazmanya’nın “ahlaki

sorunların yalnızca yurtiçi bir mesele” olduğu yönündeki argümanı reddedildi.). Naz Vakfı (Hindistan) Fonu/Delhi NCT Hükümeti ve Diğerleri Davası, Yazılı Dilekçe (Sivil) No: 7455/2001, Delhi Yüksek Mahkemesi (2 Temmuz 2009), para. 91; Gey ve Lezbiyen Eşitliği için Ulusal Koalisyon/Adalet Bakanı Davası, Güney Afrika Anayasa Mahkemesi, CC 11/98, 9 Ekim 1998, 79., 86. paragraflar; Lawrence/Texas Davası, 539 US 558, 582 (2003) (J. O’Connor, Muvafakat); Ang Ladlad LGBT Party/Seçim Komisyonu Davası, Filipin Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi, 8 Nisan 2010.

61 Z.M. Hosseini, “Criminalizing sexuality: Zina laws as violence against women in Muslim contexts” [Cinselliği suç olarak göstermek: Müslüman ülkelerde kadına yönelik şiddet olarak zina yasaları], *ViolencelsNotOurCulture*, 2010, www.violencelsnotourculture.org/content/criminalizing-sexuality-zina-laws-violence-againstwomen-muslim-contexts

62 Uluslararası Af Örgütü, *The total abortion ban in Nicaragua: Women’s lives and health endangered, medical professionals criminalized*, İndeks No: AMR 43/001/2009.

63 W. Throckmorton, “Uganda’s anti-homosexuality bill: Prologue” [Uganda’nın homoseksüellik karşıtı yasa tasarısı: Giriş], wthrockmorton.com/ugandas-antihomosexuality-bill-prologue/

64 J. Tugume, “Bishops want shelved anti-gay bill dusted” [Piskoposlar gey karşıtı tasarısı rafa kaldırdı], <http://www.monitor.co.ug/News/National/Bishops-want-shelved-anti-gay-Bill-dusted/688334-1424158-1cymd2/index.html>

65 Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Making love a crime: Criminalization of same-sex conduct in Sub-Saharan Africa* [Aşkı suç olarak göstermek: Sahra Altı Afrika’da eşcinsel davranışların kriminalize edilmesi], İndeks No: AFR 01/001/2013.

66 Açık Toplum Vakfı, “Gender Ideology” Is a Fiction That Could Do Real Harm” [“Toplumsal Cinsiyet İdeolojisi” Oldukça Zararlı Olabilen Bir Kurgudur], 2017, www.opensocietyfoundations.org/voices/gender-ideology-fiction-could-do-real-harm?utm_source=news&utm_medium=email&utm_campaign=news_091417&utm_content=wonX2ftb6jQwAkePBh03Ue85khSal_XYHsyzmFek2_4

67 Uluslararası Af Örgütü, *Paraguay: Ministry of Education and Science resolution threatens human rights* [Paraguay: Eğitim ve Bilim Bakanlığı’nın kararı insan haklarını tehdit ediyor], 2017, www.amnesty.org/en/latest/news/2017/10/paraguay-derechos-humanos-en-peligro-pro-resolucion-de-ministerio-de-educacion-y-ciencias/

68 Artavia Murillo ve diğerleri (“İnvitro dölleme”)/Kosta Rika Davası, (Ön itirazlar, faydalar, onarımlar ve bedeller), Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 28 Kasım 2012, www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_257_ing.pdf

69 ATHENA Ağı, *10 reasons why criminalization of HIV transmission harms women* [HIV aktarımının kriminalizasyonunun kadınlara zarar vermesinin 10 nedeni], www.athenanetwork.org/index.php?id=39; E. Cameron, “Criminalization of HIV transmission: Poor Public Health Policy, Canadian HIV/AIDS Legal Network” [HIV aktarımının kriminalizasyonu: Kötü Halk Sağlığı Politikası, Kanada HIV/AIDS Yasal Ağı], 14 *HIV/AIDS Policy and Law Review* 2, 2009; GNP+, “The Global Criminalisation Scan Report”, Documenting Trends Presenting Evidence [“Küresel Kriminalizasyon Tarama Raporu,” Kanıt Sunan Akımları Belgeleme], 2010, www.gnpplus.net/criminalisation/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=37; BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü, BM Belge No: A/HRC/14/20, 2010.

70 İnsan Hakları İzleme Örgütü, *This Alien Legacy: The Origins of "Sodomy" Laws in British Colonialism* [Yabancı Miras: Britanya Sömürgecilğinde "Sodomi" Yasalarının Kökenleri], 2008, www.hrw.org/sites/default/files/reports/lgbt1208webwcover.pdf

71 İnsan Hakları İzleme Örgütü, *This Alien Legacy: The Origins of "Sodomy" Laws in British Colonialism*, 2008, www.hrw.org/sites/default/files/reports/lgbt1208webwcover.pdf (Bu yasalar o dönemde İngiltere'de ve Galler'de "bariz ahlaksızlık" yasalarına yansdı. İngiltere, 'doğanın düzenine karşı cinsel ilişki'yi cezalandıran bu örnek yasayı ilk defa 1860 yılında Hindistan'da çıkardı (Hindistan Ceza Kanununun 377. Bölümü). Sonraki yıllarda, bu yasanın versiyonları 41 İngiliz kolonisinde yürürlüğe girdi. Birleşik Krallık 1967'de eşcinsel davranışı suç olmaktan çıkarırken, kolonyal bölgelerinin çoğu o zamandan bu yana bağımsızlık kazandı ancak bu sömürgeci yasalar her yerde yürürlükten kaldırılmadı.)

72 Bkz. ASTRA Network, *Advocate's Tool No. 1: SRHR and Demography* [Savunucunun Anahtarı No. 1: Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Hakları ve Demografi], www.astra.org.pl/pdf/publications/tool1.pdf

73 Bkz. Center for Reproductive Rights (Üreme Sağlığı Hakları Merkezi), *East Central Europe Abortion Laws and Policies in Brief* [Orta Doğu Avrupa'daki Kürtaj Yasaları ve Politikalarını Genel Bakış], 2008, www.reproductiverights.org/document/east-centraleurope-abortion-laws-and-policies-in-brief

74 BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/66/254, 2011, para. 18

75 Uluslararası Af Örgütü, *Criminalizing Pregnancy: Policing Pregnant Women Who Use Drugs in the USA* [Gebeligi Kriminalize Etmek: ABD'de Uyuşturucu Kullanan Gebe Kadınların Denetlenmesi], İndeks No: AMR 51/6203/2017, s. 37

76 HIV Justice Network (HIV Adalet Ağı), *Sweden: Court of Appeal acquits 'HIV exposure' case, recognizes National Board of Health and Welfare endorsement of "Swiss statement", Minister for Social Affairs will consider reviewing application of law* [İsviçre: Temyiz Mahkemesi "HIV maruziyeti" davasında beraat kararı verdi, Ulusal Sağlık ve Refah Kurulu'nun "İsviçre açıklaması"nı kabul etti, Toplumsal İlişkiler Bakanlığı ise yasanın uygulamasını gözden geçirmeyi düşünecek], 2013, www.hivjustice.net/news/sweden-court-of-appeal-acquits-hiv-exposure-case-recognises-national-board-of-health-and-welfare-endorsement-of-swiss-statement/. Daha fazla bilgi ve kaynak için, bkz. HIV Justice Worldwide, www.hivjusticeworldwide.org/ ve Önlleyici Tedbirlere Erişim Kampanyası, www.preventionaccess.org

77 BM CESCR, Genel Yorum 22 (Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı), BM Belge No: E/C.12/GC/22, 2016; BM Genel Sekreteri Raporu, *The protection of human rights in the context of human immunodeficiency virus* [İnsan bağışıklık yetmezliği virüsü (HIV) bağlamında insan haklarının korunması], BM Belge No: A/HRC/16/69, 2010, para 38; UNAIDS ve UNDP, HIV Aktarımının Kriminalizasyonu, Politika Notu, 2008, s. 6, data. unaids.org/pub/BaseDocument/2008/20080731_jc1513_policy_criminalization_en.pdf; BMİHYK, HIV/AIDS ve İnsan Hakları Hakkında Uluslararası Kılavuzlar, genişletilmiş basım, BM Belge No: HR/PUB/06/9, 2006, s.17, www.ohchr.org/Documents/Issues/HIV/ConsolidatedGuidelinesHIV.pdf; BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/HRC/14/20, 2010, para 64; BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 20 (Ergenlik dönemi boyunca çocuk haklarının uygulanması), Belge No: CRC/C/GC/20, 2016, para. 63; The ATHENA Network, *10 Reasons Why Criminalization of HIV Exposure or Transmission*.

78 Uluslararası Af Örgütü, *Criminalizing Pregnancy: Policing Pregnant Women Who Use Drugs in the USA*, İndeks No: AMR 51/6203/2017, s. 37

79 BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü, BM Belge No: A/66/254, 2011.

80 BM Kalkınma Programı (UNDP)/BM Nüfus Fonu (UNFPA)/Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)/Dünya Bankası İnsan Üremesinde Özel Araştırma, Geliştirme ve Araştırma Eğitimi Programı (HRP), *Unsafe abortion incidence and mortality - Global and regional levels in 2008 and trends* [Güvenli olmayan kürtaj oranı ve ölüm oranı - 2008 yılındaki küresel ve bölgesel seviyeler ve yaygın eğilimler], http://www.who.int/reproductivehealth/publications/unsafe_abortion/rhr_12_01/en/index.html; DSÖ, "Preventing unsafe abortion" [Güvenli olmayan kürtajı önlemek], 2017, <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs388/en/>

81 Uluslararası Af Örgütü, *On the brink of death: Violence against women and the abortion ban in El Salvador* [Ölümün kıyısında: El Salvador'da kadına yönelik şiddet ve kürtaj yasağı], İndeks No: AMR 29/004/2014; Uluslararası Af Örgütü, *She is not a criminal: The impact of Ireland's abortion law* [O suçlu değil: İrlanda'nın kürtaj yasasının etkisi], İndeks No: EUR 29/1597/2015.

82 E. Mykhalovskiy, "The problem of 'significant risk': Exploring the public health impact of criminalizing HIV non-disclosure" ["Önemli risk" sorunu: HIV beyan etmemeyi kriminalize etmenin halk sağlığına etkilerini araştırmak], 73 Social Science & Medicine 5, Eylül 2011, s. 668-675, www.scribd.com/doc/166658610/Mykhalovskiy-E-Theproblem-of-significant-risk-Exploring-the-publichealth-impact-of-criminalizing-HIV-non-disclosureSoc-Sci-Med-2011-Sep-73-5

83 UNAIDS (Birleşmiş Milletler HIV/AIDS Programı), *The Gap Report*, 2014, www.unaids.org/en/resources/documents/2014/20140716_UNAIDS_gap_report

84 Uluslararası Af Örgütü, *Us Versus Them: Changing Amnesty to Beat the Demonizers* [Onlara Karşı Biz: Şeytanlaştıranları Yenmek için Uluslararası Af Örgütü'nü Değiştirmek], İndeks No: ORG 20/7692/2018.

85 Kültürel haklar alanında BM Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/72/155, 2017, para 2

86 K. Crenshaw, "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics" [İrk ve Cinsiyet Kesişimini Ötekileştirmekten Çıkarmak: Ayrımcılık Karşıtı Doktrin, Feminist Teori ve İrkçılık Karşıtı Politikaların Siyah Feminist Eleştirisi], University of Chicago Legal Forum, Sayı 1, 1989.

87 Uluslararası Af Örgütü, *Choice and prejudice: Discrimination against Muslims in Europe* [Tercih ve önyargı: Avrupa'daki Müslümanlara yönelik Ayrımcılık], İndeks No: EUR 01/001/2012.

88 AIDSMAP (AIDS HARİTASI), *Northern Europe* (Kuzey Avrupa), www.aidsmap.com/Northern-Europe/page/1444965/%20%5B

89 L.M. Paltrow ve J. Flavin, "The Policy and Politics of Reproductive Health Arrests of and Forced Interventions on Pregnant Women in the United States 1973-2005: Implications for Women's Legal Status and Public Health" [Üreme Sağlığı Uygulamaları ve Politikaları. 1973-2005 Arasında ABD'de Gebe Kadınların Tutuklanması ve Zorla Müdahaleye Maruz Bırakılması: Kadınların Hukuki Statüsü ve Halk Sağlığını İlgilendiren Çıkarımlar], *Journal of Health Politics, Policy and Law*, Ocak 2013, jhppl.dukejournals.org/content/early/2013/01/15/03616878-1966324.full.pdf+html

90 Uluslararası Af Örgütü, *The human cost of 'crushing' the market: Criminalization of sex work in Norway* [Piyasayı "ezip geçmenin" insani açıdan bedeli: Norveç'te seks işçiliğinin kriminalizasyonu], İndeks No: EUR 36/4034/2016.

91 C. Groneman, "Nymphomania: The historical construction of female sexuality" [Nemfomani: Kadın cinselliğinin tarihsel olarak inşası], 19 Signs: Journal of Women in Culture and Society 2, 1994, s. 337-367, dx.doi.org/10.1086/494887

92 R. Cook and S. Cusack, Gender Stereotyping: Transnational Legal Perspectives, University of Pennsylvania Press, 2010

93 Uluslararası Af Örgütü, *The State as a Catalyst for Violence Against Women: Violence against women and torture or other ill-treatment in the context of sexual and reproductive health in Latin America and the Caribbean* [Kadınlara Yönelik Şiddette Katalizör Olarak Devlet: Latin Amerika ve Karayipler'de cinsel sağlık ve üreme sağlığı bağlamında kadınlara yönelik şiddet ve işkence ya da diğer türde kötü muamele], İndeks No: AMR 01/3388/2016.

94 Uluslararası Af Örgütü, Somali: *Prioritise protection for people with disabilities* [Somali: Engellilerin korunmasına öncelik verilmeli], İndeks No: AFR 52/1166/2015.

95 Bkz. Uganda, Anti-Homosexuality Act (Homoseksüellik Karşıtı Yasa) 2009, Madde 18.2, <http://www.lgbt-ep.eu/wp-content/uploads/2013/12/UGANDA-Anti-Homosexuality-Bill.pdf>; Ayrıca bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Rule by law: Discriminatory legislation and legitimized abuses in Uganda* [Yasayla Yönetmek: Uganda'da ayrımcı yasalar ve meşrulaştırılan ihaller], İndeks No: AFR 59/06/2014; Uluslararası Af Örgütü, *Making Love a crime: Criminalization of same-sex conduct in sub-Saharan Africa*, İndeks No: AFR 01/001/2013.

96 Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Rule by Law: Discriminatory legislation and legitimized abuses in Uganda*, İndeks No: AFR 59/06/2014, s. 30, 35-36, 46. ("Eşcinsellik'in ne olduğuna dair açık bir tartışmanın olmaması, toplumsal cinsiyet kodlarına uymayan kişilerin -gerçek cinsel yönelimleri her ne olursa olsun- en görünür ve tacize, ayrımcılığa ve hatta saldırıya maruz bırakılması en olası kişiler oldukları anlamına gelir. Trans bir kadın olan Grace, Uluslararası Af Örgütü'ne, "transların [Amerikan Tarih Derneği'nin] yüzü olduğunu" söyledi.) s. 30. Ayrıca bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Making Love a crime: Criminalization of same-sex conduct in sub-Saharan Africa*, İndeks No: AFR 01/001/2013; *Uluslararası Af Örgütü, United States of America, Stonewalled: Police abuse and misconduct against lesbian, gay, bisexual and transgender people in the U.S.*, İndeks No: AMR 51/122/2005.

97 Uluslararası Af Örgütü, *Rule by law: Discriminatory legislation and legitimized abuses in Uganda*, İndeks No: AFR 59/06/2014, s. 52

98 Uluslararası Af Örgütü, *Making Love a crime: Criminalization of same-sex conduct in sub-Saharan Africa*, İndeks No: AFR 01/001/2013. Mayıs 2012'deki bir konferansta, Zimbabwe'nin, eşcinselliğin insan ırkının soyunun tükenmesine yol açacağı iddiasıyla, eşcinsel davranışları ve ilişkileri daima suç olarak göstereceğini belirtti.

99 ABD ve Kanada'da 2015'ten sonra yaşanan opioid bazı uyuşturucu krizi.

100 D. Uberoi ve M. de Bruyn, "Human rights versus legal control over women's reproductive selfdetermination" [İnsan haklarına karşı kadınların üreme özerkliği üzerinde yasal denetim uygulamak], 15 *Health and human rights* 1, Mayıs 2013, p. 161-174, www.hhrjournal.org/wp-content/uploads/sites/13/2013/06/Uberoi-FINAL.pdf

101 Endonezya, Pornografi Kanunu (44/2008 Sayılı), pornografiyi "ahlaksız ya da cinsel açıdan sömürücü ya da toplum ahlakıyla uyummayan medya iletişimleri ve/veya halka açık gösteriler aracılığıyla iletilen ya da aktarılan resim, çizim, illüstrasyon, fotoğraf, yazı, seslendirme, ses, sinema filmi, animasyonlar, çizgi film, sohbet, beden hareketleri ya da diğer mesaj biçimleri" olarak tanımlar.

102 Uluslararası Af Örgütü, *Left without a choice: Barriers to reproductive health in Indonesia*, İndeks No: ASA 21/013/2010.

103 Uluslararası Af Örgütü, "What I'm doing is not a crime": *The human cost of criminalizing sex work in the city of Buenos Aires* ["Yaptığım şey suç değil": Buenos Aires'te seks işçiliğini kriminalize etmenin insani açıdan bedeli], İndeks No: AMR 13/4042/2016; Uluslararası Af Örgütü, *The human cost of 'crushing' the market: Criminalization of sex work in Norway*, İndeks No: EUR 36/4034/2016; *Uluslararası Af Örgütü, Harmfully isolated: Criminalizing sex work in Hong Kong* [Zararlı biçimde izole edildiler: Hong Kong'ta seks işçiliğinin kriminalize edilmesi] İndeks No: ASA 17/4032/2016; *Uluslararası Af Örgütü, Outlawed and abused: Criminalizing sex work in Papua New Guinea* [Yasaklanıyor ve İstismar ediliyor: Papua Yeni Gine'de seks işçiliğinin kriminalize edilmesi] İndeks No: ASA 34/4030/2016; Ayrıca bkz. İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Sex workers at risk: Condoms as Evidence of Prostitution in Four US Cities* [Risk altındaki seks işçileri: Dört ABD Şehrinde Fuhuş Kanıtı olarak Kondomlar], 2012, www.hrw.org/sites/default/files/reports/uo5712ForUpl8oad_1.pdf; M. McLemore ve T. Sparks, "San Francisco no longer criminalizes condoms" [San Fransisco artık kondomları yasaklamıyor], 2013, www.hrw.org/news/2013/06/28/san-francisco-no-longer-criminalizes-condoms; Açık Toplum Vakfı, "Criminalizing condoms: How policing practices put sex workers and HIV services at risk in Kenya, Namibia, Russia, South Africa, the United States, and Zimbabwe" [Kondomları kriminalize etmek: Kenya, Namibya, Rusya, Güney Afrika, ABD ve Zimbabwe'de denetleme pratikleri seks işçilerini ve HIV hizmetlerini nasıl tehlikeye atıyor], 2012, www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/criminalizing-condoms-20120717.pdf

104 Uluslararası Af Örgütü, *Marnie Pearce case: Amnesty welcomes release of Dubai Briton but urges action to protect rights of her children's rights* [Marnie Pearce davası: Uluslararası Af Örgütü Dubai Briton'un tahliyesini memnuniyetle karşıladı fakat çocuklarının haklarını korumak için harekete geçmeye zorluyor], 27 Nisan 2009 tarihli basın açıklaması, www.amnesty.org.uk/press-releases/marnie-pearce-case-amnesty-welcomesrelease-dubai-briton-urges-action-protect-rights

Dünya Kadınlar Günü'nde Londra'daki
Russell Meydanı'nda düzenlenen Kadın
Grevi. 8 Mart 2018.
© Uluslararası Af Örgütü

CİNSELLİĞİN VE ÜREMENİN KRİMİNALİZE EDİLMESİ: BİR İNSAN HAKLARI SORUNU

İnsan haklarının temeli olan insanlık onuru, tüm insanların içkin değere sahip olduğu ve dolayısıyla bazı temel haklara sahip olduğu önermesi üzerine kurulur. İnsanlık onuru; insanların bedenleriyle ne yapacakları ve buna bağlı olarak cinselliklerini ve karmaşık kimliklerini nasıl yaşayacakları dahil kendi hayatları hakkında rasyonel kararlar almaya muktedir oldukları anlayışına dayanır. Başka bir ifadeyle, herkes, “bedensel özerklik” hakkına sahiptir.

Bu bölüm, “bedensel özerklik” kavramını ve bu kavramın çeşitli insan haklarının gerçekleştirilmesiyle ilişkisini incelemektedir. Cinsellik ve üreme suç olarak gösterildiğinde; yurttaşlık hakları ile siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarımızın hangi biçimlerde ihlal edildiği ana hatlarıyla ortaya konulmaktadır. Temel özgürlük, eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkeleri bu hakları kapsar. Devletlerin tüm eylemleri (ve bazı durumlarda eylemsizlikleri) eşitliği teşvik etmeye çalışmalı ve ayrımcılıkla sonuçlanmamalıdır – bu insanlık onurumuza saygı gösterilmesi konusunda önemli bir unsurdur.

DEVLETİN SAYGI DUYMA, KORUMA VE YERİNE GETİRME YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Devletler insan hakları sözleşmelerini imzaladıklarında, bölgelerindeki herkes için o sözleşmelerde yer alan insan haklarına ayrımcılık yapmaksızın saygı duyma, herkesin haklarını koruma ve gereğini yerine getirme yükümlülüğünü üstlenirler. Bu yükümlülükler bölünmez bir bütündür ve birbirine bağlıdır.

Devletler insan haklarına saygı duymakla yükümlüdür ve insanların haklarını arayabilecekleri yasal ve politik bir ortam yaratmalıdırlar. Cinselliği ve üremeyi suç olarak gösteren yasaların çoğu insan haklarına saygıyla çelişir.

İnsan haklarını koruma yükümlülüğü, devletin, devlet memurları ya da üçüncü şahıslar tarafından görevin kötüye kullanımı önlemesini gerektirir. Bir kez daha belirtmek gerekirse; cinsel eylemler ve ifadeler ile üreme eylemleri ve ifadelerinin suç olarak gösterilmesinin insan haklarını korumaktan ziyade ihlallere katkıda bulunması daha olasıdır. Bireylerin cinsel ya da üreme eylemlerinin devlet tarafından cezalandırılabilir olduğu yerlerde, devlet temsilcileri ya da özel şahıslar, kişilere ‘suçlu’ muamelesi yaptıklarında kendilerini haklı görürler. Hakim ‘normlara’ uymadıkları için devlet kontrolüne ve cezalandırmaya maruz kalanlar, kendilerini devlet aktörleri ya da üçüncü şahıslar tarafından daha yüksek gasp, taciz ve şiddet riski altında bulurlar. Bu tür istismarlar aleyhine dava açılan ülkelerde yaşasalar bile, gözaltına alınma ve yargılanma korkusuyla buna benzer vakaları ihbar etmeyebilirler. Onaya dayalı cinsel faaliyet ile kimlik ve üreme konusunda karar almanın cezalandırıcı bir şekilde düzenlendiği yerlerde, devletler, tüm insan haklarını ayrımcılık yapmaksızın koruma yükümlülüklerini etkili biçimde uygulayamazlar.

İnsan haklarını yerine getirme yükümlülüğü, devletin hizmet sağlama yükümlülüklerinin bir parçası olarak görülebilir. Bu yükümlülük, ceza yargı sistemiyle iletişim halinde olanlar için yasal destek hizmetleri ya da onlara bağlı kişilerin ihtiyaçlarına yönelik yeterli sağlık hizmetlerinin sağlanmasını içerebilir. Devletler, kendi ihtiyaçlarını gideremeyenler – devlet tarafından gözaltında tutulanlar ya da başka bir şekilde kendilerine bakma imkanından dışlananlar dahil – için ek yükümlülüklerle sahiptir ve hak ihlallerine karşılık onarım sağlamakla yükümlüdür. Cinsellik, kimlik ve üreme hakkında karar almanın suç olarak gösterilmesi, hizmetler ile bakım ve adalet arayışı önünde engel teşkil eder.

BEDENSEL ÖZERKLİK

Bedensel özerklik, insanlık onuru ve özgürlüğün teşviki için esastır. Bedensel özerklik kendi başına duran bir insan hakkı değildir; ancak çeşitli yurttaşlık hakları ile siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların yerine getirilmesine dayanır. Bu yüzden, bireylerin bedensel özerkliklerinin ihlal edilmesi insan haklarını zayıflatılabilir ya da insan haklarının zayıflatılması bedensel özerkliklerini ihlal edebilir. Örneğin, yaşam hakkı, bireylerin bedenlerinin fiziksel olarak ihlal edilmemesi için gereklidir; ifade özgürlüğü hakkı, devlet tarafından misillemeğe uğrama tehdidi olmaksızın kişilerin görüşlerini ve kimliklerini fiziksel olarak ifade etmek üzere bedenlerini kullanabilmesi için gereklidir; sağlık hakkı, kişilerin bedenlerinden faydalanabilmesi ve hastalıktan koruyabilmesi için gereklidir; bilgiye erişim hakkı, kişilerin bedenleri hakkında doğru ve yeterli bilgi alarak karar verebilmesi için gereklidir; özel hayatın gizliliği ise kişilerin özel hayatlarında bedenlerini devlet müdahalesi olmaksızın kullanabilmesi ve bedenlerinden yararlanabilmesi için gereklidir.¹⁰⁵

Yetişkinler, eylemleri için onay verebildikleri sürece, tam bedensel özerklik sahibidirler. Devletler, bireyin onay verme becerisini değerlendirmek ve güvence altına almak için gerekli mekanizmaları kurarak, herkesi cinsel sömürü ve diğer şiddet türlerine karşı korumak için önlemler almalıdır. Ergenler için bu değerlendirme daha nüanslıdır; çünkü durumlarına bağlı olarak eylemlerinin olası sonuçlarını daha az farkında olabilirler ve bu yüzden onay verme konusunda daha az yetkindirler.¹⁰⁶ Fakat bu, ergenlerin bedensel özerkliğe sahip olmadıkları anlamına gelmez; daha ziyade, devletlerin bedensel özerkliği korumak için yasalar ve politikalar geliştirirken, onların gelişen onay verme yetilerini hesaba katmaları gerektiği anlamına gelir. Güvenceler, “onay yaşı” ile ilgili yasaların, yaşları birbirine yakın ergenler arasındaki onaya dayalı cinsel ilişkiyi haksız yere baskılamamasını, düzenlememesini ya da yargılamamasını sağlamalıdır.

Devletler cinselliği ve üremeyi suç olarak gösterdiğinde, herkesin bedensel özerkliği tehlike altına girebilir. Fakat yaygın toplumsal normlara ya da toplumsal cinsiyet normlarına uymayan kadınların ve kişilerin bedensel özerklikleri ve cinsellikleri pek çok durumda yaşamları boyunca hukuki yaptırımlar, devlet kurumları ve özel kurumlar tarafından özel olarak hedef alınır ve denetlenir.

Cinselliği ve üremeyi suç olarak gösteren yasalar ve politikalar, bu kesişen insan haklarının bazılarının ya da tümünün ihlaline tekabül eder ve bireyleri tam bedensel özerklikten mahrum eder. Bireylerin bedenlerini özel hayatlarında nasıl bir sevgi ya da cinsel doyum ifadesi olarak kullanacaklarını belirlemelerini önlemekle kalmaz, kişisel kimliklerini ifade etmekten ve bireysel potansiyellerini ve karar alma becerilerini yerine getirmekten alıkoyarlar. Bedensel özerkliği etkileyen insan hakları ihlalleri insanlık onuruna doğrudan bir saldırıdır.

KRİMİNALİZASYON VE İNSAN HAKLARI İHLALLERİ

inselliği ve üremeyi suç olarak gösteren yasalar ve politikalar, çeşitli yurttaşlık hakları ile siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların ihlali kapsamına girebilir. Bu türde kriminalizasyonun yaygın olarak ihlal ettiği insan hakları ve temel sorunların özeti aşağıdadır:

ÖZEL HAYATIN GİZLİLİĞİ HAKKI

İnsanların cinsellikleri, cinsel davranışları ve üremeleri ile ilgili kararlarını düzenlemek ya da sınırlandırmak için ceza hukuku ya da diğer cezalandırıcı mekanizmaların kullanımı özel hayatın gizliliğini ihlal edebilir. Kişiler herhangi bir davranışa onay vererek katılıyorlarsa ve başkalarını yapmak istemedikleri bir şeye mecbur bırakmıyor ya da zorlamıyorlarsa, cinsel ve üreme potansiyellerini özel bir mesele olarak, devlet denetimi ya da kontrolü olmaksızın gerçekleştirme hakkına sahiptir.

Özel hayatın gizliliği, kişilerin onur ve benlik anlayışı için gereklidir. Buna ek olarak, devletler, insanları cinsel ya da üreme eylemleri, kararları ya da toplumsal cinsiyet ifadeleri için cezalandırdığında ya da keyfi olarak onların özel hayatlarına müdahale ettiğinde, başkalarının da aynısını yapmakta serbest olduğu mesajını verirler. Özel hayatın gizliliğine yönelik bu türden ihlaller; yaşam, kanun önünde eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakları dahil olmak üzere diğer insan haklarını da etkiler.

DAVID KATO, UGANDA

Uganda’da, ‘doğanın düzenine aykırı cinsel münasebet,’ ömür boyu hapis cezası öngören bir suçtur. 2009’da meclis üyeleri, eşcinselliği ölümle cezalandırılabilir bir suç haline getirme girişiminde bulundu. Aynı zamanda, *Red Pepper*¹⁰⁷ ve *Rolling Stone*¹⁰⁸ dergileri birçok kez lezbiyen, gey ya da biseksüel oldukları varsayılan kişilerin fotoğraflarını, adlarını, bazı durumlarda adreslerini ve kişisel detaylarını yayımlayarak, bu kişilere yönelik şiddeti kışkırttı. Ekim 2010’da, Rolling Stone, “Asın onları!” başlıklı bir yazıda bu şekilde tariflenen 100 kişinin adlarını ve kişisel detaylarını yayımladı. LGBTİ+ insan hakları savunucusu David Kato’nun bir fotoğrafı ön sayfanın manşetinin yanında yayımlandı. Kato, dört aydan kısa bir süre sonra, Ocak 2011’de, Kampala’daki evinde vahşice öldürüldü.¹⁰⁹

İFADE, TOPLANTI, DÜŞÜNCE, VİCDAN VE DİN ÖZGÜRLÜĞÜ HAKLARI

İnsanlar cinsel yönelimlerini ya da toplumsal cinsiyet kimliklerini saklamaya, kim olduklarını yansıtmayan şekillerde giyinmeye veya ifade etmeye ya da cinsel kararlarını ve üreme kararlarını paylaşmadıkları inançlara dayalı yasalara göre düzenlemeye zorlandıklarında ifade, toplantı, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakları tehlikeye girer. Kişilerin cinsellikleri veya toplumsal cinsiyet kimlikleri hakkında açık açık konuşmalarını yasaklamak ya da yasal değişiklikleri veya kürtaj, ‘zina’ veya eşcinsel ilişkilere yönelik cezaların azaltılmasını ya da kaldırılmasını savunmalarını engellemek bu haklara yönelik saldırılardır.

Sahra Altı Afrika’daki bazı ülkelerde, eşcinsel ilişkinin kriminalize edilmesi, LGBTİ+’ların başkalarıyla iletişim kurma, LGBTİ+ haklarını savunma amacıyla örgütlenme, tercih ettikleri şekilde giyinme, literatür ya da medya için yazma, bu mecralarda görünme ya da bunlara sahip olma ve HIV önlemleri ve tedavisi de dahil olmak üzere cinsel sağlıkla ilgili materyallere erişme ya da dağıtma hürriyetlerini sınırlandırmaktadır. Buna ek olarak, Rusya’da devlet ya da özel herhangi bir yabancı kaynaktan asgari miktarda fon alan ve ‘siyasi faaliyette’ bulunan grupların Adalet Bakanlığı’na kayıt yaptırmasını gerektiren ‘yabancı casuslar’ yasası, uyum gösterme başarısızlıkları için para cezaları ya da kapatılma gibi yasal cezalar uygulamaktadır.¹¹¹ Bu yasa, alternatif görüşleri yaftalamaya ve eleştirel sesleri susturmaya çalışarak, özellikle LGBTİ+ hakları ve HIV gibi yaftalanan sorunlar konusunda çalışan grupların ifade ve dernek kurma özgürlüğünü sert bir biçimde sınırlandırıyor. Yakın zamanda, Rusya hukuku; internet, ifade özgürlüğü, LGBTİ+’ların hakları ve diğer temel hürriyetlere de yeni sınırlandırmalar getirdi.¹¹²

YAŞAM HAKKI İLE İŞKENCE VE DİĞER TÜRDE KÖTÜ MUAMELEYE UĞRAMAMA HAKKI

En temel düzeyde, bedensel özerkliğe saygı, hiç kimsenin bir başka kişiye fiziksel olarak zarar verme, onu yaralama ya da öldürme hakkı olmadığı anlamına gelir.¹¹³ Birçok devlet, örneğin ‘zina’yı kırbaçlama ya da taşlama yoluyla cezalandırılabilir kılarak ya da eşcinsel ilişkiye girdiği varsayılan kişileri ölüm cezasına mahkum ederek, yaşam hakkı ihlalleri ile işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da alçaltıcı muamele ya da cezalandırmaya maruz kalmama haklarının ihlallerine doğrudan katkıda bulunur. Kişinin eşcinsel olduğunu ‘kanıtlamak’ için anal muayenelere başvurmaya¹¹⁴ da kapsayan polis uygulamaları bu hakkı ihlal eder.

Kürtaj hizmetlerinin suç haline getirilmesi, kadınları güvenli olmayan, bazı durumlarda önlenemez ölümlere neden olan kürtajlara başvurmaya zorladığı için ihlallere yol açabilir. El Salvador’da kürtaj hizmetlerine yönelik mutlak yasak; istenmeyen, zorla ya da ölümcül veya ağır fetüs sakatlığı tanısı konulmuş gebeliklerini doğuma kadar devam ettirmeye zorlanan kadın ve kız çocukların şiddetli eziyet ve acı çekmesine neden oluyor.¹¹⁵ İnsan hakları örgütleri, hayat kurtaran kürtaj sonrası bakım hizmeti için devlet hastanelerine gelen kadınların istismara uğradığını – anestezi olmadan kürtaj (kürtaj: fetal dokunun

rahimden küret denilen keskin bir cisimle kazınarak çıkartılması) gerçekleştirmek ya da kadın ‘suç’unu itiraf edene dek hayat kurtaran tedaviden mahrum bırakmak – belgelemiştir.

¹¹⁶ Başka örneklerde, kadınlar, fetüslerine zarar verebileceği gerekçesiyle hayatlarını kurtaracak olan kanser tedavisinden mahrum bırakılmaktadır.¹¹⁷ Çeçenistan’da, eşcinsel oldukları varsayılan erkekler, faillerin ceza almadıkları eşgüdömlü bir kampanya kapsamında kaçırılmakta, aşağılanmakta, işkenceye maruz kalmakta ve hatta öldürülmektedir.¹¹⁸ Ayrıca, başka LGBTİ+’ların isimlerini vermeye zorlanmaktadır. Çeçenistan’da hiç kimse, resmi bir şikayette bulunmanın yerel yetkililerin misillemesine yol açabileceği tehditkar ortam nedeniyle insan hakları gözlemcileriyle ya da gazetecilerle, anonim de olsa, konuşmak istememektedir.¹¹⁹

SAĞLIK HAKKI

Cinsel davranışlar ve kararlar ile üreme davranışları ve kararlarının kriminalize edilmesi, sağlık hakkından faydalanabilmenin önünde engel teşkil eder. Sağlık çalışanları tarafından hizmetlerin sağlanmasında ayrımcılığa izin vererek ve bazı durumlarda ayrımcılığı teşvik ederek, bireylerin bakıma erişimlerinden taviz verebilir. Bazı kadınlar ve kız çocuklar, kürtaj sonrası bakımdan maruz bırakılmakta ya da kürtaj yasaları kapsamında cezalandırılmaktan korktukları için acil sağlık hizmeti sağlamak yerine onları polise ihbar etmeye öncelik veren çalışanlar tarafından görmezden gelinmektedir. Sağlık hizmetleri sisteminde mağdur edildiklerini bilenler ya da bundan şüphelenenler gerekli, hatta potansiyel olarak hayat kurtaran tedavilerden kaçınabilirler. HIV’le yaşayan kişiler ya da LGBTİ+’lar sık sık sağlık çalışanlarının ayrımcı muamelelerini ve sağlık hizmeti ortamlarında özel hayatın gizliliği ve mahremiyetin olmamasını tedaviyi ertelemek için başlıca sebepler olarak bildirir – “ifşa” edileceklerinden, polise ihbar edileceklerinden, tutuklanacaklarından ya da taciz edileceklerinden korkarlar.

Cinselliğin kriminalizasyonu, dünya genelinde HIV’in aktarımına katkıda bulunan başlıca unsur olarak kabul edilmektedir. Örneğin, eşcinsel ilişki yasadışı olduğunda, diğer erkeklerle cinsel ilişkiye giren erkekler yararına planlı HIV önleme tedbirleri için devlet fonu almak son derece zordur. Bu tür hizmetler sağlamak yasadışı bile olabilir. Cinselliği suç olarak gösteren yasalar; erkeklerle cinsel ilişkiye giren erkekler, translar ve seks işçileri gibi en yüksek HIV riski altında olan grupları etkin şekilde yaftalayarak, bu gruplara mensup kişilerin cinsel hayatlarını açıkça tartışmalarını ve HIV risklerini yönetebilmelerini daha da zorlaştırır.

Halk sağlığı genellikle hizmet sağlayıcılar ile topluluklar arasında güven inşa etmeye dayandığı için sağlık hizmetlerinin önündeki bu tür engellerin topluluk için ciddi sonuçları vardır. HIV maruziyetini, beyan etmemeyi ya da aktarımını kriminalize etmek, HIV’le yaşayan kişileri soruşturulma ya da cezalandırılma korkusuyla HIV statülerini öğrenmekten – tedavinin ve yeni enfeksiyonları önlemenin ilk adımı – caydırır. Ayrıca, gebelik sırasında uyuturucu kullanımının cezaya ve/veya gözaltına yol açabildiği durumlarda, uyuturucu kullanan ya da uyuturucu bağımlısı olan gebe kadınların temel sağlık hizmetlerinden kaçınması muhtemeldir.

EŞİTLİK VE AYRIMCILIK YAPMAMA

Ayrımcılık yapmama ilkesi tüm insan haklarının gereğinin yerine getirilmesi için esastır. Tüm temel insan hakları sözleşmelerinin yanı sıra BM Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi bu genel ilkeyi vurgular.¹²⁰ Kısacası, herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da diğer türde görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülk, doğum ya da başka statü gibi gerekçelerle ayrımcılığa uğramaksızın insan haklarının tümünden yararlanma hakkına sahiptir.¹²¹

Uluslararası hukuk gereğince, devletler, ayrımcı olan ve açıkça ayrımcılık amacı güdülmese de etkileri bazı gruplar ya da bireyler üzerinde ayrımcı olabilecek yasalar çıkarmaktan kaçınmakla yükümlüdür. Devletler, kasten ayrımcı politikaları ve uygulamaları da yasaklamalıdır.

Cinselliği ve üremeyi kriminalize eden yasaların çoğu belli gruplarla ilişkilendirilen davranışlara odaklanır ve en çok yaftalanan ya da en dezavantajlı grupları hedef almak için seçici şekilde uygulanır. Örneğin, karşı cinse atfedilen kıyafetleri giymeyi (*cross-dressing*) suç olarak gösteren yasalar açıkça transları hedef alarak, transların ifade özgürlüğü ve ayrımcılığa uğramama haklarını ihlal eder. Bu yasalar, seks işçiliği yapan translara¹²² ve daha geniş kapsamda toplumsal cinsiyet kodlarına uymayan (*gender non-conforming*) kişilere orantısız biçimde uygulanır. Benzer şekilde, kürtajı kriminalize eden yasalar, teorik açıdan kürtaj olan herkesi hedef alır ve genellikle kadınları ve kız çocukları etkilese de ağırlıklı olarak bakım için genel sağlık sistemine bağlı olan sınırlı kaynaklara sahip kişilere karşı kullanılır.

Bireylerin ceza yargı sisteminde maruz kaldıkları muameleye ilişkin birçok örnekte eşitlik hakkı da ihlal edilmektedir. Örneğin, suç işlediklerine dair kanıt olmadığı halde kim oldukları ya da nasıl göründükleri yüzünden kolluk görevlileri tarafından devamlı olarak fişlenen kişiler genellikle yasalar kapsamında eşit olmayan bir şekilde muamele görür. Aynı zamanda uyuşturucu kullanımı, eşcinsel ilişki, toplumsal cinsiyet ifadesi ya da HIV statüsü hakkında önyargılı görüşler, cezai kovuşturmalarda bireylere ayrımcılık yapmak için kullanılabilir.

Ceza yargı sistemi içerisindeki ayrımcılık ve eşitsizlik polisin, yargı görevlilerinin ve halkın yaftalanmış grupların üyelerine – özellikle de ırk, etnik aidiyet ya da göçmen statüsü nedeniyle ayrımcılığa uğrayanlara – kötü davrandıklarında genellikle kendilerini haklı (ya da koruma altında) hissettikleri bir cezasızlık kültürüne katkıda bulunur. Eşcinsel ilişkilerin kriminalize edildiği yerlerde, toplumsal cinsiyet normlarına uymayanlar, suç olarak gösterilen bir davranışta bulunmasalar bile sıklıkla keyfi biçimde tutuklanmakta, tacize uğramakta ya da zorbalığa maruz kalmaktadırlar. Pek çok durumda, cinsel davranışların kriminalize edilmesi, tümüyle yasal ve arzu edilir davranışların suç haline getirilmesine – örneğin, polis memurlarının kondom bulundurmaya seks işçiliği, eşcinsel ilişki, ‘zina’ ya da diğer yaftalanmış cinsel davranışlar için kanıt olarak kullanması – yol açar.

DEVLETLERİN CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET KLİŞELERİYLE MÜCADELE YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Toplumsal normlara, cinsiyet normlarına ya da toplumsal cinsiyet normlarına uymayan cinsel eylemler ve kararlar ile üreme eylemleri ve kararlarının ya da toplumsal cinsiyet ifadelerinin suç olarak gösterilmesi ya da yaftalanması o veya bu şekilde her ülkede olur. Yasal yaptırımlar, toplumun, – genellikle kadınlara ve kız çocuklara dayatılan – ‘adap,’ ‘iffet’ ve ‘namus’ beklentilerine karşı koyan davranışları onaylamadığını belirtmenin bir yoludur ve bu davranışlar ahlaki ve toplumsal çöküşün belirtisi olarak algılanır. Bu yasalar ve uygulamalar yaftalamayı, klişeleştirmeyi ve ayrımcılığı kalıcı hale getirir.

Uluslararası insan hakları hukuku, devletlerin klişeleşmeyle mücadele etmesini gerektirir.¹²³ BM Kadınlara Yönelik Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) Madde 5(a), devletlerden “her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı ön yargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek” üzere “bütün uygun önlemleri” almalarını talep ederek, klişeleşmeye karşı çıkmaları için çağrıda bulunur.¹²⁴ Madde 5, kadınların erkeklerden daha aşağı konumda olduğu görüşüne ve cinsiyet rolleri klişelerine dayanan toplumsal cinsiyet klişelerini kapsar.¹²⁵ Buna ek olarak, Madde 2(f), devlet taraflarının “kadınlara yönelik [ayrımcılık] içeren yasa, yönetmelik, adet ve uygulamaları tadil veya feshetmek...” için “bütün uygun önlemler”i almasını gerektirerek Madde 5’i güçlendirir.¹²⁶

BM CEDAW Komitesi, Sözleşme ve devlet yükümlülükleri kapsamındaki korumaların yalnızca kendilerini kadın olarak tanımlayan ve doğuştan kadın olarak atanan (cisgender) kadınlar için geçerli olmadığını, özellikle karşılaştıkları belli toplumsal cinsiyet ayrımcılık biçimleri düşünüldüğünde trans kadınları da kapsadığını doğruladı.¹²⁷ CEDAW içerisinde translara açıkça referans yapılmazken, CEDAW Komitesi, transların toplumsal cinsiyet kimliklerinin, cinsiyetle birlikte, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının yasaklı bir biçimini yarattığını doğruladı. Bu kapsamda, CEDAW, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın tüm çeşitlerini yasaklar¹²⁸ ve devletlere – translar ve toplumsal cinsiyet kodlarına uymayan diğer kişiler hakkındaki klişeler dahil olmak üzere– toplumsal cinsiyet klişeleriyle mücadele etme ve kültür ve geleneğin insan haklarını ihlal etmek ya da sınırlandırmak için kullanılmamasını sağlama zorunluluğu getirir.¹²⁹

DEVLETLERİN KESİŞİMSSEL AYRIMCILIKLA MÜCADELE YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme (CRPD), kesişimsel ayrımcılığı açıkça kabul eden ve devlet taraflarının, engellilik ve toplumsal cinsiyet kesişiminde ayrımcılıktan etkilenen kişilerin haklarına erişebilmelerini sağlamak için önlem almasını gerektiren ilk insan hakları sözleşmesidir.¹³⁰ Benzer şekilde, insan hakları sözleşmeleri kurumları tarafından yayımlanan Genel Yorumlar ve Öneriler, kesişimsel ayrımcılık biçimlerini giderek daha fazla kabul etmekte ve devletleri çoklu seviyelerde ayrımcılıkla karşılaşan kişilerin haklarını korumaya ve geliştirmeye çağırılmaktadır. Örneğin, BM CEDAW Komitesi, kadınları çeşitli açılardan etkileyen ayrımcılığın kesişimsel biçimlerini tanımakta ve devlet taraflarının “kadınlara yönelik bu tür çoklu ayrımcılık biçimlerini ve kadınlar üzerindeki birleşik olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için geçici özel önlemler almalarının” gerekebileceğini belirtmektedir.¹³¹ Komite aynı zamanda “Devlet taraflarının bu tür kesişen ayrımcılık biçimlerini ve bunların kadınlar üzerindeki birleşik olumsuz etkilerini tanımaları ve yasaklamaları gerektiğini” söylemiştir.¹³² BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi¹³³ ile Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin BM Komitesi de devletlerin kesişimsel ayrımcılığı tanımalarını ve kesişimsel ayrımcılıkla mücadele etmelerini gerektiren ilgili Genel Yorumlar ve Önerileri benimsemiştir.¹³⁴

NOTLAR CİNSELLİĞİN VE ÜREMEİN KRİMLALİZE EDİLMESİ: BİR İNSAN HAKLARI SORUNU

105 Bkz. Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu, BM Belge No: A/HRC/32/44, 2016.

106 Bkz. Üreme Sağlığı Hakları Merkezi, *Capacity and Consent: Empowering Adolescents to Realize their Reproductive Rights* [Kapasite ve Onay: Ergenleri Üreme Haklarının Farkında Olmaları Konusunda Güçlendirmek], 2017, www.reproductiverights.org/sites/crr.civicactions.net/files/documents/GA-Adolescents-FINAL.pdf

107 C. Pinfold, “Uganda: tabloid publishes names of ‘gay recruiters’” [Uganda: Magazin gazetesi ‘gay işe alma uzmanları’nın isimlerini yayınladı], *Pink News*, 25 Şubat 2013, www.pinknews.co.uk/2013/02/25/uganda-tabloidpublishes-names-of-gay-recruiters

108 F. Karimi, “Uganda newspaper publishes ‘gay list,’ calls for their hanging” [Uganda gazetesi ‘gay liste’ yayınladı, asma çağrısı yaptı], CNN, 20 Ekim 2010, edition.cnn.com/2010/WORLD/africa/10/20/uganda.gay.list/index.html

109 N. Wadhams, “Uganda: Mourning murder of gay-rights activist” [Uganda: Gey hakları aktivistlerinin kahreden ölümü], TIME, 28 Ocak 2011, www.time.com/time/world/article/0,8599,2044925,00.html

110 Uluslararası Af Örgütü, *Making love a crime: Criminalization of same-sex conduct in sub-Saharan Africa*, İndeks No: AFR 01/001/2013.

111 Uluslararası Af Örgütü, *Agents of the people: Four Years of “Foreign Agents” Law in Russia: Consequences for the society* [Halkın ajanları: Rusya’da Dört Yıllık “Yabancı Ajan” Yasası: Toplum için sonuçları] İndeks No: EUR 46/5147/2016; ayrıca bkz. Rusya LGBT Ağı, “Benim insan olmadığımı, beş para etmediğimi, ibne [sic] olmaksızın terörist olmayı tercih etmem gerektiğini söylediler.” - LGBT Persecution in the North Caucasus: a Report [Kuzey Kafkasya’da LGBT’lere yönelik Zulüm: Bir rapor], 2017, lgbt.net.org/sites/default/files/final_chechnya_publish_0.pdf

112 İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Russia: Government vs. Rights Groups – The Battle Chronical* [Rusya: Hükümet vs. Haklar Grupları-Kronik Savaş], 2017, www.hrw.org/russia-government-against-rights-groupsbattle-chronicle

113 Uluslararası Af Örgütü, *Combating Torture and Other Ill-Treatment: A Manual for Action* [İşkence ve Diğer Türde Kötü Muamele ile Mücadele: Bir Eylem Kitapçığı], İndeks No: POL 30/4036/2016.

114 Uluslararası Af Örgütü, *Making Love a Crime: Criminalization of same-sex conduct in sub-Saharan Africa*, İndeks No: AFR 01/001/2013; *Uluslararası Af Örgütü, Zambia: Drop charges against men accused of same-sex conduct* [Zambiya: Eşcinsel davranışla suçlanan erkeklerle yönelik suçlamalar düşürülmeli], 11 Eylül 2013 tarihli basın açıklaması, www.amnesty.org/en/news/zambiadrop-charges-against-men-accused-same-sexconduct-2013-09-11; *Uluslararası Af Örgütü, Egypt: Fighting for justice and human rights: Egypt’s women activists describe their struggle* [Adalet ve insan hakları için mücadele etmek: Mısır’ın kadın aktivistleri mücadelelerini anlatıyor], İndeks No: MDE 12/011/2013.

115 Uluslararası Af Örgütü, *On the brink of death: Violence against women and the abortion ban in El Salvador*, İndeks No: AMR 29/004/2014.

116 İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Decisions denied women’s access to contraceptives and abortion in Argentina* [Arjantin’de alınan kararlar, kadınları doğum kontrol haplarından ve kürtaja erişimden mahrum bıraktı], 2005, <http://www.hrw.org/reports/2005/06/14/decisions-denied-0>; İnsan Hakları İzleme Örgütü, *The second assault: Obstructing access to legal abortion after rape in Mexico* [İkinci saldırı: Meksika’da tecavüz sonrası yasal kürtaja erişim engelleniyor], 2006, www.hrw.org/report/2006/03/06/mexico-second-assault/obstructing-access-legalabortion-after-rape-mexico

117 Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Nicaragua abortion law puts pregnant cancer victim at risk* [Nikaragua’da kürtaj yasası, kanser hastası gebe kadınları tehlikeye atıyor], 23 Şubat 2010, www.amnesty.org/en/latest/news/2010/02/nicaragua-abortion-law-puts-pregnant-cancer-victimrisk/

118 Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Russian Federation: Men suspected gay abducted, tortured or killed* [Rusya Federasyonu: Eşcinsel olduğu varsayılan erkekler kaçırıldı, işkenceye maruz bırakıldı veya öldürüldü], İndeks No: EUR 46/6023/2017.

119 T. Lokshina, “Anti-LGBT violence in Chechnya: When filing “official complaints” isn’t an option” [Çeçenistan’da LGBT karşıtı şiddet: “Suç duyurusu” yapmak bir seçenek olmadığında], *Open Democracy*, 2017, www.opendemocracy.net/od-russia/tanya-lokshina/anti-lgbt-violence-in-chechnya-when-filing-official-complaints-isn-t-option

120 Birleşmiş Milletler Anlaşması, 1(3) ve 55. Maddeler; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Madde 2.

121 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 18 (Ayrımcılığa uğramama), BM Belge No: HRI/GEN/1/Rev.1, 1989, para. 1

122 Bkz. Avrupa Seks İşçilerinin Hakları Uluslararası Komitesi (ICRSE), *Undeserved, Overpoliced, Invisibilised: LGBT Sex Workers Do Matter, Intersection Briefing Paper #1* [Hak etmiyor, Aşırı denetleniyor, Görünmez kılınıyorlar: Seks İşçileri Önemlidir, Kesişim Brifingi 1. Yazı], 2015, s. 8, www.sexworkeurope.org/sites/default/files/resourcepdfs/icrse_briefing_paper_october2015.pdf

123 CEDAW, Madde 5.

124 CEDAW, Madde 5.a); BM CEDAW, Genel Tavsiye 35 (Kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet temelli şiddet, Genel Tavsiye 19’un güncellenmesi), BM Belge No: CEDAW/C/GC/35, 2017, 10., 26. ve 34. paragraflar.

125 CEDAW, Madde 5.a); Ayrıca bkz. BMİHYK, *Gender stereotyping as a human rights violation* [İnsan hakları ihlali olarak toplumsal cinsiyet klişeleri], 2013, s. 23, www.ohchr.org/EN/Issues/Women/WRGS/Pages/GenderStereotypes.aspx

126 BMİHYK, *Gender stereotyping as a human rights violation*, 2013, s. 24, www.ohchr.org/EN/Issues/Women/WRGS/Pages/GenderStereotypes.aspx

127 BM CEDAW, Genel Tavsiye 28 (CEDAW Madde 2 kapsamında İmzacı Devletlerin temel yükümlülükleri), BM Belge No: CEDAW/C/GC/28, 2010, 18. ve 26. paragraflar; BM CEDAW, Genel Tavsiye 26 (Kadın göçmen işçiler), BM Belge No: CEDAW/C/2009/WP.1/R, 2008, para. 14

128 Bkz. BM CEDAW, Genel Tavsiye 28 (CEDAW Madde 2 kapsamında İmzacı Devletlerin temel yükümlülükleri), BM Belge No: CEDAW/C/GC/28, 2010, 18. ve 26. paragraflar; BM CEDAW, Genel Tavsiye 26 (Kadın göçmen işçiler), BM Belge No: CEDAW/C/2009/WP.1/R, 2008, para. 14

129 BM BMİHYK'nin Raporu, *Discriminatory laws and practices and acts of violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity*, BM Belge No: A/HRC/19/41, 2011; BM İnsan Hakları Konseyi, *Summary of information from States Members of the United Nations and other relevant stakeholders on best practices in the application of traditional values while promoting and protecting human rights and upholding human dignity* [Birleşmiş Milletler'in Üye Devletlerden ve diğer ilgili paydaşlardan insan haklarını korurken ve insan onurunu savunurken geleneksel değerlerin uygulamasında en iyi pratikler hakkında Bilgi Özeti], BM Belge No: A/HRC/24/22, 2013; İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ya da cezalandırma hakkında BM Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/HRC/31/57, 2016, 10, 68 ve 72(g) paragrafları.

130 BM Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme, Madde 6.1 ve gerekçe (p).

131 BM CEDAW, Genel Tavsiye 25 (Geçici özel önlemler), 2004, para. 12

132 BM CEDAW, Genel Tavsiye 28 (Temel yükümlülükler), BM Belge No: CEDAW/C/GC/28, 2010, para. 18

133 BM CESCER, Genel Yorum 20 (Ekonomik, sosyal ve kültürel haklarda ayrımcılığa uğramama), BM Belge No: E/C.12/GC/20, 2009, para. 17

134 UN CERD (BM Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi), Genel Tavsiye 25 (Irk ayrımcılığının toplumsal cinsiyetle ilgili boyutları) BM Belge No: CERD/C/GC/25, 2000. Sonrasında o gruplardaki kadınlar tarafından yaşanan çeşitli ayrımcılık biçimlerine atıfta bulunan ırk ayrımcılığından etkilenen belli popülasyonlar hakkında diğer Genel Tavsiyeleri yayımladı. Bkz. BM CERD, Genel Tavsiye 27 (Romanlara yönelik ayrımcılık), BM Belge No: CERD/C/GC/27, 2000, para 1.6 (Devletlere çağrı: "Planlanan ve uygulanan tüm program ve projelerde ve alınan tüm önlemlerde genellikle çifte ayrımcılık mağdurları olan Roman kadınların durumunu hesaba katmak"); BM CERD Genel Tavsiye 29 (Madde 1, Paragraf 1 (soy)), BM Belge No: CERD/C/GC/29, 2002, para. 2 (l), (m) (Romanlar hakkında benzer Genel Tavsiye çağrısını içeren "soya-dayalı toplulukların kadınlara yönelik çoklu ayrımcılığını" kapsamanın yanı sıra Devletleri "çoklu ayrımcılığı ortadan kaldırmak" ve "soya dayalı ayrımcılıktan etkilenen kadınların durumu için bölünmüş veri sağlamak" için önlemler almaya çağırır.))

EKLER

Manken ve 'Out in Kenya' isimli LGBTİ+ grubun lideri olan George, Nairobi şehir merkezindeki dükkanında. 15 Nisan 2013.
© Pete Muller

EK 1

EŞCİNSEL İLİŞKİNİN SUÇ HALİNE GETİRİLMESİ

“Bir kişi sevdiği kişi ya da sevme biçimi yüzünden tutuklandığında ya da hapsedildiğinde buna karşı hepimiz ses çıkarmalıyız. Bu çağımızın en büyük, en ihmal edilmiş insan haklarından biri.”

Eski BM Genel Sekreteri, Ban Ki-Moon, 18 Nisan 2013

Erkekler arasındaki onaya dayalı cinsel ilişki dünya genelindeki yaklaşık 71 ülkede ceza gerektiren suç muamelesi görüyor.¹³⁵ Bu ülkelerin yaklaşık olarak 45'i kadınlar arasında cinsel ilişkiyi yasaklayan ceza kanunlarına sahip.¹³⁶ Devletler bunun için dini vecibelerden geleneğe, 'ahlak'tan kültüre kadar çeşitli gerekçeler sunuyorlar. Ne var ki, bu gerekçelerin ardında genellikle homofobi ve heteroseksüel cinselliğin yaygın normlarını ve katı biçimde tanımlanan toplumsal cinsiyet rollerini dayatma isteği yatıyor.

Onaya dayalı eşcinsel ilişkinin suç olarak gösterilmesi – ve bunun yargılama ve cezalandırma yoluyla uygulanması – ciddi bir insan hakları ihlalidir. Özel hayatın gizliliği hakkı, insanların devlet müdahalesi olmadan özel alanda onaya dayalı cinsel ilişkiye girmekte özgür olmalarını sağlar. Uluslararası Af Örgütü yalnızca eşcinsel bir partnerle onaya dayalı cinsel ilişkiye girdiği için cezaevine giren herkesi “düşünce mahkumu” sayar ve bu kişilerin derhal ve koşulsuz olarak serbest bırakılması için çağrıda bulunur. Bununla birlikte, yargılamalar ve hapis cezaları, bu tür kriminalizasyonun dünyanın dört bir yanındaki insanlar üzerinde bıraktığı hasarın yalnızca küçük bir kısmını temsil eder.

Eşcinsel ilişkiyi yasaklayan yasalar, insanlar arasındaki cinsel ilişki eylemlerini kriminalize etmekle kalmaz. Gerçek cinsel davranışları her ne olursa olsun, cinsel yönelimi ya da toplumsal cinsiyet kimliği katı normlara uymayan kişilerin yaftalanmasına, denetlenmesine ve cezalandırılmasına neden olurlar. Bu yasalar lezbiyen, gey ya da biseksüel veya toplumsal cinsiyet kodlarına uymayan diğer kişilerin kimliklerini suç olarak göstererek, aynı zamanda bu kişileri kim olduklarını ifade etmekten ya da aşk, ilişki ve/veya cinsel doyumu özgürce aramaktan mahrum eder. Birçok durumda, trans ya da interseks olan veya oldukları varsayılan kişiler bu yasalar kapsamında kim oldukları, cinsel özellikleri ya da görünüşleri veya cinsel yönelimlerine bakılmaksızın kimliklerini ifade etme biçimleri nedeniyle kriminalizasyon ve/veya önyargı ve ayrımcılıkla karşılaşılıyor.

Dünyanın dört bir yanında aslında lezbiyen, gey ya da biseksüel olup olmadıklarına, hemcinsi bir partnerle cinsel ilişki yaşayıp yaşamadıklarına ya da seks işçisi olup olmadıklarına bakılmaksızın, eşcinsel ilişkiyi ya da seks işçiliğini yasaklayan yasalar kapsamında polis tarafından taciz edilen, tutuklanan ve/veya gözaltına alınan translara dair çok sayıda örnek var.¹³⁷ Bu yasalar kapsamında intersekslere yönelik ayrımcılığa dair daha az belgeli kanıt olsa da, bu yasaların katı toplumsal cinsiyet rollerini teşvik etme ve bu rollere uymaları için insanlar üzerinde baskı uygulama eğilimi interseksleri de insan hakları ihlalleri tehlikesine atabilir.¹³⁸

DOĞRUDAN KRİMİNALİZASYON

Onaya dayalı eşcinsel ilişkiyi doğrudan kriminalize etmek için mevzuatta çeşitli terminoloji ve kavramlar kullanılmaktadır. Bazı ülkeler ‘oğlancılığı,’ ‘eşcinsel eylemleri,’ ‘edepsiz hareketleri,’ ‘gelenek dışı değerlerin teşvik edilmesini,’ ‘ahlaksızlığı’ ya da ‘doğanın düzenine aykırı davranışları’ yasaklayan ceza kanunlarına sahiptir.¹³⁹ Nijerya, Malezya ve Endonezya’daki Açe bölgesinin yanı sıra yaklaşık on ülkede eşcinsel ilişkiyi doğrudan yasaklayan Şeriat (İslam hukuku) uygulanmaktadır.¹⁴⁰ Birçok ülkede eşcinsel ilişkiyi doğrudan kriminalize eden yasalar, bu ülkelerin sömürgeci geçmişlerinin mirasıdır.¹⁴¹ Örneğin, Afrika’da ve Karayipler’de eşcinsel cinselliği, cinsel yönelimi ve cinsiyet ifadesini cezalandıran ve yaftalayan yasaların çoğu, Britanya İmparatorluğu’nun 19. yüzyıl boyunca dayattığı yasal çerçevenin kalıntılarıdır.¹⁴² Bazı durumlarda, devlet yasaları onaya dayalı cinsel ilişkiyi tecavüzden ayırmakta başarısız olur.

Dört ülke ile diğer iki ülkenin eyaletlerinde, özel hayatta onaya dayalı eşcinsel ilişki, para cezasından fiziksel cezalara, 30 yıla kadar hapis cezasından ölüm cezasına kadar değişen cezalarla cezalandırılıyor. Ölüm cezasının en az iki ülkede daha devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirildiğine dair raporlar mevcut. Ayrıca, Şeriat hukukunun ya da ceza hukukunun teknik olarak ölüm cezasına izin verdiği ancak buna pek başvurmayan beş ülke daha var.¹⁴³

Bazı durumlarda, onaya dayalı eşcinsel ilişki için verilen cezalar kanun kapsamında haksız olabilir. İran’ın İslami Ceza Kanunu kapsamında, eşcinsel anal ilişki yaşayan erkekler, ‘aktif’ ya da ‘pasif’ katılımcı olmalarına ve ilişkilerinin onaya dayalı olmasına ya da olmamasına bağlı olarak farklı cezalarla karşılaşabiliyor. Onaya dayalı sayılırsa, ‘pasif’ partner ölüm cezası alırken, ‘aktif’ partner ancak evliyse ya da Müslüman değilse ve ‘pasif’ partner Müslümanse ölüm cezası alır. Cinsel birleşmenin onaya dayalı olmadığına hükmedilirse, ‘aktif’ partner ölüm cezası alır fakat ‘pasif’ partner cezadan muaf tutulur ve mağdur olarak görülür. Bu yasal çerçeve, anal ilişkiye onay veren ‘alıcı tarafın,’ ölüm cezasından kaçmak için onaya dayalı cinsel ilişkilerini tecavüzmüş gibi nitelendirmeye zorlandığı bir durum yaratma tehlikesi taşır.¹⁴⁴

Devletler ve topluluklar, eşcinsel ilişki ile toplumsal cinsiyet kodlarına uymamayı birleştirdiklerinde, translar da doğrudan kriminalizasyondan etkilenir. Toplumsal cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınmaması ve beden uyum sürecine erişimin sağlanmamasıyla bir araya geldiğinde bu durum, eşcinsel ilişkiyi suç olarak gösteren yasalar kisvesi altında transları tutuklanma, yargılanma ve tacize açık hale getirir.¹⁴⁵

EŞCİNSEL İLİŞKİNİN KRİMİNALİZASYONU – BÜYÜK RESİM

71 devlet (Afrika’da 32, Amerika kıtasında 10, Asya’da 23 ve Okyanusya’da 6) eşcinsel ilişkileri açıkça suç olarak göstermektedir.¹⁴⁶ Bu durum, gey ve biseksüel erkekler ile erkeklerle cinsel ilişkiye giren başka erkekleri özellikle etkiliyor. Fakat bu devletlerin en az 45’i, bu ceza yasalarını hem erkeklere hem de kadınlara uyguluyor. Yaklaşık sekiz devlette ölüm cezasına ‘izin’ verildiğini ve/veya ölüm cezasının uygulandığını gösteren kanıtlar var.¹⁴⁷ Diğer yandan, özel yaşamda yetişkinler arasındaki onaya dayalı eşcinsel ilişkilerin yasalarla cezalandırılmadığı 124 devlet¹⁴⁸ var. Hatta son 20 yılda her bölgeden yaklaşık 25 ülke, onay veren yetişkinler arasındaki eşcinsel ilişkileri suç olmaktan çıkarmak için adımlar attı.¹⁴⁹

Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı korumaya ilişkin BM Bağımsız Uzmanı, yetişkinler arasındaki onaya dayalı eşcinsel ilişkilerin suç haline getirilmesinin, devletlerin uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülüklerini – özel hayatın gizliliğini koruma ve ayrımcılığa uğramama hakkını güvence altına alma yükümlülüğü dahil – ihlal ettiğini doğruladı.¹⁵⁰ “Bu tür ihlallerin yasalar uygulanmadığında bile meydana geldiğini”¹⁵¹ ve bu nedenle “cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği ya da ifadesine dayalı tutuklamaların ya da gözetilerin keyfi sayılması gerektiğini”¹⁵² ekledi. Bağımsız Uzman açıkça eşcinsel ilişkilerin ve toplumsal cinsiyet kimliği ve ifadesinin suç olmaktan çıkarılması çağrısında bulundu.¹⁵³ (İnsan hakları açısından ayrıntılı inceleme için bkz. İnsan Hakları Korumaları)

DOLAYLI KRİMİNALİZASYON

Devletler LGBTİ+ları da (ya da LGBTİ+ olduğu varsayılan kişileri de) daha az doğrudan ama benzer şekilde zarar verici biçimlerde cezalandırıyor. Tek başına eşcinsel ilişkiyi doğrudan suç olarak görmeyen cezai yaptırımlar – ‘karşı cinse atfedilen kıyafetleri giyme,’ ‘genel ahlaksızlık,’ seks işçiliği ve evlilik dışı cinsel ilişkiye getirilen yasaklar gibi – genellikle LGBTİ oldukları varsayılan kişilere karşı orantısız şekilde kullanılmaktadır. Örneğin, trans kadınlar sıklıkla seks işçiliğini ya da ‘dilencililiği’ kriminalize eden yasalar kapsamında hedef alınmakta ya da yargılanmaktadır.¹⁵⁴ Buna ek olarak, Mısır hukuku özel hayatta gerçekleşen onaya dayalı cinsel ilişkileri açıkça yasadışı ilan etmezken, ‘dini aşağılama,’ ‘toplum içinde ahlaksız davranışlar’ ve en yaygın olarak da ‘ahlaksızlık’ ya da ‘fuhuşa’ ilişkin hükümler içeren çeşitli yasalar, gey ya da biseksüel erkekleri tutuklamak, sorgulamak ya da yargılamak için orantısız şekilde kullanılıyor.

Son yıllarda, bazı devletler, geleneksel olmayan cinsel ilişkiyle bağlantılı ‘propagandanın’ reşit olmayanlara yayılmasını cezalandıran ‘propaganda karşıtı’ yasalar çıkardı. Örneğin Rusya, ‘ahlakı’ korumak için gerekli bir yöntem olarak haklı gösterilen bir yasa kullanıyor ve yüksek para cezaları uyguluyor. Doğu Avrupa ve Orta Asya’nın dört bir yanında da benzer yasalar çıkarıldı.¹⁵⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Rusya hukukunun ifade özgürlüğü hakkını ihlal ettiğini, eşcinsellere ayrımcılık yaptığını ve homofobiyi teşvik ettiğini saptadı.¹⁵⁶ ABD’de çok sayıda eyalet eşcinsel davranış ve ilişkilerin tartışılmasını kısıtlamayı ya da şarta bağlamayı amaçlayan (kamuoyunda “Homo Promosyonuna Hayır Yasaları” olarak bilinen) yerel yasaları yürürlüğe soktu.¹⁵⁷

Bazı bağlamlarda, LGBTİ+’ları dolaylı olarak kriminalize eden ya da cezalandıran yasalar uygulamada geçerli olmasa da, bu yasaların varlığı ve uygulanma tehdidi bireylere yönelik önyargı ve ayrımcılığı kalıcı hale getirir ve teşvik eder. Bu tür yasalar “gasp, kovuşturma, çoklu ve kesişimsel fobi ve diğer şiddet ve ayrımcılık biçimlerine neden olur ve uluslararası insan hakları normlarını ve standartlarını ihlal eder.”¹⁵⁸

AHLAKSIZLIK SUÇLAMALARI – MISIR

2013’ten bu yana Mısır’da ‘alışkanlık haline getirilen ahlaksızlık’ gerekçesiyle tutuklamalar ve yargılamalar arttı ve cinsel yönelim ya da toplumsal cinsiyet kimliği ve ifadesi ile ilgili ayrımcı klişeler temelinde gey ve biseksüel erkekleri, transları ve başkalarını devamlı gözetlemek ve taciz etmek için kullanıldı. Daha yakın bir tarihte, Eylül 2017’de, Mısırlı yetkililer, Kahire’de bir gökkuşağı bayrağının açılmasından sonraki üç gün içerisinde 22 kişiyi gözaltına aldılar.¹⁵⁹ Savcının gökkuşağı bayrağı ‘olayını’ soruşturması kapsamında toplamda 75 kişi gözaltına alındı.¹⁶⁰ Adli tıp yetkilisi, gözaltına alınanlar arasından en az beş kişi üzerinde anal muayene gerçekleştirdi. Bu tür zorla yapılan testler işkence kapsamına girer.¹⁶¹

Bu, Kahire’de çoğunluğu “Queen Boat” gece kulübünden olmak üzere 52 kişinin toplu halde gözaltına alındığı 2001’den bu yana Mısır’da varsayılan cinsel yönelim temelinde uygulanan en şiddetli baskıydı. 21 erkek ‘alışkanlık haline getirilen ahlaksızlık’ ve/veya dini aşağılama’ gerekçesiyle suçlu bulundu ve cezaevine gönderildi.

Kasım 2014’te, bir mahkeme, Savcılığın Nil nehrinde bir teknede ‘eşcinsel evlilik töreni’ olduğunu ilan ettiği kutlamaya katılmakla suçlanan sekiz erkeğe üç yıl hapis cezası verdi. Mahkeme, bu kişileri, ‘ahlaksızlığın’ yanı sıra ‘edepsiz’ bir video kaydetmek ve yayınlamaktan suçlu buldu.

Aralık 2014’te, güvenlik güçleri, Kahire’de bir hamama baskın düzenledi ve en az 33 kişiyi gözaltına aldı. Savcılık, bu kişilerin ‘alışkanlık haline getirilen ahlaksızlık’ ve fuhuş suçlamalarıyla tutuklu yargılanmalarını istedi. Uluslararası Af Örgütü tarafından belgelenen daha önceki vakalarda olduğu gibi, Savcılık, bu kişilere zorla anal muayene yapılması emri verdi.

Kolluk görevlileri ve yargı makamları, 1961 tarihli Fuhuşla Mücadele Hakkında 10 Sayılı Kanun kapsamındaki ‘ahlaksızlık’ ile ilgili hükümleri özel yaşamda erkekler arasındaki onaya dayalı cinsel ilişkilerin yanı sıra erkek seks işçiliğini kriminalize etmek için kullanmaktadır. BM İşkenceyi Önleme Komitesi (CAT), Mısır’a, kişilerin cinsel yönelimleri nedeniyle zulme maruz kalmasını kolaylaştıran her türlü yasal muğlaklığı kaldırmasını tavsiye etti. Benzer şekilde, Mısır’ın Agouza bölgesinde sözde ‘ahlaksızlık’ suçlamalarıyla gözaltına alınan ve ardından ceza alan dört erkeğe ilişkin olarak, BM Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu şunu belirtti: “Cinsellikleri sebebiyle kişilerin iftiraya ve zulme maruz kalması uluslararası insan hakları hukuku ilkelerini ihlal eder.”¹⁶²

Haziran 2012’de, Mısırlı bir BM temsilcisi, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü ile terörle mücadele ve insan haklarına ilişkin BM Özel Raportörlerine, cinsel yönelimin “oldukça tartışmalı” olduğunu ve “evrensel çapta kabul edilen insan haklarının bir parçası olmadığını” söyleyerek, Özel Raportörlerin “gerçek insanların” insan haklarına odaklanması gerektiğini belirtti.¹⁶³

CEZALANDIRMA VE SUÇLULUK VARSAYIMI

Eşcinsel ilişkiyi yasaklayan yasalar insanları kimlikleri ve hâkim toplumsal cinsiyet rollerine uymadıkları için de cezalandırır. Ceza yargı sistemleri kapsamında insanları kim olduklarına, nerede sosyalleştiklerine ve kendilerini nasıl ifade ettiklerine bağlı olarak soruşturulabilir, taciz edilebilir, keyfi biçimde gözaltına alınabilir ya da cezalandırılabilir. LGBTİ+ olduğu ya da toplumsal cinsiyet kodlarına uymadığı varsayılan kişiler, cinsel davranışları ya da cinsiyet ifadelerini yöneten herhangi bir yasayı çiğneseler de çiğnemeseler de sadece varlıklarının ve kimliklerinin kendilerini istismar hedefi haline getirdiğini fark edebilir.

Böyle geniş kapsamlı gerekçelerle denetime ve cezalandırmaya izin veren yasalar devletin işlevlerine homofobi ve transfobiyi yerleştirir; devlet memurları ile topluluklar arasında önyargıyı meşrulaştırır ve LGBTİ+ oldukları varsayılan kişileri ayrımcılık ve zarar görme riskine atar. Bu yasalar kapsamında yargılanan her bir kişiye karşılık binlercesi de ‘suçlu’ olarak yaftalanacak, polis ve toplumun tacizine ve istismarına maruz kalacak ve gizlilik ve korku içinde yaşamaya zorlanacaktır. Sağlık hizmetleri ve barınma gibi hayati sosyal hizmetlere erişimden de mahrum bırakılabilirler.

Dolaylı kriminalizasyon durumunda, eşcinsel ilişkinin meşruiyeti hakkında kesinliğin olmaması, devlet görevlilerine ve halka yasayı kendi önyargılarına göre yorumlamaları konusunda geniş takdir yetkisi vererek, LGBTİ+ karşıtı hissiyatın yerleşik hale gelmesine izin veren bir belirsizlik düzeyi yaratır.

İNSAN HAKLARI KORUMALARI

Çeşitli uluslararası ve bölgesel insan hakları beyannameleri ve tavsiyeleri, onaya dayalı eşcinsel ilişkinin suç olmaktan çıkarılması çağrısında bulunuyor. 1994’te, İnsan Hakları Komitesi özel hayatta yetişkinler arasında onaya dayalı cinsel ilişkinin kriminalizasyonunun özel hayatın gizliliği hakkını ihlal ettiğini doğruladı (Toonen/Avustralya).¹⁶⁵

Hemcins yetişkinler arasındaki mahrem, onaya dayalı ilişkilerin suç olarak gösterilmesi, özel hayatı koruma ve ayrımcılığa uğramamayı teminat altına alma yükümlülükleri dahil, devletlerin uluslararası yasal yükümlülüklerini çiğner. BM insan hakları uzmanları, İnsan Hakları Komitesi Toonen davasında karar verdiğinden ve özel hayatta onay veren yetişkin eşcinsel erkekler arasındaki cinsel faaliyetlerin tüm biçimleri de dahil olmak üzere erkekler arasındaki cinsel faaliyetlerin çeşitli biçimlerini cezalandıran Tazmany Ceza Kanunu’ndaki iki hükmün ne orantılı ne de gerekli olduğunu, bu hükümlerin halk sağlığını koruma amacına ulaşmadığını ve halk ahlakını korumanın gereksiz olduğunu doğruladığından bu yana bu konumunu sürdürüyor.¹⁶⁶

BM insan hakları kuruluşları o zamandan bu yana devletleri defalarca eşcinselliği ve eşcinsel ilişkiyi suç olarak gösteren yasalarda değişiklik yapmaya çağırılmış ve bu tür yasaların yasama ya da yargı eliyle yürürlükten kaldırılmasını memnuniyetle karşılamıştır. CEDAW Komitesi cinsel yönelimi cinsel suç olarak sınıflandıran yasaların feshedilmesini önermektedir. Çeşitli uluslararası, bölgesel ve bölge altı mahkemeden çıkan az 20 farklı yargı, hüküm ve karar Yogyakarta İlkelerine (bir grup seçkin uluslararası insan hakları

uzmanı tarafından geliştirilen cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine ilişkin uluslararası ilkeler) bağlı kalmış ve eşcinsel cinsellik ve/veya cinsel yönelimin suç haline getirilmesinin uluslararası insan hakları hukukuna aykırı olduğunu saptamıştır. 2017’de açıklanan Yogyakarta İlkeleri artı 10, gerçek ya da varsayılan cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ya da cinsiyet özelliklerinden doğrudan ya da dolaylı olarak doğan kriminalizasyona uğramama ilkesini ek bir ilke olarak tarif eder.¹⁷⁰

2017’de, 12 BM temsilciliği ortak bir açıklama yayımlayarak şu çağrılarda bulundu:

Sağlık açısından olumsuz sonuçları olduğu ve halk sağlığını ilgilendiren yerleşik bulgularla çeliştiği kanıtlanan cezalandırıcı yasalar gözden geçirilmeli ve feshedilmelidir. Cinsiyet ifadesini, eşcinsel ilişkiyi, zınayı ve onay veren yetişkinler arasındaki diğer cinsel davranışları, yetişkinler arasında onaya dayalı seks işçiliğini suç olarak gösteren ya da yasaklayan... ve HIV’i açıklamamayı aşırı geniş kapsamda suç haline getiren yasalar buna dahildir.¹⁷¹

2010’da Sağlık Hakkı Özel Raportörü de devletleri onaya dayalı cinsel ilişkiyi suç olmaktan çıkarmak, cinsel yönelime ve toplumsal cinsiyet kimliğine ilişkin ayrımcı yasaları ilga etmek ve etkilenen bireylerin hakları konusunda farkındalık yaratacak uygun müdahalelerde bulunmak üzere acil adımlar atmaya çağırdı.¹⁷² 2015’te, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BMİHYK), İnsan Hakları Komitesi’nin isteği üzerine, LGBTİ+ ya da LGBTİ+ oldukları varsayılan kişilerin karşı karşıya kaldığı insan hakları ihlallerine dair küresel bir değerlendirmeyi içeren bir rapor yayınladı. Rapor, tüm devletlere şu çağrıda bulundu:

Onaya dayalı eşcinsel ilişkiyle bağlantılı suçları ve insanları cinsel yönelimleri, toplumsal cinsiyet kimlikleri ya da cinsiyet ifadeleri nedeniyle gözaltına almak ya da cezalandırmak için kullanılan diğer suçları ortadan kaldırmak üzere ceza yasalarını gözden geçirin; ilgili yargılamaların acilen ertelenmesini isteyin ve bu tür suçlardan hüküm giyen bireylerin sabıka kayıtlarını temizleyin... [ve] ifade, örgütlenme ve toplanma özgürlüğüne ayrımcı kısıtlamalar getiren ‘propaganda karşıtı’ yasaları ve diğer yasaları [kaldırın]...¹⁷³

Bağımsız Uzman da açıkça eşcinsel ilişkilerin ve toplumsal cinsiyet kimliği ve ifadelerinin suç olmaktan çıkarılmasını istedi.¹⁷⁴ Aynı şekilde, Küresel HIV ve Hukuk Komisyonu – BM Kalkınma Programı’nın (UNPD) himayesinde oluşturulan bağımsız bir uzman yapı – devletlere “eşcinsel eylemler dahil özel yaşamda yetişkinler arası onaya dayalı cinsel davranışları suç olmaktan çıkarma” çağrısı yaptı.¹⁷⁵

Onaya dayalı eşcinsel ilişkiyi cezalandıran ceza hukuku – uygulanmadığı yerlerde bile – bireylerin özel hayatının gizliliğini ve ayrımcılığa uğramama haklarını ihlal eder.¹⁷⁶ Örneğin, İnsan Hakları Komitesi Etiyopya hakkındaki son gözlemlerinde kaygılarının, “taraf devlet tarafından verilen, söz konusu yasanın uygulamada geçerli olmadığı bilgisiyile giderilmediğini” belirtti.¹⁷⁷ Ayrıca, BM insan hakları kurumları, uzmanları ve temsilcilikleri sık sık onaya dayalı eşcinsel ilişkilerin suç haline getirilmesinin, önyargıyı meşrulaştıran, insanları nefret suçuna, polis istismarına, işkenceye ve aile içi şiddete maruz bırakan¹⁷⁸ ve – ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan yararlanma konusunda da dahil – ayrımcılığı yerleşik kılan biçimlerine dikkat çekti.¹⁷⁹ İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da alçaltıcı muamele ya da cezalandırmaya ilişkin BM Özel Raportörü 2016 raporunda şunları belirtti:

Devletler; kadınları ve lezbiyenleri, geyleri, biseksüelleri ve transları istismarcı koşullarda mahsur bırakan ayrımcı yasalar çıkardığında ve uyguladığında, bu kişilere yönelik şiddetin suç ortağı olur.¹⁸⁰

Buna ek olarak, (yukarıda belirtildiği gibi) onaya dayalı eşcinsel ilişkiler için ölüm cezası uygulayan devletler, Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (ICCPR, Madde 6) ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Madde 3) gereğince yaşam hakkını ihlal eder.¹⁸¹ ICCPR Madde 6, ölüm cezasını “en ağır suçlar” ile sınırlandırır ve bu yüzden en başta suç olarak gösterilmemesi gereken eşcinsel ilişki için uygulanmamalıdır.

İnsan Hakları Konseyi’nin önceli olan İnsan Hakları Komisyonu art arda gelen kararlarıyla devletlere çağrıda bulunarak, “ölüm cezasının onay veren yetişkinler arasındaki cinsel ilişkiler... gibi şiddetsiz eylemler için uygulanmamasını” sağlamalarını istedi.¹⁸² Bu çağrı, BM’nin sözleşmeleri ve özel prosedürleri gözlemleyen birimleri tarafından da yineleni.¹⁸³

İnsan Hakları Konseyi ayrımcı gerekçelerle tutuklama ya da gözetimin prensip olarak keyfi olduğunu doğruladı.¹⁸⁴ Keyfi Gözetimine İlişkin BM Çalışma Grubu, cinsel yönelimine dayanarak birini gözetimine almanın keyfi olduğunu ve uluslararası hukuk kapsamında yasaklandığını belirtti.¹⁸⁵ Örneğin Kamerun’da, eşcinsel ilişkileri suç olarak gösteren bir Ceza Kanunu hükmü kapsamında 11 erkeğin gözetimine alınmasının keyfi olduğunu saptadı.¹⁸⁶

Bazı ülkelerde, eşcinsel ve heteroseksüel ilişkiler için farklı onay yaşları geçerlidir. Bu durum, cinsel yönelime dayalı ayrımcılıktır.¹⁸⁷ (Daha fazlası için bkz. Ergenlerin Cinsel Faaliyetlerine İlişkin Ek).

DAHA FAZLA BİLGİ İÇİN:

- Egyptian Initiative for Personal Rights, *The Trap: Punishing Sexual Difference in Egypt*, 2017, eipr.org/en/publications/trap-punishing-sexual-difference-egypt
- *The Yogyakarta Principles plus 10*, 2017, www.yogyakartaprinciples.org/wp/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf
- UN General Assembly, Report of the Independent Expert on protection of violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity, Embrace diversity and energize humanity, UN Doc. A/72/172, 2017
- Human Rights Council, Report of the Independent Expert on protection of violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity, Diversity in humanity, humanity in diversity, UN Doc. A/HRC/35/36, 2017
- Joint United Nations Statement on Ending Discrimination in Health Care Settings, 2017, www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/ending-discrimination-healthcare-settings_en.pdf

- International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA), A. Carroll and L. R. Mendos, *State Sponsored Homophobia 2017: A World Survey of Sexual Orientation Laws: Criminalisation, Protection and Recognition* (2017), ilga.org/downloads/2017/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2017_WEB.pdf
- Human Rights Watch, *Dignity Debased: Forced Anal Exams in Homosexuality Prosecutions*, 2016, www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/globalgbtanalexams0716web.pdf
- Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on Discrimination and violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity, UN Doc. A/HRC/29/23, 2015
- Amnesty International, *Making love a crime: Criminalization of same-sex conduct in sub-Saharan Africa* (Index: AFR 01/001/2013)
- International Lesbian, Gay Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA), *State-sponsored Homophobia: A World Survey of Laws Criminalising Same-sex Sexual Acts between Consenting Adults*, 2013, ilga.org/what-we-do/state-sponsored-homophobia-report/previous-editions/
- Global Commission on HIV and the Law, *Risks, Rights & Health*, 2012, hivlawcommission.org/report/
- Report of the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health, 2010 (A/HRC/14/20)
- Human Rights Watch, *This Alien Legacy: The Origins of “Sodomy” Laws in British Colonialism*, 2008, www.hrw.org/report/2008/12/17/alien-legacy/origins-sodomy-laws-british-colonialism
- The Yogyakarta Principles: *Principles on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation and Gender Identity*, 2007, www.yogyakartaprinciples.org/wp/wp-content/uploads/2016/08/principles_en.pdf

NOTLAR EK 1

135 Uluslararası Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks Derneği, A. Carroll and L. R. Mendos, *State Sponsored Homophobia 2017: A World Survey of Sexual Orientation Laws: Criminalisation, Protection and Recognition* [Devlet Destekli Homofobi 2017: Cinsel Yönelim Yasaları Hakkında bir Dünya Araştırması: Kriminallizasyon, Koruma ve Tanıma], [ilga.org/downloads/2017/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2017_WEB.pdf](http://www.ilga.org/downloads/2017/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2017_WEB.pdf)

136 Uluslararası Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks Derneği, A. Carroll and L. R. Mendos, *State Sponsored Homophobia 2017: A World Survey of Sexual Orientation Laws: Criminalisation, Protection and Recognition*, [ilga.org/downloads/2017/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2017_WEB.pdf](http://www.ilga.org/downloads/2017/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2017_WEB.pdf)

137 Uluslararası Af Örgütü, *Making love a crime: Criminalization of same-sex conduct in sub-Saharan Africa* (İndeks No: AFR 01/001/2013); ayrıca bkz. *Uluslararası Af Örgütü, Europe: First, do no harm: Ensuring the rights of children with variations of sex characteristics in Denmark and Germany* [Avrupa: Öncelikle, zarar verme: Danimarka ve Almanya'da farklı cinsel niteliklere sahip çocukların haklarının korunması], İndeks No: EUR 01/6086/2017; *Uluslararası Af Örgütü, "What I'm doing is not a crime": The human cost of criminalizing sex work in the city of Buenos Aires*, İndeks No: AMR 13/4042/2016; *Uluslararası Af Örgütü, The human cost of 'crushing' the market: Criminalization of sex work in Norway*, İndeks No: EUR 36/4034/2016; *Uluslararası Af Örgütü, Harmfully isolated: Criminalizing sex work in Hong Kong*, İndeks No: ASA 17/4032/2016; *Uluslararası Af Örgütü, Outlawed and abused: Criminalizing sex work in Papua New Guinea*, İndeks No: ASA 34/4030/2016; *Uluslararası Af Örgütü, Stonewalled: Policy abuse and misconduct against lesbian, gay, bisexual and transgender people in the US*, İndeks No: AMR 51/122/2005.

138 Uluslararası Af Örgütü, *Rule by law: Discriminatory legislation and legitimized abuses in Uganda*, İndeks No: AFR 59/06/2014.

139 Bkz. BMİHYK, *Report on discrimination and violence based on sexual orientation and gender identity* [Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık ve şiddet raporu], BM Belge No: A/HRC/29/23, 43-49. paragraflar; *Report of the Working Group on Arbitrary Detention on a mission to Colombia* [Kolombiya'da Görevli Çalışma Grubu'nun Keyfi Gözaltı Hakkındaki Raporu], BM Belge No: A/HRC/10/21/Add.3, 2009, 56-58. paragraflar; İnsan Hakları Komitesi (HRC), Rusya Federasyonu Hakkındaki Son Gözlemler, BM Belge No: CCPR/C/RUS/CO/7, para.10, 2015; BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/HRC/14/20, para. 8; İran İslam Cumhuriyeti Hakkındaki Özel Raportörün Raporu, BM Belge No: A/HRC/31/69, 2016, para. 14; BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/HRC/14/20, 2010, 27-29. paragraflar; İnsan Hakları İzleme Örgütü, "I'm Scared to Be a Woman" – *Human Rights Abuses Against Transgender People in Malaysia* ["Kadın Olmaya Korkuyorum" – Malezya'da Translara Yönelik İnsan Hakları İhlalleri], 2014, www.hrw.org/report/2014/09/24/im-scared-to-be-a-woman/humanrights-abuses-against-transgender-people-malaysia; İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Outlawed: Legal Discrimination against Gays and Lesbians* [Yasal Haklarından Yoksun Bırakılanlar: Geylere ve Lezbiyenlere Yönelik Hukuki Ayrımcılık], 2015, www.hrw.org/news/2015/05/15/outlawed-legal-discrimination-against-gays-and-lesbians

140 Uluslararası Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks Derneği, *State-sponsored Homophobia. A World Survey of Laws: Criminalisation, Protection and Recognition of Same-sex Love*, 2013, <http://www.refworld.org/docid/519b6c2f4.htm>

141 İnsan Hakları İzleme Örgütü, *This Alien Legacy: The Origins of "Sodomy" Laws in British Colonialism*, 2008, www.hrw.org/report/2008/12/17/alien-legacy/origins-sodomy-laws-british-colonialism

142 Uluslararası Af Örgütü, *Making love a crime: Criminalization of same-sex conduct in sub-Saharan Africa*, İndeks No: AFR 01/001/2013; ayrıca bkz. İnsan Hakları İzleme Örgütü, *This Alien Legacy: The Origins of "Sodomy" Laws in British Colonialism*, 2008, www.hrw.org/report/2008/12/17/alien-legacy/origins-sodomy-laws-british-colonialism

143 Uluslararası Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks Derneği, A. Carroll and L. R. Mendos, *State Sponsored Homophobia 2017: A World Survey of Sexual Orientation Laws: Criminalisation, Protection and Recognition*, 2017, s. 8, [ilga.org/downloads/2017/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2017_WEB.pdf](http://www.ilga.org/downloads/2017/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2017_WEB.pdf)

144 Temmuz 2016'da, "erkek erkeğe zorla anal seks" gerekçesiyle ölüm cezasına mahkum edilen Hassan Afshar'ın cezası infaz edildi. Bu sözde suçu işlediği tarihte 17 yaşındaydı. Cinsel eylemlerin onaya dayalı olduğunu ve şikayetçinin oğlunun daha önce de kendi isteğiyle eşcinsel faaliyetlerde bulunduğunu söyledi. Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Iran: Hanging of teenager shows authorities' brazen disregard for international law* [İran: Genç erkeğe verilen ölüm cezasının uygulanması yetkililerin uluslararası hukuku hiçe saydığını gösteriyor], 2 Ağustos 2016 tarihli basın açıklaması, www.amnesty.org/en/latest/news/2016/08/iran-hanging-of-teenager-shows-brazen-disregard-for-international-law/

145 1Mevcut bilgilere göre, (trans erkekler genellikle aile ve topluluk ihlallerine maruz kalırken) ceza yaptırımların çoğuyla karşı karşıya kalan trans kadınlar sıklıkla tecavüz, darp ve işkenceye maruz bırakılarak, toplumsal cinsiyet kimliklerine uygun olmayan şartlarda hapsediliyor ve temel hak ve özgürlüklerden mahrum bırakılıyor. Ayrıca bkz. BMİHYK, *Born Free and Equal: Sexual Orientation, Gender Identity and Sex Characteristics in International Human Rights Law* (2. Baskı), 2017; BM Kalkınma Programı, *Discussion Paper: Transgender health and human rights* [Tartışma yazısı: Trans sağlığı ve insan hakları], 2014, www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/hiv-aids/discussion-paper-on-transgender-health---humanrights.html

146 Uluslararası Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks Derneği, A. Carroll and L. R. Mendos, *State Sponsored Homophobia 2017: A World Survey of Sexual Orientation Laws: Criminalisation, Protection and Recognition*, 2017, s. 37-39

147 Uluslararası Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks Derneği, A. Carroll and L. R. Mendos, *State Sponsored Homophobia 2017: A World Survey of Sexual Orientation Laws: Criminalisation, Protection and Recognition*, 2017, s. 8

148 BM üyesi 122 devletin yanı sıra Tayvan ve Kosova.

149 BM Genel Kurulu, Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılıktan koruma hakkında Bağımsız Uzman Raporu, *Embrace diversity and energize humanity* [Çeşitliliği kucakla ve insanlığı harekete geçir], BM Belge No: A/72/172, 2017, para. 29. Suç olmaksın çıkaran son ülkelerden bazıları Belize, Mozambik, Nauru, Palau, Sao Tome ve Principe ile Seyşeller Cumhuriyeti'dir.

150 BM Genel Kurulu, Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılıktan koruma hakkında Bağımsız Uzman Raporu, *Embrace diversity and energize humanity*, BM Belge No: A/72/172, 2017, para.32, (alıntı Toonen/Avustralya Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/50/D/488/1992, 1992 ve BM İnsan Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Etiyopya, BM Belge No: CCPR/C/ETH/CO/1, 2011).

151 BM Genel Kurulu Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılıktan koruma hakkında Bağımsız Uzman Raporu, *Embrace diversity and energize humanity*, BM Belge No: A/72/172, 2017, para. 32, (alıntı Toonen/Avustralya Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/50/D/488/1992, 1994).

152 BM Genel Kurulu, Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılıktan koruma hakkında Bağımsız Uzman Raporu, *Embrace diversity and energize humanity*, BM Belge No: A/72/172, 2017, para.32; ayrıca bkz. BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 35 (Madde 9: Kişi hürriyeti ve güvenliği), BM Belge No: CCPR/C/GC/35, 2014.

153 BM Genel Kurulu, Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılıktan koruma hakkında Bağımsız Uzman Raporu, *Embrace diversity and energize humanity*, BM Belge No: A/72/172, 2017, para. 56

154 Bkz. UNAIDS, *The Gap Report, 2014*, www.unaids.org/en/resources/documents/2014/20140716 UNAIDS_gap_report; ayrıca bkz. BMİHYK, *Born Free and Equal: Sexual Orientation, Gender Identity and Sex Characteristics in International Human Rights Law* [Herkes Özgür ve Eşit Doğar: Cinsel Yönelim, Toplumsal Cinsiyet Kimliği ve Cinsiyet Özellikleri] (2. Baskı), 2017.

155 Human Rights First, *The Spread of Russian Style Propaganda Laws: Fact-Sheet* [Rusya Tarzı Propaganda Yasalarının Yayılması: Özet], www.humanrightsfirst.org/sites/default/files/HRF-FactSheet-Spread-of-Anti-LGBT-laws.pdf

156 Radio Free Europe, Radio Liberty, *European Rights Court Rules Against Russian Gay 'Propaganda' Law* [Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Rusya'nın Gey 'Propaganda' Yasası Aleyhinde Karar Verdi], 20 Haziran 2017, www.rferl.org/a/european-court-of-human-rights-gay-propaganda-ruling-russia/28566737.html; Bayev ve Diğerleri/Rusya Davası (67667/09, 44092/12 ve 56717/12), *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi* (2017) (karar bekleniyor).

157 ILGA, *State Sponsored Homophobia 2017*, s. 41; Ayrıca bkz. İnsan Hakları İzleme Örgütü, "Like Walking Through a Hailstorm": *Discrimination against LGBT Youth in US Schools* ["Doluyla Tutulmak Gibi": ABD Okullarında LGBT Gençlerine yönelik Ayrımcılık], 2016, s. 11, www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/uslgbt1216web_2.pdf

158 BM Genel Kurulu, Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılıktan koruma hakkında Bağımsız Uzman Raporu, *Embrace diversity and energize humanity*, BM Belge No: A/72/172, 2017, para. 35

159 Uluslararası Af Örgütü, *Egypt escalates LGBTI crackdown with fresh wave of arrests and anal examinations* [Mısır yeni tutuklama ve anal muayene dalgasıyla LGBTI'lere yönelik baskıları arttırdı], 2017, www.amnesty.org/en/latest/news/2017/10/egypt-escalates-lgbti-crackdown-with-fresh-wave-of-arrests-and-anal-examinations/

160 Egyptian Initiative for Personal Rights (Mısır Kişisel Haklar Girişimi), *The Trap: Punishing Sexual Difference in Egypt* [Tuzak: Mısır'da Cinsel Farklılığı Cezalandırmak], 2017, eipr.org/en/publications/trap-punishing-sexual-differenceegypt

161 Bkz. İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Dignity Debased: Forced Anal Exams in Homosexuality Prosecutions* [Onur Kırıcı: Homoseksüellik Yargılamalarında Zorla Anal Muayene], 2016, www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/globalgbtanalexams0716web.pdf

162 BM Keyfi Gözaltı Hakkında Çalışma Grubu, Mısır hakkında rapor, 18 Haziran – 6 Temmuz 2012, s. 5, arcinternational.net/wp-content/uploads/2012/06/HRC20-report.pdf

163 ARC International, İnsan Hakları Konseyi'nin 20. Oturumunda cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği hakkında rapor, 18 Haziran – 6 Temmuz 2012, s. 5, arcinternational.net/wp-content/uploads/2012/06/HRC20-report.pdf

164 Bkz. BM Genel Kurulu, İnsan Hakları Konseyi, 17. Oturum, 17/19 Sayılı Karar, İnsan hakları, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği, BM Belge No: A/HRC/17/L.9/Rev.1, 2011; Organization of American States (Amerikan Eyaletleri Örgütü - OAS), İnsan hakları, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği, 3 Haziran 2008, AG/ RES. 2435 (XXXVIII-O/08), www.refworld.org/docid/4a54bc090.html; BM Genel Kurulu Kararı, İnsan hakları, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği; Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi, Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği sebebiyle ayrımcılıkla mücadele etme önlemleri hakkında üye devletlere tavsiyeler, CM/ Rec(2010)5, wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1606669

165 Toonen/Avustralya Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/50/D/488/1992, 1994, para. 8.2

166 Toonen/Avustralya Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/50/D/488/1992, 1994, 8.5 ve 8.6 paragrafları.

167 BM İnsan Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Grenada, BM Belge No: CCPR/C/GRC/CO/1, 2015, para. 21; Son Gözlemler: Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti, BM Belge No: CCPR/C/TZA/CO/4, 2015, para. 22; Son Gözlemler: Togo, BM Belge No: CCPR/C/TGO/CO/4, 2011, para. 14; Son Gözlemler: Özbekistan, BM Belge No: CCPR/C/UZB/CO/3, 2010, para. 22; Son Gözlemler: Botswana, BM Belge No: CCPR/C/BWA/CO/1, 2008, para. 22; Son Gözlemler: St. Vincent ve Grenadin Adaları, BM Belge No: CCPR/C/NCT/CO/2, 2008, para. 8; Son Gözlemler: Cezayir, BM Belge No: CCPR/C/DZA/CO/3, 2007, para. 26; Son Gözlemler: Şili, BM Belge No: CCPR/C/CHL/CO/5, 2007, para. 16; Son Gözlemler: Barbados, BM Belge No: CCPR/C/BRB/CO/3, 2007, para. 13; Son Gözlemler: Amerika Birleşik Devletleri, BM Belge No: CCPR/C/USA/CO/3, 2006, para. 9; Son Gözlemler: Kenya, BM Belge No: CCPR/C/CO/83/KEN, 2005, para. 27; Son Gözlemler: Mısır, BM Belge No: CCPR/CO/76/EGY, 2002, para. 19; Son Gözlemler: Romanya, BM Belge No: CCPR/C/79/Add.111, 1999, para. 16; Son Gözlemler: Lesotho, BM Belge No: CCPR/C/79/Add.106, 1999, para. 13; Son Gözlemler: Ekvator, BM Belge No: CCPR/C/79/Add.92, 1998, para. 8; Son Gözlemler: Kıbrıs, BM Belge No: CCPR/C/79/Add.88, 1998, para. 11; Son Gözlemler: Amerika Birleşik Devletleri, BM Belge No: A/50/40, 1995, para. 287; BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Son Gözlemler: Kırgızistan, BM Belge No: E/C.12/Add.49, 2000, 17. ve 30. paragraflar; Son Gözlemler: Kıbrıs, BM Belge No: E/C.12/1/Add.28, 1998, para. 7; BM CEDAW, Son Gözlemler: Uganda, Belge No: CEDAW/C/UGA/CO/7, 2010, para. 43-44; Son Gözlemler: Kırgızistan, BM Belge No: A/54/38, 1999, 127. ve 128. paragraflar; BM Çocuk Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Şili, BM Belge No: CRC/C/CHL/CO/3, 2007, para. 29

168 Bkz. BM CEDAW, Son Gözlemler: Kırgızistan, BM Belge no. A/54/38, 1999, para. 128, (Uluslararası Hukukçular Komisyonu'nun (ICJ) yayımladığı *Sexual Orientation and Gender Identity in Human Rights Law: References to Jurisprudence and Doctrine of the United Nations Human Rights System [İnsan Hakları Hukukunda Cinsel Yönelim ve Toplumsal Cinsiyet Kimliği: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sisteminin Yargı Kararları ve Doktrinine Referanslar]* makalesinde değinildiği gibi, 2006, Güncellenmiş üçüncü baskı, www.refworld.org/docid/4ad5b5ab2.html).

169 Bkz. University of Nottingham İnsan Hakları Hukuku Merkezi, Yogyakarta İlkelerine Hukuksal Şerhler, 2009, www.sxpolitics.org/wp-content/uploads/2009/05/yogyakarta-principlesjurisprudential-annotations.pdf; ayrıca bkz. *The Yogyakarta Principles: Principles on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation and Gender Identity* [Yogyakarta İlkeleri: Cinsel Yönelim ve Toplumsal Cinsiyet Kimliği ile İlişkili Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Uygulanması İlkeleri], 2007, www.yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2016/08/principles_en.pdf

170 Yogyakarta İlkeleri artı 10, 2017, www.yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf

171 Sağlık Hizmetleri Ortamlarında Ayrımcılığın Sonlandırılması Hakkında Birleşmiş Milletler Ortak Açıklaması, 2017, s. 3, www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/endingdiscrimination-healthcare-settings_en.pdf

172 BM Genel Kurulu, İnsan Hakları Komitesi, 14. Oturum, Herkesin mümkün olan en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardından yararlanma hakkı hakkında Özel Raportörün raporu, BM Belge No: A/ HRC/14/20, 2010.

173 Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık ve şiddet hakkında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri Raporu, BM Belge No: A/ HRC/29/23, 2015, s. 20-21.

174 BM Genel Kurulu, Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılıktan korunma hakkında Bağımsız Uzman Raporu, *Embrace diversity and energize humanity*, BM Belge No: A/72/172, 2017, para. 56; BM İnsan Hakları Komitesi, *Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılıktan korunma hakkında Bağımsız Uzman Raporu: Diversity in humanity, humanity in diversity* [İnsanlıkta çeşitlilik, çeşitlilikte insanlık], BM Belge No: A/HRC/35/36, 2017, para. 66(a), ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/35/36

175 Küresel HIV ve Hukuk Komisyonu, *Risks, Rights & Health, 2012*, hivlawcommission.org/report/ (Küresel HIV ve Hukuk Komisyonu, HIV ile yaşayan ve HIV'e karşı en kırılgan durumdaki kişilerin insan haklarını desteklemek ve korumak amacıyla etkili HIV tedbirlerine ilişkin uygulanabilir, kanıt temelli, bilgilendirici ve insan haklarına dayalı tavsiyeler geliştirmek üzere BM himayesinde oluşturulan bağımsız bir uzman kuruluşu.)

176 Toonen/Avustralya Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/50/D/488/1992, 1994, para. 8.2.

177 BM İnsan Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Etiyopya, BM Belge No: CCPR/C/ETH/CO/1, 2011, para. 12; ayrıca bkz. Toonen/Avustralya Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/50/D/488/1992, 1994, para. 8.2 (Bu tür davranışları kriminalize eden yasaların uygulanıp uygulanmadığı konu dışıdır; yalnızca varlıkları bile kişinin özel yaşamına sürekli ve doğrudan müdahale eder.)

178 Örneğin, Genel Sekreterin Özel Temsilcisinin insan hakları savunucuları hakkındaki raporu, BM Belge No: E/CN.4/2002/16/Add.1, 2002, para. 154; Kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi hakkında Özel Raportörün raporu, BM Belge No: E/ CN.4/1999/68, 1999, para. 15; ayrıca bkz. İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ya da cezalandırma hakkında BM Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/HRC/31/57, 2016.

179 Örneğin, BM İnsan Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Jamaika, BM Belge No: E/C.12/ JAM/CO/3-4, 2015, para. 9; ayrıca bkz. LGBT ve intersekslere yönelik şiddet ve ayrımcılığın sonlandırılması hakkında Birleşmiş Milletler ortak açıklaması, 2015, ohchr.org/Documents/Issues/Discrimination/Joint_LGBTI_Statement_ENG.PDF; Sağlık Hizmetleri Ortamlarında Ayrımcılığın Sonlandırılması Hakkında Birleşmiş Milletler Ortak Açıklaması, 2017, www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/ending-discriminationhealthcare-settings_en.pdf

180 İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ya da cezalandırma hakkında BM Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/HRC/31/57, 2016, para. 10

181 Bkz. BM Genel Kurulu, Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayanan şiddet ve ayrımcılıktan korunma hakkında Bağımsız Uzmanın raporu, *Embrace diversity and energize humanity*, BM Belge No: A/72/172, 2017, para. 32

182 Ölüm cezası hakkında BM İnsan Hakları Eski Komisyonu, BM Belge No: E/CN.4/RES/2005/59, 2005, para. 5; BM Belge No: E/CN.4/RES/2004/67, 2004, para. 4; BM Belge No: E/CN.4/RES/2003/67, 2003, para. 4; E/ CN.4/RES/2002/77, 2002, para. 4

183 BM İnsan Hakları Komitesi: Sudan hakkında Son Gözlemler, BM Belge No: CCPR/C/79/Add.85, para. 8, 1997; Yargısız, hukuk dışı ya da keyfi infazların önlenmesi hakkında Özel Raportörün Raporu, BM Belge No: A/HRC/14/24/Add.1, 2010, 450-451. paragraflar, BM Belge No: A/HRC/8/3/Add.3, 2008, para. 76 (Nijerya, infazlar hakkında fiili bir erteleme olduğu karşılığını verdiğinde, Özel Raportör yasanın uygulanma "olasılığının bile" sanığı yıllarca tehdit ettiğini ve zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ya da cezalandırma biçimi olduğunu vurguladı. Infazların yasal statüye sahip olması, yasa dışı grupların zulmünü haklı gösterir ve istismara davetiye çıkarır.); ayrıca bkz. BM Belge No: E/CN.4/2006/53/Add.2, 2., 26., 35., 37. ve 104. paragraflar; BM Belge No: E/CN.4/2002/74, 2002, para. 65; BM Belge No: E/CN.4/2000/3, 2000, para. 57

184 Bkz. BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 35 (Madde 9: Kişi Hürriyeti ve Güvenliği) BM Belge No: CCPR/C/GC/35, 2014, para. 17

185 Bkz. Keyfi Gözaltı Hakkında Çalışma Grubu, Mısır hakkında Görüş No: 42/2008, BM Belge No: A/ HRC/13/30/Add.1, 2010; ve Mısır hakkında Görüş No: 25/2009, BM Belge No: A/HRC/16/47/Add.1, 2011; ayrıca bkz. Keyfi Gözaltı Hakkında Çalışma Grubunun Raporu BM Belge No: A/HRC/16/47, 2011, Ek para. 8(e)

186 Bkz. Keyfi Gözaltı hakkında Çalışma Grubu, Kamerun hakkında Görüş No: 22/2006 BM Belge No: A/ HRC/4/40/Add.1, 2007, para. 19

187 Bkz. BM Çocuk Hakları Komitesi, *Son Gözlemler: Şili*, BM Belge No: CRC/C/CHL/CO/3, 2007, para. 29; Man Adası, Birleşik Krallık, BM Belge No: CRC/C/15/ Add.134, 2000, para. 22; Avusturya, BM Belge No: CCPR/C/79/ Add.103, 1998, para. 13

Pakistan'da binlerce kadın Dünya Kadınlar Günü'nü kutlamak için sokaklara çıktı, 2019.
©Ema Anis for Amnesty International

EK 2

EVLİLİK DIŞI CİNSEL İLİŞKİNİN SUÇ HALİNE GETİRİLMESİ

“Zinayı ceza gerektiren suç saymaya devam etmek, hem kadınlar hem erkekler için geçerli olduğuunda bile, uygulamada büyük ölçüde kadınların aşırı kırılganlıklarla ve onurlu yaşama, özel hayatın gizliliğı ve eşitlik haklarının ihlaliyle karşı karşıya kalacakları anlamına gelir.”

Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Karşı Ayrımcılık Hakkında
BM Çalışma Grubu Açıklaması

Evlilik dışı cinsel ilişki ile ilgili cezai yasaklar yaygın olarak heteroseksüel davranışları hedef alır (Ayrıca bkz. Eşcinsel İlişki ile ilgili Ek). Bu yasaklar, onaya dayalı evlilik dışı cinsel ilişkiyi cezalandırdıkları durumlarda, çeşitli insan haklarını ihlal eder. Afganistan,¹⁸⁸ Kamerun,¹⁸⁹ Endonezya,¹⁹⁰ İran,¹⁹¹ Maldivler,¹⁹² Filipinler,¹⁹³ Suudi Arabistan,¹⁹⁴ Sudan,¹⁹⁵ Birleşik Arap Emirlikleri,¹⁹⁶ ABD'nin bazı bölgeleri¹⁹⁷ ve Tayvan¹⁹⁸ dahil olmak üzere yaklaşık 50 ülkede evlilik dışı cinsel ilişki suç sayılıyor ve bazı durumlarda ağır şekilde cezalandırılıyor. Yasada genellikle 'zina' ya da 'gayrimeşru cinsel ilişki' olarak adlandırılan, evli olmayan kişiler arasındaki cinsel ilişki, uzun süreli hapis cezalarından kırbaç cezasına ya da az sayıda devlette taşlayarak öldürme cezasına kadar değişen cezalar öngörebiliyor.¹⁹⁹ Bu durumun sivil ortamlarda da çeşitli sonuçları olabilir. Örneğin, 'kusur'un boşanma davalarında bir unsur olarak kabul edildiğı ülkelerde, 'zina,' boşanmadan sonra malların taksimini etkileyebilir.²⁰⁰ Ceza kanunları, örneğin ABD'nin bazı eyaletlerinde olduğı gibi, düzenli olarak uygulanmadığı halde yürürlükte kalabilir.²⁰¹ Uygulansa da uygulanmasa da, bu yasalar, kadınların evlilik dışı cinsel ilişkiye girdikleri için karşı karşıya kaldıkları toplumsal yaftalamayı ve kadınların rolleri hakkındaki toplumsal cinsiyet klişelerini yansıtır.

'Zina' yasaları öncelikle kadınları cezalandırmak ve karşılaştıkları ayrımcılık ve şiddeti artırmak için kullanılmaktadır. Birçok ülkede, yasalar doğrudan ayrımcılık yaparak, erkeklerin cezai yaptırımlarda karşılaşmayacakları durumlarda kadınlara ve kız çocuklara cezai sorumluluk dayatır.²⁰² Birçok yasa kapsamında, kadınlar için öngörülen cezalar erkeklere göre daha katıdır.²⁰³ Diğer durumlarda, yasalar toplumsal cinsiyet bakımından tarafsızdır ancak kadınlara karşı ayrımcı bir tutumla uygulanır. Erkeklerin çok sayıda eşe sahip olmasına izin veren ayrımcı yasalar ya da töreler,²⁰⁴ evlilik dışı cinsel ilişkinin kanıtı olarak gebeliğın kullanılması,²⁰⁵ mahkeme sistemi içerisinde kadınlara yönelik ayrımcılık²⁰⁶ ve tecavüze uğrayan kişilere karşı 'zina' yasalarının sık kullanımı²⁰⁷ kadınların baskı altına alınması ve cezalandırılmasıyla sonuçlanır.

“Dini muhafazakar radikal hareketler, kadınlara ve kız çocuklara, özellikle politik geçiş ya da çatışma durumlarında, din adına boyun eğdirmek için katı iffet kuralları dayatır. Örneğin, İslam’ın bazı mezhepleri zorla ve/veya çocuk yaşta evliliği yeniden getirirken, bazı Hristiyanlık mezhepleri kadınların anne veya bebek sağlığı tehlike altına girdiğinde ihtiyaç duyulan kürtajlara erişimini engeller. Dini aşırılık, kadınların haklarını – sağlık ve ekonomik faaliyet hakkı dahil – sınırlar ve kadınlar genellikle patriyarkaya karşı işlenen zina gibi suçlar için sert yaptırımlara maruz kalırlar.”²⁰⁸

Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Karşı Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu Açıklaması

CEZA HUKUKU, DİNİ HUKUK VE TEAMÜLLER

‘Zina’ yasakları tarih boyunca dünya genelindeki dini ve kültürel geleneklerin içine yerleşmiştir.²⁰⁹ İbrani İncili (Tevrat ve Zebur’u da kapsayan, Yahudilik dininin kutsal kitabı) hukukunda, ‘zina’ bir erkek ile evli bir kadın arasındaki cinsel birleşme olarak tanımlandı ve cezalar yalnızca kadınlara yöneltildi.²¹⁰ Bazı Hristiyan kaynaklarda, ‘zina’ ahlaksızlık ve günah sayıldı. Benzer yasaklar Amerikan Yerlileri ve Kızılderili geleneklerinde de belgelendi.²¹¹ Bazı durumlarda, evlilik dışı ilişkiyi kriminalize etmek için kullanılan ceza kanunları büyük ölçüde Şeriat (İslam hukuku) yorumlarından etkilenir. Şeriat, evlilik dışı ve evlilik öncesi cinsel ilişki (her ikisi de Arapçada ‘zina’ olarak bilinir) de dahil olmak üzere evlilik dışında onaya dayalı cinsel ilişkiyi yasaklar.²¹² Pek çok ülkede dini hukuktan gelen prensipler resmi hukuk sistemine dahil edilmiştir.²¹³

Evlilik dışı cinsel ilişkinin kriminalizasyonu hem yazılı hukuk hem de teamüller – bazı durumlarda ikisi bir aradadır – kullanılarak gerçekleştirilir. Bazı ülkeler, resmi ceza yargı sistemleri aracılığıyla uygulanan ceza kanunu hükümleriyle ‘zina’ ya da ‘gayrimeşru cinsel ilişki’yi açıkça kriminalize eder. Diğer ülkeler, bu edimi büyük ölçüde toplum liderlerinin kültürel ya da dini ‘normlar’ dayattıkları ve bunlara karşı çıkanları cezalandırdıkları gayriresmi sistemler ya da teamüller yoluyla kriminalize eder. Örneğin, Suudi Arabistan, Şeriat kapsamında yorumlanan dini ‘normlar’ı yürürlüğe koyan toplum yargıçlarının – genellikle erkek, yerel dini liderler – adaleti sağladığı bir örfi hukuk sistemine sahip. Bu örfi yasalar yazılı olmadığı için yerel yargıçların bireysel yorumlarına ve önyargılarına açıktır ve birbirinden farklı, ayrımcı uygulamalarla sonuçlanmaktadır.²¹⁴

DOĞRUDAN KRİMİNALİZASYON

‘Zina’ yasaları evli bir kişiyle o kişinin eşi olmayan biri arasındaki cinsel ilişkiyi açıkça suç haline getirir. Yasaya bağlı olarak, tarafların biri ya da ikisi birden kriminalize edilebilmektedir. Bu yasaların bazıları doğrudan ayrımcılık uygular ve yalnızca kadınları suçlu haline getirirken, diğerleri toplumsal cinsiyet bakımından tarafsız olmakla birlikte uygulamada kadınları orantısız şekilde etkilemektedir.

Tayvan ceza kanununun 239. Maddesi, ‘zina’ yapan evli bir kişinin bir yıla kadar hapis cezası almasına izin veriyor.²¹⁵ Bu yasa, toplumsal cinsiyet bakımından tarafsız olduğu halde, kadınların ekonomik açıdan eşlerine bağımlı olması daha muhtemel olduğu için savunucular, kadınların erkeklere kıyasla suçlamalardan vazgeçme oranının iki kat fazla olduğunu, bu nedenle kadınlara yönelik mahkumiyet oranının yükseldiğini ve bu haliyle söz konusu yasanın kadınlar için daha zararlı ve olumsuz sonuçlara yol açtığını gösteriyor.

Bazı durumlarda, ‘zina’ yasaları, Viktorya döneminin İngiliz sömürgeciliğine ait kalıntılarıdır. Örneğin, Hindistan Ceza Kanunu’nun 497. Paragrafı, bir erkeğin ‘bir başka erkeğin eşi olan, eşi olduğunu bildiği ya da eşi olduğuna inanmak için sebebi olduğu bir kişiyle cinsel birleşme’ yaşamasını suç ilan eder.²¹⁶ Kadınlar bu yasa kapsamında cezalandırılmazken, ‘baştan çıkarılan’ ya da ‘alınan’ pasif objeler olarak tanımlanırlar.²¹⁷

‘ZİNA’, CİNSİYET AYRIMCILIĞI VE RECM - İRAN

İran, ‘zina’ (zena-ye mohsene) için insanlara taşıyarak öldürme cezası veren az sayıdaki ülkeden biridir. 2013 İslami Ceza Kanunu’nun 225. Maddesi uyarınca, ihsan şartlarını yerine getiren bir kadın ve bir erkek için ‘zina’nın cezası²¹⁹ taşlanmaktır. İhsan koşulları yerine getirilmezse, ceza 100 kırbaştır.²²⁰ Aynı ceza ‘gayrimeşru cinsel ilişki’ ile suçlanan bir erkek ve kadın için de geçerlidir.

Uluslararası Af Örgütü 2016’da taşlanarak ölüme mahkum edilen Fariba Khaleghi’nin davasını belgeledi.²²¹ Çok sayıda kişi de ‘zina’ tanımına uymayan, evlilik dışı mahrem ilişkiler nedeniyle 100 kırbaç cezasına varan cezalarla karşılaştı.

Hem erkekler hem de kadınlar taşlanmaya maruz kalsalar da kadınlar, aile ve ceza hukuku dahil yasalarda ve uygulamada karşılaştıkları yerleşik ayrımcılık yüzünden bilhassa risk altındadır.

İran’ın Medeni Kanunu kapsamında, erkeklerin çokeşli evliliklerde en az iki kalıcı eşe²²² ve ‘geçici’ (*sigheh*) evliliklerde istedikleri kadar eşe²²³ sahip olma hakları (1075-1077. Maddeler) var.²²² Erkekler eşlerini gerekçe göstermeden – bazı durumlarda nafaka ödemek gibi koşullar geçerli olsa da (Madde 1133) – boşayabiliyorlar. Bu yasal düzenleme, ‘zina’ ile suçlanan erkeklerin geçici evlilik sınırları içerisinde ‘zina’ yaptıklarını iddia etmelerini mümkün kılıyor. Aynı savunma kadınlar için ise mümkün değil.

İran hukukuna göre kadınlar yalnızca tek bir eşe sahip olabilir. Eşlerinden boşanabilmek için evlilik hayatının sürdürülmesini dayanılmaz yapan son derece zor koşullarda yaşadıklarını kanıtlamaları gerekir. Hukuk sistemindeki kadınlara yönelik ayrımcılık ve önyargılar – kadın hakim yasağı dahil – yasa kapsamında boşanma gerekçesi sayılan ev içi şiddete uğrasalar bile genellikle kadınların boşanabilmesini engelliyor.²²⁴ İranlı yetkililer, ev içi şiddeti suç sayan yasaları kabul etmiyor ve bu şiddet biçiminin yaygın bir şekilde işlenmesine ve cezasız kalmasına izin veriyor.²²⁵

İran’da taşlanarak ölüm cezası alan kadınların büyük çoğunluğu, sürekli toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yaşadktan ve boşanmaya erişimden mahrum kaldıktan sonra ‘zina’ya başvurduklarını belirtmiştir. Bu kadınların çoğu aynı zamanda çocuk yaşıta ve zorla evlilik mağdurlarıdır. İran’da kız çocuklar için yasal evlilik yaşı 13’tür ve babalar kızlarını daha da küçük yaşıta evlendirmek için mahkemelerden izin alabilirler.

Sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı olan kadınlar genellikle okuryazarlıkları daha düşük seviyede olduğu ve cezai suçlara karşı kendilerini savunmak üzere etkili avukatlar tutacak paraları olmadığı için recm cezasından orantısız şekilde etkilenir. Etnik azınlıklara mensup kadınlar da mahkemelerin resmi dili olan

Farsçayı akıcı konuşmaları daha az olası olduğu ve karşı karşıya kaldıkları yasal süreç ya da cezanın ağırlığı kendilerine tam olarak açıklanmadan ‘suçlarını itiraf’ etmeleri yönünde baskıya maruz kalabildikleri için bir o kadar savunmasızdır.

Yetkililer, “zinanın suç haline getirilmesinin İslami hukukun bir yorumuyla tutarlı olduğunu ve şeriat hukukunda yer verilen cezaların [taşlayarak öldürme dahil] suçları önlemede ve ahlaki korumada etkili olduğunu” söylemiştir.²²⁶ Taşlayarak öldürme cezasının yürürlükten kaldırılması için barışçıl bir mücadele eden insan hakları savunucuları yetkililer tarafından ‘İslam-dışı’ olarak tanımlanıyor ve taciz, keyfi tutuklama ve gözaltı, işkence ve diğer türde kötü muamelelere maruz kalıyor. Taşlayarak öldürme pratiği hakkında yayımlanmamış bir öykü yazdığı için “İslami kutsallara hakaret etmek” dahil çeşitli suçlardan altı yıl hapis cezasına mahkum edilen yazar ve insan hakları savunucusu Golrokh Ebrahimi Iraee’nin davası buna örnek gösterilebilir.²²⁷

CEZALANDIRMA VE SUÇLULUK VARSAYIMI

Toplumsal veya cinsel normlar ya da toplumsal cinsiyet normlarının dışına çıktığı varsayılan kadınlar, genellikle herhangi bir yasayı çiğneyip çiğnemediklerine bakılmaksızın ‘suçlu’ kabul edilir. Cezaevinde tutulan ya da evlilik dışı cinsel ilişki nedeniyle suçlanan ya da cezalandırılan kadınların büyük çoğunluğu; eşleri, erkek akrabaları ya da ev içi hizmet işlerinde çalışan göçmen işçilerin durumunda, erkek işverenleri tarafından genellikle yalnızca kötü niyetli suçlamalarla başlatılan yasal işlemlere maruz kalmıştır.²²⁸ Ebeveynlerinin isteği doğrultusunda evlenmeyi reddeden genç kadınlar, eşlerini terk eden ya da eşlerinin başka biriyle evlenmesi önünde engel olarak görülen kadınlar ve ev içi istismar ve cinsel şiddete maruz kalan kadınlar da özellikle yoksul ya da diğer ayrımcılık biçimleriyle karşı karşıya oldukları durumlarda suçlanma, keyfi olarak tutuklanma ve yargılanma tehlikesi altındadır. Zorla evliliklerden ya da ev içi şiddetten kaçan kadınlar ve kız çocuklar, ‘kaçtıkları’ için suçlu varsayılabilir.²²⁹

Ceza yasalarına ek olarak, birçok politika ve uygulama, kişileri içinde bulundukları koşullara ve bağlama bağlı olarak evlilik dışı cinsel ilişki nedeniyle cezalandırır. Örneğin, özellikle evli olmayan kadınlar, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine eriştiklerinde, bu hizmetleri sağlayanlar tarafından yaftalama ve ayrımcılık ile karşılaşılır. Kadınlar, cinsel sağlık ve üreme sağlığı bilgi ve hizmetlerine eşlerinin izni olmadan erişmelerini önleyen üçüncü taraf izni gerekliliklerine bile maruz kalabilmektedir.²³⁰ Bu durum, hastalıkların ortaya çıkmasını kolaylaştırır.²³¹ Gebe kız çocukları okula gitmekten ya da sınavlara girmekten alıkoyabilir.²³²

Gözetlince alınan kadınlar, onları aşağılamayı ve cezalandırmayı amaçlayan sözde ‘bekâret testleri’ne tabi tutuluyor.²³³ Yetkililer, bu testlerin cinsel saldırı iddialarına yanıt vermek ya da ‘gayrimeşru cinsel ilişki’ suçlarını araştırmak için gerçekleştirildiğini iddia ediyorlar.²³⁴ Ancak benzeri testler, amaç ve sonuçları bakımından ayrımcıdır ve bu türden şiddet ve istismar için kesinlikle hiçbir meşru gerekçe olamaz. Zorla yapılan ‘bekâret testleri’ zalimane, insanlık dışı ya da alçaltıcı muamele kapsamına girer ve kadınların özel yaşamın gizliliği, onurlu yaşama, fiziksel ve zihinsel bütünlük haklarını ihlal eder.

YARGISIZ CEZALANDIRMA

Bazı devletlerde, örfi çözüm pratikleri, (genellikle erkek) dini liderler ve topluluk liderleri tarafından, kadınları, sözde evlilik dışı cinsel ilişki suçlamasıyla kırbaçlama ya da halk önünde aşağılama gibi yargısız cezalandırmak için kullanılır.²³⁵ Bu tür cezalar, evlilik dışı cinsel ilişki ülkenin yazılı hukukunda suç sayılıp sayılmadığına bakılmaksızın uygulanır ve bazı durumlarda tecavüze ya da cinsel saldırıya maruz kalan kadınlara karşı da kullanılır.²³⁶ Örneğin, Temmuz 2010’da Bangladeş Anayasa Mahkemesi’nin Yüksek Divanı aşağıdaki kararı yayımladı:

Ülke genelinde özellikle kırsal bölgelerde yaşayan yoksul ve savunmasız durumdaki kadınlar ve erkekler, hiçbir yasal yetkisi olmaksızın hareket eden münferit kişiler tarafından kırbaçlanarak, kamçılanarak ve dövülerek bazı cezaların dayatılmasına ve uygulanmasına maruz kalmaktadır... Kadınların kırbaçlama ve dövülmeye maruz kalmalarına neden olan suçlar ‘bir erkek ile konuşmak,’ ‘evlilik öncesi ilişki’ ve ‘evlilik dışı çocuk sahibi olmak’ gibi suçlardır. Bunların hiçbirisi Bangladeş hukuku kapsamında suç değildir.²³⁷

ZARARLI UYGULAMALAR OLARAK SÖZDE ‘NAMUS CİNAYETLERİ’

Patriyarkal ‘namus’ mefhumları (sözde ‘namus cinayetleri’) adına kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, “aile üyeleri; şüphelenilen, varsayılan ya da gerçek bazı davranışların, ailenin ya da topluluğun onurunu lekeleyeceğini düşündükleri için, erkek çocukları ve erkekleri dışlayacak şekilde olmasa da orantısız biçimde kız çocuklara ve kadınlara yönelik gerçekleştirilen” şiddet eylemleridir.²³⁸

Çok sayıda ülkede, ‘zina’ ya da ‘gayrimeşru cinsel ilişki’ sözde ‘namus suçları’ için bir bahane ve savunma olarak kullanılmaktadır.²³⁹ Dünyanın pek çok bölgesinde işleyen ve bazen ayrımcı yasalarla pekiştirilen ‘namus’ (iffet, bekâret ve sahiplik etrafındaki patriyarkal ahlak kuralları) ile ilgili gayriresmi toplumsal kodlar genellikle şiddet, tehdit ve zor kullanılarak uygulanır.

Örneğin, Ürdün Ceza Kanunu, eşini ya da kadın bir akrabasını ‘zina’ işlediği iddiasıyla saldırıya maruz bırakan ya da öldüren bir erkeğin cezasında indirim yapılmasına izin verir.²⁴⁰ Pakistan gibi diğer ülkelerde ise sözde ‘namus cinayetleri’ teknik olarak yasadışı olsa da, devlet suç ortağıdır ve faillerden hesap sormayarak cezasız kalmalarını sağlar.²⁴¹ Sözde ‘namus suçları’ işkence ya da zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele sayılabilir.²⁴² ‘Zina’nın kriminalizasyonu, tecavüze maruz kalan kadınlar ve kız çocuklar üzerine fazladan bir yük bindirir. Dava açmaya teşebbüs edenler, cinsel saldırıya dair sıkı kanıt gerekliliklerini karşılayamadıklarında²⁴³ ya da hukukun cinsel saldırı ile diğer evlilik dışı cinsel ilişkiler arasında ayırım yapmadığı durumlarda ‘zina’ suçlamasıyla cezalandırılma tehlikesi altındadır.

Bu durum, kadınların yargılanma endişesiyle tecavüzü bildirmekten vazgeçmelerine neden olur.²⁴⁴ Kadınlar, bir suçun mağduru olarak muamele görmek yerine, bizzat suç işlemekle suçlanırlar. Tecavüzü bildirdikten sonra açılan ‘zina’ kovuşturmaları yaygın olarak kadınların hapsedilmesine yol açar. Bazı durumlarda, tecavüze maruz kalan kadınlar, mahkeme ya da topluluk liderleri tarafından ‘zina’ ya da ‘gayrimeşru cinsel ilişkiye’ bağlı ‘namussuzluk’tan kaçınmak için tecavüzcüyle evlenmeye zorlanırlar.

Hem ‘zina’nın suç haline getirilmesi hem de onun sözde ‘namus suçları’ için kullanılması “zararlı uygulamalar” olarak anlaşılabilir. “Zarara yol açan uygulamalar” kadınların aile, topluluk ve toplum içerisindeki konumlarıyla ilişkili olan ve kadınların cinsellikleri dahil olmak üzere özgürlüklerini kontrol altında tutan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden ve ayrımcı toplumsal, kültürel ve dini normlardan kaynaklanır.²⁴⁵ Bunun sebebi din, kültür ya da geleneğin temelde ayrımcı olması değildir; aslına bakılırsa, onlar daima değişir. Bununla birlikte, “zarara yol açan uygulamalar” tarihsel açıdan eşitsiz güç ilişkilerinin bir tezahürü ve bir insan hakları ihlalidir. Uluslararası hukuk kapsamında, kültür, görenek, din, gelenek ya da sözde ‘namus’ kadınlara yönelik herhangi bir şiddet içeren eylem için gerekçe olarak gösterilemez. Devletler, kadınlara yönelik ayrımcılık yapan toplumsal ve kültürel alışkanlıkları değiştirmek için uygun önlemler almakla yükümlüdür.²⁴⁶

İNSAN HAKLARI KORUMALARI

‘Zinaya’ ilişkin ceza kanunları; özel yaşamın gizliliği hakkı, eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı, sağlık hakkı dahil olmak üzere çeşitli insan haklarını ve bazı durumlarda yaşam hakkı ile işkence ve zalimane, insanlık dışı ve alçaltıcı muamele ya da cezalandırmaya uğramama hakkını ihlal eder. ‘Zina’ yasalarının kadınlara yönelik farklı uygulanmasının da adil yargılanma haklarını – delil sunma bakımından ayrımcı standartlar, önyargılı yargı kararları ve “hukuki süreç” eksikliği dahil – ihlal ettiği görülmektedir.

Uluslararası hukuk kapsamında, ister evlilik içi ister evlilik dışı olsun, yetişkinler arasında onaya dayalı cinsel ilişkiyi kriminalize etmek özellikle özel yaşamın gizliliği hakkının ihlalidir. Daha önce değinildiği gibi, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi yetişkinler arasında özel yaşamda onaya dayalı cinsel ilişkinin kriminalizasyonunun (Toonen/Avustralya davasında), detaylandırıldığı şekilde Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin (ICCPR) 17. Maddesini ihlal ettiğini doğrulamıştır.

Toonen kararının ardından, İHK, BM Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW) ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (CESCR), ‘zina’ ve ‘gayrimeşru cinsel ilişki’ yasalarının ayrımcı doğasına ve kadınlar üzerindeki orantısız etkisine ilişkin kaygılarını ifade etti.²⁴⁷ Özellikle İHK, kadınların, iddialarının zina suçuyla ilişkilendirileceği endişesiyle tecavüzleri bildirmekten vazgeçmemeleri için ‘zina’ yasalarının yürürlükten kaldırılması çağrısında bulundu.²⁴⁸ BM Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi de ‘zina’ yasalarının ayrımcı doğasını sürekli eleştirerek onları “hükümsüz” olarak tanımladı²⁵⁰ ve feshedilmelerini istedi.²⁵¹ Komite, özellikle,

“Ölüm cezasının kadınlara yönelik ayrımcı uygulamasıyla sonuçlananlar dahil olmak üzere kadınları orantısız şekilde etkileyen zina ya da diğer suç unsurları... dahil kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet temelli şiddet biçimlerine izin veren, şiddeti hoşgören ya da buna göz yuman hükümlerin” yürürlükten kaldırılması için çağrı yaptı.²⁵²

CEDAW kapsamında, devletler, kadınlara ayrımcılık yapan toplumsal ve kültürel örüntüleri – “cinsiyetlerin aşağılığı ya da üstünlüğü fikrine ya da erkekler ve kadınlar için basmakalıp rollere dayalı” örfi ve diğer uygulamaları – değiştirmek için uygun önlemler almakla yükümlüdür.²⁵³

Yargısız, hukuk dışı ya da keyfi infazların önlenmesi konusunda çalışan BM Özel Raportörü, devletlerin, “evlilik dışı cinsel ilişkileri cezalandıran... ve zinayı kriminalize eden yasalar dahil kadınlar üzerindeki patriyarkal baskıyı destekleyen tüm yasaları feshetmesi” tavsiyesinde bulunuyor.²⁵⁴

Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Karşı Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu, ‘zina’yı cezalandırmanın ayrımcı özelliklerinin, ‘zinanın’ hem kadınlar hem de erkekler için suç olmaktan tamamen çıkarılmasından başka bir ‘tedavisi’ olmadığı sonucuna vardı.²⁵⁵ Çalışma Grubu, hükümetlere, ‘zina’ için para cezaları, hapis cezası ve fiziksel ceza kullanımını sonlandırmaları çağrısı yaptı²⁵⁶ ve üye devletleri toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti ortadan kaldırmaya yönelik bir yöntem olarak ‘zina’yı suç olmaktan çıkarmaya teşvik etti.²⁵⁷ Kadına yönelik şiddet, nedenleri ve sonuçları konusunda çalışan Özel Raportör (kadına yönelik şiddet Özel Raportörü), dinin, kadına yönelik şiddet eylemlerini haklı göstermek için kullanılmasını eleştirdi²⁵⁸ ve “kadınların cinselliğini denetlemenin” bir biçimi olarak değerlendirdiği ‘zina’ yasalarını kınadı.²⁵⁹

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi de ‘zina’ yasaları kapsamında kadınların daha ağır cezalara mahkum edilmesine ilişkin endişelerini dile getirdi²⁶⁰ ve devletleri evlilik dışı cinsel ilişkiyle ilgili ayrımcı hükümlerini yürürlükten kaldırılması konusunda ilerleme kaydetmedikleri için eleştirdi.²⁶¹ Ayrıca, Komite, yetişkinler arasındaki onaya dayalı cinsel faaliyetin kriminalizasyonunu, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkının ihlali olarak tanımladı.²⁶²

Hâkimlerin ve Avukatların Bağımsızlığı konusunda çalışan BM Özel Raportörü, evlilik dışı cinsel ilişkiyi kriminalize etmenin, kadınların yanı sıra bu suçlarla ilişkili olarak cezai kovuşturmanın doğasına dair de ayrımcılık yaptığını ifade ederek, bu yasaları uygulayan yargıç ve savcılarını, “Devletin uluslararası yükümlülüklerinin ihlaline taraf olduğunu” belirtti.²⁶³ Özel Raportör ayrıca tüm suçlardan suçlanan kadınların yetkin, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından adil bir açık duruşmada yargılanma hakkına sahip olduğunu doğruladı. Bu da yargıçların, savcılarının ve avukatların, şüphelilerin haksız suçlanması biçimindeki toplumsal cinsiyet klişelerine ve ayrımcılığa meydan okumalarını ve suçlu mu yoksa mağdur mu olduklarına bakmadan “kadınların ifadelerine gölge düşürmekten ya da saygınlıklarını zedelemekten” kaçınmalarını gerektirir.²⁶⁴

2009’da, BM Kadının İlerlemesi Bölümü, devlet yasalarının, “zinaya ilişkin tüm cezai suçlamaların feshini zorunlu kılmasını” tavsiye etti.²⁶⁵ Daha yakın zamanda, BM Kadınlara yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Çalışma Grubu, hükümetlere, ‘zina’yı kriminalize eden yasaları yürürlükten kaldırma çağrısında bulunarak şunları belirtti:

“İnsan hakları mekanizmaları, daha önce, spesifik vakalarda, verilen cezaların adil olmayan yargılamalar sonucunda verildiğini ya da zina suçuna karşı ölüm cezası uygulanmasının uluslararası standartlara aykırı olduğunu gerekçe göstererek, bu cezaların hafifletilmesi yönünde acil çağrılar yaptı. Fakat Çalışma Grubu, cezaların hafifletilmesini memnuniyetle karşılasa da bunun yeterli olmadığı ve zina suçunun kesinlikle ceza gerektiren bir suç olarak kabul edilmemesi gerektiği kanaatinde.”²⁶⁶

CEDAW, devletlerin, kadınlara yasalar önünde eşitlik tanıma konusundaki başarısızlıklarını da eleştirdi. Özellikle sözde ‘namus suçları’na ve cinayetlere ilişkin olarak, CEDAW Genel Tavsiye 19, “kadın bir aile üyesinin saldırıya uğraması ya da öldürülmesine ilişkin namus savunmalarının yasalardan çıkarılması gerektiğine” dikkat çekmektedir.²⁶⁷

BM İşkencenin Önlenmesi Komitesi de bu yasaların kadınların gözüaltına alınmasındaki orantısız rolü karşısında kaygılarını dile getirirken, hapis cezalarının kadınlara yönelik ayrımcı bir şekilde uygulandığını da ortaya koydu.²⁶⁸ (Daha önce belirtildiği gibi) Onaya dayalı cinsel ilişki için ölüm cezası uygulayan devletler, Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (Madde 6) ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Madde 3) kapsamında, özel hayatın gizliliği ve ayrımcılığa uğramama haklarının ihlaline ek olarak, yaşam hakkını da ihlal eder. İnsan Hakları eski Komisyonu art arda aldığı kararlarla, devletlerden, “onay veren yetişkinler arasındaki cinsel ilişkiler... gibi şiddet içermeyen eylemler için ölüm cezası uygulanmamasını” sağlamalarını istedi.²⁶⁹

Çocuk Hakları Komitesi (CRC), genellikle ‘zina’ ve ‘gayrimeşru cinsel ilişki’ yasalarının uygulanmasıyla sonuçlanan ağır cezalara ilişkin olarak; kırbaçlama, uzuv kesme ve taşlama gibi cezaların işkence ya da zalimane, insanlık dışı ya da alçaltıcı muamele kapsamına girdiğine hükmetti.²⁷⁰ İnsan Hakları Komitesi 2017’de ölüm cezası hakkındaki kararında zina için ölüm cezası dayatılmasını kınadı ve “zina için ölüm cezası uygulamasının kadınlara orantısız ölçüde dayatıldığından derin endişe duyduklarını” belirtti.²⁷¹ Ayrıca, BM İşkencenin Önlenmesi Özel Raportörü özellikle “zalimane, insanlık dışı ve alçaltıcı muamele yasağını tartışmasız şekilde ihlal eden” taşıyarak öldürmeyi işkence olarak niteledi.²⁷² İnsan Hakları Komitesi, zina suçlaması sonucunda taşıyarak öldürmenin, ‘suç’un doğası bakımından aşırı derecede orantısız bir ceza olduğu sonucuna vardı.²⁷³

DAHA FAZLA BİLGİ İÇİN:

- Working Group on the Issue of Discrimination Against Women in law and in practice, 2015, UN Doc. A/HRC/29/40
- Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, 2015, Doc. A/HRC/29/27/Add.5
- UN OHCHR, Statement by the United Nations Working Group on Discrimination Against Women in Law and in Practice, *Adultery as a criminal offence violates women’s human rights*, 18 October 2012, <http://newsarchive.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=12672&LangID=E>
- UN Division for the Advancement of Women and UN Economic Commission for Africa, *Good Practices in Legislation on ‘Harmful Practices’ against Women*, 2009, p.19, www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw_legislation_2009/Report%20EGM%20harmful%20practices.pdf
- Human Rights Watch, *‘I had to run away’. The imprisonment of women and girls for “moral crimes” in Afghanistan*, 2012, www.hrw.org/reports/2012/03/28/i-had-run-away
- Women Living Under Muslim Laws, www.wluml.org/
- The Observatory on the Universality of Our Rights, www.oursplatform.org/

NOTLAR EK 2

188 İnsan Hakları İzleme Örgütü, *I had to run away: The imprisonment of women and girls for “moral crimes” in Afghanistan* [Kaçmak zorundaydım: Afganistan’da kadınlar ve kız çocukların ‘ahlak suçları’ gerekçeyle hapsedilmele-ri], 2012, www.hrw.org/reports/2012/03/28/i-had-run-away; BM Afganistan Yardım Misyonu ve BMİHYK, *Silence is violence: End the abuse of women in Afghanistan*, Kabil, 2009, www.ohchr.org/Documents/Press/VAW_Report_7July09.pdf

189 Hukuk uzmanı, *Cameroon parliament votes for genderbalanced adultery ban* [Kamerun parlamentosu toplumsal cinsiyet açısından dengeli zina yasağını oyladı], 2016, www.jurist.org/paperchase/2016/06/cameroon-parliament-votes-forgender-balanced-adultery-ban.php

190 Uluslararası Af Örgütü, *Left without a choice: Barriers to reproductive health in Indonesia*, *İndeks No: ASA 21/013/2010*.

191 D. Dyke, “Iran’s 2013 ‘Islamic Penal Code’ – one year on” [Bir yıl sonra İran’ın 2013 tarihli ‘İslami Ceza Kanunu’], *Iran Human Rights Review*, 2014, www.ihr.org/ihr_article/justice-en_irans-2013-islamic-penal-code-one-year-on/; İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Codifying Repression: an assessment of Iran’s new penal code* [Baskıyı Yasalaştırmak: İran’ın yeni ceza kanunu hakkında bir değerlendirme], 2012, www.iranrights.org/attachments/library/doc_171.pdf; Women Living Under Muslim Laws (Müslüman Kanunları Altında Yaşayan Kadınlar Ağı – WLUML), *Mapping stoning in Muslim contexts* [Müslüman Ülkelerde Taşlayarak Öldürme Haritası], WLUML, 2012, www.wluml.org/sites/wluml.org/files/Mapping%20Stoning%20in%20Muslim%20Contexts_Final.pdf

192 Uluslararası Af Örgütü, *Urgent action: Rape survivor found guilty of “fornication”* [Acil Eylem: Tecavüzden hayatta kalan kız çocuk ‘zina’dan suçlu bulundu], *İndeks No: ASA 29/001/2013*.

193 BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Son Gözlemler: Filipinler, BM Belge No: E/C.12/PHL/CO/4, para. 18, 2008.

194 Uluslararası Af Örgütü, *Death sentences and executions in 2012* [2012’de ölüm cezaları ve uygulamaları], *İndeks No: ACT 50/001/2013*.

195 Uluslararası Af Örgütü, Sudan – *End stoning, reform the criminal law* [Sudan: Taşlayarak öldürmeye son verin, ceza kanununda değişiklik yapın], *İndeks No: AFR 54/035/2012*; REDRESS, *Reforming Sudan’s legislation on rape and sexual violence* [Sudan’ın tecavüz ve cinsel şiddet hakkındaki yasalarında değişiklik yapmak], *Görüş belgesi*, 2008, www.redress.org/downloads/country-reports/Position%20Paper%20Rape%205%20SEPT%2008%20_3_.pdf; BM İnsan Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Sudan, BM Belge No: CCPR/C/SDN/CO/3, 2007, para. 14/b

196 Uluslararası Af Örgütü, *Annual Report 2010: United Arab Emirates* [Yıllık Rapor 2010: Birleşik Arap Emirlikleri], *İndeks No: POL 10/001/2010*.

197 D.L. Rhode, “Adultery: Infidelity and the Law” [Zina: Sadakatsizlik ve Hukuk], Harvard University Press, 2016, uyarılama: law.stanford.edu/stanford-lawyer/articles/adulteryinfidelity-and-the-law/

198 K. Ksiao-wei, “Adultery law affects women more” [Zina yasaları kadınları daha fazla etkiliyor], *Taipei Times*, 11 Aralık 2013, www.taipeitimes.com/News/editorials/archives/2013/12/11/2003578751; ayrıca bkz. “Taiwan’s Archaic Adultery Law” [Tayvan’ın Çağdışı Zina Yasası], *Asia Sentinel*, 11 Haziran 2013, www.asiasentinel.com/society/taiwansarchaic-adultery-law/

199 WLUML, *Stop Stoning Women Now: Global Campaign Toolkit* [Kadınları Taşlayarak Öldürmeye Derhal Son Verin: Küresel Kampanya Kılavuzu], 2013, www.wluml.org/sites/wluml.org/files/Microsoft%20Word%20-%20Stoning_allies_toolkit_0.pdf

200 D. L. Rhode, “Adultery: An Agenda for Legal Reform” [Zina: Yasal Reform Gündemi], *Stanford Journal of Civil Rights and Liberties*, 2015, s. 179, 199-200

201 Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu, BM Belge No: A/ HRC/29/40, 2015, para. 49; ayrıca bkz. D.L. Rhode, “Adultery: Infidelity and the Law,” *Harvard University Press*, 2016, uyarılama: law.stanford.edu/stanfordlawyer/articles/adultery-infidelity-and-the-law/

202 BMİHYK, Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu açıklaması, *Adultery as a criminal offence violates women’s human rights*, 2012, newsarchive.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=12672&LangID=E

203 BMİHYK, Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu açıklaması, *Adultery as a criminal offence violates women’s human rights*, 2012, newsarchive.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=12672&LangID=E

204 BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Son Gözlemler: Filipinler, BM Belge No: E/C.12/PHL/CO/4, 2008.

205 Uluslararası Af Örgütü, *Nigeria: The death penalty and women under the Nigeria penal systems* [Nijerya: Ceza infaz sisteminde ölüm cezası ve kadınlar], *İndeks No: AFR 44/001/2004*.

206 İnsan Hakları İzleme Örgütü, *I had to run away: The imprisonment of women and girls for “moral crimes” in Afghanistan*, 2012; R. Terman and M. Fijabi, WLUML, *Stoning is Not Our Culture: A Comparative Analysis of Human Rights and Religious Discourses in Iran and Nigeria* [Taşlayarak Öldürme Kültürümüzde Yok: İran ve Nijerya’da İnsan Hakları ve Dini Söylemlerin Karşılaştırılması Analizi], 2010, www.wluml.org/sites/wluml.org/files/SKSW%20Policy%20Briefing%20Series%201_Stoning%20is%20not%20our%20Culture_Terman%20&%20Fijabi.pdf

207 İnsan Hakları İzleme Örgütü, *I had to run away: The imprisonment of women and girls for “moral crimes” in Afghanistan*, 2012; BM Afganistan Yardım Misyonu ve BMİHYK, *Silence is violence: End the abuse of women in Afghanistan*, Kabil, 2009, www.ohchr.org/Documents/Press/VAW_Report_7July09.pdf

208 BMİHYK, Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu, BM Belge No: A/ HRC/29/40, 2015, para. 19

209 BMİHYK, Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu açıklaması, *Adultery as a criminal offence violates women’s human rights*, 2012, newsarchive.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=12672&LangID=E

210 BMİHYK, Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu açıklaması, *Adultery as a criminal offence violates women’s human rights*, 2012, newsarchive.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=12672&LangID=E

211 BMİHYK, Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu açıklaması, *Adultery as a criminal offence violates women’s human rights*, 2012, newsarchive.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=12672&LangID=E

212 BMİHYK, Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu açıklaması, *Adultery as a criminal offence violates women’s human*

rights, 2012, newsarchive.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=12672&LangID=E

213 Z.M. Hosseini, *Criminalizing sexuality: Zina laws as violence against women in Muslim contexts*, 2010, www.violenceisnotourculture.org/content/criminalizing-sexuality-zina-laws-violence-againstwomen-muslim-contexts

214 BM Kadının Statüsü Komisyonu, *Access to Justice for Survivors of Sexual Assault: A Pilot Study* [Cinsel Şiddetten Hayatta Kalanların Adalete Erişimi: Bir Pilot Çalışma], 2017, <http://www.ncsw.gov.pk/previewpublication/61>

215 BM Genel Kurulu, İnsan Hakları Komitesi, Kalkınma hakkı dahil tüm insan haklarının, medeni, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların desteklenmesi ve korunması; Kadına yönelik şiddet, nedenleri ve sonuçları hakkında Özel Raportörün raporu, BM Belge No: A/ HRC/11/6/Add.3, 2009, Bölüm (c), para. 75

216 K. Ksiao-wei, “Adultery law affects women more,” *Taipei Times*, 11 Aralık 2013, www.taipeitimes.com/News/editorials/archives/2013/12/11/2003578751; ayrıca bkz. “Taiwan’s Archaic Adultery Law,” *Asia Sentinel*, 11 Haziran 2013, www.asiasentinel.com/society/taiwans-archaicadultery-law/; S. Xi, “Taiwan Argues over Decriminalizing Adultery” [Tayvan Zinayı Suç Olmaktan Çıkarmayı Tartışıyor], 2013, <http://www.womenofchina.cn/womenofchina/html1/features/rights/15/5205-1.htm>

217 Anand Grover’in Hindistan Yüksek Mahkemesi’ne Yazılı Başvurusu, Özel İzin Dilekçesi, (Sivil) No: 15436, 2009, *In the Matter of Suresh Kumar Koushal & Ors. Petitioners V. Naz Foundation & Ors*, www.lawyerscollective.org/files/Written%20Submissions%20FINAL%20AS%20FILED.pdf

218 Anand Grover’in Hindistan Yüksek Mahkemesi’ne Yazılı Başvurusu, Özel İzin Dilekçesi, (Sivil) No: 15436, 2009.

219 Zina yapan kişiler ihsan şartlarını karşılamadıkları takdirde taşlanma cezası almaktadır. 2013 İslami Ceza Kanunu’nun 226. Maddesi ihsana ilişkin aşağıdaki koşulları ileri sürer: “İhsan koşulu, erkek ve kadın için şu şekilde sağlanır: 1. Bir erkeğin kalıcı bir yetişkin eşi varsa; eşi ergenliğe girdikten sonra ve akli başındayken onunla vajinal cinsel birleşmeye girdiyse ve her istediğinde onunla vajinal cinsel birleşme yaşayabiliyorsa ihsan koşulunu sağlar. 2. Bir kadın ise kalıcı bir yetişkin eşe sahipse; eşi ergenliğe girdikten sonra ve akli başındayken onunla vajinal cinsel birleşmeye girdiyse ve eşiyle vajinal cinsel birleşmeye girebiliyorsa ihsan koşulunu sağlar.” 227. Madde “evli çiftlerin seyahat, hapis, regl, lokiya [doğum sonrası kanama/iltihap], cinsel birleşmeyi önleyen hastalıklar ya da AIDS ve frengi gibi diğer tarafı tehlikeye sokacak hastalık dönemlerinde ihsan koşulunu sağlamadıklarını” belirtir. Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Flawed reforms: Iran’s new code of criminal procedure* [Kusurlu reformlar: İran’ın yeni ceza infaz kanunu], *İndeks No: MDE 13/2708/2016*.

220 2013 İslami Ceza Kanunu, Madde 230.

221 Uluslararası Af Örgütü, *Death sentences and executions 2016* [2016’da ölüm cezaları ve uygulamaları], *İndeks No: ACT 50/5740/2017*.

222 Parlamento Araştırma Merkezi (Markaz-e Pajoohesh-haye Majlis), Aile Koruma Kanunu, 4 Şubat 1975, 16-17. Maddeler, <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/97187>; Ayrıca bkz. Parlamento Araştırma Merkezi’nin websitesi, Medeni Kanun, Madde 942, 31 Ekim 1935, <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/92778>

223 Parlamento Araştırma Merkezi, Medeni Kanun, 31 Ekim 1935, <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/92778>

224 Kadına yönelik şiddet, sebepleri ve sonuçları hakkında Özel Raportörün raporu, İran İslam Cumhuriyeti BM Temsilciliği, BM Belge No: E/CN.4/2006/61/Add.3, 2006, para. 34

225 Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *You shall procreate: Attacks on women’s sexual and reproductive rights in Iran* [Çoğalın: İran’da kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına yönelik saldırılar], *İndeks No: MDE 13/1111/2015*.

226 BM Genel Kurulu, İran İslam Cumhuriyetinde insan haklarının durumu hakkında Genel Sekreterin raporu, BM Belge No: A/71/374, www.ohchr.org/EN/Countries/AsiaRegion/Pages/IRIndex.aspx

227 Uluslararası Af Örgütü, *Caught in a web of repression: Iran’s human rights defenders under attack* [Baskı altında mahsur kaldılar: İran’da insan hakları savunucuları saldırı altında], *İndeks No: MDE 13/6446/2017*.

228 Kadına yönelik şiddet hakkında Özel Raportörün raporu, *Pathways to, Conditions and Consequences of Incarceration for Women* [Kadınların Hapse Atılmasının Yolları, Şartları ve Sonuçları], BM Belge No: A/68/340, 2013; Bkz. Bangladeş Yargıtayı Yüksek Mahkeme Bölümü (Özel İlk Derece Mahkemesi) 2010 tarihli Yazılı Başvuru No: 754 ve 2010 tarihli Yazılı Başvuru No: 4275 ile birlikte 2009 tarihli Yazılı Başvuru No: 5863, www.blast.org.bd/content/judgement/ejp-judgment8July2010.pdf

229 İnsan Hakları İzleme Örgütü, *I had to run away: The imprisonment of women and girls for “moral crimes” in Afghanistan*.

230 R.J. Cook ve diğerleri, “Reproductive Health and Human Rights: Integrating Medicine” [Üreme Sağlığı ve İnsan Hakları: Bütünleştirici Tıp], *Ethics and Law*, Oxford, 2003.

231 Dünya Sağlık Örgütü, *Sexual health, human rights and the law* [Cinsel sağlık, insan hakları ve hukuk], 2015, www.apps.who.int/iris/bitstream/10665/175556/1/9789241564984_eng.pdf?ua=1

232 Uluslararası Af Örgütü, *Shamed and blamed: Pregnant girls’ rights at risk in Sierra Leone* [Utandırılıyor ve suçlanıyorlar: Sierra Leone’de gebe kız çocukların hakları risk altında], *İndeks No: AFR 51/2695/2015*.

233 İnsan Hakları İzleme Örgütü, *UN: WHO Condemns ‘Virginity Tests’: Degrading, Discriminatory, Unscientific Procedure Should be Banned* [BM: DSÖ ‘Bekaret Testleri’ni Kınadı: Alçaltıcı, Ayrımcı, Bilimsel Olmayan Prosedürler Yasaklanmalı], 2014, www.hrw.org/news/2014/12/01/un-who-condemnsvirginity-tests

234 Uluslararası Af Örgütü, *Iran: Imprisoned artist subjected to forced “virginity test”* [İran: Cezaevindeki sanatçı zorla ‘bekaret testi’ne maruz bırakıldı], 2015, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/10/iran-imprisoned-cartoonist-subjected-to-forced-virginitytest>; Uluslararası Af Örgütü, *Iran confirms forced “virginity test” on artists: Atena Farghadani* [İran sanatçılara zorla ‘bekaret testi’ yapıldığını doğruladı: Atena Farghadani], *İndeks No: MDE 13/3878/2016*, <https://www.amnesty.org/en/documents/mde13/3878/2016/en/>

235 İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Bangladesh: Protect women against ‘fatwa’ violence* [Bangladeş: Kadınları ‘fetva’ şiddetine karşı koruyun], 2011, www.hrw.org/news/2011/07/06/bangladesh-protect-women-againstfatwa-violence; A. Ethirajan, “Bangladesh doctors to be prosecuted over lashing report” [Bangladeşli doktorlar kırbaçlama raporu nedeniyle yargılacak], BBC, 28 Mart 2011, www.bbc.co.uk/news/world-southasia-12883165

236 İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Bangladesh: Protect women against 'fatwa' violence*, 2011, www.hrw.org/news/2011/07/06/bangladesh-protect-women-againstfatwa-violence

237 Bangladeş Yargıtayı Yüksek Mahkeme Bölümü (Özel İlk Derece Mahkemesi), 8 Temmuz 2010 tarihli Karar, www.blast.org.bd/content/judgement/ejp-judgment-8July2010.pdf

238 Ortak genel tavsiye/zararlı uygulamalar hakkında CEDAW'ın 31 No'lu ve Çocuk Hakları Komitesi'nin 18 no'lu Genel Yorumu, BM Belge No: CEDAW/C/GC/31-CRC/C/GC/18, 2014.

239 BM Kadınların İlerlemesi Bölümü, *Good practices in legislation on 'harmful practices' against women* [Kadınlara yönelik 'zararlı uygulamalar' hakkında yasamada doğru pratikler], Uzman grup toplantısının raporu, 2009, www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw_legislation_2009/Final%20report%20EGMGPLVAV.pdf; K.C. Arnold, "Are the perpetrators of honor killings getting away with murder? Article 340 of the Jordanian penal code analyzed under the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women" [Namus cinayetlerinin failleri cezasız mı kalıyor? Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi Kapsamında Ürdün Ceza Kanunu Madde 340], *American University International Law Review*, Sayı 16, No. 5, s. 1343-1409, 2001, digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1251&context=auil

240 İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Submission to the CEDAW Committee of Jordan's Periodic Report 66th Session* [CEDAW Komitesi Ürdün Periyodik Raporu 66. Oturumu İçin Sunulacak Değerlendirme], 2017, www.hrw.org/news/2017/01/23/human-rightswatch-submission-cedaw-committee-jordans-periodicreport-66th-session; İnsan Hakları İzleme Örgütü, *A Question of Security; Violence against Palestinian Women and Girls* [Bir Güvenlik Sorunu; Filitinli Kadınlara ve Kız Çocuklara Yönelik Şiddet], 2006, hrw.org/report/2006/11/06/questionsecurity/violence-against-palestinian-women-and-girls; R. Siniora, "Honour killing' is finally treated as murder in landmark ruling for Palestine" ["Filitin için tarihi bir kararla 'namus cinayetleri' nihayet cinayet sayılacak"], *The New Arab*, 2017, www.alaraby.co.uk/english/Comment/2017/6/30/Palestines-landmark-rulingHonour-Killing-finally-treated-as-murder

241 Uluslararası Af Örgütü, *Pakistan: End impunity for so-called 'honour' crimes* [Pakistan: Söзде 'namus' suçları için cezasızlığa son verin], 19 Temmuz 2016 tarihli basın açıklaması, www.amnesty.org/en/latest/news/2016/07/pakistan-end-impunity-for-honour-crimes/

242 İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ya da cezalandırma hakkında BM Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/HRC/7/3, 2008, para. 44

243 Kadına yönelik şiddetin önlenmesi hakkında BM Özel Raportörü'nün raporu, *Pathways to, Conditions and Consequences of Incarceration for Women*, BM Belge No: A/68/340, para. 16, ("Tecavüz davalarında, işbirliği gerektiren kanıt kuralları çoğu durumda suçu kanıtlamak için gerekli kanıt yükünü karşılayamayan ve sonuç olarak ahlaki suç işlemekle suçlanan tecavüzden hayatta kalan kadınlar üzerinde büyük yük oluşturabilir.")

244 Uluslararası Af Örgütü, *Annual Report 2010: United Arab Emirates*, Indeks No: POL 10/001/2010.

245 BM Kadınların İlerlemesi Bölümü ve BM Afrika Ekonomi Komisyonu, *Good Practices in Legislation on 'Harmful Practices' against Women* [Kadınlara yönelik 'zararlı uygulamalar' hakkında yasamada doğru pratikler], 2009, s.19, www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw_legislation_2009/Report%20EGM%20harmful%20practices.pdf

246 Bkz. Ortak Genel Tavsiye/Zararlı uygulamalar hakkında CEDAW'ın 31 No'lu Genel Yorumu ile Çocuk Hakları Komitesi'nin 18 No'lu Genel Yorumu, BM Belge No: CEDAW/C/GC/31-CRC/C/GC/18, 2014.

247 BM İnsan Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Venezuela, BM Belge No: CCPR/CO/71/VEN, 2001, para. 22 (İnsan Hakları Komitesi, imzacı devleti (Venezuela), zinaya ilişkin olanlar dahil kadınlara ayrımcılık yapmayı sürdüren yasaların tümünü değiştirerek ICCPR Madde 2, 3 ve 26 gereğince sahip olduğu yükümlülüklere uymaya davet etti.)

248 BM İnsan Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Sudan, Belge No: CCPR/C/SDN/CO/3, 2007, para 14(b) (İnsan Hakları Komitesi, kadınların, iddialarının zina suçuyla ilişkilendirileceği korkusuyla tecavüzleri ihbar etmekten vazgeçmemesi için imzacı devletin (Sudan) yasalarını, özellikle de 1991 tarihli Ceza Kanunu Madde 145 ve 149'u gözden geçirmesi gerektiği sonucuna vardı.)

249 BM CEDAW, Son gözlemler: Kongo, BM Belge No: CEDAW/C/COG/CO/6, 2012, para. 43 (CEDAW, 'zina' vakalarında kadınlara orantısız yaptırım uygulanması [dahil], evlilik ve aile ilişkileriyle ilgili ayrımcı yasal hükümlerin ve olumsuz örfi uygulamaların yaygınlığı hakkında endişelerini dile getirdi.); BM CEDAW, Son Gözlemler: Burundi, BM Belge No: CEDAW/C/BDI/CO/4, 2008, para. 12 (CEDAW, imzacı devletin, başta Kişi ve Aile Kanunu ile Ceza Kanunu olmak üzere tüm ayrımcı yasaları, zinaya ilişkin ayrımcılık öngören hükümler dahil (Ceza Kanunu Madde 3), Sözleşme ile uyumlu hale getirmesini tavsiye etti); BM CEDAW, Son Gözlemler: Uganda, BM Belge No: A/57/38(SUPP), 2002, para.153 (CEDAW, kadınlara ayrımcılık yapan ve Anayasa ve CEDAW Sözleşmesi ile çelişen miras, toprak mülkiyeti, çeşitlilik, zorla evlilik, başlık parası, çocukların velayeti ve zinanın tanımı ile ilgili yasaların, örfi yasaların ve uygulamaların süregelen varlığından kaygı duyduğunu belirtti.)

250 BM CEDAW, Son Gözlemler: Kongo, BM Belge No: A/58/38, 2003, para. 160, (Komite, örfi hukuk ve yazılı hukukta ayrımcı unsurlar ve güncelliğini yitirmiş hükümlere -ikinciye zinaya ilişkin ceza kanunu dahildir- sahip yasal çokluğun süregelen varlığına ilişkin kaygılarını dile getirdi ve hükümeti, yasaların, kadınlarla erkekler arasındaki anayasal eşitlik ilkesi ve CEDAW ile uyumlu hale getirmek üzere yasal reform sürecini hızlandırmaya çağırdı.)

251 BM CEDAW, Son Gözlemler: Yemen, BM Belge No: CEDAW/C/YEM/CO/6, 2008, para. 267/8 (CEDAW, imzacı devleti (Yemen), kadınların sistematik olarak yargılandığı Madde 273 ve 275 dahil ayrımcı ceza hükümlerini yürürlükten kaldırmaya çağırdı.)

252 BM CEDAW, Genel Tavsiye 35 (kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet hakkında Genel Tavsiye 19'un güncellenmesi), BM Belge No: CEDAW/C/ GC/35, 2017, para 31 (a)

253 BM CEDAW, Madde 5 (a).

254 Yargısız, hukuk dışı ya da keyfi infazlar hakkında BM Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/HRC/35/23, 2017, para 101(a)

255 BMİHYK, Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu açıklaması, *Adultery as a criminal offence violates women's human rights*, 2012, newsarchive.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=12672&LangID=E

256 BMİHYK, Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu açıklaması, *Adultery as a criminal offence violates women's human rights*, 2012, newsarchive.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=12672&LangID=E

257 Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu, BM Belge No: A/HRC/29/40, 2015, para. 49

258 Kadına yönelik şiddet, sebepleri ve sonuçları hakkında BM Özel Raportörü'nün raporu (Afganistan Yardım Misyonu), BM Belge No: A/HRC/29/27/ Add.5, 2015.

259 Kadına yönelik şiddet, sebepleri ve sonuçları hakkında BM Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/HRC/11/6/Add.5, 2009, para. 97

260 BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Son Gözlemler: Suriye Arap Cumhuriyeti, BM Belge No: E/C.12/1/Add.63, para. 31, 2001.

261 BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Son Gözlemler: Filipinler, BM Belge No: E/C.12/PHL/CO/4, 2008, para. 18 (Komite, imzacı devletin, kadınlara yönelik ulusal yasalarda varlığını sürdüren ayrımcı hükümlerin gözden geçirilmesi ve yürürlükten kaldırılması konusunda yeterli ilerleme kaydetmediğini endişeyle belirtmiştir. Komite, 'nikahsız beraberlik' ve 'zina'ya ilişkin Gözden Geçirilen Ceza Kanunundaki ayrımcı hükümleri kaldırmayı amaçlayan Evlilik Dışı İlişki Yasa Tasarısının halen kabul edilmemiş olmasından ötürü kaygı duymaktadır.)

262 BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Genel Yorum 22 (Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı), BM Belge No: E/C.12/GC/22, 2016, para. 57.

263 Hakimlerin ve avukatların bağımsızlığı hakkında Özel Raportörün ara raporu, BM Belge No: A/66/289, 2011, para. 74

264 BM Genel Kurulu, Hakimlerin ve avukatların bağımsızlığı konusunda Genel Sekreter'in Notu, BM Belge No: A/66/289, 2011, para. 75

265 BM Kadınların İlerlemesi Bölümü ve BM Afrika Ekonomi Komisyonu, Kadınlara yönelik "Zararlı Uygulamalar" hakkında yasamada doğru pratikler, 2009, s.19, www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw_legislation_2009/Report%20EGM%20harmful%20practices.pdf

266 BMİHYK, Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu açıklaması, *Adultery as a criminal offence violates women's human rights*, 2012, newsarchive.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=12672&LangID=E

267 BM CEDAW Genel Tavsiye 19 (Kadına yönelik şiddet), BM Belge No: A/47/38, 1992, para. 24(r)

268 BM İşkenceye Karşı Sözleşme, Son Gözlemler: Yemen, BM Belge No: CAT/C/YEM/CO/2/ Rev.1, 2010, para. 24 ([BM İşkenceyi Önleme Komitesi] hapisteki kadınların çoğunun fuhuş, zina, alkol bağımlılığı, özel ya da kamuya açık bir ortamda hukuk dışı ya da ahlaksız davranışlar gerekçesiyle; ayrıca, aile gelenekleri ve Yemen yasalarının dayattığı hareket kısıtlamalarını ihlal ettikleri gerekçesiyle hapis cezası almasından endişe duymaktadır. Komite bu tür hapis cezalarının kadınlara karşı ayrımcı bir şekilde uygulandığını da kaygıyla belirtir.)

269 Ölüm cezası sorunu hakkında BM İnsan Hakları Komisyonu kararları, BM Belge No: E/CN.4/RES/2005/59, 2005, para. 5; BM Belge No: E/CN.4/RES/2004/67, 2004, para. 4; BM Belge No: E/CN.4/RES/2003/67, 2003, para. 4; BM Belge No. E/CN.4/RES/2002/77, 2002, para. 4.

270 BM Çocuk Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Pakistan, BM Belge No: CRC/C/PAK/CO/3-4, 2009, para. 45 ("[Çocuk Hakları Komitesi] çok sayıda kadın ve kız çocuğun zinayla ilişkili Hudood suçlarından yargılanmasından ve paralel yargı sistemleri tarafından işkence ya da zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele kapsamına giren kırbaçlama, uzuv kesme ve taşlama gibi cezaların uygulanmasından endişelidir. ...")

271 BM Genel Kurulu, İnsan Hakları Komitesi, Karar No: A/HRC/36/L.6, 2017, s. 3

272 İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ya da cezalandırma hakkında Özel Raportörün ara raporu, BM Belge No: A/67/279, 2012, para. 31, // documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N12/458/12/PDF/N1245812.pdf?OpenElement; BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Sekreterin İran'da insan haklarının durumu hakkındaki raporu, A/HRC/31/26, 2016, para. 17; ayrıca bkz. BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 20 (İşkence ya da diğer zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ya da cezalandırmanın yasaklanması hakkında Genel Yorum 7'nin (Madde 7) yerini alır), BM Belge No: HRI/GEN/1/Rev.1, 1994.

273 BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Sekreter'in İran'da insan haklarının durumu hakkındaki raporu, BM Belge No: A/HRC/31/26, 2016, para. 17; BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 20 (İşkence ya da diğer zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ya da cezalandırmanın yasaklanması hakkında Genel Yorum 7'nin (Madde 7) yerini alır), BM Belge No: HRI/GEN/1/Rev.1, 1994.

Uluslararası Af Örgütü Genel Sekreteri
(2001-2009) Irene Khan Soweto'da
AIDS'le yaşayan Jocelyn Kemuto Nkykooyo
ile birlikte, Kenya, 2009.
© Uluslararası Af Örgütü

EK 3

HIV BEYAN ETMEME, MARUZİYETİ VE AKTARIMININ SUÇ HALİNE GETİRİLMESİ

“HIV virüştür, suç değil.”

Justice Edwin Cameron, Güney Afrika Anayasa Mahkemesi

Son 20 yıldır, HIV'le yaşayan kişileri virüsü aktardıkları ya da sözde başkalarını virüse maruz bıraktıkları gerekçesiyle cezalandırmak için ceza yasalarına ve diğer sivil yaptırımlara başvuran ülkelerin sayısı belirgin bir artış gösterdi. Bazı durumlarda, HIV ile yaşayan kişiler, zarar verme niyetleri olmasa da ve kondom kullanmak gibi risk azaltan önlemler alsalar bile, yalnızca cinsel ilişki partnerlerine statülerini beyan etmedikleri için soruşturuluyor ya da yargılanıyor. İsviçre ve İsveç gibi bazı ülkelerde, insanlar, cinsel ilişki partnerleri korunmasız cinsel ilişkiye onay verse dahi yargılanıyor.²⁷⁴ Salgının ilk yıllarında birkaç ülkede benimsenen tepkisel ve denenmemiş yaklaşım, zamanla pek çok bölgede yaygınlaştı ve dünya genelindeki HIV aktivistleri ile insan hakları aktivistlerinde ve BM uzmanlarında kaygı yarattı ve bu çevrelerce kınandı.²⁷⁵

72 ülke HIV'in suç haline getirilmesine özellikle izin veren ceza kanunlarını kabul etti ve 61 ülke insanları yargılamak ya da başka türlü cezalandırmak için HIV'e özgü yasaları ya da genel ceza kanunlarını veya medeni kanunları kullandı.²⁷⁶ 61 ülke arasından 26'sı HIV'i suç haline getiren yasaları uygularken, 32'si genel ceza kanunlarını ya da halk sağlığı yasalarını kullanıyor; 3 ülke (Avustralya, Danimarka ve ABD) ise hem HIV'i kriminalize eden yasaları hem de genel yasaları uyguluyor.²⁷⁷ 1990'lı yılların ortalarında Avustralya, Kanada, Almanya ve ABD olmak üzere yalnızca az sayıda ülke kanunları bu şekilde kullanıyordu.²⁷⁸ Fakat 2005 yılına değin 21 Avrupa ülkesi, kişileri HIV aktarımı ya da maruziyeti gerekçesiyle yargıladı ve 2010 yılına dek dünya genelinde en az 600 kişi yargılandı.²⁷⁹ 21. yüzyılın başlangıcından bu yana Afrika'da 30 ülke HIV'e özgü ceza kanunları çıkardı.²⁸⁰

HIV beyan etmeme, HIV maruziyeti ve aktarımına karşılık giderek artan ölçüde ceza hukukuna bağlı kalma, özellikle HIV yaygınlığının, salgının ilk yıllarından bu yana nispeten kontrol altına alındığı yüksek gelirli ülkelerde göze çarpmaktadır. Nisan 2013 ile Ekim 2015 arasındaki 30 aylık süre boyunca, HIV Adalet Ağı (HIV Justice Network); Rusya (115) ve ABD'nin (104) ardından Belarus (20), Kanada (17), Fransa (7), Birleşik Krallık (6), Avustralya (5) ve Almanya'da (5) en yüksek tutuklama ve yargılama sayılarını kaydetti.²⁸¹ Sahra Altı Afrika gibi HIV yaygınlığının daha yüksek olduğu ülkelerde yargılamalar ve suçlamalar nispeten ender görülse de artık artmaya başlamıştır.

Bazı kanun yapıcılar, bu ceza kanunlarını ve politikalarını, kasten ve kötü niyetli HIV aktarımı durumlarını engellemeyi ya da cezalandırmayı veya bir HIV önleme yöntemi olarak teşvik etmeyi amaçlayan meşru bir devlet tedbiri olarak destekliyorlar. Fakat gerçekte, bu türden aşırı kapsamlı HIV kriminalizasyonu, ayrımcı yasalar çıkarmaya ya da mevcut yasaların fırsatçı ve önyargılı biçimde uygulanmasına dayanıyor. Yapılan araştırmalar, suç haline getirmenin, HIV'in önlenmesinde ya da HIV'le yaşayan ya da HIV riski taşıyan kişilerin bireysel davranışlarında olumlu bir etkisi olduğunu göstermiyor.²⁸² Aslına bakılırsa, kriminalizasyon, insanları HIV testi yaptırmaktan ve beyan etmekten caydırabileceği gibi, sağlık hizmetlerine erişimin önünde de fazladan engeller yaratabilmektedir.²⁸³

HIV’i suç haline getirmeye dayalı yaklaşımlar, korkuyu teşvik ederek ve HIV tanısı konulmamış kişileri test yaptırmaktan ya da HIV tanısı konmuş kişileri HIV statülerini açıkça dile getirmekten caydırarak, HIV önleme çabalarına zarar verebilir ve bu çabaları engelleyebilir. Polise ihbar edilme korkusuyla olası bir maruziyetin ardından, maruziyet sonrası korunma tedavisinin (PrEP) tavsiye edilmesi de buna dahildir. Kriminalizasyon, hukukun kendilerini koruyacağına inanan HIV negatif kişiler için de yanlış bir güvenlik hissi yaratır.²⁸⁴ Ceza yargılamaları ve genellikle basında çıkan kışkırtıcı haberler de HIV ile yaşayan kişilere ya da HIV’den etkilenen kişilere yönelik yaftalamaya ve ayrımcılığa katkıda bulunur.²⁸⁵ Bu tür yaftalamaların HIV’in önlenmesinde ve HIV ile yaşayan kişilerin hayatlarında son derece olumsuz etkileri vardır ve bu kişileri günah keçisi yapılma, suçlanma ve ötekileştirilme konusunda daha da savunmasız kılar.

Bazı durumlarda, HIV beyan etmeme, maruziyeti ve aktarımı için ceza hukukunu uygulama çağrısı, kadınları korumak ve mevcut HIV önleme çabalarının yetersiz kaldığı düşünülen birçok ülkede HIV’in hızla yayılmasına dair ciddi endişelere karşılık vermek amacıyla iyi niyetle yapılır. Bu endişeler meşrudur ve acilen dikkate alınmalıdır; ancak soruna daha yakından bakan analizler, suç haline getirmenin (daha önce değinildiği gibi) HIV aktarımını ya da kadınların HIV maruziyetini azaltmadığını ortaya koymaktadır. Örneğin, bu durum, kadınları, HIV pozitif tanısı korkusuyla test yaptırmaktan ya da temel doğum öncesi gebelik hizmetleri gibi bakım hizmetlerine erişmekten vazgeçirebilir. Kadınlara ilk HIV tanısı genellikle gebelik hizmetleri sırasında konulduğu için kadınlar HIV aktarımıyla suçlanmaya – durum gerçekte böyle olsa da olmasa da – daha fazla maruz kalabilirler. HIV’in suç haline getirilmesi, kadınların ve kız çocukların HIV karşısındaki orantısız kırılganlıklarının temelinde yatan derin ekonomik, toplumsal ve siyasal eşitsizlikleri hesaba katmakta da başarısız olur. Daha ziyade, kadınların karşılaştıkları şiddet ve istismar riskini artırması, sağlık hizmetlerinde ve aile ortamında cinsiyete dayalı yaygın eşitsizlikleri güçlendirmesi, korku ve yaftalamayı daha fazla teşvik etmesi, kadınların HIV ve HIV ile ilişkili hak ihlalleri karşısında risklerini ve kırılganlıklarını artırması ve kadınlar için başka olumsuz sonuçlar yaratması muhtemeldir.²⁸⁶

CEZAI SORUMLULUĞU ‘KANITLAMAK’

Genellikle ceza davalarında sorumluluk kurmanın temel unsuru, sanığın iddia edilen suçu işleme “niyeti”dir. Fakat dünya genelinde HIV ile ilgili çok sayıda dava, sanığın birine HIV aktarma ya da onu HIV’e maruz bırakma niyeti olduğuna dair az sayıda işaret ile ya da hiç işaret olmadan görülür. Bu gerçekliğe rağmen, HIV ile ilgili anaakım medyada çıkan haberler genellikle insanların HIV’i kasten ya da kötü niyetle aktardıkları için yargılandıkları izlenimini verir.²⁸⁷

azı yargılamalarda, mahkumiyet kararı çıkması için iddia makamının, kişinin bir başka kişiyi ‘kötü niyet’le HIV’e maruz bıraktığını ya da HIV aktardığını kanıtlanması gerekir.²⁸⁸ Bununla birlikte, diğer yargılamalarda, niyet okuması yapılabilir ve bir kişi HIV olduğunu bildiği ve statüsünü beyan etmediği için cezai açıdan sorumlu tutulabilir. Başka yargılamalarda ise savcıların yalnızca kişinin HIV konusunda ‘sorumsuz’ ya da ‘ihmkar’ davrandığını kanıtlaması yeterli olmaktadır.²⁸⁹

Fakat sorumsuzluk ve ihmkarlık kavramları özeldir ve farklı şekillerde yorumlanabilir.

Bu öznellik, ceza yargı sistemi içerisinde HIV ile ilgili risklerin ve zararların bilinmemesi ve HIV’e dair yaygın yaftalama ve önyargılar ile birleşince, insanlar; ‘önemli,’ ‘kanıtlanabilir’ ya da gerçek bir aktarım riski teşkil edebilecek veya etmeyebilecek çeşitli davranışlara göre ‘sorumsuzluk’ veya ‘ihmkarlık’ ile suçlanabilir. Örneğin, suçlanan kişilerin kondom kullandığı ya da hangi oranda viral yüke sahip olduklarının belirlenemediği durumlarda bile yargılamalar devam edebilir. HIV’le yaşayan kişiler de yargılanabilir ve bazı durumlarda tükürme, ısırma, tırmalama ya da neredeyse hiç aktarım riski taşımayan oral seks yapma gerekçesiyle hapis cezası alabilir.²⁹⁰

HIV’i suç sayan yasalar, hem HIV’in zararlarını azaltma hem de yeni enfeksiyonları önlemenin etkili bir biçimi olarak HIV tedavisindeki son gelişmeleri göz önünde bulundurmamaktadır. Antiretroviral Tedavi (ART) gören HIV’le yaşayan kişiler ya da virüsün düşük veya belirlenemeyen düzeylere çekildiği kişiler virüsü aktaramaz. Başarılı tedavinin aktarımı önlediğinin anlaşılması, aktarım korkularına bağlı yaftalamaların azaltılmasına yardımcı olabilir ve HIV ile yaşayan kişileri başarılı bir tedavi rejimini başlatmaya ve sürdürmeye teşvik edebilir. Fakat tedaviye erişim eşitsizdir ve ayrımcılık, yaftalama, ırkçılık ve yoksulluk gibi faktörler bu eşitsizlikleri çoğaltabilir ve çeşitli nedenlerle herkes belirlenemeyen viral yüke ulaşamayabilir. Bu yüzden, düşük ya da belirlenemeyen viral yüke sahip olmadıkları için insanları kriminalize etmek ve yargılamak gerçekte tedavi imkanına erişemeyen kişileri cezalandırır.

DOĞRUDAN KRİMİNALİZASYON

ABD eyaletlerinde özellikle HIV beyan etmeme, maruziyeti ve aktarımını kriminalize eden yasalar ilk kez 1987’de çıkarıldı. 2016’dan itibaren toplam 72 ülke bu tür yasaları yürürlüğe koydu.²⁹³

Az sayıda ülke yalnızca HIV aktarımı iddia edildiğinde insanları yargılıyor. Fakat HIV’in iki kişi arasında geçirildiğini kanıtlayan basit ya da kesinleşmiş bir yöntem yok.²⁹⁴ Test yaptırmak aktarımın kaynağını, yolunu ya da zamanlamasını şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortaya çıkarmıyor.²⁹⁵ Kolluk kuvvetleri, hâkimler ya da avukatlar bu teknolojinin sınırlarını yanlış anlıyor olabilir. Sonuç olarak, yargılanmayla karşı karşıya kalan insanlar genellikle kendilerine yöneltilen suçlamaların zayıf, bilimsel açıdan doğru olmayan ve ikinci derece delillere dayandığını öğrenmektedir.

Kadınların HIV aktarımıyla suçlanması daha olasıdır. Genellikle HIV pozitif statülerini ilk onlar bilirler; özellikle de hükümetlerin doğum öncesi bakım ortamlarında HIV testi ve danışmanlığını “feshetmeye” yönelik adımlar attığı durumlarda. Örneğin 2012’de, bir kadın, virüsü eşine kasten aktardığı için Zimbabwe Ceza Kanunu’nun ilgili maddesindeki 79. Paragraf kapsamında suçlu bulundu. Kadın HIV statüsünü rutin gebelik bakımı ve test sonrasında öğrenmişti. Mahkeme, kadının eşinin, HIV’i evlilik öncesinde ya da sırasında daha önceki cinsel ilişki partnerlerinden kapıp kapmadığını kesin surette tespit etmeden ve kadının tanı konulduktan sonra HIV statüsünü eşine beyan etmesine rağmen onu suçlu buldu.²⁹⁶ Kadın, ifadesinde, evlilik sırasında maruz kaldığı toplumsal cinsiyet temelli şiddeti şikâyet etmesine karşılık eşinin intikam almak için kendisine dava açtığını söyledi. Dava, Zimbabwe Anayasa Mahkemesi’ne taşındı, ancak Anayasa Mahkemesi de ‘suç’u onadı ve kadını hapis cezasına mahkum etti.²⁹⁷

Çoğu zaman, devletler, hem sözde HIV aktarımını hem de varsayılan ya da potansiyel maruziyeti yargılar. Bu durum, HIV aktarımı gerçekleşse de gerçekleşmese de dava açılabilirliği anlamına gelir. Bu tür yargılamalar genellikle bireylere verilen zarar konusunda tahmini yargıları esas alır ve farklı cinsel eylemlerin farklı risk dereceleri taşıdığı düşünülürse, iki kişi arasındaki HIV aktarımının gerçek olasılığını devamlı olarak görmezden gelir.²⁹⁸

HIV maruziyeti suçlamaları, HIV'le yaşayan sağlık çalışanları üzerinde ciddi bir etkiye sahip olabilir. Örneğin, Uganda'da, çocuk hemşiresi Rosemary Namubiru, damardan iğne yapmasıyla ilişkili olarak ihmalen suçlu bulundu. Çocuk hastanın ebeveyni, hemşire kazara iğneyi kendine batırdıktan sonra iğneyi oğlunda kullandığı için şikayetçi oldu. İğnenin batırılması HIV aktarımıyla sonuçlanmayan bir kaza olsa da, basın onu kötü niyetle HIV geçirmeye teşebbüs eden “Katil Hemşire” olarak şeytanlaştırdı.²⁹⁹

Rusya Ceza Kanunu'nun 122. Maddesi, HIV aktarımı ve maruziyeti için hapis cezası öngörmektedir. Bu yasa kadınları HIV'den koruma iddiasıyla çıkarılmıştı; ancak pratikte kadınların yanı sıra erkeklerin de aleyhine uygulanıyor.³⁰⁰ Ayrıca, 122. Madde kapsamındaki davalarda, HIV statüsünün önceden bilindiğine dair kanıtlar genellikle hasta geçmişine ilişkin bilgiler içeren tıbbi kayıtlardan ediniliyor ve bu durum, tıbbi gizlilik açısından olumsuz sonuçlar doğuruyor.

Bazı durumlarda, yasa, HIV'le yaşayan kişilerin ne tür cinsel ilişkiye girildiğine bakmaksızın, onaya dayalı bir cinsel ilişki ediminin öncesinde, her potansiyel cinsel ilişki partnerine, statülerini beyan etmelerini gerektiriyor. İnsanlar, bu hükümler kapsamında, kondom ya da daha güvenli diğer cinsel ilişki yöntemlerini kullanıp kullanmadıklarına ve/veya HIV maruziyeti ya da aktarımı olasılığı olup olmadığına bakılmaksızın yargılanabiliyor.³⁰¹ HIV maruziyeti ya da beyan etmeme yasaları genellikle o kadar muğlak ve geniş kapsamlı ki HIV'le yaşayan kişiler açısından etkin şekilde “katı sorumluluk” yaratıyor ve cinsel ifadelerini kriminalize ediyor. Maruziyet ve beyan etmemeye ilişkin ceza kanunları çeşitli faaliyetleri kapsayabiliyor ve seks işçileri ve uyuşturucu kullanan kişiler gibi hâlihazırda ötekileştirilen ve kriminalize edilen kişilerin faaliyetlerini etkiliyor.

2006'da Birleşmiş Milletler HIV/AIDS Ortak Programı (UNAIDS), “ceza kanunları ve/veya halk sağlığı yasalarının, HIV'in kasten ve maksatlı aktarımına yönelik spesifik suçları kapsamamasını” ve genel cezaların yalnızca “öngörülebilirlik, kasıt, nedensellik ve onay unsurlarının açıkça ve hukuki açıdan tesis edildiği” istisnai durumlarda geçerli olmasını tavsiye etti.³⁰²

Daha yakın zamanda, UNAIDS şunları belirtti:

HIV beyan etmeme, maruziyeti ya da aktarımının geniş kapsamlı kriminalizasyonu, (i) HIV'e ilişkin mevcut en iyi bilimsel ve medikal kanıtlar tarafından yönlendirilmeyen, (ii) yasal ve hukuki adil yargılama ilkelerine uymakta başarısız olan³⁰³ ve (iii) ceza hukuku davalarına katılanların insan haklarını çiğneyen HIV ile ilgili ceza hukukunun uygulanması anlamına gelir.³⁰⁴

HIV'İN ABD'DE SUÇ HALİNE GETİRİLMESİ

32 eyalet ve iki ABD bölgesi, çoğu onaya dayalı cinsel ilişki, ısıрма, tükürme, kan bağışlama ya da seks işçiliği yapma gibi çeşitli eylemler nedeniyle HIV'le yaşayan kişilerin yargılanmalarına neden olan HIV'e özgü ceza kanunlarına sahip.³⁰⁵ HIV'in aynı zamanda “ceza artırımları”yla sonuçlanan “ağırlaştırıcı etken” sayılabilmesi, HIV'le yaşayan kişilerin hâlihazırda kriminalize edilen davranışlarda bulundukları için daha ağır cezalara maruz kalabilecekleri anlamına gelir. Örneğin, seks işçiliği yapmak, “kabahat” yerine “ağır suç” olarak yargılanabilir. HIV-spesifik yasalara ek olarak, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonları (STI) düzenleyen ceza kanunları ve halk sağlığı yasaları HIV'le yaşayan kişilere uygulanabilir.³⁰⁶ Bazı eyaletlerde, maruziyet yasalarını ihlal eden kişiler, cinsel suçlu olarak da adli sicil kayıtlarına geçiyor.

Yargılamalar genellikle adil olmamakla ve ırkçılık ve/veya homofobiye dayalı olmakla eleştiriliyor. 2017'de, Missouri eyaletinde üniversite öğrencisi olan siyah eşcinsel bir erkek olan Michael Johnson'a yönelik bir dava, mahkemeye göre, savcılığın yetkisini kötüye kullanması sonucunda ilk duruşmanın “temelden haksız” olması yüzünden iptal edildi.³⁰⁷ 2013'teki ilk duruşma 30 yıl hapis cezasıyla sonuçlanmış ve savunucular ve basın tarafından geniş kesimlere duyurulmuştu. Bazı savunucular kanunu suçladılar; çünkü cezai sorumluluk, sanığın cinsel ilişkiden önce HIV statüsünü beyan ettiğini kanıtlayıp kanıtlayamadığına – ki bu nadiren mümkündür – bağlı olarak belirlenmekte ve mahkumiyet kararı 96 yıla kadar hapis cezasıyla sonuçlanabilmektedir. Bu riskle karşılaşan Michael Johnson, suçlamayı kabul etmeye karar verdi ve suçlu olduğu kanıtlanmadığı halde 10 yıl hapis cezasına mahkum edildiği için cezaevinde.

AFRİKA'DA “MEVZUAT SALGINI”

2004'te ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) tarafından fonlanan ve N'Djamena, Çad'da düzenlenen bir atölyede, HIV'i suç haline getiren birçok sorunlu yasa ve politikayı kapsayan bir emsal yasa geliştirildi.³⁰⁸ Örnek metin kopyalandı ve 2004 ile 2008 arasında 13 Afrika ülkesi N'Djamena şablonuna dayanan HIV'e özgü yasalar çıkardı.³⁰⁹

Emsal yasa başlangıçta HIV'le yaşayan kişilerin insan haklarını desteklemek ve korumak için bir araç olarak düşünüldü. Yasa, HIV'le yaşayan kişilerin hizmetlere erişimini teşvik eden, ayrımcılık karşıtı korumalar ve politikalar dahil olmak üzere birtakım koruyucu hükümler içeriyor.³¹⁰ Fakat aynı zamanda, bu emsal yasa ile zorunlu HIV testi, doktorların kişinin onayını almadan partner bildiriminde bulunması ve HIV beyan etmeme, maruziyet ve aktarımının geniş kapsamlı kriminalizasyonu da yürürlüğe konuldu.³¹¹ Ayrıca, HIV'in 'kasıtlı aktarımı' kavramı da böylece yasalarda yer buldu.³¹²

'Kasıtlı aktarım'ın “HIV/AIDS statüsüne dair eksiksiz bilgiye sahip birinin bir başka kişiye” aktarımı olarak tanımlanması,³¹³ HIV-pozitif bir kişi statüsünü cinsel ilişki partnerine beyan etse de, HIV-negatif bir cinsel partnerden onay alsa da ya da kondom kullansa da kasti ve kasti olmayan aktarım arasında ayrım gözetilmemesine neden oldu.³¹⁴ Bu geniş kapsamlı hükümler, 'kasıtlı' davranış oluşturan edimlere dair geniş içerikli yorumlara yol açarak, çok çeşitli edimleri sehven kriminalize ediyor ve daha fazla yaptırım için yetki veriyor.

Söz konusu yasa, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini açıklama yetersizliği nedeniyle de eleştirilere maruz kaldı. Çoğu kadının ilişki içerisinde cinsel ilişkiyi ya da kondom kullanımını konuşmak için sınırlı bir kapasitesi olabilir ve kadınların test yaptırmak istemesi ve pozitif tanı alması daha olasıdır. Sonuç olarak, gerçekte virüsü aktarsalar da aktarmasalar da ya da önlemeyi kontrol etseler de etmeseler de erkeklere kıyasla HIV aktarımı için suçlanmaları daha muhtemeldir.³¹⁵ Bazı ülkelerde, 'kasıtlı aktarım'ın muğlak tanımı, doğum ya da emzirme yoluyla maruziyetin ya da aktarımın suç haline getirilmesini mümkün kılar.³¹⁶

Afrika genelinde HIV'e özgü yasaların çoğalmasına rağmen, HIV aktarımı ya da maruziyeti suçlamasıyla gerçekleştirilen yargılamalar halen görece daha az. Yine de, bu yasalar, HIV'in oldukça yaygın olduğu ülkelerdeki nüfusun büyük bölümünü etkin biçimde kriminalize ediyor. Bu durum, bir kişinin HIV'i bir başkasına aktardığını kanıtlamanın son derece zor olduğu gerçeğiyle birleştiğinde, çok sayıda ülkede bu yasaların neredeyse uygulanamaz olduğu anlamına geliyor. İlgili yasaların sadece var olmaları bile ayrımcı soruşturmalara ve yargılamalara yol açıyor ve halkın HIV'le yaşayan kişilere dair algısını etkileyerek, yaftalamayı ve ötekileştirmeyi artırıyor.

DOLAYLI KRİMİNALİZASYON

HIV'e özgü yasalara ek olarak, çeşitli genel ceza kanunları ya da medeni kanunlar HIV beyan etmemeyi, maruziyetini ve aktarımını suç olarak göstermek için kullanılıyor. Bu tür yasalar, tüm bulaşıcı hastalıkların yayılmasını kontrol etmeyi amaçlayan kamu sağlığı hükümlerinden cinsel saldırı ile ilgili yasalara ve ABD'de az sayıda davada 'biyolojik terör' ve 'terör tehditlerinde bulunmayla' ilgili suçlamalara kadar değişiklik gösteriyor.³¹⁷

HIV hakkındaki önyargılar, korkular ve yanlış kanılar da HIV'le yaşayan kişilerin haksız ceza almalarını ve yargılanmalarını teşvik ediyor; çünkü bu önyargılar kolluk kuvvetleri tarafından da paylaşıyor ve ceza yargı düzenlemelerine de yansıtılıyor. Sonuç olarak, kişiler, aktarımla ilgili neredeyse hiçbir bilimsel temeli olmayan korkulara dayanarak gerçekleştirilen soruşturmalar, yargılamalar ve mahkumiyet kararlarıyla karşılaşabiliyor.

SALDIRI SUÇU VE BİR BAŞKASINI SORUMSUZCA TEHLİKEYE ATMAK

Bazı ülkeler, virüsü aktardıkları ya da sözde başkasını HIV'e maruz bıraktıkları ya da HIV statülerini beyan etmedikleri için HIV'le yaşayan kişileri yargılamak amacıyla saldırı suçuna ilişkin genel yasaları ya da kamu düzeni yasalarını kullanıyor. Örneğin, İskoçya'da, teamül hukukunda “Kusurlu ve Sorumsuz Davranış” olarak tanımlanan suç, bir başkasına HIV aktararak ona sorumsuzca zarar vermekle veya maruziyet söz konusu ise bir başkasını 'sorumsuzca tehlikeye atmak' ile suçlanan kişileri yargılamak için kullanıldı.³¹⁸ İngiltere ve Galler'de, savcılar, kasıtsız aktarım durumlarında kişiler hakkında yasal işlem başlatmak için Kişilere Karşı İşlenen Suçlar Kanunu'nu (1861) kullandı.

ÖLDÜRMEYE TEŞEBBÜS

Diğer ülkeler HIV beyan etmemeyi, maruziyetini ve aktarımını suç haline getirmek için cinayet, ağır yaralama, öldürmeye teşebbüs, kasıtsız öldürme ve hatta zehirlenmeye ilişkin suçları kullanıyor. ABD, Brezilya, Kanada ve Güney Afrika'da³¹⁹ ilgili yargılamalar, öldürmeye teşebbüs suçundan yapıldı.³²⁰ 2009'da Kanada'da bir erkek, sorumsuzca HIV aktardığı suçlamasıyla cinayet suçundan mahkum edildi.³²¹ Mart 2011'de Kongo Cumhuriyeti'nde bir erkek, HIV'i eşine aktardığı suçlamasıyla zehirlenme yasaları kapsamında suçlu bulundu ve 15 yıl hapis cezasına mahkum edildi.³²² İddia makamı, sanığın eylemlerini, “vücutta zarara ya da ölüme yol açan bir madde vermek ya da aşılama” şeklinde tanımladı.³²³ HIV'le yaşayan kişiler birçok ABD eyaletinde öldürmeye teşebbüsle yargılanıyor.³²⁴

HALK SAĞLIĞI YASALARI

Bazı ülkeler; HIV beyan etmemeyi, maruziyetini ve aktarımını, hastalıkları önleme ve kontrol altına alma yasalarıyla suç haline getirir. Devletlerin kişileri karantinaya almasını sağlayan halk sağlığı yasaları genellikle grip gibi bulaşıcı hastalık salgınlarıyla mücadele etmek için kullanılır. Hava yoluyla taşınan bulaşıcı hastalıklarda olduğu gibi, istisnai durumlarda geçici tedbirler haklı gösterilebilir; fakat bu tedbirler, orantılılığı da kapsayan insan hakları yasaları ve standartlarıyla tutarlı olmalıdır.³²⁵ Bu tür yasalar; para cezaları, davranış düzenlemeleri ve hatta gözaltı, karantina ve yargılama gerektirebilir. Avustralya'da, Yeni Güney Galler'in Halk Sağlığı Yasası (2010), cinsel yolla bulaşan

birçok enfeksiyonun beyan edilmemesini suç haline getirecek kadar geniş kapsamlıdır.³²⁶ Bu nedenle, statüsünü beyan etmemiş HIV'le yaşayan bir kişinin dahil olduğu bir cinsel ilişki eylemi, halk sağlığına yönelik bir tehdit olarak değerlendirilebilir.³²⁷ Bu yasa 2017'de, zorunlu bildirim gerekliliğini ortadan kaldırmak için değiştirildi; ancak bu kez de “cinsel yoldan aktarılabilen ve önceden bildirilmesi mümkün olan bir hastalığı veya programlı bir şekilde takip edilen bir sağlık sorunu” bulunan kişilere, bu hastalık veya sağlık sorununun yayılmasına karşı “makul tedbirleri” alma zorunluluğu getirildi ve aksi yöndeki davranışlar için “100 birim para cezası veya 6 ay hapis cezası ya da her iki cezanın bir arada verilmesi” öngörüldü.³²⁸ Değişikliğe gidilen yasayı eleştirenler, yasanın “makul tedbirleri” tanımlamakta yetersiz kaldığını, etkisiz olduğu kanıtlanan sert cezalar öngördüğünü ve “test yaptırmayan kişilerin suçlanmayacağı” düşüncesiyle insanları test yaptırmaktan vazgeçireceğini belirtiyor.³²⁹

CEZALANDIRMA VE SUÇLULUK VARSAYIMI

HIV'i suç haline getiren yasalar, yargılamaların ve suçlamaların ötesinde geniş kapsamlı bir etkiye sahiptir. HIV statüsüne dayalı kriminalizasyon, kişinin sağlığına ve/veya pozitif statüsüne dair bilgileri o kişinin aleyhine kullanır ve onu cinsel ilişki partnerleri ve topluluğu açısından sürekli bir tehdit olarak algılar. HIV'le yaşayan kişiler genellikle suçluluk varsayımlarından ve devamlı suçlu haline getirilme tehdidinden kaçamazlar. Buna ek olarak, bu yasaların muğlak ve aşırı geniş kapsamlı olması, genellikle polise, nelerin HIV riski taşıdığını belirlemek üzere geniş takdir yetkisi verir ve bu durum keyfi, saldırgan ve ayrımcı tutuklamalara yol açar. Ayrıca, bu yasalar kapsamında mahkum edilen kişilerin adli sicil kayıtlarına cinsel suçlu olarak geçmesini gerektiren düzenlemeler, bu kişileri, haklarında verilen ilk mahkumiyet kararlarının ötesinde yıllar boyu süren yaftalama ve dışlamaya maruz bırakır.

Gizlilik, üçüncü taraf beyanı ve HIV'in suç haline getirilmesi konusunda birbiriyle rekabet halindeki yasalar gereğince etik görevleri hakkında bilgisiz olan sağlık görevlileri, 'riskli' varsaydıkları davranışlardan şüphelendiklerinde, kendilerini, HIV'le yaşayan hastaları bildirmek zorunda hissedebilir. Bu durum, kişilerin, özel hayatın gizliliği haklarının ihlal edilmesine yol açabilir. Bu da, HIV'le yaşayan ya da HIV riski altındaki kişilerin, mahkemede kanıt olarak aleyhlerine kullanılabileceği korkusuyla test yaptırmakta, tedaviye erişimde ya da sağlık hizmeti sunan kişilerle tedavilerini yönetme ya da kondom kullanımındaki zorlukları tartışmakta tereddüt etmelerine neden olarak, sağlıklı yaşam hakkından faydalanabilmelerinin önünde engel teşkil eder.

HIV'in suç haline getirilmesi ayrıca toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ile de kesişir. Yasalar, kadınları 'korumak' amacıyla çıkarıldığında bile, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet korkusuyla (daha önce değinildiği gibi) HIV statüsünü beyan etmeyebilen kadınlar aleyhine de kullanılmaktadır. Yargılanma korkusu kadınların test yaptırmalarını ve tedavi görmelerini önler; çünkü Rusya'da olduğu gibi, yasaların çoğu, statülerini bilen kişilere karşı uygulanır.³³¹

HIV beyan etmeme, maruziyeti ve aktarımı hakkında basında çıkan haberler sık sık “kasten,” “taksirle,” “bilerek” ya da “ihmal” sorunlarıyla potansiyel ya da varsayılan maruziyet ya da aktarımı karıştırır ve birleştirir ve genellikle suçlanan ya da mahkum edilen kişileri, partner(ler)ini risk altına sokmayı amaçlayıp amaçlamadıklarına ve gerçekte bunu yapıp yapmadıklarına bakmaksızın, saldırgan ya da vurdumduymaz olarak

niteler. Dünyanın dört bir yanındaki HIV savunucuları, basında çıkan sorumsuz haberlerin tehlikeli klişeleri teşvik ettiğini ve daha genel anlamda HIV yaftalaması ve ayrımcılığını çoğalttığını, bu pratiklerin ise bazı durumlarda HIV'le yaşayan kişilere potansiyel suçlu muamelesi yapılmasına yol açtığını vurgulamaktadır. ABD'de ve Yunanistan'da, tutuklanan seks işçilerine yapılan zorunlu testler, yaftalayıcı basın haberlerinde bu kişilerin HIV statüleri hakkındaki bilgilerin yayılmasıyla sonuçlanmıştır.³³²

İNSAN HAKLARI KORUMALARI

HIV beyan etmemenin, maruziyetinin ve aktarımının suç haline getirilmesi, sağlık ve insan hakları bakımından çeşitli etkilere sahiptir. Son yıllarda, uluslararası insan hakları örgütleri, BM kuruluşları, bağımsız uzmanlar ve Küresel HIV ve Hukuk Komisyonu gibi komisyonların yanı sıra sivil toplum örgütleri, HIV'in suç haline getirilmesinin insan haklarını çiğnemekle kalmadığını, HIV tedavisi ve önlenmesi ile ilgili halk sağlığı çabalarını da engellediğini ifade etmiştir.³³³ BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü de yetişkinler arasında onaya dayalı cinsel ilişkiyi ya da HIV aktarımını kriminalize etmenin, sağlık hakkının yanı sıra özel yaşamın gizliliği, eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakları dahil olmak üzere diğer hakları da ihlal ettiğini doğrulamıştır.³³⁴

HIV kriminalizasyonu ile karşılaşanlar genellikle yalnızca cinsel ilişkiyi, toplumsal cinsiyet kimliği ve ifadesini, onaya dayalı eşcinsel ilişkiyi, seks işçiliğini, cinsel sağlık ve üreme sağlığına dair bilgilerin yayılmasını ve ergen cinselliğini – hepsinin HIV önlemi ve tedavisi üzerinde zararlı etkileri olabilir – ilgilendiren yasalar kapsamında cezaya maruz kalmazlar. Örneğin, İnsan Hakları Komitesi, eşcinsel ilişkiyi kriminalize etmenin, “AIDS/HIV'in aktarımını önleme amacı doğrultusunda makul bir araç ya da orantılı bir tedbir sayılamayacağını” doğrulamıştır.³³⁵

Benzer şekilde, eski BM Genel Sekreteri, 2016'da HIV ve AIDS hakkında gerçekleştirilen üst düzey toplantı sırasında, HIV'le yaşayanların insan haklarını ihlal eden çeşitli ceza yasaları ve diğer cezalandırıcı yasalar ile HIV önleme ve tedavisi arasındaki bağlantılara ve bunların kesişimsel etkilerine vurgu yaparak şunları belirtmişti:

Ceza hukukunun kötüye kullanımı genellikle sağlığı etkiler ve insan haklarını ihlal eder. HIV maruziyetinin, beyan etmemenin ve aktarımının geniş kapsamlı kriminalizasyonu, uluslararası çapta kabul edilen halk sağlığı tavsiyelerine ve insan hakları ilkelerine aykırıdır. Yetişkinlerin onaya dayalı cinsel ilişkilerinin suç haline getirilmesi bir insan hakları ihlalidir ve HIV'in yasallaştırılması, HIV enfeksiyonuna karşı hassasiyeti azaltabilir ve tedaviye erişimi iyileştirebilir.³³⁶

Yıllar içinde, HIV kriminalizasyonu, çok sayıda insan hakları uzmanı ve BM temsilcilikleri için temel bir odak sorun haline geldi ve bu konuda çok sayıda kılavuz yayımlandı. Örneğin, BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü devletlere şöyle seslendi:

Devletlerin çoğunluğu halihazırda bu istisnai durumların yargılamasını mümkün kılan hükümler içeren iç hukuk yasalarına sahip olduğu için, kasti olmayan HIV aktarımını ya da maruziyetini suç haline getiren yasalar derhal yürürlükten kaldırılmalı ve HIV'in kasti aktarımını kriminalize eden belirli yasaların kullanımı yeniden değerlendirilmelidir.³³⁷

Çocuk Hakları Komitesi, devletlerin, ergenlerin özel yaşamın gizliliği ve ayrımcılığa

uğramama haklarına saygı duyan sağlık çalışanları tarafından yürütülecek gizli HIV testi, danışma, önleme ve tedavi süreçlerine erişimlerini sağlamaları gerektiğini belirtti. Komite bu kapsamda şunları tavsiye etti:

IV'in kasti olmayan aktarımını ve kişinin HIV statüsünü beyan etmemesini kriminalize eden HIV'e özgü yasaların gözden geçirilmesine özen gösterilmelidir.³³⁸

2006'da, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ve Birleşmiş Milletler HIV/AIDS Ortak Programı; hükümetlerin HIV bağlamında insan haklarını teşvik etmesini, korumasını ve gereklerin, yerine getirmesini sağlamayı amaçlayan HIV/AIDS ve İnsan Hakları hakkında Uluslararası Kılavuzlar yayımladı. Bu kılavuzlar, devletlere, özellikle “ceza yasalarını ve ıslah sistemlerini, uluslararası insan hakları yükümlülükleriyle tutarlı olacak ve HIV bağlamında kötüye kullanılmalarını ya da kırılgan grupları hedef almalarını engelleyecek şekilde gözden geçirme ve iyileştirme” çağrısı yaptı.³³⁹ Kılavuzlar, Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi Madde 9. gereğince güvence altına alınan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkını ihlal ettiği için “devletlerin tecrit, gözaltı ya da karantina dahil zorlayıcı tedbirler kullanmaması gerektiğini” vurguladı.³⁴⁰

2008'de, Birleşmiş Milletler HIV/AIDS Ortak Programı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, devletlerin HIV beyan etmemeyi, maruziyetini ve aktarımını cezalandırmak için hem HIV'e özgü ceza yasaları hem de genel yasalar kullanımına ilişkin birtakım tavsiyelerini belirten ayrıntılı bir politika brifingi yayımladı. Devletlere, “HIV'e özgü ceza yasalarını, HIV statüsünün beyanını doğrudan zorunlu kılan yasaları ve HIV önleme, tedavisi, bakımı ve destek çabalarına zarar veren ya da HIV'le yaşayan ya da diğer kırılgan grupların insan haklarını ihlal eden diğer yasaları yürürlükten kaldırma” çağrısı yaptılar.³⁴¹

In 2012, the Global Commission on HIV and the Law (an independent expert body created under UN auspices to develop actionable, evidence-informed and human rights-based recommendations for effective HIV responses that promote and protect the human rights of people living with and most vulnerable to HIV), issued a report following a two-year consultation recommending that:

Ülkeler HIV aktarımını, HIV maruziyetini ya da HIV statüsünü beyan etmemeyi açıkça kriminalize eden yasalar çıkarmamalıdır. Bu tür yasalar ters etki yaratır ve yürürlükten kaldırılmalıdır.

Kolluk görevlileri kasti ya da kötü niyetli HIV aktarımının gerçekleştiğinin kanıtlanamadığı HIV beyan etmeme ya da maruziyeti durumlarında insanları yargılamamalıdır.

HIV maruziyeti, beyan etmeme ya da aktarımı suçlamasıyla yargılananlar hakkındaki mahkumiyet kararları gözden geçirilmelidir. Bu tür kararlar bir kenara konulmalı ya da sanık afla derhal cezaevinden çıkarılmalı ya da bu suçlamaların suçlu ya da seks suçlusu sicilinde kalmamasını sağlayacak benzer eylemler gerçekleştirilmelidir.³⁴²

2013'te, Birleşmiş Milletler HIV/AIDS Ortak Programı, ceza hukukunun kasten aktarım dışında uygulanmaya devam edilmesinden kaygı duyarak kapsamlı bir kılavuz notu yayımladı. HIV kriminalizasyonuna dair yaklaşımını yeniden doğruladı ve hükümetler, parlamenterler, yargı sistemi, sivil toplum ve uluslararası ortaklar (destekleyen organizasyonlar dahil) için önemli tavsiyelerde bulundu. 2013 rehberi, HIV'e ilişkin ceza hukukunun tıbbi ve bilimsel ilkelere, (yasaya uygunluk, öngörülebilirlik, niyet, nedensellik, orantılılık ve kanıt dahil) hukuk ve yargı bakımından hakkaniyete ve insan haklarının

korunmasına dayanması gerektiğine dair bir yaklaşımı ortaya koyuyor.³⁴⁴

BM insan hakları kuruluşları ve HIV/AIDS Ortak Programı gibi uzmanlaşmış temsilcilikleri, genel ceza hukukunun kullanımının, HIV'e ilişkin uygun olabileceği tek durumun virüsün kasten, kötü niyetli aktarımını içeren aşırı uçtaki vakalar olduğunu doğruladı. Devletlere, bu türden kriminalizasyonu, bir kişinin HIV pozitif statüsünü bildiği, HIV'i aktarma niyetiyle hareket ettiği ve gerçekte de virüsü aktardığı ender görülen kasten aktarım vakalarıyla sınırlandırma çağrısı yapıldı. Uluslararası kılavuz, bu tür yasaların, devletlerin uluslararası insan hakları yükümlülükleriyle tutarlı olması³⁴⁶ ve hükümetlerin ceza hukukunu HIV aktarımı için uygulamak yerine, HIV aktarımını azalttığı kanıtlanan programları genişletmesi ve hem HIV'le yaşayan kişiler hem de HIV negatif kişilerin insan haklarını koruması gerektiğini vurguladı.³⁴⁷

2012'de sivil toplum örgütleri bir araya gelerek, BM HIV/AIDS Ortak Programı'nın tavsiyeleri doğrultusunda, HIV'e özgü ceza hukukunu yürürlükten kaldırma çağrısı yapan HIV'in Suç Haline Getirilmesine Karşı Oslo Deklarasyonu'nu kabul etti.³⁴⁸ Bunun ardından, HIV'le yaşayan kişileri HIV pozitif statülerine dayanarak düzenleyen, kontrol altına alan ve cezalandıran ceza yasaları ve benzer yasalar, politikalar ve uygulamaları feshetmek için DÜNYA HIV ADALETİ (HIV JUSTICE WORLDWIDE) hareketi kuruldu.³⁴⁹

SAĞLIK HAKKI

HIV'in suç haline getirilmesi, HIV'le yaşayan ya da HIV riski altındaki kişilerin, mahkemede kanıt olarak aleyhlerine kullanılabileceği korkusuyla test yaptırmakta, tedaviye erişimde ya da sağlık hizmeti sunan kişilerle tedavilerini yönetme ya da kondom kullanımındaki zorlukları tartışmakta tereddüt etmelerine neden olarak, sağlıklı yaşam hakkından faydalanabilmelerinin önünde engel teşkil eder.³⁵⁰

Son yıllarda, bilimsel ve tıbbi gelişmeler; HIV beyan etmeme, maruziyeti ve aktarımına ilişkin olarak ceza hukukuna başvurmaya yönelik bakış açılarının değişmesine yardımcı oldu. Birincisi, etkili HIV tedavisi AIDS'e bağlı ölümleri önemli ölçüde azaltır ve büyük ölçüde HIV'le yaşayan kişilerin yaşam beklentilerini nerdeyse normal yaşam sürelerine kadar uzatır. İkincisi, etkili HIV tedavisi, HIV'le yaşayan kişilerden cinsel ilişki partnerlerine aktarım riskini önemli ölçüde düşürür. Bu bağlamda, BM HIV/AIDS Ortak Programı 2013 kılavuz notunu yayımlayarak, ülkelere HIV bağlamında ceza hukukunun geniş kapsamlı uygulanmasına son vermek için adım atma çağrısında bulundu.³⁵¹

Devletler HIV'le yaşayan kişilerin insan haklarını korumak için HIV/AIDS'le yaşayan kişilerin antiretroviral tedavi dahil olmak üzere sağlık hizmetlerine erişebilmesini sağlayacak yasalar uygulamayı politik bir beyannamede kabul etti.³⁵² HIV'in kriminalizasyonu, kişileri HIV testi yaptırmaktan vazgeçirebilir, sağlık çalışanlarına duyulan güvensizliği artırabilir ve “kişiler, HIV statülerine ilişkin bilgilerin ceza davalarında ya da başka bir yerde aleyhlerine kullanılacağından korkarak” bakım erişimini geciktirebilirler.³⁵³ BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü, “test yaptırmaktan ve tanıdan vazgeçiren her yasanın, riskli cinsel pratiklerin ve HIV aktarımının yaygınlaşmasını artırma potansiyeline sahip olduğunu” doğruladı.³⁵⁴

2016'da, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, devletlerin HIV'le yaşayan kişiler dahil herkesin cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkına saygı duyma, koruma ve yerine getirme yükümlülüğünü doğrulayan genel bir açıklama yayımladı. Devletler, bu

yükümlülüğü yerine getirmek için “bireylerin cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkının kullanılmasına doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale etmekten kaçınmalı” ve hiç kimsenin bu haklara erişimini kısıtlamamalı ve hiç kimseyi erişimden mahrum etmemelidir.”³⁵⁵ Komite, devletlere, “hizmetlere erişim önünde ‘bariyerler’ oluşturan yasaları ve politikaları kaldırmaları ya da bunları uygulamaktan kaçınmaları” çağrısı yaptı.³⁵⁶ Komite nihai olarak şu açıklamada bulundu: “Devletler, [HIV beyan etmeme, maruziyeti ve aktarımını kriminalize eden yasalar dahil] cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkının kullanılmasını engelleyen yasalarda değişiklik yapmalıdır.”³⁵⁷

AYRIMCILIĞA UĞRAMAMA HAKKI

Uluslararası insan hakları hukukunda ayrımcılığa uğramama ilkesi İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Madde 2, Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ile güvence altına alınmıştır. Bu belgelerin her biri, “cinsiyet... ya da diğer bir statüye dayalı... her türden” ayrımcılığı yasaklar.³⁵⁸ “Diğer bir statü” ifadesi, kişinin HIV statüsü dahil sağlık statüsünü içerecek şekilde yorumlanır ve uygulanır.³⁵⁹ Benzer şekilde, insan hakları kuruluşları, devletlere, bir kişinin HIV statüsü dahil gerçek ya da varsayılan sağlık statüsünün insan haklarını kullanmasının önünde bir engel teşkil etmemesini sağlamaları çağrısı yapmaktadır.³⁶⁰

HIV’i suç haline getiren yasalar, ayrımcılığa uğramama hakkını esas alan bakış açısıyla devamlı eleştiriliyor. BM’nin Sağlık Hizmeti Ortamlarında Ayrımcılığa Son Verme hakkındaki ortak açıklaması özellikle bu sorunlara değinerek şunları belirtti:

Ayrımcılık, güç eşitsizliği, eşitsiz fırsatlar ve insan hakları ihlalleri – ev içinde ve dışında şiddet dahil – kadınları ve kız çocukları – örneğin kadınların ne zaman ve nasıl cinsel ilişkiye gireceklerini dile getiremedikleri bir ortam yaratarak – HIV’e karşı savunmasızlaştırıyor... Şiddet, ayrımcılık, terk edilme ve ekonomik destek kaybı korkusu, kadınları HIV statülerini öğrenmekten ve koruyucu yöntemlere, tedaviye, bakıma ve desteğe erişmekten alıkoyan unsurlar olarak belirtiliyor.³⁶¹

Ceza yasaları ya da diğer cezalandırıcı yasalar ve politikalar da mevcut önyargıları güçlendirebilir ve toplum üyeleri ya da kamu görevlilerinin uyguladığı şiddeti meşrulaştırabilir. Örneğin, “HIV aktarımının kriminalizasyonu da etkilenen bireylere, özellikle de kadınlara yönelik şiddet riskini artırır. HIV pozitif kadınların şiddet ve istismar yaşama olasılığı, HIV negatif kadınlara kıyasla 10 kat daha fazladır.”³⁶² BM Genel Sekreteri’nin İnsan Hakları Konseyi için hazırladığı bir rapor, “aktarımla ilgili ceza davalarının sansasyonel şekilde haber yapılmasının, HIV’le ilgili yaftalamaya katkıda bulunduğunu ve gizlilik hakkına zarar verdiğini” belirten bulguları ortaya koydu.³⁶³

BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü, yargılamaların, sosyal ve ekonomik açıdan kırılgan pozisyonlardaki kişileri orantısız etkilediğini doğruladı.³⁶⁴ HIV ile eşcinsel topluluğu arasındaki çağrışımın geçmişi nedeniyle, genel bir korku, yaftalama ve ayrımcılık atmosferi özellikle HIV’le yaşayan kişilerin sağlık hakkını etkiliyor.³⁶⁵ Özel Raportör ayrıca HIV’in suç haline getirilmesinin kadınları orantısız etkilediğini ve yasaların, çoğu kadının daha güvenli cinsel ilişki hakkında konuşmasının ya da şiddet korkusu olmadan statülerini partnerlerine beyan etmesinin zor ya da imkansız olduğunu göz önünde bulundurmadığını saptadı.³⁶⁶ Benzer şekilde, Özel Raportör, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın

kadınların HIV virüsünü alma ihtimallerini artırdığını kabul ederek şunları belirtti:

“Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık, kadınların kendilerini HIV enfeksiyonundan koruyabilme ve HIV enfeksiyonunun sonuçlarıyla mücadele edebilme becerisini engeller.”³⁶⁷

Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve HIV statüsüne dayalı eşitsizlik bu şekilde genellikle birbiriyle bağlantılıdır.

Uluslararası HIV/AIDS ve İnsan Hakları Kılavuzları, özellikle Rehber 5(f) içerisinde HIV’le yaşayan kadınlara yönelik ayrımcılığa değinir ve devletlerin bu ayrımcılık biçimiyle mücadele etmek üzere alması gereken önlemlere değinir:

Kadınların HIV enfeksiyonuna ve HIV ile AIDS’ine etkilerine karşı savunmasızlıklarının azaltılması için, HIV bağlamında kadınlara yönelik insan hakları ihlallerini azaltmak üzere ayrımcılık karşıtı ve koruyucu yasalar çıkarılmalıdır... Kadınların üreme ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar hakkındaki sağlık bilgileri ve hizmetlerine ve gebelikten korunma araçlarına... çocuk sayısını ve aralığını belirleme hakkına, daha güvenli cinsel ilişki pratikleri talep etme hakkına ve evlilik içi tecavüze yönelik yasal hükümler de dahil evlilik içinde ve dışında cinsel şiddete karşı yasal korunma hakkına bağımsız erişim hakları dahil olmak üzere üreme sağlığı ve cinsel sağlık haklarını güvence altına almak için de yasalar çıkarılmalıdır.³⁶⁸

ÖZEL YAŞAMIN GİZLİLİĞİ HAKKI

HIV/AIDS bağlamında, özel yaşamın gizliliği hakkı, Eylem Programı çerçevesinde “HIV’le enfekte olan kişilerin bireysel haklarına ve gizliliklerine saygı duyulmasının sağlanmasını” güvence altına almayı taahhüt eden Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı (ICPD) tarafından açıkça kabul edilmiştir.³⁶⁹

Özel yaşamın gizliliği ve bilgilendirilmiş onam hakkının korunması, kişilerin test yaptırmalarını ve sağlık hizmetlerine erişimlerini teşvik ettiği için HIV/AIDS önleme ve tedavi programlarının temel bir unsurudur. İnsanların, sağlık çalışanlarının HIV statülerine gizlilikle yaklaşacaklarına inandıklarında sağlık hizmetleri arayışına girme olasılıkları daha fazladır. Özel yaşamın gizliliği hakkı; bilgilendirilmiş onam, gönüllü test yaptırma ve gizlilik yoluyla uygun biçimde güvence altına alınmadığında, insanlar yaftalamadan ve ayrımcılıktan korktukları için statülerini öğrenmekten kaçınır.³⁷⁰ Gönüllü test hizmetlerine erişimini olanlar, HIV önleme hakkındaki bilgileri daha kolayca edinmeli ve uygun tedavileri görmelidir; bu yalnızca bireyler için değil, “insanların HIV önleme ve bakım hizmetleri gibi halk sağlığı tedbirlerini uygularken kendilerini güvende ve rahat hissedebilmelerini sağlayan gizliliğin korunmasında yararı bulunan” topluluğun korunması için de önemlidir.³⁷¹

İnsan Hakları Komitesi, bir devletin özel yaşamın gizliliğini hem kamu tüzel kişiliğinin hem de – özel hastaneler dahil – tüzel kişiliklerin müdahalesine karşı koruma yükümlülüğünü kabul eder ve şunları belirtir: “İster devlet otoritelerinden ister doğal ya da yasal kişilerden kaynaklansın, bu hakkın benzeri tüm müdahalelere ve saldırılara karşı güvence altına alınması gerekir. Özel yaşamın gizliliği, tıbbi tedavi ve statüye ilişkin dosyalara erişme hakkını da kapsar.”³⁷²

Son olarak, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), “tüm hastaların özel yaşamın gizliliği, tıbbi bilgilerinin gizliliği, tedaviye onay verme ya da reddetme ve tıbbi prosedürlerle ilişkili bilgilendirilme temel haklarına sahip olduklarına dair gitgide artan bir uluslararası fikir birliği” olduğunu bildirdi.³⁷³ 2015’te, Kenya Yüksek Mahkemesi, Kenya’nın HIV aktarımını suç sayan eden yasanın insan haklarını ihlal ettiğine hükmeden bir karar çıkardı.³⁷⁴ Mahkeme, yasanın “muğlak ve aşırı kapsamlı” olduğunu ve özellikle gebelik sırasında HIV testi yaptırırken zorlayıcı uygulamalara ve bilgilendirilmiş onam ve gizlilik ihlallerine maruz kalan kadınlara yönelik ayrımcılık uyguladığını saptadı.³⁷⁵ Yasa, cinsel ilişki partnerinin HIV statüsünün onun onayı olmaksızın açıklanmasını mümkün kılıyordu ve “çocuğa gebelik ya da emzirme sırasında HIV aktaran kadınları kapsayacak ve dolayısıyla gebeliği bir suç haline getirecek kadar geniş kapsamlı bir şekilde tasarlanmıştı.”³⁷⁶ Sonuç olarak, mahkeme, yasanın “kadınlara yönelik mevcut yaftalama ve ayrımcılığı çoğalttığına ve Kanun’un genel amaçlarına zarar vererek kadınları yargılanma riskine maruz bıraktığına” hükmetti.³⁷⁷ Ayrıca mahkeme, bu tür yasaların, HIV’le yaşayan kişilerin ahlaksız ve tehlikeli olduklarını ima eden yaftalama ve klişeleştirmeyi teşvik ettiğini kabul etti. Sağlık çalışanları, HIV testi yapmadan önce kadınların bilgilendirilmiş onam vermesini sağlamak için uygun tedbirler almayarak ve kadınların HIV statülerini hastane personeline ve diğer hastalara beyan ederek gizliliği çiğnedi. Bu şekilde, HIV’le yaşayan Kenyalı kadınların özel yaşamlarının gizliliği hakkı ihlal edilmiş oldu.

DAHA FAZLA BİLGİ İÇİN:

- HIV Justice Toolkit to Support Advocacy Against HIV Criminalisation, 2017 <http://toolkit.hivjusticeworldwide.org/>
- Consensus Statement on HIV, “Treatment as Prevention”, Criminal Law Reform, 2017, www.hivtaspcrimlaw.org/the-consensus-statement
- In Our Own Voice: National Black Women’s Reproductive Justice Agenda, *Our Bodies, Our Lives, Our Voices: The State of Black Women & Reproductive Justice*, 2017, www.blackrj.org/wp-content/uploads/2017/06/FINAL-InOurVoices_Report_final.pdf
- *Advancing HIV Justice 2: Building Momentum in Global Advocacy against HIV Criminalisation*, 2016, www.hivjustice.net/advancing2/#supporter-form
- International HIV/AIDS Alliance and ARASA, HIV and Human Rights: A Good Practice Guide, 2014, www.aidsalliance.org/assets/000/000/926/Alliance_GPG-HIV_and_human_rights_original.pdf

- UNAIDS, *Ending overly broad criminalisation of HIV non-disclosure, exposure and transmission: critical scientific, medical and legal considerations*, 2013, www.unaids.org/en/media/unaids/contentassets/documents/document/2013/05/20130530_Guidance_Ending_Criminalisation.pdf
- Human Rights Watch, *In Harm’s Way: State Responses to Sex Workers, Drug Users and HIV in New Orleans*, 2013, www.hrw.org/report/2013/12/11/harms-way/state-response-sex-workers-drug-users-and-hiv-new-orleans
- Global Commission on HIV and the Law, *Risks, Rights & Health*, 2012, hivlawcommission.org/report/
- UNAIDS, Report of the Expert Meeting on the Scientific, Medical, Legal and Human Rights Aspects of Criminalisation of HIV Non-Disclosure, Exposure and Transmission, 2011, www.unaids.org/en/media/unaids/contentassets/documents/document/2012/ReportUNAIDSExpertMeetingOnCriminalisationHIV_Final.pdf
- Report of the UN Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health, UN Doc. A/HRC/14/20, 2010
- *The Global Criminalisation Scan Report 2010: Documenting trends, presenting evidence*, Global Network Of People Living With HIV, www.hivpolicy.org/Library/HPP001825.pdf
- The ATHENA Network, 10 Reasons Why Criminalization of HIV Exposure or Transmission Harms Women, 2009, athenetwork.org/assets/files/10%20Reasons%20Why%20Criminalization%20Harms%20Women/10%20Reasons%20Why%20Criminalisation%20Harms%20Women.pdf
- UNAIDS and UNDP, *Criminalization of HIV Transmission: Policy brief*, 2008, www.data.unaids.org/pub/basedocument/2008/20080731_jc1513_policy_criminalization_en.pdf
- Open Society Foundations, Ten Reasons to Oppose the Criminalization of HIV Exposure or Transmission, 2008, https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/10reasons_20081201.pdf
- International Planned Parenthood Federation, Global Network of People living with HIV/AIDS (GNP+), and International Community of Women living with HIV/AIDS (ICW), Verdict on a Virus: Public health, human rights and criminal law, 2008, www.ippf.org/sites/default/files/verdict_on_a_virus.pdf

NOTLAR EK 3

274 UNAIDS, *Criminalisation of HIV Non-Disclosure, Exposure and Transmission: Background and Current Landscape* [HIV Beyan etmeme, Maruziyeti ve Aktarımının Kriminalizasyonu: Arka plan ve Mevcut Durum], 2012, files.unaids.org/en/media/unaids/contentassets/documents/document/2012/BackgroundCurrentLandscapeCriminalisationHIV_Final.pdf

275 BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/HRC/14/20, 2010; Küresel HIV ve Hukuk Komisyonu, *Risks, Rights & Health*, 2012, hivlawcommission.org/report/

276 E. J. Bernard and S. Cameron, HIV Justice Network and GNP+, *Advancing HIV Justice 2: Building momentum in global advocacy against HIV criminalisation* [HIV Adalet Ağı ve GNP+, HIV Adaletini İlerletmek 2: HIV Kriminalizasyonuna karşı küresel savunuculukta momentum inşa etmek], 2016, s.10, www.hivjustice.net/wp-content/uploads/2016/05/AHJ2.final2_10May2016.pdf

277 E. J. Bernard and S. Cameron, HIV Justice Network and GNP+, *Advancing HIV Justice 2: Building momentum in global advocacy against HIV criminalisation*, 2016, s.11, www.hivjustice.net/wp-content/uploads/2016/05/AHJ2.final2_10May2016.pdf

278 2007'den 2012'ye dek, münferit tutuklamaların küresel denetimi ve bildirimi, yargılanmalar, yeni teklif edilen HIV'e özgü ceza yasaları ve sivil toplum tepkileri Kriminal HIV Aktarımı blogunda (criminalhivtransmission.blogspot.com) arşivlendi. 2008'de, dünya genelinde HIV ile ilgili ceza yasalarını ve yargılamaları belgelemek için Global Criminalisation Scan (Küresel Kriminalizasyon Taraması) web sitesi (www.gnpplus.net/criminalisation) kuruldu.

279 UNAIDS, HIV Beyan Etmemeye, Maruziyeti ve Aktarımının Kriminalizasyonu: Arka plan ve Mevcut Durum, 2012, s.6, files.unaids.org/en/media/unaids/contentassets/documents/document/2012/BackgroundCurrentLandscapeCriminalisationHIV_Final.pdf; ayrıca bkz. Global Network of People Living With HIV (HIV ile Yaşayan Kişiler Küresel Ağı), Küresel Kriminalizasyon Taraması, 2010, https://www.gnpplus.net/assets/wbb_file_updown/2045/Global%20Criminalisation%20Scan%20Report.pdf

280 E. J. Bernard and S. Cameron, HIV Adalet Ağı ve GNP+, *Advancing HIV Justice 2: Building momentum in global advocacy against HIV criminalisation*, 2016, s. 13, www.hivjustice.net/wp-content/uploads/2016/05/AHJ2.final2_10May2016.pdf

281 E. J. Bernard and S. Cameron, HIV Adalet Ağı ve GNP+, *Advancing HIV Justice 2: Building momentum in global advocacy against HIV criminalisation*, 2016, s. 12, www.hivjustice.net/wp-content/uploads/2016/05/AHJ2.final2_10May2016.pdf

282 Z. Lazzarini ve diğ., 'Evaluating the impact of criminal laws on HIV risk behaviour' [Ceza yasalarının HIV riskini içeren davranışlar üzerindeki etkisini değerlendirmek], *The Journal of Law, Medicine and Ethics*, Yaz 2002, Sayı 30(2), s. 239-253, www.hivlawandpolicy.org/resources/zita-lazzarini-et-al-evaluating-impact-criminal-lawshiv-risk-behaviour-30-jl-med-ethics; S.E. Patterson ve diğ., 'The Impact of Criminalization of HIV Non-Disclosure on the Healthcare Engagement of Women Living with HIV in Canada: A Comprehensive Review of the Evidence' [Kanada'da HIV ile Yaşayan Kadınların Sağlık Hizmetlerine Katılımında HIV Beyan Etmemenin Kriminalizasyonunun Etkisi], *Journal of the International AIDS Society*, Sayı 18.1, 2015, www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/

PMC4689876; S. Burris ve diğ., 'Do criminal laws influence HIV risk behaviour? An empirical trial' [Ceza yasaları HIV riskini içeren davranışları etkiler mi?], *Arizona State Law Journal*, Cilt. 39, 2007, s. 1-51, www.hivlawandpolicy.org/resources/do-criminal-lawsinfluence-hiv-risk-behaviour-empirical-trial-scott-burris-et-al-39-ariz-st

283 UNAIDS ve UNDP, Criminalization of HIV Transmission, Politika Notu, 2008, files.unaids.org/en/media/unaids/contentassets/dataimport/pubbasedocument/2008/20080731_jc1513_policy_criminalization_en.pdf

284 UNAIDS, *Expert meeting on the scientific, medical, legal and human rights aspects of criminalization of HIV non-disclosure, exposure and transmission* [HIV beyan etmeme, maruziyeti ve aktarımının kriminalizasyonunun bilimsel, tıbbi, yasal ve insan hakları boyutları hakkında uzman toplantısı], Cenevre, İsviçre, 31 Ağustos–2 Eylül 2011, www.unaids.org/sites/default/files/sub_landing/files/ReportUNAIDSExpertMeetingOnCriminalisationHIV_Final.pdf; Uluslararası Sivil Toplum, HIV Kriminalizasyonu Hakkında Oslo Bildirgesi, 2012, www.hivjustice.net/oslo/oslo-declaration/; Küresel HIV ve Hukuk Komisyonu, *Risks, Rights & Health*, 2012, hivlawcommission.org/report/; BM İnsan Hakları Konseyi Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/HRC/14/20, 2010.

285 Bkz. AIDS Chicago, *Media-driven stigma continues with new HIV criminalization case* [Medya güdümlü yaftalama yeni HIV kriminalizasyon davası ile devam ediyor], www.aidschicago.org/page/news/all-news/mediadriven-stigma-continues-with-new-hiv-criminalizationcase; A. Bolles, *How the media is criminalizing HIV, why that's a problem, and what we can do about it* [Medya HIV'i nasıl kriminalize ediyor, bu neden sorun oluyor ve bu konuda ne yapabiliriz], www.glaad.org/blog/how-media-criminalizing-hiv-whythats-problem-and-what-we-can-do-fix-it; UNAIDS, *Expert meeting on the scientific, medical, legal and human rights aspects of criminalization of HIV non-disclosure, exposure and transmission*, Cenevre, 31 Ağustos–2 Eylül 2011, www.unaids.org/en/media/unaids/contentassets/dataimport/pubbasedocument/2008/20080731_jc1513_policy_criminalization_en.pdf

286 The ATHENA Network, *10 Reasons Why Criminalization of HIV Exposure or Transmission Harms Women* [HIV Maruziyeti ya da Aktarımının Suç Sayılmasının Kadınlara Zarar Vermesinin 10 Sebebi], 2009, http://athenanetwork.org/assets/files/10%20Reasons%20Why%20Criminalization%20Harms%20Women/10%20Reasons%20Why%20Criminalisation%20Harms%20Women.pdf

287 S. Madoori, 'Media-Driven Stigma Continues With New HIV Criminalization Case', 10 Kasım 2014, The Huffington Post, www.huffingtonpost.com/suraj-madoori/mediadriven-stigma-contin_b6133614.Html

288 UNAIDS, *Ending Overly Broad Criminalization of HIV non-disclosure, exposure and transmission (Guidance Note)* [HIV beyan etmeme, maruziyeti ve aktarımının aşırı kapsamlı kriminalizasyonuna son vermek (Rehber Notu)], 2013, www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/20130530_Guidance_Ending_Criminalisation_0.pdf

289 Daha fazlası için bkz. UNADIS, Expert meeting on the scientific, medical, legal and human rights aspects of criminalization of HIV non-disclosure, exposure and transmission, Cenevre, 31 Ağustos–2 Eylül 2011, www.unaids.org/en/media/unaids/contentassets/dataimport/pubbasedocument/2008/20080731_jc1513_policy_criminalization_en.pdf

290 E. J. Bernard and S. Cameron, HIV Adalet Ağı ve GNP+, *Advancing HIV Justice 2: Building momentum in global advocacy against HIV criminalisation*, 2016, s. 9, www.hivjustice.net/wpcontent/uploads/2016/05/AHJ2.final2_10May2016.pdf

291 Bkz. UNAIDS Science Now, '90-90-90: A clear roadmap for HIV treatment. But each 90 brings with it opportunities and challenges' [90-90-90: HIV tedavisi için açık bir yol haritası. Fakat her 90 yanında kendi fırsatlarını ve zorluklarını getiriyor], https://sciencenow.unaids.org/post/hiv-testing-and-treatment-83; Önlem Erişim Kampanyası, Konsensus Açıklaması, 2016, https://www.preventionaccess.org/consensus; DSÖ, UNICEF ve UNAIDS, *Global update on HIV treatment 2013: Results, impact and opportunities: 2013* [HIV Tedavisinde küresel güncelleme 2013: Sonuçlar, etkiler ve fırsatlar: 2013], apps.who.int/iris/bitstream/10665/85326/1/9789241505734_eng.pdf; UNAIDS, *Groundbreaking trial results confirm HIV treatment prevents transmission of HIV* [Çığır açan deneme sonuçları HIV tedavisinin HIV aktarımını önlediğini doğruladı], 12 Mayıs 2011 tarihli basın açıklaması, www.unaids.org/en/resources/presscentre/pressreleaseandstatementarchive/2011/may/20110512ptrialresults/; DSÖ, *Antiretroviral treatment as prevention (TasP) of HIV and TB: 2012 update* [HIV ve TB'nin önlenmesinde (TasP) Antiretroviral tedavi: 2012 güncelleme], 2012, whqlibdoc.who.int/hq/2012/WHO_HIV_2012.12_eng.pdf

292 Bkz. Önleme Erişim Kampanyası, *The Third U=Unequal* [Üçüncü E=Eşitsiz], www.preventionaccess.org/3rdu

293 E. J. Bernard and S. Cameron, HIV Justice Network and GNP+, *Advancing HIV Justice 2: Building momentum in global advocacy against HIV criminalisation*, 2016, s.13, www.hivjustice.net/wp-content/uploads/2016/05/AHJ2.final2_10May2016.pdf

294 E.J. Bernard ve diğ., *The use of phylogenetic analysis as evidence in criminal investigation of HIV transmission* [HIV aktarımına yönelik ceza soruşturmasında filogenetik analizin kanıt olarak kullanılması], 2007, www.nat.org.uk/media%20library/files/pdf%20documents/hiv-forensics.pdf

295 UNAIDS, *Criminalization of HIV Transmission*, Politika Notu, 2008, data.unaids.org/pub/BaseDocument/2008/20080731_jc1513_policy_criminalization_en.pdf

296 M. Rusere IRNW, 'HIV+ woman guilty of infecting husband' [HIV+ kadın kocasını enfekte etmekten suçlu bulundu], *Yeni Zimbabwe*, 30 Temmuz 2012, www.newzimbabwe.com/news-8636-HIV+%20woman%20guilty%20of%20infecting%20husband/ news.aspx

297 C. Rickard, *When the courts uphold bad law* [Mahkemeler kötü yasaları desteklediklerinde], Legalbrief, 2017; Herald, 'Zimbabwe: Constitutional Court Reserves Judgment On Willful HIV Transmission' [Zimbabwe: Anayasa Mahkemesi Kasti HIV Aktarımı Konusunda Kararsız], allafrica.com/stories/201502181552.html

298 Centre for Disease Control and Prevention (Hastalık Kontrolü ve Önleme Merkezi), HIV Transmission Risk [HIV Aktarım Riski], 2014, www.cdc.gov/hiv/policies/law/risk.html

299 Küresel HIV ve Hukuk Komisyonu, *Statement on the case of Rosemary Namubiru* [Rosemary Namubiru davası hakkında açıklama], 2014, hivlawcommission.org/wp-content/uploads/2017/06/Statement-on-the-case-of-rosemary-namubiru.pdf; Rosemary Namubiru/Uganda Davası (HCT-00-CRCN-0050-2014)

Uganda Yüksek Mahkemesi, 2014, www.scribd.com/document/248804864/RosemaryNamubiru-Appeal-Court-Judgement

300 HIV Justice Network, *How Russia's HIV-Specific Law is Being Used to Prosecute Women Living with HIV* [Rusya'nın HIV'e Özgü Yasası HIV'le Yaşayan Kadınları Yargılamak için Nasıl Kullanılıyor], 2016, www.hivjustice.net/news/analysis-how-russias-hiv-specific-law-being-used-to-prosecutewomen-living-with-hiv/

301 E. J. Bernard and S. Cameron, HIV Justice Network and GNP+, *Advancing HIV Justice 2: Building momentum in global advocacy against HIV criminalisation*, 2016, www.hivjustice.net/wp-content/uploads/2016/05/AHJ2.final2_10May2016.pdf

302 BMİHYK ve UNAIDS, HIV/AIDS ve İnsan Hakları Hakkında Uluslararası Kılavuzlar, 2006 Genişletilmiş Versiyon, 2006, para. 21(a), www.ohchr.org/Documents/Issues/HIV/ConsolidatedGuidelinesHIV.pdf

303 UNAIDS, Önleme Fark Raporu, 2016, s. 25, www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/2016-prevention-gap-report_en.pdf (Yasal ve hukuksal adalet ilkeleri "temel ceza yasası ilkeleri olan meşruluk, öngörülebilirlik, nedensellik, orantılılık ve kanıt ilkelerini kapsar.")

304 UNAIDS, Önleme Fark Raporu, 2016, www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/2016-prevention-gap-report_en.pdf

305 The Center for HIV Law and Policy (HIV Hukuk ve Politika Merkezi), *HIV Criminalization in the United States* [Amerika Birleşik Devletleri'nde HIV'in suç haline getirilmesi], 2017, www.hivlawandpolicy.org/sourcebook

306 Bkz. Center for HIV Law and Policy, 'Chart: State-by-State Criminal Laws Used to Prosecute People with HIV' [Çizelge: HIV'li Kişileri Yargılamak için Kullanılan Eyalet Ceza Yasaları], 2017, www.hivlawandpolicy.org/resources/chart-state-state-criminal-laws-usedprosecute-people-hiv-center-hiv-law-and-policy-2012

307 The Center for HIV Law and Policy, 'News Release: Michael Johnson Bypasses Trial, Enters No-Contest Plea' ['Basın Bülteni: Michael Johnson Yargı Sürecini Es Geçti, Savunma Yapmayacağı Belirtilti'], www.hivlawandpolicy.org/news/news-release-michael-johnson-bypasses-trial-entersno-contest-plea

308 D. Grace, 'Criminalizing HIV transmission using model law: troubling best practice standardizations in the global HIV/AIDS response' [Emsal yasayı kullanarak HIV aktarımını kriminalize etmek: Küresel HIV/AIDS tepkisinde en iyi uygulama standartlarını sorunsallaştırmak], *Critical Public Health*, Sayı. 25, 2015, tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09581596.2015.1049121?src=recsys&journalCode=ccph20

309 P.M. Eba, 'HIV-specific legislation in subSaharan Africa: A comprehensive human rights analysis' ['Sahra Altı Afrika'da HIV'e özgü yasalar: Kapsamlı bir insan hakları analizi'], *African Human Rights Law Journal*, Sayı 15, 2015, www.ahrlj.up.ac.za/eba-p-m; R. Pearshouse 'Legislation contagion: The spread of problematic new HIV laws in Western Africa' [Bulaşıcı yasa: Batı Afrika'da sorunlu yeni HIV yasalarının yayılması], *HIV/AIDS Policy and Law Review*, Sayı 12, 2007.

310 AIDS Map, The 'legislation contagion' of the N'Djamena model law [N'Djamena emsal yasasının 'bulaşıcı yasaları'], www.aidsmap.com/page/1442068/#ref1499478

311 P.M. Eba, 'HIV-specific legislation in subSaharan Africa: A comprehensive human rights analysis,' *African Human Rights Law Journal*, Sayı 15, 2015, www.ahrlj.up.ac.za/eba-p-m

312 AIDS Map, The 'legislation contagion' of the N'Djamena model law, www.aidsmap.com/page/1442068/#ref1499478

313 AIDS Map, The 'legislation contagion' of the N'Djamena model law, www.aidsmap.com/page/1442068/#ref1499478

314 Bkz. Canadian HIV/AIDS Legal Network (Kanada HIV/AIDS Ağı), *A human rights analysis of the N'Djamena model legislation on AIDS and HIV-specific legislation in Benin, Guinea, Guinea-Bissau, Mali, Niger, Sierra Leone and Togo* [Benin, Gine, Gine-Bissau, Mali, Nijer, Sierra Leone ve Togo'da IDS ve HIV'e özgü yasalar hakkında N'Djamena emsal yasasının insan hakları analizi], 2017, sagecollection.ca/fr/system/files/ln_humanrtlegislrnrv_en_0.pdf

315 S. Burris, E. Cameron, 'The case against criminalization of HIV transmission' [HIV aktarımının kriminalizasyonuna karşı kanıtlar], *Journal of the American Medical Association*, Sayı 300, Yayın 5, 2008, s. 578-581

316 AIDS Law Project/Başsavcı & Başsavcı Yardımcısı Davası (Dilekçe No: 97), Kenya Yüksek Mahkemesi, 2010.

317 The Center for HIV Law and Policy, HIV Criminalization in the United States, 2017, www.hivlawandpolicy.org/sourcebook

318 Terrence Higgins Vakfı, *How the law works* [Yasa nasıl işler?], 2015, www.tht.org.uk/myhiv/Telling-people/Law/Howthe-law-works

319 SAPA, *HIV+ man loses appeal over unprotected sex* [HIV+ erkek korunmasız cinsel ilişki hakkındaki davayı kaybetti], 2013, www.iol.co.za/news/crime-courts/hiv-manloses-appeal-over-unprotected-sex-1.1561786

320 GNP+, *2010 Global criminalization scan report* [2010 Küresel kriminalizasyon tarama raporu], 2010, www.gnpplus.net/assets/wbb_file_updown/2045/Global%20Criminalisation%20Scan%20Report.pdf

321 HIV Adalet Ağı, *Canada: Man Found Guilty of Double Murder in Trial for Sexual HIV transmission* [Kanada: Cinsel yoldan HIV aktarımı davasında çift cinayetten suçlu bulundu], 2009, www.hivjustice.net/news/canada-man-found-guilty-in-double-murder-trial-for-sexual-hivtransmission/

322 HIV Adalet Ağı, *Congo: First ever criminal prosecution nets 15 years for husband under poisoning law* [Kongo: Zehirleme yasası kapsamındaki ceza davasında eşe indirimli 15 yıl], 2011, www.hivjustice.net/news/congofirst-ever-criminal-prosecution-nets-15-years-forhusband-under-poisoning-law/

323 HIV Adalet Ağı, *Congo: First ever criminal prosecution nets 15 years for husband under poisoning law*, 2011, www.hivjustice.net/news/congofirst-ever-criminal-prosecution-nets-15-years-forhusband-under-poisoning-law/ (Kongolu zehirleme yasasının geniş kapsamının Fransız sömürgeciliğinin mirası olduğu düşünülüyor. Hem Fransa hem de Belçika zehirleme yasaları kapsamında yargılamalar yaptı. Fakat Fransa ceza kanunu artık bedensel sınırların bu yasa kapsamında zehir olarak sınıflandırılmayacağını ortaya koydu.)

324 The Center for HIV Law and Policy, HIV Criminalization in the United States, 2017, www.hivlawandpolicy.org/sourcebook

325 BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/64/272, 2009, para 30; L.O. Gostin, 'Public Health Strategies for Pandemic Influenza: Ethics and the Law' [Grip Salgınına Karşı Kamu Sağlığı Stratejileri: Etik ve Hukuk], *Journal of the American Medical Association*, Sayı 295, Yayın 14, 2006, s. 1700-1704; BMİHYK, *HIV/AIDS ve İnsan Hakları Hakkında Uluslararası Kılavuzlar*, 2006 genişletilmiş basım, www.ohchr.org/

Documents/ Issues/HN/ConsolidatedGuidelinesHIV.pdf

326 Yeni Güney Galler Yasaları, 127 Sayılı Kamu Sağlığı Yasası 2010. 23 Kasım 2012'den 26 Eylül 2013'e tarihi versiyon, 30 Eylül 2013, www.legislation.nsw.gov.au/inforcepdf/2010-127.pdf?id=e20f1d11-6a0d-ec9a-fe79-d31ae57c52c3 (Yasanın 79. Bölümüne göre: Cinsel yolla bulaşan bir enfeksiyondan mustarip olduğunu bilen kişi cinsel birleşme gerçekleşmeden önce diğer kişiyi cinsel birleşmenin teklif edildiği kişiden cinsel yolla aktarılan enfeksiyonu bulaştırma riski hakkında bilgilendirmiyse ve gönüllü olarak riski kabul etmeye karar veriyse suçlu bulunur.)

327 I. Brady, 'Don't ask: don't tell – Act right: play safe!' [Sorma: Söyleme – Doğru davran: Güvenli oyna!], *HIV Avustralya*, Sayı 8, No: 4, Ocak 2011.

328 B. Jepsen, 'While you weren't looking, a law passed putting people with HIV at risk of being thrown in jail' [Sen bu tarafa bakmazken, HIV'le yaşayan kişileri hapse atılma riskine sokan bir yasa çıktı], Mamam!a, 15 Eylül 2017, <https://www.mamamia.com.au/nsw-hiv-laws/>

329 B. Jepsen, 'While you weren't looking, a law passed putting people with HIV at risk of being thrown in jail', Mamam!a, 15 Eylül 2017, <https://www.mamamia.com.au/nsw-hiv-laws/>

330 Bu sorunlar hakkında bir rehberlik örneği için bkz. M. Phillips ve M. Poulton, British HIV Association (BHIVA – İngiliz HIV Derneği), British Association of Sexual Health and HIV (BASHH – İngiliz Cinsel Sağlık ve HIV Derneği), *HIV Transmission, the Law and the Work of the Clinical Team* [HIV Aktarımı, Hukuk ve Klinik Ekip Çalışması], Ocak 2013, <http://www.bhiva.org/documents/Guidelines/Transmission/Reckless-HIVtransmission-FINAL-January-2013.pdf>

331 The ATHENA Network, 10 Reasons Why Criminalization of HIV Exposure or Transmission Harms Women, 2009, <http://athenanetwork.org/assets/files/10%20Reasons%20Why%20Criminalization%20Harms%20Women/10%20Reasons%20Why%20Criminalisation%20Harms%20Women.pdf>

332 BM Genel Sekreteri'nin Raporu, *The protection of human rights in the context of human immunodeficiency virus (HIV) and acquired immune deficiency syndrome (AIDS)* [İnsan bağışıklık yetersizliği virüsü (HIV) ve kazanılmış bağışıklık yetersizliği sendromu (AIDS) kapsamında insan haklarının korunması], BM Belge No: A/HRC/16/69, 2010, para. 38; *Ruins: Chronicle of an HIV witchhunt (documentary)* [Yıkıntılar: HIV cadı avının kronolojisi (belgesel)], 2013, <http://ruins-documentary.com/en/>

333 BM CESC, General Yorum 22 (Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı), BM Belge No: E/C.12/GC/22, 2016; İnsan bağışıklık yetersizliği virüsü (HIV) ve kazanılmış bağışıklık yetersizliği sendromu (AIDS) kapsamında insan haklarının korunması hakkında BM Genel Sekreteri'nin Raporu, BM Belge No: A/HRC/16/69, 2010, para 38; UNAIDS ve UNDP, *Criminalization of HIV Transmission*, Politika Notu, 2008, s. 6, data.unaids.org/pub/BaseDocument/2008/20080731_jc1513_policy_criminalization_en.pdf; BMİHYK, *HIV/AIDS ve İnsan Hakları Hakkında Uluslararası Kılavuzlar*, genişletilmiş basım, 2006, HR/PUB/06/9, p.17, www.ohchr.org/Documents/Issues/HIV/ConsolidatedGuidelinesHIV.pdf; Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/ HRC/14/20, 2010, para 64; BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 20 (Ergenlik dönemi boyunca çocuk haklarının uygulanması), BM Belge No: CRC/C/GC/20, 2016, para. 63; The ATHENA Network, *10 Reasons Why Criminalization of HIV Exposure or Transmission Harms Women*, 2009, athenanetwork.org/assets/files/10%20Reasons%20Why%20Criminalization%20Harms%20Women/10%20Reasons%20Why%20Criminalisation%20Harms%20

Women.pdf; İnsan Hakları İzleme Örgütü, In Harm's Way: State Responses to Sex Workers, Drug Users and HIV in New Orleans [Tehlikede Olmak: New Orleans'ta Seks İşçileri, Uyuşturucu Kullanıcıları ve HIV'e yönelik Eyalet Yaptırımları], 2013, <https://www.hrw.org/report/2013/12/11/harms-way/state-response-sexworkers-drug-users-and-hiv-new-orleans>; Uluslararası HIV/AIDS İttifakı ve ARASA, *HIV and Human Rights: A Good Practice Guide* [HIV ve İnsan Hakları: Doğru Uygulamalar Rehberi], 2014, http://www.aidsalliance.org/assets/000/000/926/Alliance_GPGHIV_and_human_rights_original.pdf

334 Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/HRC/14/20, 2010, 2. ve 51. paragraflar.

335 Toonen/Avustralya Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/50/D/488/1992, 1994, para. 8.5

336 BM Genel Sekreteri'nin AIDS salgınına hızla sonlandırmaya ilişkin raporu, BM Belge No: A/70/811, 2016, para. 53

337 Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/HRC/14/20, 2010.

338 BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 20 (Ergenlik dönemi boyunca çocuk haklarının uygulanması), BM Belge No: CRC/C/GC/20, 2016, para. 63

339 BMİHYK, *HIV/AIDS ve İnsan Hakları Hakkında Uluslararası Kılavuzlar*, genişletilmiş basım, 2006, s. 17, www.ohchr.org/Documents/Issues/HIV/ConsolidatedGuidelinesHIV.pdf

340 BMİHYK, *HIV/AIDS ve İnsan Hakları Hakkında Uluslararası Kılavuzlar*, genişletilmiş basım, 2006, s. 17, 95 <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/HIV/AIDSGuidelinesen.pdf>

341 UNAIDS ve UNDP, *Criminalization of HIV Transmission*, Politika Notu, 2008, s. 6, data.unaids.org/pub/BaseDocument/2008/20080731_jc1513_policy_criminalization_en.pdf

342 Küresel HIV ve Hukuk Komisyonu, *Risks, Rights & Health*, 2012, hivlawcommission.org/report/

343 UNAIDS, *Ending Overly Broad Criminalization of HIV non-disclosure, exposure and transmission*, Rehber Notu, 2013, www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/20130530_Guidance_Ending_Criminalisation_0.pdf

344 UNAIDS, *Ending Overly Broad Criminalization of HIV non-disclosure, exposure and transmission*, Rehber Notu, 2013, s. 2 www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/20130530_Guidance_Ending_Criminalisation_0.pdf

345 İnsan bağışıklık yetersizliği virüsü (HIV) ve kazanılmış bağışıklık yetersizliği sendromu (AIDS) kapsamında insan haklarının korunması hakkında BM Genel Sekreteri'nin raporu, BM Belge No: A/HRC/16/69, 2010, para 38; BMİHYK, *HIV/AIDS ve İnsan Hakları Hakkında Uluslararası Kılavuzlar*, genişletilmiş basım, 2006, s. 17, www.ohchr.org/Documents/Issues/HIV/ConsolidatedGuidelinesHIV.pdf; Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/ HRC/14/20, 2010, para 64; UNAIDS, *Ending Overly Broad Criminalization of HIV non-disclosure, exposure and transmission*, Rehber Notu, 2013, www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/20130530_Guidance_Ending_Criminalisation_0.pdf; UNAIDS ve UNDP, *Criminalization of HIV Transmission*, Politika Notu, 2008, s. 6, data.unaids.org/pub/BaseDocument/2008/20080731_jc1513_policy_criminalization_en.pdf

346 UNAIDS ve UNDP, *Criminalization of HIV transmission, Politika Notu*, 2008; UNAIDS ve BMİHYK, *HIV/AIDS ve İnsan Hakları Hakkında Uluslararası Kılavuzlar*, 2006 (genişletilmiş basım).

347 UNAIDS, UNDP, *Criminalization of HIV transmission*, Politika Notu, 2008.

348 HIV Kriminalizasyonu Hakkında Oslo Bildirgesi, 2012, www.hivjustice.net/oslo/oslo-declaration/

349 www.hivjusticeworldwide.org

350 HIV beyan etmeme, maruziyeti ve aktarımının kriminalizasyonunun bilimsel, tıbbi, yasal ve insan hakları boyutları hakkında uzman toplantısı, Cenevre, İsviçre, 31 Ağustos – 2 Eylül 2011, dl.dropboxusercontent.com/u/1576514/portUNAIDSExpertMeetingOnCriminalization_9Feb2012.pdf; HIV Kriminalizasyonu Hakkında Oslo, 2012, www.hivjustice.net/oslo/oslo-declaration/; BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü, BM Belge No: A/HRC/14/20, 2010.

351 UNAIDS, HIV beyan etmeme, maruziyeti ve aktarımının aşırı kapsamlı kriminalizasyonuna son verme, Rehber Notu, 2013, www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/20130530_Guidance_Ending_Criminalisation_0.pdf (Bu Rehber Notu şunu açıklar: "HIV beyan etmeme, maruziyeti ve aktarımının aşırı kapsamlı kriminalizasyonunun yol açtığı kaygılara, kısmen, ceza yasası uygulaması kasti aktarımla sınırlandırılarak değinilebilir... UNAIDS bu konumu desteklese de, ceza yasasının kasti aktarım dışında kasti olmayan HIV aktarımı, HIV statüsünü beyan etmeme ya da HIV'in aktarılmadığı durumlarda HIV maruziyeti içeren davalara uygulanmaya devam etmesinden endişe duymaktadır.")

352 HIV/AIDS Hakkında Politik Deklarasyon, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 60/262 Sayılı Kararı, 15 Haziran 2006.

353 BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü, BM Belge No: A/ HRC/14/20, 2010, para. 63

354 BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü, BM Belge No: A/ HRC/14/20, 2010, para. 63

355 BM CESC, Genel Yorum 22 (Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı), BM Belge No: E/C.12/GC/22, 2016, para. 40

356 BM CESC, Genel Yorum 22 (Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı), BM Belge No: E/C.12/GC/22, 2016, para. 41; ayrıca bkz. para. 57 (Komite, zorunlu HIV testleri yapılmasına iyileştirme gereken bir engel olarak atıfta bulundu.)

357 BM CESC, Genel Yorum 22 (Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı), BM Belge No: E/C.12/GC/22, 2016, para. 40

358 BM ICCPR Madde2(1); BM ICESCR Madde 2(2).

359 BM İnsan Hakları Komisyonu, İnsan bağışıklık yetersizliği virüsü (HIV) ve kazanılmış bağışıklık yetersizliği sendromu (AIDS) kapsamında insan haklarının korunması hakkında 1995/44 Sayılı Karar, BM Belge No: E/CN.4/1995/44; BM İnsan Hakları Komisyonu, İnsan bağışıklık yetersizliği virüsü (HIV) ve kazanılmış bağışıklık yetersizliği sendromu (AIDS) kapsamında insan haklarının korunması hakkında 1996/43 Sayılı Karar, BM Belge No: E/ CN.4/1996/43; BMİHYK, *HIV/AIDS ve İnsan Hakları Hakkında Uluslararası Kılavuzlar*, 2006 (genişletilmiş basım), para. 108; BM İnsan Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Jamaika, BM Belge No: CCPR/C/ JAM/CO/3, 2011, para. 9 (Jamaika, "eşcinseller dahil olmak üzere HIV/ AIDS ile yaşayan kişilerin tıbbi bakım ve hizmetlere eşit erişime sahip olmalarını sağlamalıdır"); Son Gözlemler: Kamerun, BM Belge No: CCPR/C/CMR/CO/4, 2010,

para.12 (Kamerun'a "HIV/AIDS ile mücadele eden halk sağlığı programlarının evrensel kapsama sahip olması ve HIV/AIDS önleme, tedavi, bakım ve desteğe evrensel erişim sağlaması" önerildi.)

360 BM CESCR, Genel Yorum 20 (Ekonomik, sosyal ve kültürel haklarda ayrımcılığa uğramama), BM Belge No: E/C.12/GC/20, 2009.

361 Sağlık Hizmeti Ortamlarında Ayrımcılığın Sonlandırılması Hakkında Birleşmiş Milletler Ortak Açıklaması, 2017, s. 3, www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/endingdiscrimination-healthcare-settings

362 BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü, BM Belge No: A/HRC/14/20, 2010, para. 71

363 İnsan bağışıklık yetersizliği virüsü (HIV) ve kazanılmış bağışıklık yetersizliği sendromu (AIDS) kapsamında insan haklarının korunması hakkında BM Genel Sekreteri'nin raporu, BM Belge No: A/HRC/16/69, 2010, para. 42

364 BM İnsan Hakları Komitesi, Herkesin mümkün olan en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standartlarından faydalanma hakkı BM Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/HRC/14/20, 2010, para. 64

365 BM İnsan Hakları Komitesi, Herkesin mümkün olan en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standartlarından faydalanma hakkı BM Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/HRC/14/20, 2010, para. 19

366 BM İnsan Hakları Komitesi, Herkesin mümkün olan en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standartlarından faydalanma hakkı BM Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/HRC/14/20, 2010, para. 65

367 BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: E/CN.4/2004/49, 2004.

368 BMİHYK, HIV/AIDS ve İnsan Hakları Hakkında Uluslararası Kılavuzlar, genişletilmiş basım, para. 22(f)

369 ICPD Eylem Programı, BM Belge No: A/CONF.171/13, 1994, VII. Bölüm.

370 BMİHYK, HIV/AIDS ve İnsan Hakları Hakkında Uluslararası Kılavuzlar, 2006 (genişletilmiş basım), s. 90-91

371 BMİHYK, HIV/AIDS ve İnsan Hakları Hakkında Uluslararası Kılavuzlar, 2006 (genişletilmiş basım), s. 90-91

372 BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 16 (Madde 17: Özel yaşamın gizliliği hakkı), BM Belge No: HRI/GEN/1/Rev.1, 1988, para. 10

373 Dünya Sağlık Örgütü, Hasta hakları, www.who.int/genomics/public/patientrights/en/

374 AIDS Law Project/Başsavcı & Başsavcı Yardımcısı Davası (Dilekçe No: 97), Kenya Yüksek Mahkemesi, 2010.

375 AIDS Law Project/Başsavcı & Başsavcı Yardımcısı Davası (Dilekçe No: 97), Kenya Yüksek Mahkemesi, 2010, para 4

376 AIDS Law Project/Başsavcı & Başsavcı Yardımcısı Davası (Dilekçe No: 97), Kenya Yüksek Mahkemesi, 2010, para 29

377 AIDS Law Project/Başsavcı & Başsavcı Yardımcısı Davası (Dilekçe No: 97), Kenya Yüksek Mahkemesi, 2010, para 50

Los Angeles Polis Teşkilatı'ndan bir memur, 17 yaşındaki bir kadını gözaltına alınmasının ardından reşit olmayanlara yönelik devlet dairesine nakledilmeden önce gözlem altında tutuyor. 16 Mayıs 2017, Kaliforniya, ABD.
© Robert Nickelsberg/Getty Images

EK 4

ERGENLERİN CİNSEL FAALİYETİNİN SUÇ HALİNE GETİRİLMESİ

“Eğer toplum kişinin onaya dayalı cinsel tercihlerine saygı duymaz ve bu tercihler suç haline getirilirse, o kişinin doğuştan gelen özsaygısı kaçınılmaz olarak azalır. Bu tür cezai hükümler nadiren uygulansa da, hedef alınanların sosyal hayatları ve onurları üzerinde ciddi bir sembolik etkileri vardır.”

Justice Sisi Khampepe, Constitutional Court of South Africa³⁷⁸

Dünya genelinde ergenler ilk kez 15 ila 19 yaş arasında cinsel ilişki yaşama eğilimindedir.³⁷⁹ Fakat ortalama yaş, çeşitli faktörlere bağlı olarak bölgelere ve ülkelere göre değişiklik gösterir. Genç kadınlar için cinsel faaliyet çocuk yaşta evliliğin³⁸⁰ norm olduğu yerlerde daha erken yaşta başlama eğilimindeyken, genç erkekler için ilk cinsel faaliyet genellikle evliliğe bağlı değildir ve daha geç yaşta gerçekleşir.³⁸¹

Devletlerin çoğu, “onay yaşı” hükümleriyle, ergenlerin yasal olarak cinsel ilişkiye onay verebilir addedildiği bir yaş belirler. Genellikle ceza kanununda yer alan bu hükümler, çoğu zaman onayı, tecavüz ve reşit olmayan biriyle cinsel ilişkiye girme dahil olmak üzere cinsel şiddet bağlamında tanımlar. Dolayısıyla, ergenler birbirleriyle özgürce cinsel faaliyette bulunmayı tercih etse de, onay yaşı hükümleri genellikle bir şiddet ve suçluluk varsayımıyla hareket eder. Onay ve güçlendirmeden ziyade zarardan korumayı odağına alan bu yaklaşımın, ergenlerin insan haklarından yararlanma becerileri açısından istenmeyen sonuçları ve ciddi çıkarımları olabilir. Onay yaşı yasaları sıklıkla gençleri cinsel sağlık ve üreme sağlığı bilgileri ve hizmetlerinden mahrum bırakmanın yanı sıra karar alma kapasitelerinden mahrum bırakmayı da haklı göstermek için kullanılır.

Birçok ülkede, onay yaşı 14 ila 16 yaş arasında, yaygın olarak da 16 yaş olarak belirlenir.³⁸² Fakat 12 ila 18 yaş arasında değişiklik gösterebilir.³⁸³ Çoğu ülkenin onay yaşını erkeklerle kıyasla kadınlar için daha düşük koymasının kadınlar için ayrımcılığa yol açabilir.³⁸⁴ Eşcinsel ilişkiyi kriminalize etmeyen ülkeler arasında en az 16 ülke eşcinsel ilişki için, heteroseksüel ilişki için olduğundan daha yüksek bir onay yaşı dayatıyor. Bu da LGBTI+ ergenlere yönelik ayrımcılığa neden oluyor ve onları onaydan bağımsız şekilde daha yüksek cezalara maruz bırakabiliyor.³⁸⁵

Onay yaşı hükümleri, çocukları cinsel istismardan ya da çocuk yaşta evlilikten korumayı amaçlasa da, ergenler arasındaki onaya dayalı cinsel ilişkiyi haksız yere bastırmak, düzenlemek ya da yargılamak için de kullanılabilir. Cinsel ilişkiye ya da cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine onay verme yaşı, evliliğe onay verme yaşından farklı ve/veya daha yüksek olduğunda daha çok sorun ortaya çıkıyor. Cinsel ilişkiye ilgi duymak, ergen insan gelişiminin doğal bir parçasıdır. Cinsel ilişki ve cinselliğe dair bilgilere erişim ve kişinin cinselliğini zorlama ya da ayrımcılık olmadan keşfetmek ve geliştirmekte özgür olması; bedensel özerkliğinden ve ifade özgürlüğü, özel hayatın gizliliği ve sağlık haklarından faydalanabilmesi için esastır.

Onay yaşı hükümlerinin ayrımcı, muğlak ya da aşırı kapsamlı olduğu durumlarda bu hükümler, ergenlerin cinsel gelişimlerini sınırlandırmak ya da cezalandırmak ve onaya dayalı cinsel eylemlere cezai yaptırımlar uygulamak için kullanılabilir. Genç kadınlar, cinsel ifadelerini kısıtlamalarını ve “bakire” kalmalarını gerektiren toplumsal beklentiler yüzünden bu hükümler kapsamında orantısız şekilde cezalandırılabilir. Bu düşünceler, kadınların ve kız çocukların toplumdaki uygun rollerine dair zararlı toplumsal cinsiyet klişelerinden kaynaklanır. Kadınlar ve kız çocuklar üzerindeki sonuçları genellikle istenmeyen gebelikleri önleme yükünü taşıdıkları için artar. Bu yüzden, onay yaşı hükümleri, cinsel sağlık ve üreme sağlığı bilgileri ve hizmetlerine, gebelik kontrolüne ve güvenli kürtaj hizmetlerine erişmek isteyen kız çocukların ve genç kadınların önünde bazı engeller oluşturabilir. CEDAW Komitesi, “özellikle patriarkal tutumların devam ettiği göz önüne alındığında, 15 ila 18 yaş arası gençler arasındaki cinsel ilişkilerin cezalandırılmasının, genç kadınlar üzerinde daha şiddetli etkilerinin olacağından” endişe duyduklarını belirtmiştir.³⁸⁶

DOĞRUDAN KRİMİNALİZASYON

Pek çok ülke, cinsel ilişkiye yasal onay için tek bir yaşı belirleyen onay yaşı hükümlerini yürürlüğe koyar. Onay yaşının altında biriyle cinsel ilişkiye girmek, partnerler ilişkinin onaya dayalı olduğunu düşünse de düşünmese de, genellikle reşit olmayan kişiyle cinsel ilişkiye girmek şeklinde tanımlanır. Bazı yasalar kapsamında, her iki partnerin onay yaşının altında olduğu durumlarda her ikisi de suçlu bulunabilir.³⁸⁷ Yasalar çocukları yetişkinlerin cinsel istismarından korumayı amaçlasa da, gençleri, kendilerini yakın yaştaki bir kişiyle – örneğin 17 yaşında biri ile 15 yaşında biri – onaya dayalı cinsel ilişkiye girdikleri için suçlamak ve mahkum etmek için de kullanılabilir.

Onay yaşı yasası genellikle ergenlerin bedenleri ve cinsellikleri hakkında bilgiye dayalı karar alma kapasitesine yeterince sahip oldukları görüşüne dayanır. Fakat bu yasalar aynı zamanda ne tür cinsel davranışların toplumsal olarak kabul edilebilir olduğu ve caydırılması ya da cezalandırılması gerektiğine dair son derece yerleşik varsayımlara dayanır. Örneğin ABD’de, bu yasaların çıkarılması ve yürürlüğe konulması uzun süredir ırksal ayrımcılıkla ve genç ebeveynlere yönelik sosyal hizmetlerin maliyetlerinin azaltılmasını amaçlayan politik girişimlerle bağlantılıdır.³⁸⁸

Reşit olmayan kişiyle cinsel ilişkiye girme kapsamındaki yargılamalar, çocuklar ve ergenler için şiddetli ve uzun vadeli sonuçlar yaratabilir. Bazı yasalar kapsamında, ergenler arasındaki onaya dayalı cinsel ilişki, bir yetişkine tecavüz eden bir başka yetişkinin alabileceği cezadan çok daha ağır bir cezayla cezalandırılabilir.³⁸⁹ Başka bir ergenle onaya

dayalı cinsel ilişkiye giren bir ergen suçlu bulunabilir ve hayatı boyunca sicilinde cinsel suçlu yazabilir.³⁹⁰ Bir cinsel suçlu siciline sahip olmak onulmaz bir zarara neden olarak, kişinin faaliyetlerinin hemen hemen her aşamasını – okul, istihdam, barınma ve hatta evde çocuk olduğu takdirde aile üyeleriyle birlikte yaşayabilme dahil – etkileyebilir.³⁹¹

YAŞ FARKLARI

Bazı yasalar savcılara farklı yaşlardan iki genç arasındaki cinsel ilişkinin ceza gerektiren bir suç içerip içermediğini belirlemek amacıyla ilgili bulguları değerlendirmeleri için takdir yetkisi verir. Buna ek olarak, bazı yasalar gençlerin farklı yaşlarda cinsel ilişkiye girdiklerini hesaba katar ve yaşları birbirine yakın ergenler arasındaki cinsel ilişkiyi suç olarak göstermez. Örneğin, İngiltere’de ve Galler’de Cinsel Kabahatler Yasası (2003) 13 ila 17 yaş arasındaki ergenler arasındaki cinsel ilişkiyi suç saymaz. Diğer yandan, 18 yaş üzerindeki bir kişi 16 yaşından küçük biriyle cinsel ilişkiye girerse suçlu bulunabilir.³⁹²

Her durumda insanların yasal olarak cinsel ilişkiye onay vermeye muktedir sayıldığı belli bir yaştan katı biçimde dayatılması, genellikle insanların farklı hızlarda geliştikleri gerçeğinin ve söz konusu kişilerin (özellikle de cinsel karar almaya ilişkin) gelişme kapasitelerinin kabulünde başarısız olunması sorununu doğurur. Bu durum, kendi yaşına yakın yaştaki bir kişiyle karşılıklı anlaşmaya dayalı olarak cinsel ilişkiye giren ergenlerin haksız yere cezalandırılmasına yol açar. Ceza yasalarının böylesine katı biçimde uygulanması ergenlerin insan haklarını ihlal eder.

KAPASİTE GELİŞİMİ

Kapasite gelişimini kabul etmek, devletlerin yaşları her ne olursa olsun ergenlerin haklarını olgunluk aşamalarıyla uyumlu biçimde teşvik etmekle yükümlü olduğu anlamına gelir.³⁹³ Ergen sağlığına yönelik insan hakları merkezli bir yaklaşım; devletlerin, ergenlerin özerklik, özel yaşamın gizliliği ve katılım haklarına saygı duymalarını gerektirir.³⁹⁴ Gelişen kapasiteler kavramı, ergenlerin büyüdükçe özerklikleri artan hak sahipleri olarak tanınması zorunluluğu ile onları zarardan koruma zorunluluğunu dengeler.³⁹⁵ Ergenler farklı yaşlarda kendi eylemlerinin ve kararlarının sorumluluğunu tamamen üstlenme kapasitesi geliştirirler ve duygusal gelişim hızı kişiden kişiye değişir.

Tüm çocukların sesini duyurma³⁹⁶ ve büyüdükçe gelişen kapasitelerine göre karar alma hakları vardır.³⁹⁷ “Gelişen kapasiteleri” kabul eden BM Çocuk Hakları Komitesi, çocukların “kendilerini ilgilendiren konuların düzenlenmesinde gittikçe artan sorumluluk düzeyi” hakkı olduğunu vurgulamıştır.³⁹⁸ Ergenlik, “hızlı fiziksel, bilişsel ve sosyal değişimler” dönemi olarak kabul edilir; bu dönemde bireysel kimlikler ve cinsellik gelişir.³⁹⁹ Komite, devletlere, sağlık ve cinselliklerine ilişkin kararlar dahil olmak üzere tüm kararlarda ergenlerin görüşlerine “gereken önemin verilmesi” çağrısında bulunmuştur.⁴⁰¹

Devletlerin ergenleri cinsel zarardan koruma görevleri olsa da, bu görev, haksız müdahale ve cezalandırma olmaksızın ergenlerin cinsel gelişimlerini yaşam hakkına saygı duyma, bu hakkı koruma ve gereğini yerine getirme yükümlülükleriyle dengelenmelidir. Dolayısıyla, devletler “onay yaşı” yasalarını uygularken, gelişme kapasitesi ilkelerine uygun şekilde, cinsel ilişkiye giren ergenler arasındaki yaş ve potansiyel güç farklılıklarını vaka bazında değerlendirmelidir.

GÜNEY AFRİKA'DA ONAY YAŞINA İLİŞKİN AYRIMCI YASALARA KARŞI ÇIKMAK

2013'te, Güney Afrika Anayasa Mahkemesi 12 ila 16 yaş arası ergenler arasındaki onaya dayalı cinsel ilişkiyi suç haline getiren yasal hükümleri geçersiz kıldı.⁴⁰¹ Karar, çocukların onuruna vurgu yaptı ve çocukların haklarının ebeveynlerinin haklarına bağlı olmadığını vurguladı. Mahkeme şunları belirtti:

“Bireysel ve kolektif olarak, çocuklar, kendilerini bağımsız sosyal varlıklar olarak ifade etme; üzülmeyen yanında gülme; kendilerine göre oynama, hayal etme ve keşfetme; bedenlerini, zihinlerini ve duygularını anlama ve hepsinden öte, büyüdükçe nasıl davranmaları gerektiğini öğrenme ve yetişkinliğin geniş sosyal ve etik dünyasında tercihler yapma hakkına sahiptir”⁴⁰³

Mahkeme, ergenler arasındaki cinsel faaliyeti kriminalize etmenin, onur ve özel hayatın gizliliği hakları ve ergenlerin üstün yararlarına öncelik tanınması hakkı dahil olmak üzere birtakım hakları çiğnediğini saptadı. Kararın analizi, ergenlerin insan haklarıyla ilişkisi olan diğer yasalara da – öpüşüklerini gösteren fotoğrafları çevrimiçi paylaşan ergenleri cezalandırmak için kullanılan genel ahlak yasaları dahil – uygulanabilir.⁴⁰⁴

CEZALANDIRMA VE SUÇLULUK VARSAYIMI

Ergen cinselliğini kriminalize eden yasalar, bu türde cinselliğin esas olarak tehlikeli olduğu ve bu tür faaliyetlerde bulunanlara şüpheyle yaklaşıldığı görüşünü pekiştirir. Bu durum, onay yaşı hükümlerinin sıklıkla ayrımcı bir tutumla uygulandığı gerçeğiyle daha da pekişir. Polis ve savcıların ırksal ve diğer ayrımcılık biçimleri nedeniyle kriminal açıdan şüpheli görünen kişileri cezalandırmaları daha olasıdır. Örneğin bu yasalar, farklı etnik gruplardan kişiler arasındaki eşcinsel faaliyetleri ve cinsel ilişkileri cezalandırmak için hedef alabilir.⁴⁰⁵ ABD’de, akademisyenler, bu yasaların ırksal ve toplumsal cinsiyetle ilgili klişelere dayanan zararlı politikalar tarihinden kaynaklandığını göstermektedir.

Ergen cinselliğinin etrafındaki efsaneler ve yaftalama, gebe kız çocuklar ve genç ebeveynler üzerinde de zararlı, cezalandırıcı etkiler yaratabilir. Savunucular, “ergen gebeliğini” önlemeye yönelik girişimlerin, gençleri gerekli sağlık ve destek hizmetlerinden uzaklaştırdığını gösteriyor.⁴⁰⁶ Sierra Leone’de, gebe kız çocukların anaakım okullara gitmelerinin ve sınava girmelerinin yasak olması, kız çocukların eğitim hayatları üzerinde uzun vadeli sonuçlar yaratmaktadır. Bu yasak ayrımcıdır, yaftalayıcıdır ve alçaltıcı muameleyle zorla dayatılmaktadır.⁴⁰⁷ Örneğin yetişkinler, okul bölgelerinde kız çocukların memelerine ve karınlarına dokunmakta ve bazı kız çocuklar okulları tarafından idrar tahlili yaptırmaya zorlanmaktadır.

Ekvator Ginesi’nde, Eğitim Bakanlığı, gebe kızların okuldan atılması emrini verdi ve bunu sözde ergen gebeliklerini azaltmak için bir araç olarak gerekçelendirdi.⁴⁰⁸ Benzer biçimde, Tanzanya’da çok sayıda kız çocuk, okulda gebelik testine zorlanmakta ve gebe oldukları saptandığı takdirde okuldan atılmaktadır.⁴⁰⁹ Okul yetkilileri okuldan atma gerekçeleri olarak gebeliği “ahlaka” aykırıymış gibi yorumlayarak, eğitimin bir hak olduğunu ve ceza olarak geri alınabilecek bir ayrıcalık olmadığını göz ardı ediyor.⁴¹⁰ (Bkz. ayrıca Gebeliğin Suç Haline Getirilmesine ilişkin Ek).

CİNSEL SAĞLIK VE ÜREME SAĞLIĞI HAKLARINA İLİŞKİN BİLGİLER VE HİZMETLER

Yaftalama ve yargılanma korkusu ergenlerin sağlık bakım hizmetlerine erişimlerini engelleyebilir. Sağlık Hakkı Özel Raportörü’ne göre, “Çok sayıda ergen – özellikle de kız çocuklar ve kendilerini lezbiyen, gey, biseksüel ve trans olarak tanımlayanlar – cinsel davranışları yaftalayan ya da kriminalize eden toplumsal normlar ya da yasalardan kaynaklanan yargılayıcı tutumla karşılaşabilecekleri düşüncesiyle sağlık uzmanlarına başvurmadan vazgeçmektedir.”⁴¹¹

Sağlık çalışanları yasal olarak tedarik edebilecekleri bilgilerin ve hizmetlerin sınırlı olduğunu hissettikleri ya da yasalar uyarınca onay yaşının altındaki kişilerin cinsel faaliyetini yetkililere bildirmek zorunda oldukları için onay yaşı yasaları cinsel sağlık ve üreme sağlığı bilgileri ve hizmetlerine erişimi engelleyebilir.⁴¹² Bu durum, ergenlerin, özellikle sağlık durumlarının idaresi söz konusu olduğunda, hayatları hakkında karar alma becerilerini ciddi biçimde sınırlandırabilir ve sağlıkları üzerinde olumsuz sonuçlar yaratabilir.

Zimbabve’de ergenler, onay yaşı yasalarını genellikle cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine ve bilgilerine erişimlerinin kısıtlanması şeklinde algırlar.⁴¹³ Örneğin, cinsel faaliyete yasal olarak onay verebileceği yaşa gelmeyen genç biri, gebelik önleme

yöntemlerine ya da kürtaja erişimin önünde fazladan engellerle karşılaşabilir. Uluslararası Af Örgütü'nün araştırması, cinsel faaliyetin yanı sıra evlilik için yasal onay yaşı etrafındaki kafa karışıklığının, Zimbabwe'nin cinsel sağlık ve üreme sağlığı politikalarının uygulamasını şekillendirdiğini ve etkilediğini saptamıştır. Sağlık hizmetlerine erişim, cinsel faaliyet ve evlilik için birbirinden farklı yasal onay yaşı standartlarının aynı anda bir arada bulunması, cinsel sağlık ve üreme sağlığı bilgilerine ve hizmetlerine erişmeye ve gelişen kapasiteleriyle uyumlu olarak yaşamları ve bedenleri hakkında karar alma haklarından yararlanmaya çalışan ergenler için engeller yaratmaktadır. Aynı zamanda, hükümetin, Zimbabwe'nin yüksek çocuk evliliği ve cinsel istismar oranlarıyla mücadele etme çabalarını da baltalamaktadır.⁴¹⁴

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), yasaların ve politikaların ergenlerin tıbbi tedaviye onay verme haklarını açıkça ifade etmesini ve sağlık çalışanlarının yasa hakkındaki kararsızlıkları nedeniyle ya da kişisel takdirlerine dayanarak ergenleri bu hizmetlere erişimden alıkoymaktan kaçınmalarını tavsiye eder.⁴¹⁵ Aynı şekilde, UNAIDS, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişim ile ilgili cezalandırıcı ve yaş sınırı getiren yasaların, ergenleri cinsel sağlık durumlarını yönetmekten ve potansiyel sağlık risklerini azaltmaktan alıkoynabileceğini saptamıştır.⁴¹⁶

GİZLİLİĞİN SAĞLANMAMASI VE ERGEN SAĞLIĞINA YÖNELİK ENGELLER

Ceza yasaları ve önyargılı davranışların sağlık hizmetlerine erişimde karmaşık engellerle karşı karşıya kalan ergenler üzerinde zararlı bir etkisi vardır. Bu engeller arasında, “ebeveyn onayı ya da bildirim gereklilikleri; hizmetlerin saygısızca, düşmanca, yargılayıcı ya da sempatiden yoksun bir tavırla tedarik edilmesi ve engelliler, sokaklarda yaşayanlar ve çalışanlar dahil bazı ergen gruplarına yönelik ayrımcılık...” yer alır.⁴¹⁷ Yaftalamayı teşvik eden cezalandırıcı onay yaşı hükümlerini ve diğer ayrımcı önlemleri ortadan kaldırmak ergenlerin haklarını kullanmalarına yardımcı olabilir. Çoğu ergen için “yaftalama, ayrımcılık ve şiddetin etkileri cinsel ilişkinin yanı sıra, seçili tıbbi müdahaleler için onay yaşıyla ilgili politika temelli ve yasal engeller tarafından çoğaltılarak, çeşitli sağlık hizmetlerine erişimi engellemektedir.”⁴¹⁸

Eş ve ebeveyn onayını zorunlu kılan yasalar, gençlerin bilgiye ya da gebelikten korunma yöntemleri gibi sağlık hizmetlerine erişmek için ebeveynlerinden ya da partnerlerinden izin almalarını gerektirir ve özel yaşamın gizliliği, bilgi edinme ve sağlık hakkının yanı sıra kişinin cinselliğini keşfetme becerisini de engelleyebilir.⁴¹⁹ Bu yasalar, ergenlerin kendi hayatları hakkında karar alma becerilerini şekillendiren güç dinamiklerinin ne denli eşitsiz olduğunun bir başka örneğidir.

Sağlık çalışanlarına, kolluk kuvvetlerine ya da çocuk esirgeme yetkililerine bildirimde bulunma zorunluluğu getiren uygulamalar, gizlilik için tehlike arz edebilir. Yasaların ergenlerin belli bir yaşa erişinceye kadar cinsel ilişkiye onay verme becerisini kabul etmediği durumlarda, ergenlerin bir sağlık çalışanına o yaşa erişmeden cinsel açıdan aktif olduklarını beyan etmeleri, zorunlu ihbar gerekliliklerini tetikleyebilir.⁴²⁰ Katı ihbar gereklilikleri, ergenlere cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerini gizliliğe uygun şekilde sağlamak ile onları varsayılan ya da gerçek fiziksel şiddet veya cinsel şiddet durumlarından korumak arasında bir ikilem doğurabilir.

Güney Afrika Anayasa Mahkemesi (bkz. yukarıda), zorunlu ihbar gerekliliklerinin “destek yapılarını baltalayarak, ergenlerin yardım istemelerini önleyerek ve ergen cinsel davranışlarını büyük olasılıkla yeraltına iterek, ergenlere yönelik zarar ve tehlikeyi artırdığını” saptamıştır.⁴²¹

İNSAN HAKLARI KORUMALARI

Uluslararası insan hakları hukuku gereğince devletler, çocukları ve ergenleri cinsel zorlamadan ve şiddetten korumakla yükümlüdür; ancak aynı zamanda, çocukların ve ergenlerin gelişen kapasitelerine uygun bir şekilde, gelişen cinselliklerinden kaynaklanan hakları da dahil olmak üzere tüm insan haklarına saygı duymaları, bu hakları korumaları ve gereklerini yerine getirmeleri de gerekir.⁴²² Bu amaçla, insan hakları örgütleri, devletleri, ergenlerin hak sahibi olduklarını kabul etmeye⁴²³ ve (gelişen kapasiteler ilkesi uyarınca) ergenlere katı bir onay yaşı zorunluluğu dayatmama çağrısında bulunmaktadır.⁴²⁴ BM Çocuk Hakları Komitesi devletlere şu çağrıda bulunmuştur:

“...[cinsel ilişkiye onay verme konusunda yasal bir yaş sınırı belirlerken] koruma ve gelişme kapasitelerini dengeleme ihtiyacını hesaba katın ve benzer yaşlardaki ergenleri gerçekten onaya dayalı ve sömürücü olmayan cinsel faaliyetler nedeniyle kriminalize etmekten kaçının.”⁴²⁵

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi gereğince devletler, ergenlerin cinsiyete dayalı ayrımcılıktan korunmasını sağlamalıdır ve bu yükümlülük, devletlerin, erkek ve kız çocuklar için (söz konusu cinsel ilişki türü her ne olursa olsun) eşitleyici bir onay yaşı belirlemesini gerektirir.⁴²⁶ 2011 yılında, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, insanları cinselliklerine ve toplumsal cinsiyetlerine dayanarak kriminalize eden ayrımcı yasaların, özellikle de eşcinsel ilişkiyi kriminalize eden ya da eşcinsel partnerler arasındaki cinsel ilişki için daha yüksek onay yaşı eşikleri dayatan yasaların yürürlükten kaldırılması çağrısında bulundu.⁴²⁷

Ayrıca, devletlerin ergenlerin cinsel sağlık ve üreme sağlığı bilgilerine ve hizmetlerine erişimlerini sağlamaları gerekir. BM Çocuk Hakları Komitesi, “ergenlerin sağlıkları, gelişimleri ve anlamlı bir şekilde topluma katılma becerileri için yeterli bilgiye erişme hakkına sahip olduklarını” doğrulamaktadır.⁴²⁸ Bu yüzden devletler, ergenlere, “sağlıklarını ve gelişimlerini nasıl korumaları ve sağlıklı davranışları nasıl geliştirmeleri gerektiğine dair doğru ve uygun bilgiler verilmesini ve ergenlerin bu bilgilerden mahrum bırakılmamasını” sağlamalıdır.⁴²⁹

Komite, ergenlerin sağlık haklarının, “sağlıklarını etkileyen kararlara katkıda bulunabilecekleri,” bilgi edinebilecekleri ve özel yaşamları ile kişisel bilgilerinin gizliliğine saygı duyulan bir ortamda cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişebilecekleri güvenli, destekleyici koşullara bağlı olduğunu doğrulamıştır.⁴³⁰ Eş ve ebeveyn onayını zorunlu kılan yasalar, ergenleri, özel yaşamın gizliliği ve kendi görüşlerini oluşturma haklarından ve “bu görüşleri tüm mevzularda özgürce ifade etme” imkanından mahrum eder.⁴³¹

BM Çocuk Hakları Komitesi, ebeveynlerin ve başkalarının “uygun yönlendirme ve rehberlik” sağlama hak ve görevlerini kabul etse de, bu rehberlik “çocuğun gelişen kapasiteleriyle tutarlı” olmalı, yani çocuğun üstün yararı öncelikli olmalıdır.⁴³² Devletler, çocukların kendilerini özgürce ifade etme haklarını güvence altına almalı ve yaşları ve olgunluk düzeylerine uygun şekilde görüşlerine gereken önemin verilmesini sağlamalıdır.⁴³³ Bu yüzden, BM Çocuk Hakları Komitesi'nin de onayladığı gibi, ergenler ebeveyn onayı olmadan üreme sağlığı hizmetlerine erişebilmelidir.⁴³⁴ Özellikle CEDAW Komitesi, devletlerin gebelikten korunma yöntemlerine erişmek isteyen kadınlara yönelik ebeveyn onayı engellerini kaldırması çağrısında bulunmaktadır.⁴³⁵

BM Çocuk Hakları Komitesi şu tavsiyelerde bulunmaktadır: “Cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve hakları konusunda ürün, bilgi ya da danışmanlık konusunda üçüncü taraf onayı ya da izni gerektiren zorunluluklar benzeri hiçbir engel olmamalıdır. Buna ek olarak, örneğin ergen kız çocukların, engelli kız çocukların ve LGBTİ+ ergenlerin bu hizmetlere erişim elde etmekte yaşadıkları yaftalama ve korku engellerinin üstesinden gelebilmek için özellikle çaba sarf edilmelidir.”⁴³⁶

KAPSAMLI CİNSELLİK EĞİTİMİ

Kapsamlı cinsellik eğitimi, ergenleri bedenleri, sağlıkları ve yaşamları hakkında kararlar vermeleri konusunda güçlendiren önemli bir araçtır. BM Çocuk Hakları Komitesi, “bilimsel kanıt ve insan hakları standartlarına dayalı ve ergenlerle birlikte geliştirilen yaşa uygun, kapsamlı ve kapsayıcı cinsel sağlık ve üreme sağlığı eğitiminin, zorunlu okul müfredatının bir parçası olması ve okula gitmeyen ergenlere ulaştırılması gerektiğini” doğrulamıştır.⁴³⁷ CEDAW Komitesi de “bireylerin cinsellik ve üreme hakkında bilgilendirilmiş kararlar almaları için erişilebilir, nitelikli ve kapsamlı bilgilere ihtiyaç duyduklarını” belirtmiştir.⁴³⁸ Ayrıca, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, tüm eğitim kurumlarının önyargısız, bilimsel açıdan doğru, kanıta dayalı, yaşa uygun ve kapsamlı cinsellik eğitimine zorunlu müfredatın içinde yer vermediklerinde, devletlerin cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarını yerine getirme yükümlülüklerini ihlal ettiklerini doğrulamıştır.⁴³⁹

BM Çocuk Hakları Komitesi kapsamlı cinsellik eğitiminin verilmesinde şunları vurgulamaktadır:

“Toplumsal cinsiyet eşitliği, cinsel çeşitlilik, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları, sorumlu ebeveynlik ve cinsel davranış ile şiddeti önlemenin yanı sıra erken gebeliği ve cinsellik yoluyla aktarılan enfeksiyonları önlemeye dikkat edilmeli ve bu bilgiler tüm ergenlerin – özellikle de engelli ergenlerin – erişebileceği alternatif formatlarda mevcut olmalıdır.”⁴⁴⁰

Ayrıca, Komite, cinsellik eğitiminin ergen cinselliği hakkındaki kültürel tabuları dönüştürmeyi amaçlaması gerektiğini de belirtmiştir.⁴⁴¹

DAHA FAZLA BİLGİ İÇİN:

- Amnesty International, *“Lost without knowledge”: Barriers to sexual and reproductive health information in Zimbabwe* (Index: AFR 46/7700/2018)
- UNESCO, International Technical Guidance on Sexuality Education: An Evidence-informed Approach (revised edition), 2017, www.unaids.org/en/resources/documents/2018/international-technical-guidance-on-sexuality-education
- Center for Reproductive Rights, *Capacity and Consent: Empowering Adolescents to Exercise Their Sexual and Reproductive Rights*, 2017, www.reproductiverights.org/sites/crr.civicactions.net/files/documents/GA-Adolescents-FINAL.pdf
- UNFPA, *Harmonizing the Legal Environment for Adolescent Sexual and Reproductive Health and Rights, A review of 23 countries in East and Southern Africa*, 2017, www.up.ac.za/media/shared/10/ZP_Files/harmonizationoflegaleenvironment-digital-2-2.zp104320.pdf
- WHO, *Global Accelerated Action for the Health of Adolescents*, 2017, africahealthforum.afro.who.int/IMG/pdf/the_global_accelerated_action_for_the_health_of_adolescent_aa-ha_implementation_guidance.pdf
- Amnesty International, *Shamed and Blamed: Pregnant Girls' Rights at Risk in Sierra Leone* (Index: AFR: 51/2695/2015)
- Realizing Sexual and Reproductive Justice (RESURJ), Egyptian Initiative for Personal Rights (EIPR) and Columbia University, Mailman School of Public Health, *Evidence and Justice: Making the case for adolescent health and rights post 2015* (series of country case studies focusing on India, Brazil, Nigeria, Mexico and Egypt), 2015, www.resurj.org/resources
- International Planned Parenthood Federation, *Exclaim! Young people's guide to 'Sexual rights: an IPPF declaration'*, 2011, www.ippf.org/sites/default/files/ippf_exclaim_lores.pdf
- International Sexuality and HIV Curriculum Working Group, *It's All One Curriculum: Guidelines and Activities for a Unified Approach to Sexuality, Gender, HIV, and Human Rights Education*, 2009, www.popcouncil.org/uploads/pdfs/2011PGY_ItsAllOneGuidelines_en.pdf
- Center for Reproductive Rights, *The Reproductive Rights of Adolescents: A Tool for Health and Empowerment*, 2008, www.reproductiverights.org/sites/crr.civicactions.net/files/documents/adolescents%20bp_FINAL.pdf
- PROMSEX, www.promsex.org
- Youth Coalition, www.youthcoalition.org/html/index.php
- Young Women United, www.youngwomenunited.org/

NOTLAR EK 4

378 Güney Afrika Anayasa Mahkemesi, İstismara uğrayan çocuklar için Teddy Bear kliniği (ilk başvuran) ve Rapcan (ikinci başvuran)/Adalet ve Anayasal Kalkınma Bakanı (ilk davalı) ve Kamu Davaları Ulusal Direktörü (ikinci davalı) Davası, 3 Ekim 2013, CCT 12/13 [2013] ZACC 35, para. 55, [www.saflii.org/za/cases/ ZACC/2013/35.html](http://www.saflii.org/za/cases/ZACC/2013/35.html)

379 Bkz. H.D. Boonstra, 'Advancing Sexuality Education in Developing Countries: Evidence and Implications' [Gelişmekte Olan Ülkelerde Cinsellik Eğitimi Geliştirme: Kanıtlar ve Çıkarımlar], *Guttmacher Policy Review*, Sayı 14(3), Yaz 2011, www.guttmacher.org/gpr/2011/08/advancing-sexuality-education-developing-countries-evidence-and-implications. Ergenler 10 ila 19 yaş arasındaki kişiler olarak tanımlanır. Gençler 10 ila 24 yaş arasındadır. Bkz. UNFPA, 'Adolescents fact sheet: State of the world population' [Ergenlere dair temel veriler: Dünya nüfusunun durumu], 2005; UNFPA, 'State of world population,' 2016, www.unfpa.org/swop

380 "Erken evlilik" ifadesi genellikle "çocuk yaşta evliliğin" yerine geçecek şekilde kullanılır ve eşitlik yaşının daha önce ya da evlilik üzerine elde edildiği ülkelerde 18 yaş altındaki bir kişiyi içeren bir evliliği kapsar. Erken evlilik, her iki eşin de 18 yaşında ya da daha büyük olduğu evliliklere de atıfta bulunabilir; fakat fiziksel, duygusal, cinsel ve psikososyal gelişme düzeyleri ya da kişinin hayat görüşlerine dair bilgilerin eksik olması gibi unsurlar onları evliliğe onay verme konusunda hazırlıksız kılar.

381 DSÖ, *The sexual and reproductive health of young adolescents in developing countries: Reviewing the evidence, identifying research gaps, and moving the agenda* [Gelişmekte olan ülkelerde genç ergenlerin cinsel ve üreme sağlığı: Kanıtları gözden geçirmek, araştırma farklılıklarını tanımlamak ve gündemi ileriye taşımak], DSÖ teknik danışma raporu, Cenevre, 4-5 Kasım 2010, whqlibdoc.who.int/hq/2011/WHO_RHR_11.11_eng.pdf

382 Bkz. UNICEF, Çocuk hakları sözleşmesinin yirmi yılı, www.unicef.org/rightsite/433_457.htm#to_have_sex

383 Bkz. UNICEF, Çocuk hakları sözleşmesinin yirmi yılı, www.unicef.org/rightsite/433_457.htm#to_have_sex

384 A. Carroll, ILGA, *State-sponsored homophobia. A world survey of laws: Criminalization, protection and recognition of same-sex love* [Devlet destekli homofobi. Yasalara dair dünya çapında bir araştırma: Eşcinsel aşkın suç sayılması, korunması ve tanınması], 11. Baskı, 2013, ilga.org/downloads/02_ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2016_ENG_WEB_150516.pdf. Equaldex, 82 ülkede eşit olmayan onay yaşı yasaları olduğunu belirtmektedir. Bkz. Equaldex, The Collaborative LGBT Knowledge Base, www.equaldex.com/

385 UNFPA, *Harmonizing the Legal Environment for Adolescent Sexual and Reproductive Health and Rights: A review of 23 Countries in East and Southern Africa* [Ergen Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı ve Hakları için Yasal Ortamı Uyumlaştırmak], 2017, esaro.unfpa.org/en/publications/harmonizing-legal-environment-adolescent-sexualand-reproductive-health-and-rights-0

386 BM CEDAW, Son Gözlemler: Türkiye, BM Belge No: A/60/38, 2005, 363-364. paragraflar.

387 İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Raised on the Registry: The irreparable harm of placing children on sex offender registries in the US* [Sicilde Yetişmek: ABD'de çocukları cinsel kabahatler sicillerine yerleştirilmenin onarılmaz zararları], 2013, www.hrw.org/report/2013/05/01/raised-registry/irreparable-harmplacing-children-sex-offender-registries-us

388 Bkz. M. Goodwin, 'Law's Limits: Regulating Statutory Rape Law' ['Yasa'nın Sınırları: Tecavüz Yasasını Düzenlemek], *Wisconsin Law Review*, 2013, s. 481-540, [wisconsinlawreview.org/wp-content/ uploads/2013/05/6-Goodwin-2.pdf](http://wisconsinlawreview.org/wp-content/uploads/2013/05/6-Goodwin-2.pdf); ayrıca bkz. P. Donovan, 'Caught Between Teens and the Law: Family Planning Programs And Statutory Rape Reporting' [Ergenler ile Hukuk Arasında Kalmak: Aile Planlama Programları ve Yasal Tecavüz İhbarı], 1 Guttmacher Institute 2, 1998, p. 5, www.guttmacher.org/gpr/1998/06/caught-between-teens-and-lawfamily-planning-programs-and-statutory-rape-reporting

389 M. Goodwin, 'Law's Limits: Regulating Statutory Rape Law', *Wisconsin Law Review*, 2013, s. 481-540, [wisconsinlawreview.org/wp-content/ uploads/2013/05/6-Goodwin-2.pdf](http://wisconsinlawreview.org/wp-content/uploads/2013/05/6-Goodwin-2.pdf)

390 Bkz. İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Raised on the Registry: The irreparable harm of placing children on sex offender registries in the US*, 2013, www.hrw.org/report/2013/05/01/raised-registry/irreparable-harmplacing-children-sex-offender-registries-us

391 Bkz. İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Raised on the Registry: The irreparable harm of placing children on sex offender registries in the US*, 2013, www.hrw.org/report/2013/05/01/raised-registry/irreparable-harmplacing-children-sex-offender-registries-us

392 Birleşik Krallık Hükümeti yasaları, Cinsel Kabahatler Yasası 2003, Bölüm 42, Kısım 1, Paragraf 9, www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/42/section/9

393 Ergenlik gelişimi hakkında daha fazla tartışma için bkz. IPPF, *Exclaim: Young people's guide to sexual rights: An IPPF declaration* [Haykır: Gençlerin cinsel haklar rehberi: Bir IPPF bildirgesi], 2011, www.ippf.org/sites/default/files/ippf_exclaim_lores.pdf

394 BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 20 (Ergenlik dönemi boyunca çocuk haklarının uygulanması), BM Belge No: CRC/C/GC/20, 2016, para. 2 (Uluslararası insan hakları hukuku kapsamında 'bir çocuğun görüşlerine gereken önemin verilmesi gerektiğini' belirtir); Daha fazlası için bkz. BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 12 (Çocuğun görüşlerinin dikkate alınması hakkı), BM Belge No: CRC/C/GC/12, 2009, para. 84 (BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 5 (Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamında uygulamaya ilişkin genel öneriler), BM Belge No: CRC/ GC/2003/5, 2003).

395 R. Cook ve B.M. Dickens, 'Recognizing adolescents' 'evolving capacities' to exercise choice in reproductive healthcare' [Üreme sağlığı hizmetlerinde ergenlerin tercih yapma konusunda 'gelişen kapasitelerini' kabul etmek], *International Journal of Gynecology and Obstetrics*, Temmuz 2000, Sayı 70(1), s. 13-21, www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/10884530

396 Daha fazlası için bkz. BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 12 (Çocukların görüşlerinin dikkate alınması hakkı), BM Belge No: CRC/C/GC/12, 2009.

397 BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 20 (Ergenlik dönemi boyunca çocuk haklarının uygulanması), BM Belge No: CRC/C/GC/20, 2016.

398 BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 12 (Çocukların görüşlerinin dikkate alınması hakkı), BM Belge No: CRC/C/GC/12, 2009.

399 BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 4 (Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Ergen Sağlığı ve Gelişimi), BM Belge No: CRC/GC/2003/4, 2003.

400 BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 4 (Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Ergen Sağlığı ve Gelişimi), BM Belge No: CRC/GC/2003/4, 2003.

401 BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 20 (Ergenlik dönemi boyunca çocuk haklarının uygulanması), BM Belge No: CRC/C/GC/20, 2016, para. 28

402 Güney Afrika Anayasa Mahkemesi, İstismara uğrayan çocuklar için Teddy Bear kliniği (ilk başvuran) ve Rapcan (ikinci başvuran)/Adalet ve Anayasal Kalkınma Bakanı (ilk davalı) ve Kamu Davaları Ulusal Direktörü (ikinci davalı) Davası, 3 Ekim 2013, CCT 12/13 [2013] ZACC 35.

403 Güney Afrika Anayasa Mahkemesi, İstismara uğrayan çocuklar için Teddy Bear kliniği (ilk başvuran) ve Rapcan (ikinci başvuran)/Adalet ve Anayasal Kalkınma Bakanı (ilk davalı) ve Kamu Davaları Ulusal Direktörü (ikinci davalı) Davası, 3 Ekim 2013, CCT 12/13 [2013] ZACC 35, para. 44, s. 19; Ayrıca bkz. P. de Vos, 'Teen sex: The law can't replace parenting' [Ergen seksi: Yasa ebeveynliğin yerini alamaz], Daily Maverick, 10 Ekim 2013, www.dailymaverick.co.za/opinionista/2013-10-10-teen-sex-the-law-cantreplace-parenting/#.UnwkiiSE7su

404 A. Alami, 'Teenage kiss arrests spark furore in Morocco. Prosecution of amorous adolescents prompts protests against kingdom's vague public decency laws' [Ergenlerin öpüşmesi Fas'ta öfke yarattı. Aşık ergenlerin yargılanması krallığın muğlak genel ahlak yasalarına karşı protestoları tetikledi], Al Jazeera, 23 Ekim 2013, www.aljazeera.com/indepth/features/2013/10/teenage-kiss-arrestsspark-furore-morocco-2013102282027588248.html

405 Bkz. M. Goodwin, 'Law's Limits: Regulating Statutory Rape Law', *Wisconsin Law Review*, 2013, s. 481-540, [wisconsinlawreview.org/wp-content/ uploads/2013/05/6-Goodwin-2.pdf](http://wisconsinlawreview.org/wp-content/uploads/2013/05/6-Goodwin-2.pdf)

406 Young Women United, *Dismantling Teen Pregnancy Prevention* [Ergen Gebeliğini Önlemeyi Kaldırma], Mayıs 2016, [www.youngwomenunited.org/wp-content/ uploads/2016/05/ywu-dismantlingtpm-may2016-digital.pdf](http://www.youngwomenunited.org/wp-content/uploads/2016/05/ywu-dismantlingtpm-may2016-digital.pdf)

407 Uluslararası Af Örgütü, *Shamed and Blamed: Pregnant girls' rights at risk in Sierra Leone*, *İndeks No: AFR 51/2695/2015*.

408 Uluslararası Af Örgütü, Ekvator Ginesi 2016/2017, <https://www.amnesty.org/en/countries/africa/equatorial-guinea/report-equatorial-guinea/>

409 İnsan Hakları İzleme Örgütü, *"I Had a Dream to Finish School": Barriers to Secondary Education in Tanzania* ["Okulu Bitirmeyi Hayal Ediyordum": Tanzanya'da Orta öğrenime Yönelik Engeller], 2017, <https://www.hrw.org/report/2017/02/14/i-had-dream-finish-school/barriers-secondary-education-tanzania>

410 İnsan Hakları İzleme Örgütü, *"I Had a Dream to Finish School": Barriers to Secondary Education in Tanzania*, 2017, <https://www.hrw.org/report/2017/02/14/i-had-dream-finish-school/barriers-secondary-education-tanzania>

411 BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/HRC/32/32, 2016, para. 83

412 Üreme Sağlığı Hakları Merkezi, *Capacity and Consent: Empowering Adolescents to Exercise Their Sexual and Reproductive Rights* [Kapasite ve Onay: Ergenleri Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Haklarını Kullanmaları İçin Güçlendirmek], www.reproductiverights.org/document/capacity-and-consent-empowering-adolescents-to-exercise-reproductive-rights

413 Uluslararası Af Örgütü, *"Lost Without Knowledge": Barriers to sexual and reproductive health information in Zimbabwe* ["Bilgi Yoksunluğunda Kaybolmak": Zimbabwe'de cinsel sağlık ve üreme sağlığı bilgilerine yönelik engeller], *İndeks No: AFR 46/7700/2018*.

414 Uluslararası Af Örgütü, *"Lost Without Knowledge": Barriers to sexual and reproductive health information in Zimbabwe*, *İndeks No: AFR 46/7700/2018*.

415 UNFPA, *Harmonizing the Legal Environment for Adolescent Sexual and Reproductive Health and Rights: A review of 23 Countries in East and Southern Africa* [Ergen Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı ve Hakları için Yasal Ortamı Uyumlaştırmak: Doğu ve Güney Afrika'da 23 Ülke Hakkında Bir Değerlendirme], 2017, esaro.unfpa.org/en/publications/harmonizing-legal-environment-adolescent-sexualand-reproductive-health-and-rights-0

416 BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/HRC/32/32, 2016, para 87; UNAIDS, *The Gap Report*, 2014, www.unaids.org/en/resources/documents/2014/20140716_UNAIDS_gap_report

417 BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/HRC/32/32, 2016, para. 16.

418 S. Delany-Moretwe ve diğ., *Providing comprehensive health services for young key populations: needs, barriers and gaps* [Kilit önemdeki genç nüfuslara kapsamlı sağlık hizmetleri sağlamak: İhtiyaçlar, engeller ve farklılıklar], *Journal of the International AIDS Society*, 2015, 18 (Ek 1): 19833, s. 29, www.jiasociety.org/index.php/jias/article/view/19833dx.doi.org/10.7448/IAS.18.2.19833

419 Sexual Rights Initiative (Cinsel Haklar İnisiyatifi), *Human rights and sexuality in the context of development* [Kalkınma bağlamında insan hakları ve cinsellik], Uluslararası insan hakları konferansı, 2014'ten sonra ICPD, 2013, www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/ICP_%20Beyond_2014_International_Thematic_Conference/sexuality_and_human_rights_in_the_context_of_development_final.pdf

420 Üreme Sağlığı Hakları Merkezi, *Capacity and Consent: Empowering Adolescents to Exercise Their Sexual and Reproductive Rights*, www.reproductiverights.org/document/capacity-and-consent-empowering-adolescents-to-exercisesreproductive-rights; P. Donovan, 'Caught Between Teens and the Law: Family Planning Programs And Statutory Rape Reporting', 1 Guttmacher Institute 2, 1998, s. 5, www.guttmacher.org/gpr/1998/06/caught-between-teens-and-law-family-planningprograms-and-statutory-rape-reporting

421 Güney Afrika Anayasa Mahkemesi, İstismara uğrayan çocuklar için Teddy Bear kliniği (ilk başvuran) ve Rapcan (ikinci başvuran)/Adalet ve Anayasal Kalkınma Bakanı (ilk davalı) ve Kamu Davaları Ulusal Direktörü (ikinci davalı) Davası, 3 Ekim 2013, CCT 12/13 [2013] ZACC 35, para. 72, <http://41.208.61.234/ uhtbin/cgisirsi/20131108153415/ SIRSI/0/520/J-CCT12-13>

422 BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, 44/25, www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx

423 Bkz. BM Genel Kurulu kararı, Çocuk Hakları Komitesi, 44/25, 1989, 9. ve 12. paragraflar, www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx

424 Bkz. BM Genel Kurulu kararı, Çocuk Hakları Komitesi, 44/25, 1989, 9. ve 12. paragraflar, www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx

425 BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 20 (Ergenlik dönemi boyunca çocuk haklarının uygulanması), BM Belge No: CRC/C/GC/20, 2016, para. 40

426 BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 2.

427 BM İnsan Hakları Konseyi, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ofisi yıllık raporu ile Yüksek Komiser ve Genel Sekreterin Raporları. Viyana Sözleşmesi'nin ve Eylem Programı'nın takibi ve uygulanması. Cinsel yönelimlerine ve toplumsal cinsiyet kimliklerine dayanarak bireylere yönelik ayrımcı yasalar ve uygulamalar ile şiddet eylemleri. BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri'nin Raporu, BM A/

- HRC/19/41, 2011, para. 84(d); Ayrıca bkz. BM Çocuk Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Şili, BM Belge No: CRC/C/CHL/CO/3, 2007, para. 29; Son Gözlemler: Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, BM Belge No: CRC/C/15/Add.134, 2008, para. 22; Son Gözlemler: Avusturya, BM Belge No: CCPR/C/79/Add.103, 1998, para. 13. Uluslararası Af Örgütü de devletlere onay yaşını uyumlaştırma çağrısı yapmaktadır, *Making love a crime: Criminalization of same-sex conduct in sub-Saharan Africa*, İndeks No: AFR 01/001/2013.
- 428** BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 4 (Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Ergen Sağlığı ve Gelişimi), BM Belge No: CRC/GC/2003/4, 2003, para. 26
- 429** BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 4 (Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Ergen Sağlığı ve Gelişimi), BM Belge No: CRC/GC/2003/4, 2003, para. 26
- 430** BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 4 (Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Ergen Sağlığı ve Gelişimi), BM Belge No: CRC/GC/2003/4, 2003, para. 40
- 431** BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 12.1.
- 432** BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 5.
- 433** BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 12.1.
- 434** Bkz. BM Çocuk Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Avusturya, BM Belge No: CRC/C/SR.507-509, 1999, para. 15; BM Çocuk Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Barbados, BM Belge No: CRC/C/15/Add.103, 1999, para. 25; Son Gözlemler: Benin, BM Belge No: CRC/C/15/Add.106, 1999, para. 25
- 435** Bkz. BM CEDAW, Son Gözlemler: Avustralya, BM Belge No: A/49/38, 1994, para. 404
- 436** BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 20 (Ergenlik dönemi boyunca çocuk haklarının uygulanması), BM Belge No: CRC/C/GC/20, 2016, para. 60
- 437** BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 20 (Ergenlik dönemi boyunca çocuk haklarının uygulanması), BM Belge No: CRC/C/GC/20, 2016, para. 60
- 438** BM CEDAW, Genel Yorum 21 (Evlilikte ve aile ilişkilerinde eşitlik), BM Belge No: A/49/38, 1994, para. 22
- 439** BM CESC, General Yorum 22 (Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı), BM Belge No: E/C.12/GC/22, 2016, para. 63
- 440** BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 20 (Ergenlik dönemi boyunca çocuk haklarının uygulanması), BM Belge No: CRC/C/GC/20, 2016, para. 61. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'ne (UNESCO) göre, kapsamlı cinsellik eğitim programları şunları içerir: Büyüme ve gelişme; cinsel anatomi ve fizyoloji; üreme, gebelik kontrolü, gebelik ve doğum; HIV ve AIDS; cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar; aile hayatı ve kişilerarası ilişkiler; kültür ve cinsellik; insan haklarının güçlendirilmesi; ayrımcılığa uğramama hakkı, eşitlik ve toplumsal cinsiyet rolleri; cinsel davranış; cinsel çeşitlilik; cinsel istismar; toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve zararlı pratikler. Bkz. UNESCO, International Technical Guidance on Sexuality Education [Cinsellik Eğitimi Hakkında Uluslararası Teknik Rehberlik], 2009, unesdoc.unesco.org/images/0018/001832/183281e.pdf; Ayrıca bkz. UNESCO, International Technical Guidance on Sexuality Education: An Evidence-informed Approach (revised edition) [Cinsellik Eğitimi Hakkında Uluslararası Teknik Rehberlik: Kanıta Dayalı Yaklaşım (gözden geçirilmiş basım)], 2017, www.unaids.org/en/resources/documents/2018/international-technical-guidance-onsexuality-education
- 441** BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 4 (Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Ergen Sağlığı ve Gelişimi), BM Belge No: CRC/GC/2003/4, 2003, para. 26

Honduras'ın başkenti Tegucigalpa'da bir seks işçisi. 18 Temmuz 2012.
© Spencer Platt/Getty Images

EK 5

SEKS İŞÇİLİĞİNİN SUÇ HALİNE GETİRİLMESİ

“[Seks işçiliğini kriminalize eden yasalar] yoğun ayrımcılığı yasalara içkin hale getirir; kadınlara, erkeklere ve trans seks işçilerine yönelik genel toplumsal küçümsemeyi yansıtır.”

Küresel HIV ve Hukuk Komisyonu⁴⁴²

Dünyanın dört bir yanında devletler, seks işçiliğini kısıtlamak ya da cezalandırmak için çeşitli yasa ve politikalar kullanıyor.⁴⁴³ Bazı devletler seks işçiliğini ve ilgili tüm aktiviteleri kriminalize ederken, diğerleri cinsel ilişkinin satın alınmasını ya da cinsel ilişkinin satışını kolaylaştıran üçüncü tarafları cezalandırıyor. Yeni Zelanda, Hollanda, Danimarka gibi ülkeler ve Avustralya’nın bazı bölgeleri, seks işçiliğini cezalandırmayı ya da cezalandırıcı devlet müdahalesini gerektiren bir aktivite saymıyor ve seks işçiliğini ruhsatlandırma ya da belli bölgelerle sınırlama gibi idari hükümler yoluyla düzenleyerek suç olmaktan çıkarıyor veya yasallaştırıyor.

Seks işçiliğini suç haline getiren yasalar ve politikalar çok sayıda insan hakkını ihlal edebilir. Bu türde hükümler, kolluk kuvvetlerinin insanların cinsellikle ilgili özel, onaya dayalı kararlar almalarına aşırı derecede müdahale etmelerini kolaylaştırabilir. Seks işçileri aşağılanmayı hak eden suçlular ya da cinsel ilişki satmaya onay veremeyecek mağdurlar olarak görüldükleri takdirde, bu yaptırımlar sıklıkla seks işçilerini onurlarından ve bedenleri ve hayatları ile ilgili kendi kararlarını alma hakkından mahrum eder.

Seks işçiliği farklı biçimler alır ve ülkeler ve toplumlar arasında ve içerisinde değişiklik gösterir. Seks işçiliği “resmi” ya da örgütlü olduğu ölçüde değişebilir.⁴⁴⁴ İnsanlar çeşitli nedenlerle seks işçiliği yapmayı tercih edebilirler. Bazıları tercih edilen bir geçinme aracı olarak seks işçiliği yaparken, bazıları ötekileştirme nedeniyle sınırlı tercihleri olduğu için cinsel ilişki satar. Fakat seks işçiliğinin suç haline getirilmesi kişileri hayatın zorluklarının üstesinden gelmeleri ve yoksulluktan kaçınmaları için onları desteklemek yerine, seçeneklerini daha da azaltır ve onları haklarını ihlal eden ceza yargı düzenlemelerinin hedefi haline getirir. Bu yalnızca seks işçilerinin sosyo-ekonomik açıdan daha fazla ötekileştirilmelerine neden olmaz; aynı zamanda onları müşterilerinin ve kolluk kuvvetlerinin şiddet ve istismarına karşı daha korunmasız kılar.

Seks işçiliğinin suç haline getirilmesi, seks işçilerine yönelik olumsuz tutumları teşvik eder ve kalıcı hale getirir. Bu yaftalama seks işçilerinin hayatında zararlı bir etkiye sahiptir; temel sosyal hizmetlere ve sağlık hizmetlerine erişimlerine engel olur ve onları hastalık, şiddet, cinsel istismar ve gaspa karşı daha savunmasız hale getirir. Seks işçilerine atfedilen suçluluk varsayımı genellikle kolluk kuvvetlerine ve toplum üyelerine onları aşağılama ve taciz etme, tehdit etme, gasp etme ve hatta bazı durumlarda onları cinsel şiddet dahil olmak üzere şiddete maruz bırakma yetkisi verir.

DOĞRUDAN KRİMİNALİZASYON

Seks işçiliğini; cinsel ilişkinin satışını, satın alınmasını ve/veya ilgili aktiviteleri açıkça yasaklayan çeşitli cezalandırıcı yasalar ve politikalar yoluyla doğrudan kriminalize eden 100'den fazla ülke vardır.⁴⁴⁵ Bu yasalar genellikle diğer unsurların yanı sıra din, ahlak nosyonları ve kadın 'iffeti'ne dair görüşlere ve/veya siyasi menfaate dayanır ve seks işçilerinin sağlığına ve hayatlarına zarar verir.

SEKS İŞÇİLİĞİNİ VE İLGİLİ AKTİVİTELERİ KRİMİNALİZE EDEN YASALAR

Hem para ya da mal karşılığı cinsel ilişkiye girmeyi hem de cinsel ilişkiyi satmak ya da satın almakla ilgili çeşitli aktivitelerin tümünü kriminalize eden yasalar uygulayarak seks işçiliğini tamamen yasaklayan yaklaşık 40 ülke vardır.⁴⁴⁶ Seks işçiliğini suç haline getiren bu tür yasal sistemler kapsamında, seks işçileri, müşterileri ve seks işçiliğini kolaylaştıran ya da seks işçilerini destekleyen diğer kişiler yargılanma ya da cezalandırılmayla karşılaşabilir.

Güney Afrika'da cinsel suçlar mevzuatı, "ödül karşılığı herhangi bir kişiyle yasadışı cinsel ilişkiye giren ya da ahlaksızlık yapan" kişileri kriminalize ediyor.⁴⁴⁷ Bu yasa, ücretli cinsel ilişki için birini fuhşa teşvik etmek, 'genelev çalıştırmak,' cinsel ilişki satmak için kişileri kandırmak ya da yanlış yola sevk etmek, seks işçiliği yapan kişilere yardım etmek ve seks işçiliğinin kazançlarıyla geçinmek gibi aktiviteleri yasaklayan çeşitli hükümler de içeriyor.⁴⁴⁸

Tayland'ın 1996 tarihli Fahişeliği Önleme ve Bastırma Yasası, cinsel ilişki satma eylemini doğrudan yasaklayarak, bu eylemi, "karşılığında para kazanmak ya da başka bir yarar sağlamak için bir başka kişinin cinsel arzusunu rastgele tatmin etmek üzere gerçekleştirilen cinsel birleşme, başka bir eylem ya da başka bir eylemde bulunma" olarak tanımlıyor.⁴⁴⁹ Ayrıca yasa, cinsel ilişkinin satışını sağlamak, satışının reklamını yapmak ya da teşvik etmek, başkalarıyla cinsel ilişki satmak amacıyla ilişki kurmak ve bir seks işçiliği işletmesine sahip olmak ya da bunu işletmek dahil ilgili çeşitli aktiviteleri de kriminalize ediyor. Bu geniş kapsamlı kriminalizasyona rağmen, Tayland'da seks işçiliği endüstrisinde çalışan 200.000 ila 300.000 civarında kişi olduğu ve seks işçiliğinin ülkenin gayrisafi yurtiçi hasılasının %2 ila %14'ünü oluşturduğu tahmin ediliyor.⁴⁵⁰

ABD genelinde, seks işçiliği eyalet hukukunun uygulanmasıyla ağırlıklı olarak yasaklanıyor. Nevada'daki birkaç ilçe dışında, her eyaletin, cinsel ilişkinin satılması ya da satın alınması, 'pezevenklik yapmak' ve 'genelev işletmek' gibi seks işçiliğiyle ilgili çeşitli aktivitelerin tümünü yargılayan hükümleri var. Bazı eyaletlerde, yeniden kabahat işlemek, 10.000 Amerikan Doları⁴⁵¹ ya da beş yıla kadar hapis cezası⁴⁵² ile cezalandırılabilir.

Seks işçiliğinin ve ilgili aktivitelerin suç haline getirilmesi özellikle cinsel ilişki satanlar için çeşitli insan hakları ihlallerine yol açabilmektedir. Bu yasalar, kişilerin cinsel özerkliklerini ve özel yaşamın gizliliği haklarını potansiyel olarak ihlal etmekle birlikte, seks işçilerini tacize ve şiddete maruz bırakarak temel sosyal hizmetlere erişimlerini engelliyor ve onları yaftalama ve ayrımcılıkla karşı karşıya bırakabiliyor.

SEKS İŞÇİLİĞİYLE İLİŞKİLİ AKTİVİTELERİ KRİMİNALİZE EDEN YASALAR

Polislerin ya da savcılarının, onay veren yetişkinler arasında bir cinsel eylem gerçekleştiğini ve karşılığında para ya da mal değiş-tokuşu yapıldığını etkili biçimde kanıtlamaları genellikle son derece zor olabilir. Bu yüzden, dünya genelinde çok sayıda ülke, cinsel eylemin kendisinden ziyade seks işçiliğiyle ilgili aktiviteler hakkında cezai yaptırımlar uygular. Bu yasaklar genellikle cinsel ilişkinin satışını teklif etmek için birine yaklaşmak ('fuhşa teşvik etmek') ile ilgilidir. Yaptırımlar da yaygın olarak 'genelev işletme,' seks işçiliği yapma ya da aracı olma, seks işçiliğiyle geçinme ya da bilgi veya destek sağlayarak seks işçiliğini kolaylaştırma gibi aktiviteler hakkında yapılır. Devletler, cinsel ilişki satın alma amacıyla bir kişiyi çalıştırmayı da yasaklayabilir.

Seks işçiliğini kriminalize eden bu kapsamlı yaklaşım, seks işçilerinin yaşamlarını ve kararlarını derinden etkiler. Seks işçilerinin güvende olmasını sağlayan güvenlik görevlileri ya da diğer seks işçilerinin varlığı gibi hayati destek mekanizmaları da yasaklanabilir ve seks işçilerinin genellikle tek başlarına çalışmak zorunda kalmaları onları şiddet ve istismara karşı daha savunmasız kılar.⁴⁵³

VAKA ÇALIŞMASI: HONG KONG ÖZEL İDARİ BÖLGESİ (ÇİN)

Hong Kong'ta, cinsel ilişki satma eyleminin kendisi yasadışı değildir; fakat seks işçiliğiyle ilişkilendirilen aktivitelerin çoğu yasadışıdır. Uluslararası Af Örgütü'nün Hong Kong'ta seks işçiliğinin kriminalizasyonu hakkında yaptığı araştırma, seks işçilerinin müşterileri yanlış yola sevk etmek, diğer seks işçileriyle konut paylaşmak ve 'fahişlikle geçinmek' gerekçesiyle yargılanabileceğini doğrulamıştır. Bir akademisyenin gözlemlediği gibi, pratikte "Hong Kong'ta benimsenen düzenleyici çerçeve en dar anlamıyla bir yasaktır."⁴⁵⁴

Özellikle sokakta çalışan kişiler kolayca tanınabildikleri ve 'fuhşa teşvik' hakkındaki cezai yasağı ihlal etmeden çalışmakta zorluk çektikleri için tutuklanma riski altındadır. Seks işçilerinin çoğu ya göçmendir ya da anakara Çin'den gelirler ve Hong Kong'ta çalışmak için izin almak zorundadırlar. Fakat göçmenler ve anakara Çin'den gelen kişiler Hong Kong'ta yasal bir şekilde seks işçiliği yapamaz; göçmen seks işçilerinin tümü Göçmenlik Yönetmeliği kapsamındaki cezai bir suç olarak "[Hong Kong'ta] kalma koşulunu ihlal eder." Hatta kalma koşullarını çiğneme gerekçesiyle yöneltilen suçlamalar, seks işçilerinin Hong Kong'ta kriminalize edilmesinin başlıca yolu olabilir (bir dolaylı kriminalizasyon biçimi).

Seks işçiliğinin fiilen yasaklanması yüzünden, seks işçileri, özellikle de göçmen seks işçileri, güçsüz hissettiklerini ve müşterilerin ve polis gibi başkalarının şiddet ve istismarından korunmak için yasal koruma istemeye çekindiklerini belirtmiştir. Seks işçileri, Uluslararası Af Örgütü'ne, suçun mağduru oldukları takdirde polisten yardım isteyemeyeceklerini söyledi. Seks işçileri örgütleri bize polisin seks işçilerinin ihbarlarını nadiren takip ettiğini ve bunun yerine sıklıkla onları suçladığını ya da aşağıladığını anlattı. Seks işçileri tuzağa düşürme, gasp ve diğer zorlayıcı polis önlemleriyle de karşılaşmaktadır. Örneğin, seks işçileri ve avukatları, 'suçlarını itiraf etmedikleri' takdirde polisin onları eşlerine, ebeveynlerine ya da çocuklarına ihbar etmekle tehdit ettiği ve 'itiraflarının' sonuçları hakkında seks işçilerini yanlış yönlendirdikleri durumları bildirmiştir. Bazı seks işçileri polisin ya da polis olduklarını iddia eden kişilerin para ya da –daha sıklıkla– ücretsiz cinsel hizmetler talep ettiklerinden yakınmıştır. Polis, sivil polislerin kanıt temin etmek için bazı cinsel hizmetler almalarına izin verildiğini doğrulamıştır. Sivil polis memurları genellikle tuzağa düşürmeye yakın davranışlarda bulunmaktadırlar. Çok sayıda seks işçisi, takası başlatan kişi memur olsa ve cinsel ilişki satın almayı teklif etse de polisin onları 'fuhşa teşvikle' suçladığını bildirmiştir.

Seks işçileri, polisin, örneğin iki seks işçisini bir daireyi ziyaret etmeye ikna ederek, onları "genelev" yasalarını çiğnemeye teşvik ettiğini de söyledi. Uluslararası Af Örgütü, polisin süresiz gözaltıyla tehdit etmek dahil zorlama ya da aldatma yoluyla seks işçilerini 'suçlarını itiraf' etmeye zorladığını gösteren bilgiler edindi. Seks işçileri ve sivil toplum örgütleri, polisin bazen yalan

beyanlar içeren raporlar dosyaladığını, tutuklama sırasında seks işçilerini hakları konusunda düzenli olarak bilgilendirilmediğini, seks işçilerini uzun sorgulamalara maruz bıraktığını ve onları, haklarındaki iddiaları aile üyelerine anlatmakla tehdit ettiğini bildirdiler.

Uluslararası Af örgütü, *Çin: Zararlı biçimde izole edildiler: Hong Kong'ta seks işçiliğinin kriminalize edilmesi* (İndeks No: ASA 17/4032/2016).

CİNSEL İLİŞKİNİN SATIN ALINMASINI KRİMİNALİZE EDEN YASALAR

Az sayıda ülke, yaptırımları cinsel ilişkiyi satın alan ya da satın almaya teşebbüs eden kişilere yönlendirerek, cezai sorumluluğu seks işçilerinin üzerinden aldığı iddia ediyor. Seks işçilerinin yerine müşterilerin suçlu haline getirilmesi, İsveç tarafından 1999'da kabul edildiği için zaman zaman "İsveç Modeli" olarak adlandırılmaktadır. Sonrasında Norveç, İzlanda, Kuzey İrlanda ve Fransa da aynı yasa tasarısını kabul etmiştir.⁴⁵⁵

Bu tür yasalar genellikle seks işçilerinin seks işçiliğine onay veremeyen cinsel istismar "mağdurları" oldukları ve seks işçiliği bağlamındaki cinsel ilişkilerin tümünün zorlama ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet olduğu görüşüne dayanır. Fakat kişilerin neden seks işçiliği yaptıkları ve/veya cinsel ilişki için ödeme yaptıklarına dair çeşitli nedenlerin varlığına ve cinsel ilişki satan çok sayıda kişinin bunu onay vererek yaptıkları ve kendilerini yalnızca yaptıkları iş nedeniyle şiddet mağdurları olarak görmediklerine dair kanıtlar artmaktadır.⁴⁵⁶

Niyetleri her ne olursa olsun, cinsel ilişkinin satın alınmasını kriminalize eden yasalar seks işçilerini taciz, şiddet ve gasp konusunda daha büyük riski altına sokabilir.⁴⁵⁷ İsveç ve Norveç'te, araştırmacılar, satın alma yasağının kabulünden bu yana seks işçileri arasında daha fazla risk almaya dair kanıtlar saptamıştır. 2012'de Norveç'in seks işçiliği politikası konusunda ulusal bir uzmanlık merkezi olan Pro Sentret'in yaptığı bir araştırma, cinsel ilişki satın alma konusundaki cezai yasağın yürürlüğe girmesinden bu yana, bazı seks işçilerinin 'iyi' müşterilerde düşüş yaşadıklarını ve mevcut seçeneklerin büyük kısmını geriye kalan 'kötü' müşterilerin oluşturduğunu bildirdiklerini gösterdi. Ayrıca, seks işçilerinin müşterilerle etkileşimlerinde, evlerini ziyaret etmeyi kabul etmek, müşterilerle görüşmeleri daha çabuk ya da müşteri için daha güvenli kuytu yerlerde sonlandırmak ve daha tehlikeli müşterilerle ilgilenmeyi kabul etmek gibi daha büyük riskler aldığı görülmektedir.⁴⁵⁸

Başka bir araştırma da bu risk artışının en çok kapalı mekanlara taşınamayan ve 'kötü' müşteriler için artan rekabetle karşılaşan, görüşmeleri çabuk ve gizlice sonlandırmak için daha fazla baskı hisseden ve pazarlık yapma gücü azalan; kaynak yönünden zayıf, sokak merkezli seks işçileri tarafından hissedildiğini göstermektedir.⁴⁵⁹

Norveç'teki durum hakkında daha fazla bilgi için bkz. *Uluslararası Af Örgütü, Piyasayı 'ezip geçmenin' insani açıdan bedeli: Norveç'te seks işçiliğinin kriminalizasyonu* (İndeks No: EUR 36/4034/2016).

SEKS İŞÇİLİĞİ ÖRGÜTLENMESİNİN SUÇ HALİNE GETİRİLMESİNİN ETKİLERİ

Seks işçiliği örgütlenmesinin suç haline getirilmesi – ‘genelev çalıştırmak,’ ‘fuhuş amacıyla mülk kiralamak’ ve ‘geçimini fuhuşla sağlamak’ gibi suçları içeren suçlar aracılığıyla – seks işçiliğini kolaylaştırdığı düşünülen aktiviteleri cezalandırır. Bu yasalar, seks işçiliğinin kriminalize edildiği çoğu ülkede kullanılır.

Seks işçiliğinin örgütlenmesini kriminalize etmek, seks işçilerini korumak için gerekli bir adım olarak belki mantıklı olsa da, ilgili yasalar sömürücü, istismarcı ya da zorlayıcı örgütsel faaliyet ile kişisel, pratik ve güvenlik amaçlı faaliyet arasında nadiren ayırım yapar. Yasalar, daha ziyade, seks işçiliğinin tüm ortak örgütlenmelerine genel yasaklar uygulama eğilimindedir. Bu kapsamda, güvenlik amacıyla birlikte çalışan ya da bir resepsiyon görevlisi, temizlikçi, güvenlik görevlisi ya da sürücü ile çalışan seks işçileri sıklıkla kriminalize edilebilir ve örgütsel yasaklar kapsamında polis yaptırımına maruz kalabilir.⁴⁶⁰ Örneğin, Hong Kong’ta yürütülen araştırma sırasında, Uluslararası Af Örgütü, güvenlik için aynı bölgelerde çalışmaya dikkat eden seks işçilerinin cezai “genelev” yasası kapsamında yargılanabildiğini öğrendi. Hatta sivil polis memurları, seks işçilerinden “üçlü” yapmalarını isteyerek ve sonrasında onları “genelev işletmekle” suçlayarak bu yasayı ihlal etmelerini sağlamaya çalışıyor.⁴⁶¹

DOLAYLI KRİMİNALİZASYON

Devletler, seks işçilerini hedef alacak şekilde, cinsel ilişkiyle ilgisiz genel yasaları yürürlüğe koyarak da seks işçiliğini kriminalize etmektedir. Bu yasalar; ‘serserilik,’ ‘aylaklık,’ ‘aleni müstehcenlik’ ve diğer ‘kamusal rahatsızlık’ biçimlerini yasaklayabilir. Seks işçiliğinin gözle görülür ve genellikle kamusal niteliği, özellikle de sokak merkezli seks işçiliği, bu tür yasaların seks işçilerine yönelik ayrımcı bir şekilde sıklıkla kullanıldığı ve/veya seks işçileri üzerinde farklı etkileri olduğu anlamına gelir. Bu hükümler; ceza kanunları, medeni kanunlar ya da idari kanunlarda yer alabilir. Genellikle yasa ihlalini kanıtlamak için daha az kanıt gerektirirler ve kolluk kuvvetlerine kimin suç işlediğini belirlemeleri için daha fazla yetki tanır. Bazı durumlarda, polis memurları, olay yerinde kişileri gözaltına alabilir ya da onlara para cezası kesebilir. Seks işçileri bu yasalar kapsamında rutin olarak durdurulmakta, sorgulanmakta, üzerleri aranmakta, gözaltında tutulmakta ve keyfi ya da gelişigüzel para cezalarına maruz kalmaktadır. Çoğu durumda polis ve diğer memurlar tarafından uygulanan taciz, şantaj, gasp ve cinsel şiddet ile diğer şiddet biçimlerine karşı savunmasızdırlar.

CEZALANDIRMA VE SUÇLULUK VARSAYIMI

Seks işçileri hayatları üzerinde cezalandırıcı bir etkiye sahip olan çeşitli devlet düzenlemelerinin uygulanması yoluyla da kriminalize edilmektedir. Örneğin, bazı ülkeler, seks işçilerine halk sağlığı kısıtlamaları – zorla tıbbi muayeneler ve HIV ve cinsel yola bulaşan diğer enfeksiyon testleri dahil – dayatmaktadır. Araştırmalar Çin, Hindistan ve Viet Nam’daki⁴⁶² hükümet yetkililerinin seks işçilerini HIV testi olmaya zorladığını doğrulamaktadır.

Seks işçileri, toplumsal cinsiyetleri ve/veya kimlikleri ya da statüleri nedeniyle yaşayabilecekleri ötekileştirilmelere ek olarak, toplumsal ya da cinsel normları ihlal

ettikleri ve/veya yalnızca seks işçisi olarak toplumsal cinsiyet rollerine ve klişelerine uymadıkları için sık sık sansür, önyargı ve suçlamayla karşılaşmaktadır. Aynı zamanda, eylemlilikleri ve bireysel özgürlüklerinden mahrum bırakılma ve seks işçiliğinden çıkmayı, rehabilitasyonu ya da diğer yasaklayıcı girişimleri reddettiklerinin düşünüldüğü durumlarda utandırma ile karşılaşabilmektedir. Seks işçiliğinin yaftalanan ve kriminalize edilen niteliği, seks işçilerini rutin olarak, güvenlik ya da devlet koruması için başvuracak mercii olmaksızın, gizli saklı ve tehlikeli ortamlarda toplumun çeperlerinde çalışmaya zorlar. Karşı karşıya kaldıkları çok yönlü ayrımcılık ve dışlama, onları daha büyük bir şiddet ve istismar riski altına sokar ve seks işçilerine yönelik şiddet ve istismar faillerine cezasızlık sağlar.⁴⁶³

Seks işçilerinin bir suç işleyip işlemediklerine bakılmaksızın genellikle suçlu oldukları varsayılır. Seks işçiliğine yapılandırılan toplumsal yafta, onların rutin olarak suç oluşturan davranışlarda bulunduklarının varsayıldığı ve/veya suç oluşturan davranışlarda bulunmakla suçlandıkları anlamına gelir ve polis tarafından hukuki prosedür ya da diğer yasal korumalar olmaksızın keyfi ve yineleyen soruşturmalar, tutuklamalar, gözaltı ve saldırılarla karşılaşabilirler.⁴⁶⁴ Buna ek olarak, suçluluk varsayımları, toplum üyelerinin yetkililere şikayet edilmeyecekleri bilgisiyle seks işçilerini taciz etmesine de yol açabilir. Örneğin, Uluslararası Af Örgütü, Arjantin’in başkenti Buenos Aires’de misafir evlerinde ya da otellerde kötü koşullarda yaşayan seks işçilerinden genellikle başkalarına kıyasla çok daha fazla kira bedeli alındığını saptamıştır. Bir grup seks işçisi normal kira bedelinin dört katını ödediklerini bildirmiştir.⁴⁶⁵ Suçluluk varsayımları seks işçilerini fiziksel ya da cinsel şiddet ya da gaspla karşılaştıklarında cezai soruşturmanın odağı haline gelecekleri korkusuyla adalet arayışına girmekten alıkoymabilir. Kolluk kuvvetleri genellikle ‘yasayı uygulama’ kisvesi altında seks işçilerini istismar etme, taciz etme ve gasp etme gücüne sahip oldukları için seks işçileri devlet tarafından işlenen şiddet ve hak ihlallerine karşılık onarım talep etmekten caydırılabilir. Sonuç olarak, saldırganlar görece cezasızlıkla seks işçilerine şiddet uygulayabilir.⁴⁶⁶

İNSAN KAÇAKÇILIĞI YASALARININ VE POLİTİKALARININ KÖTÜYE KULLANILMASI

Bazı durumlarda, cinsel ilişki sektöründe insan kaçakçılığını önleme, tespit etme ya da yargılama amaçlı yasalar ve politikalar kapsamlı biçimde ya da seks işçilerinin haklarından taviz veren ve seks işçilerinin kırılganlıklarını artıran genel bir tavırla yorumlanmaktadır. Bunun sebebi genellikle hükümetler, basın yorumcuları, politikacılar ve kolluk kuvvetleri tarafından seks işçiliğinin insan kaçakçılığıyla birleştirilmesidir. Birincisi, bazı kişiler, seks işçiliğinin ve cinsel istismar amaçlı kaçakçılığın aynı olduğuna ve seks işçiliğinin tümünün zorlama ve şiddet içerdiğine inanıyor.⁴⁶⁷ Eylemlilik göstererek seks işçiliğine onay veren kişilerin onları cinsel ilişki satmaya zorlayan patriarkal yapının mağdurları olduklarını ve dolayısıyla onaylarının önemsiz olduğunu iddia edebilmektedirler. İkincisi, seks işçiliğinin cinsel istismar amaçlı kaçakçılığın nedeni ve/veya kaynağı olduğu inancıdır.⁴⁶⁸

Bu tür inançlar genellikle gönüllü olarak seks işçiliği yapan kişileri kişisel eylemlilikten mahrum eder. Ayrıca, seks işçilerinin keyfi olarak dağıtılması ya da tutuklanmasıyla sonuçlanan genelev baskınları ya da ‘kurtarmalar’ gibi baskıcı ya da maksadını aşan müdahalelere de yol açabilir.⁴⁶⁹ Bazı kaçakçılıkla mücadele önlemleri de aşırı kapsamlı bir şekilde hazırlanıp uygulanarak, cinsel ilişki satmayı desteklemek mi yoksa durdurmak mı istediklerine bakmadan seks işçilerini zorunlu ‘rehabilitasyon’ müdahalelerine maruz bırakır. Örneğin, Hindistan’ın Ahlsız Ticareti (Önleme) Yasasında⁴⁷⁰ teklif edilen

değişiklikler, seks işçilerini kendi iradeleri dışında ‘rehabilitasyon evleri’ne girmeye zorlayabilecek ek yaptırımlar içerdiği gerekçesiyle seks işçileri savunucuları tarafından eleştirilmektedir.⁴⁷¹

Seks sektörü içerisindeki seks işçileri ile insan ticareti mağdurlarını birbirinden ayıramayan gelişigüzel yaklaşımların insan ticaretini saptamak ve mağdurları desteklemek için değerli bağlantıları ve istihbaratı baltaladığına dair kanıtlar gitgide artmaktadır.⁴⁷² Seks işçileri genellikle polise zorla ya da baskı altında cinsel ilişkiyi ve insan ticaretini tanımlamak, bunlar hakkında tanıklık etmek ve bilgi vermek durumundadır.⁴⁷³ Fakat kriminalize edilme ya da “rehabilitate edilme” riski altında olduklarında bu tür suçları büyük ölçüde ihbar etmezler.

SEKS İŞÇİLİĞİ VE İNSAN KAÇAKÇILIĞI ARASINDAKİ FARKLAR

“Kaçakçılık ve seks işçiliği birbirinden son derece farklı iki şeydir. Kaçakçılık zorlama ve aldatma içerir; zorla çalıştırma dahil farklı istismar biçimleri ile sonuçlanır ve insan haklarının ağır ihlalidir. Öte yandan, seks işçiliği zorlama ya da aldatma içermez. Yasadışı olduğunda bile, seks işçiliği yetişkinler arasında özgürce gerçekleştirilen ve onaya dayalı cinsel ilişki içerir ve diğer çalışma biçimleri gibi seks işçilerine geçim kaynağı sağlar.”

UNAIDS HIV ve Seks İşçiliği Rehber Notu⁴⁷⁴

İnsan kaçakçılığı ciddi bir insan hakları ihlaline tekabül eder ve devletler uluslararası insan hakları ve uluslararası ceza hukuku kapsamında insan kaçakçılığını ceza gerektiren bir suç saymakla yükümlüdür. Devletler kaçakçıları soruşturmalı, yargılamalı ve adalete teslim etmeli ve mağdurların gerekli tüm düzeylerde destekle birlikte adalet ve tazminata erişimini sağlamalıdır. Mağdurların cinsiyetleri, uyrukları, sağlık durumları, cinsel yönelimleri, toplumsal cinsiyet kimlikleri, iş geçmişleri, yargılama çabalarına ve/veya diğer faktörlere katkıda bulunma istekleri her ne olursa olsun korunma ve onarım hakları vardır ve asla suçlu olarak gösterilmemelidirler.

Diğer yandan, yetişkin seks işçiliği hakkındaki yasalar ve politikalar, gönüllü olarak cinsel ilişkiye giren kişilerin bedel ödeyip ödemediklerine bakmaksızın özerkliklerini kullandıklarını yansıtmalı ve bunu devletin yersiz müdahalesi olmadan yapabilmelerini mümkün kılmalıdır.

BM Kaçakçılığı Önleme Protokolü kaçakçılığın üç unsur içerdiğini belirtir:

- Bir “eylem”: Kişilerin işe alınması, ulaşımı, başka bir yere aktarılması, barınmalarının sağlanması veya ağırlanması.

- Eylemin gerçekleştirildiği bir “araç” (tehdit ya da güç kullanımı ya da diğer türde zorlama, kaçırma, dolandırma, aldatma, güç ya da kırılganlık konumunun istismarı ve başkası üzerinde kontrol sahibi olan bir kişinin onayını almak için ödeme yapılması veya fayda sağlanması).

- (Eylemin/araçların) “amacı;” özellikle, istismar.

Protokol kapsamında, “bizzat kaçakçılığı” içermesi için bu üç unsurun hepsinin mevcut olması gerekir. Bunun tek istisnası mağdurun çocuk olmasıdır; bu durumda “araçlar” zorunluluğu suçun unsuru olmaktan çıkar.

Uluslararası Af Örgütü insan kaçakçılığının suç haline getirilmesini destekler ve devletlere insan kaçakçılığına karşı etkili hukuki korumaları güvence altına alma çağrısında bulunur. Devletler kaçakçıları soruşturmalı, yargılamalı ve adalet önüne çıkarmalıdır ve mağdurların adalet ve gerekli tüm düzeylerde destek dahil onarımına erişimini sağlamalıdır. Kaçakçılık mağdurları kriminalize edilmemelidir.

(Uluslararası Af Örgütü, *Devletin Seks İşçilerinin Haklarına Saygı Duyma, Bu Hakları Koruma ve Gerekerlerini Yerine Getirme Yükümlülükleri*, İndeks No: POL 30/4062/2016)

İNSAN HAKLARI KORUMALARI

Uluslararası Af Örgütü’nün araştırmaları dahil on yıllardır elde edilen kanıtlar seks işçiliğinin suç haline getirilmesinin; kişinin yaşama, özgürlük, özerklik ve güvenlik hakkı; eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı; işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ya da cezalandırmaya uğramama hakkı; özel yaşamın gizliliği hakkı; mümkün olan en yüksek sağlık standardına erişebilme hakkı; bilgi ve eğitim hakkı; düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı; yeterli barınma hakkı; adil ve elverişli çalışma koşulları hakkı; aile yaşamı ve aile kurma hakkı ve insan hakları ihlallerine karşılık çözüm yollarına başvuru hakkı dahil çeşitli insan haklarını ihlal ettiğini doğrulamaktadır.⁴⁷⁵

BM Genel Sekreteri özellikle “ceza yasasının kötüye kullanımının genellikle sağlığı olumsuz etkilediğine ve insan haklarını ihlal ettiğine” değinirken, “seks işçiliğinin suç olmaktan çıkarılmasının şiddeti, tacizi ve HIV riskini azaltabileceğini” vurgulamıştır.⁴⁷⁶ Ayrıca, “seks işçilerinin ayrımcılığa uğramama hakkı, sağlık, güvenlik ve korunma hakları gibi tüm bireylere tanınan insan hakları korumalarından yararlanmaları gerektiğini” doğrulamıştır.⁴⁷⁷

KİŞİ GÜVENLİĞİ HAKKI VE ŞİDDETE MARUZ KALMAMA HAKKI

Seks işçileri polis ve diğer devlet memurları tarafından gasp ve şiddete maruz bırakıldıklarında, yaftalama ve suçluluk varsayımları nedeniyle riskli, gizli kapaklı bir şekilde çalışmaya zorlandıklarında ve şiddetten korunmak için polisten koruma isteyemediklerinde kişi güvenliği hakları tehlikeydedir. Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, devletin kişileri kasti fiziksel ya da zihinsel yaralanmadan korumasını gerektirir.⁴⁷⁸ Sözleşmeyi imzalayan devletler bu hakka saygı duymak ve bu hakkı korumak için seks işçileri dahil mağdur kategorilerine yönelik şiddet örüntülerine uygun biçimde karşılık vermelidir.

Devletler şiddet, taciz ve diğer istismar biçimlerini yasaklayan yasaları kabul ederek ve uygulayarak seks işçilerini bu tür eylemlerden korumakla yükümlüdür.⁴⁷⁹ CEDAW Komitesi Genel Tavsiye No: 19'da ve onun güncellemesinde (kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddete odaklanan Genel Tavsiye No: 35), seks işçilerinin ötekileştirilmelerinden ve gayrimeşru yasal statülerinden kaynaklanan insan hakları ihlalleri ve şiddet karşısındaki savunmasızlığını kabul eder.⁴⁸⁰ Komite, şunları belirtir:

Yoksulluk ve işsizlik kız çocuklar dahil çok sayıda genç kadını fuhşa zorlamaktadır. Fahişeler, yasadışı olabilen statüleri onları ötekileştirme eğiliminde olduğu için şiddete karşı özellikle savunmasızdır. Tecavüz ve diğer şiddet biçimlerine karşı yasalar kapsamında eşit korumaya ihtiyaçları vardır.⁴⁸¹

Komite, devletlere “erkek, kadın ya da trans gözetmeksizin tüm seks işçilerinin cinsel sağlık hizmetlerine erişim haklarını [temin edecek]; ister devlet temsilcileri ister özel kişiler tarafından olsun, hiç kimse tarafından şiddet ya da ayrımcılığa maruz bırakılmamalarını ve yasalar kapsamında eşit korumaya erişebilmelerini” sağlayacak önlemler alma çağrısında bulundu.⁴⁸² Komite, Genel Öneri No: 33'te (kadınların adalete erişimi), seks işçilerinin kendilerine yönelik suçları polise ihbar ettikleri takdirde kriminalizasyon, cezalandırma ya da geçim kaynaklarının ellerinden alınması tehdidiyle karşılaştığını, adalete erişimden ve yasa kapsamında eşit korunmadan önemli ölçüde taviz verildiğini belirtmiştir.⁴⁸³ Dolayısıyla, bu durum, seks işçilerine yönelik şiddet ve istismar faillerinin ceza almamalarına yol açar. Özellikle BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı (Madde 12) ile ilgili Genel Yorum 22'de, üye devletlere, “seks endüstrisinde çalışan kişileri tüm şiddet, zorlama ve ayrımcılık biçimlerinden tamamen korumak için önlem alma” çağrısında bulunmuştur.⁴⁸⁴

Uluslararası ve bölgesel insan hakları hukuku kapsamında, devletler herkesi şiddet biçimlerinin tümünden korumakla yükümlüdür. Bu yükümlülük işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da alçaltıcı muamele ya da cezalandırmaya maruz kalmama hakkı ile yakından ilgilidir ve bu hakla örtüşür (Bkz. aşağıda İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık dışı ya da Alçaltıcı Muamele ya da Cezalandırmaya Maruz Kalmama Hakkı). Devletler insan haklarına “özen yükümlülüğü” ilkesi gereğince, ister devlet ister özel bireyler tarafından işlenmiş olsun, şiddet eylemlerini önlemek, soruşturmak, yargılamak ve cezalandırmak için gereken yasal, idari, sosyal, ekonomik ve diğer önlemleri almalıdır.⁴⁸⁵

Devletler, translar gibi bazı gruplara yönelik şiddeti temel olarak haklı gösteren toplumsal cinsiyet klişeleri oluşturmaktan ya da bu klişeleri kalıcı hale getirmekten kaçınmakla yükümlüdür.⁴⁸⁶ Seks işçilerine saldıranları, onları gasp ya da taciz edenleri sorumlu tutmamak ve yasayı şiddet içeren ve ayrımcı bir şekilde uygulamak, seks işçilerinin şiddet

hakkında şikayette bulunmalarını imkansızlaştırır, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet klişelerini güçlendirir ve devletlerin, seks işçilerinin kişi güvenliği haklarına saygı duyma, bu hakkı koruma ve gereğini yerine getirme yükümlülüğünü ihlal eder. (Bkz. aşağıda, Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Klişeleriyle Mücadelede Devletin Yükümlülükleri.)

BM kuruluşları ve uzmanları, seks işçiliğini kriminalize etmenin çeşitli insan hakları üzerindeki etkilerini giderek daha fazla inceliyor. Bunun sebebi, kriminalize edilen yaklaşımların, seks işçilerini, genellikle danışacakları yasal merci olmaksızın daha fazla şiddet riski altına sokma eğilimi göstermesidir. Örneğin, çeşitli BM kuruluşları, “kriminalizasyonun seks işçilerine yönelik (özellikle de kolluk kuvvetleri ve sağlık hizmetleri çalışanları tarafından [uygulanan]) şiddeti ve ayrımcılığı meşrulaştırdığını ve yetkilileri seks işçilerine koruma ve destek sağlama konusunda isteksizleştirdiğini” kabul etti.⁴⁸⁷ BM Kadına Yönelik Şiddeti Önleme Özel Raportörü Hindistan'a yaptığı bir ziyaretin ardından, devlet ve devlet dışı aktörlerin seks işçilerine yönelik şiddete ve hukuki çözüm yolu eksikliğine değinmeleri ihtiyacını vurguladı. Raportör ayrıca seks işçiliği ile insan kaçakçılığının birleştirilmesinin zarar verici etkilerinden bahsetti.⁴⁸⁸

CEDAW Komitesi, seks işçiliğinin suç haline getirilmesi ve bunun seks işçilerinin insan hakları üzerindeki olumsuz etkilerine dair endişelerini dile getirdi.⁴⁸⁹ Komite, defalarca, sözleşme kapsamında ceza yaptırımlarının “fuhuş sömürsünden” kazanç sağlayanlara uygulanması gerektiğini açıkladı.⁴⁹⁰ Seks işçilerine para cezası verilmesinin yalnızca “kadınlara yönelik cinsel istismarı yerleşik hale getirdiğini” belirtti.⁴⁹¹

Bunun yanı sıra, CEDAW Komitesi, seks işçilerinin durumunu iyileştirmekten ziyade daha da kötüleştiren yasaları ve politikaları kınadı. Komite, örneğin 2014'te Norveç'in seks işçiliğini kriminalize eden yaklaşımının etkileri hakkında yaptığı değerlendirmenin ardından, Norveç ile ilgili nihai gözlemlerinde, “2009'dan beri yetişkinlerden satın alınan cinsel faaliyet ya da cinsel eylemin suç haline getirilmesinin istenmeyen sonuçlar yarattığından; özellikle fiziksel ve cinsel şiddet, sömürü ve taciz bildirimlerinin düşük oranda kalmasında görüldüğü gibi, fuhuş yapan kadınların kişisel güvenliği ve fiziksel bütünlüğü için daha yüksek risk oluşturduğundan, fuhuş için kullanıldığında [kadınların] mülklerinden atılma riskiyle karşılaştıklarından” ve hükümetin “fuhuş yapan kadınların haklarını korumak için yeni politikalar geliştirmekte” yetersiz kaldığından endişe duyduğunu belirtti.⁴⁹²

KİŞİ HÜRRİYETİ HAKKI

Yetişkin onaya dayalı cinsel ilişkinin ya da bu alışveriş unsurlarının satın alınmasının ya da satılmasının kriminalize edilmesi, seks işçilerinin keyfi biçimde gözaltına alındığı durumlarda kişi hürriyeti hakkını tehdit eder.⁴⁹³ BM İnsan Hakları Komitesi, yasal olarak izin verilen gözaltının makul, gerekli ve bir vakanın belirli koşulları göz önüne alındığında orantılı olması gerektiğini belirledi.⁴⁹⁴ Gözaltı uygulaması, yasa izin verse bile, “uygunsuzluk, adaletsizlik, öngörülemezlik ve hukuki prosedür” içermiyorsa keyfi gözaltı kapsamına girebilir.⁴⁹⁵ UNAIDS HIV ve Seks İşçiliği Danışma Grubu şu tavsiyelerde bulunur:

Devletler seks işçiliğini ya da onunla ilişkilendirilen aktiviteleri kriminalize etmekten kaçınmalıdır. Seks işçiliğinin suç olmaktan çıkarılması; cinsel ilişkinin satın alınması ve

satılması, seks işçilerinin ve genelevlerin yönetimi ve seks işçiliğiyle ilgili diğer faaliyetlere yönelik para cezalarının kaldırılmasını içermelidir. Devletlerin seks işçiliğine ilişkin cezai olmayan idare hukuku ya da düzenlemeleri devam ettirdiği ölçüde, bunlar, seks işçilerinin haklarını ve onurunu ihlal etmeyen ve hukuki süreçten faydalanmalarına imkan sağlayan şekillerde uygulanmalıdır.⁴⁹⁶

İŞKENCE VE DİĞER ZALİMANE, İNSANLIK DIŞI VEYA ALÇALTICI MUAMELE YA DA CEZALANDIRMAYA MARUZ KALMAMA HAKKI

Seks işçiliğinin suç haline getirilmesi; işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ya da cezalandırmaya (diğer türde kötü muamele) maruz kalmama hakkının ihlallerine yol açabilir. İşkence ve diğer türde kötü muameleye yönelik yasaklar mutlak ve sivil itaatsizlik dönemlerinde ya da olağanüstü hallerde askıya alınamaz.⁴⁹⁷

Devletler, uluslararası hukuk bakımından işkenceyi ve diğer kötü muameleyi önlemek, failleri soruşturmak ve yargılamak⁴⁹⁸ ve mağdurlara yeterli onarımlar sağlamak için önlemler almakla yükümlüdür.⁴⁹⁹ Devletler, kolluk kuvvetlerinin operasyonları sırasında dahil olmak üzere her durumda işkence ve diğer türde kötü muamele eylemlerini titizlikle önlemek için artırılmış yükümlülüğe sahiptir.⁵⁰⁰ İşkenceyi ve diğer türde kötü muameleyi önleme görevleri, zararlı toplumsal cinsiyet klişelerini kalıcı hale getiren yasalar ve politikaları da kapsar. İşkencenin Önlenmesi Hakkında BM Özel Raportörü aşağıdakileri doğrular:

Devletler; yasaları, politikaları ya da uygulamaları cezasızlıkla gerçekleştirilen yasaklı eylemleri açık veya örtük biçimde kolaylaştıracak ya da bu eylemlere izin verecek şekilde zararlı toplumsal cinsiyet klişelerini kalıcılaştırdığında, işkence ve kötü muameleyi önleme görevlerinde başarısız olur.⁵⁰¹

MÜMKÜN OLAN EN YÜKSEK SAĞLIK STANDARDINA ERİŞEBİLME HAKKI

Seks işçiliğinin suç haline getirilmesi, mümkün olan en yüksek sağlık standardına erişebilme hakkını çeşitli şekillerde etkiler.⁵⁰² Sağlık hakkı, “cinsel özgürlük ve üreme özgürlüğü dahil kişinin sağlığını ve bedenini kontrol etme hakkı ve müdahaleye maruz kalmama hakkının” yanı sıra, “insanların en yüksek sağlık standardından faydalanabilmeleri için fırsat eşitliği” gibi özgürlükleri ve hakları içerir.⁵⁰³

Diğer haklar gibi, sağlık hakkı da cinsiyet, mülk ya da diğer statüler temelinde ayrımcılığa uğramama güvencelerine tabidir. CEDAW Komitesi, risk altındaki gruplara mensup kadınların – ‘fuhuş yapan kadınlar’ dahil – sağlık haklarına özellikle dikkat edilmesini tavsiye eder.⁵⁰⁴

Sağlık hizmetleri; eşitlik ve ayrımcılığa uğramama ilkeleri ile mümkün olan en yüksek sağlık standardına erişebilme hakkı temelinde, seks işçiliğiyle uğraşan kişiler için mevcut, erişilebilir ve kabul edilebilir olmalıdır.⁵⁰⁵ İnsan hakları kuruluşları, devletlere; bilgilendirilmiş onama başvuran, kişilerin onuruna saygı duyan, gizliliği güvence altına alan ve insanların belirli ihtiyaçları ile bakış açılarına duyarlı olan nitelikli sağlık hizmetlerine zamanında ve bütçeye uygun erişimi sağlama çağrısında bulunmuştur.⁵⁰⁶

Kişileri – tüm boyutlarıyla cinsel sağlık hizmetleri dahil – gerekli sağlık hizmetlerine erişimden men eden yasalar insan haklarını ihlal eder ve önlenabilir hastalıklarla yaygın

olarak ilişkilendirilir.⁵⁰⁷ BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, yetişkinler arası onaya dayalı cinsel faaliyetlerin kriminalize edilmesinin, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişimi engelleyen yasal bir bariyer anlamına geldiği için devletlerin cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkına saygı duyma yükümlülüklerini ihlal ettiğini doğrulamıştır.⁵⁰⁸ Bu yüzden, devletler acilen “bireylerin ya da belli bir grubun cinsel sağlık ve üreme sağlığı tesislerine, hizmetlerine, ürünlerine ve bilgilerine erişimlerini kriminalize eden, engelleyen ya da baltalayan yasaları, politikaları ve uygulamaları yürürlükten kaldırma ya da tasfiye etme” yükümlülüğüne sahiptir.⁵⁰⁹ Komite, üye devletlere, seks işçilerinin her türlü cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetine erişimini sağlama çağrısında da bulunmuştur.⁵¹⁰

Seks işçiliğini kriminalize etmenin halk sağlığına etkileri yeterince belgelenmiştir. Örneğin, halk sağlığı araştırmaları, ceza yasalarının, seks işçilerinin potansiyel olarak şiddet eğilimli kişileri tespit etme konusunda işbirliği yapma becerilerini ve istenmeyen gebelik, HIV ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonları önleme aracı olarak kondom kullanımını talep etme kapasitelerini azalttığını saptadı.⁵¹¹ Halk sağlığı literatürü, seks işçilerinin daha güvenli cinsel ilişki hakkında konuşma becerilerindeki azalmada temel unsur olarak gizli, alelacele yapılan alışverişleri defalarca tanımlamıştır.⁵¹² Kriminalizasyon, seks işçilerinin sağlık hizmetlerine erişim becerilerini de azaltır.⁵¹³

SEKS İŞÇİLİĞİNİN SUÇ HALİNE GETİRİLMESİNİN HIV ÖNLEMESİNE ETKİSİ

Seks işçiliğinin suç haline getirilmesi, seks işçilerini – ve bazen müşterilerini – aktarım riskini azaltmak için gereken önlemleri almaktan caydırdığı için HIV önleme konusunda özellikle kötü sonuçlar yaratır. Örneğin, polis tarafından tespit edilmekten korkan seks işçileri sağlıklarına ve güvenliklerine zarar verecek şekilde müşterilerle acele etkileşimlere girebilirler.⁵¹⁴ Benzer şekilde, kolluk kuvvetlerinin kondomlara el koyma ya da kondomları seks işçiliğinin kanıtı olarak değerlendirme gibi uygulamaları, seks işçileri ve müşterileri arasında kondom kullanımını azaltır.⁵¹⁵ Kriminalizasyon, seks işçilerini, tutuklanma korkusuyla test yaptırmaktan ya da tedavi görmekten de vazgeçirir.⁵¹⁶ Temmuz 2014’te The Lancet isimli tıp dergisinde yayımlanan, kadın seks işçileri arasında HIV yaygınlığına ilişkin bir araştırma, tanımlanan potansiyel müdahalelerin tümü içerisinde, “seks işçiliğinin suç olmaktan çıkarılmasının, bir sonraki on yılda HIV enfeksiyonlarını %33-46 arasında önleyerek tüm ortamlarda HIV salgınlığının seyri üzerinde en büyük etkiye sahip olacağını” belirlemiştir.⁵¹⁷ (Ayrıca, bkz. HIV’in Kriminalizasyonu Hakkında Ek)

BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü gibi uluslararası insan hakları kuruluşları ve uzmanları, devletlere, tüm seks işçilerinin (en azından) cinsel sağlık hizmetlerine erişme haklarını; ister devlet temsilcileri isterse de özel kişiler tarafından olsun hiç kimse tarafından şiddet ve ayrımcılığa maruz kalmamalarını ve yasalar kapsamında eşit korumadan yararlanmalarını güvence altına alma çağrısında bulunmaktadır.⁵¹⁸

İnsan hakları standartları, sağlık hizmetlerine ilişkin nitelikli bilgilerin translar ve toplumsal cinsiyet kodlarına uymayan kişiler dahil herkes için mevcut, erişilebilir ve kabul edilebilir olması çağrısında da bulunur. Bu standartlar, ayırım gözetmeksizin hizmet almak isteyen herkese saygılı ve insanlık onuruna yakışır şekilde davranılmasını da gerektirir.⁵¹⁹ Bazı bölgesel standartlar, özellikle “intihar önleme tedbirleri, sağlık anketleri, tıp müfredatı, eğitim dersleri ve materyallerini de içeren ulusal sağlık planlarının gelişiminde ve sağlık hizmetlerinin niteliğinin denetlendiği ve değerlendirildiği süreçlerde lezbiyen, gey, biseksüel ve transların özel ihtiyaçlarının” dikkate alınmasını gerektirir.⁵²⁰

ADİL VE ELVERİŞLİ KOŞULLARDA ÇALIŞMA HAKKI

Devletler, herkesin adil ve elverişli çalışma koşullarına erişebilmesini ve serbest çalışan ya da kayıt dışı ortamlarda çalışarak geçimini sağlayan kişiler dahil herkesin sömürüye karşı koruma altında olmasını sağlamakla yükümlüdür.⁵²¹ Uluslararası,⁵²² bölgesel⁵²³ ve ulusal⁵²⁴ düzeylerde, seks işçilerinin çalıştıkları (ve bazı durumlarda seks işçiliğinin suç olarak gösterilmeye devam ettiği) ülkelerde, devlet tarafından açıkça tanınmamaları halinde bile ilgili çalışma ve istihdam güvenceleriyle korunmalarını kabul eden bazı adımlar atılmıştır. Önemli bir gelişme olarak, Uluslararası Çalışma Örgütü, 2010'da 200 No'lu Tavsiyesinin seks işçileri dahil hem kayıtlı hem de kayıt dışı çalışan tüm işçiler için geçerli olması gerektiğine karar verdi.⁵²⁵

Adil ve elverişli koşullarda çalışma hakkı, seks işçilerini uygulamada tüm şartlarda suç olarak gösterilen bir işte çalıştıkları için cezalandırdığında, cezai yasal çerçeveler tarafından olumsuz yönde etkilenir. Yasanın çeperlerinde ya da dışında çalışmak, seks işçilerinin çalışma sırasında kendilerini koruma ve daha iyi çalışma koşullarını savunma becerisini azaltır. Cezai yasal çerçeveler gerçekte bazı kişilerin daha riskli, daha güvensiz koşullarda cinsel ilişki satmalarına yol açar ve onları hayatları ve sağlıklarına zarar verecek şekilde şiddete maruz bırakır.

ÖZEL YAŞAMIN GİZLİLİĞİ HAKKI

Özel yaşamda yetişkinler arası onaya dayalı cinsel ilişkiyi kriminalize eden yasalar, özel yaşamın gizliliği hakkını ihlal eder. Herkes özel hayatın gizliliğine saygı gösterilmesi ve korku duymadan ve ayırmacıla uğramadan bu haktan yararlanma hakkına sahiptir. Özel yaşamın gizliliği hakkı, bireylerin özel yaşamlarında keyfi ya da hukuka aykırı müdahalelere maruz kalmamaları ve bu bakımdan yasal korumadan faydalanmaları gerektiği anlamına gelir.

Özel yaşamın gizliliği ve bedensel bütünlük hakkı, cinsellik ve kişilerin kendi bedenleri hakkında kendi kararlarını alma hakkı için geçerlidir.⁵²⁷ Örneğin, Toonen/Avustralya davasında, BM İnsan Hakları Komitesi, özel yaşamda yetişkinler arası onaya dayalı cinsel ilişkiye müdahale eden yasaların Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin özellikle 17. Maddesini (özel yaşamın gizliliği hakkı) çiğnediğini doğruladı. Komite, bu iletişimde “homoseksüellik”i yasaklayan ceza yasasını değerlendirirken, mantık çerçevesini bu türden belli bir ceza hükmüyle sınırlamadı. Komite'nin analizi ve mantık çerçevesi, özel yaşamda yetişkinler arası onaya dayalı cinsel ilişkiyi – muhtemelen özel onaya dayalı seks işçiliği dahil – yasaklayan tüm yasalar için geçerlidir. Devletler, kişilerin insan haklarını ihlal eden bu tür yasaları haklı göstermek için yasanın hukuk tarafından açıkça belirtilen meşru bir amacı olduğunu, bu meşru amaç için gerekli ve orantılı olduğunu ve ayırmacı olmadığını kanıtlamak zorundadır.⁵²⁸

EŞİTLİK HAKKI VE AYIRIMCILIĞA UĞRAMAMA HAKKI

Seks işçiliğinin suç olarak gösterilmesi çeşitli insan haklarını ihlal ederken – uluslararası insan hakları hukukunun temel bir unsuru⁵²⁹ olan – eşitlik hakkı ve ayırmacıla uğramama ilkesini de ihlal ederek⁵³⁰ seks işçilerinin ayırmacıla, tacize uğradığı ve tehdit edildiği keyfi bir ortam yaratabilir. Buna ek olarak, çeşitli genel yasalar – örneğin göç yasaları ve politikaları, aile yasaları ve idari yasalar ve düzenlemeler dahil – seks işçilerine ayırmacılık yapacak şekilde uygulanabilir.⁵³¹

Seks işçiliğini suç olarak gösteren yasalar genellikle seks işçilerinin eşitlik hakkını ve ayırmacıla uğramama ilkesini ihlal eder. Bu yasalar cinsiyetleri, toplumsal cinsiyetleri, cinsiyet kimlikleri ve/veya göçmen statüleri temelinde halihazırda kesişimsel ayırmacılıkla karşılaşan kadınlara, translara ve göçmenlere orantısız biçimde uygulanma eğilimindedir.

CİNSİYETE VE TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI KLİŞELERLE MÜCADELEDE DEVLETİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Cinsel ilişki satmak çoğu ülkede yaftalanan bir faaliyettir. Tarihsel olarak bu eyleme, özellikle batı kültüründe utanç atfedilir⁵³² ve cinsel ilişki satmak; kişisel alçalma, cinsel sapkınlık, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların yayılması ve ahlaki ve toplumsal çürümeyle ilişkilendirilir. Kökleri derinlere uzanan bu yaftalama, cinsel davranışları düzenleyen toplumsal ve toplumsal cinsiyet temelli normlara uymadığı varsayımıyla seks işçiliği yapan kadınlara ve ötekileştirilmiş gruplara yönelik zararlı klişelerle kesişir ve bu klişeleri çoğaltır.

Seks işçiliğini yasaklayan ceza yasaları, toplumun bazı davranışları onaylamadığının tezahürü olan bu yaftalamanın bir ifadesi olarak iş görür. Ayrıca, seks işçiliği yapan ya da yaptığı varsayılan kişilerin suçlu olduğu ve istenmediği algısını doğruladıkları ve çoğalttıkları için süregelen yaftalama ve klişeleştirmeyi körüklerler.⁵³³

Uluslararası insan hakları hukuku, devletlerin toplumsal cinsiyet klişeleri ve klişeleştirmeleri dahil her türlü klişe ve klişeleştirmeye mücadele etmesini gerektirir.⁵³⁴ Örneğin, CEDAW Madde 5(a) devletlere, “cinsiyetlerden birinin aşağı ya da üstün olduğu fikrine ya da erkekler ve kadınlar için klişeleşmiş rollere dayanan” uygulamaları yürürlükten kaldırma amacıyla “erkeklerin ve kadınların kültürel davranış örüntülerini değiştirmek” için “tüm uygun önlemleri” almaları çağrısı yapar.⁵³⁵ Madde 5(a), kadınların erkeklerden alçak olduğu görüşüne ve cinsiyet rolü klişelerine dayanan toplumsal cinsiyet klişelerinin her ikisini de kapsar.⁵³⁶

CİNSEL İLİŞKİYE ONAY

Uluslararası hukuk kapsamında onayın net bir tanımı yoktur ve onayla ilgili yasal analizlerin çoğu onun yokluğundan – tecavüz, savaş suçları ve insan kaçakçılığı ile ilgili hukuki kararlar – doğar. Bu kavram hakkındaki tartışmalar, tüm yasal sistemlerde, çeşitli sorunlarla bağlantılı olarak ortaya çıkar.⁵³⁷ İnsan hakları bakış açısından, onay analizinin, bireysel özerklikle ilgili daha geniş bir anlayış içerisinde konumlandırılması gerekir.

Uluslararası Af Örgütü, bu terimi, belirli bir cinsel faaliyette bulunmak için gönüllü ve devamlı bir anlaşma anlamına gelecek şekilde kullanır. Cinsel ilişkiye onay vermek, şiddete onay vermek anlamına gelmez. Daha ziyade, diğer insanlar gibi, seks işçileri de herhangi bir aşamada cinsel ilişkiye girme ya da satma onaylarını değiştirebilir ya da iptal edebilirler ve tarafların tümü (örneğin, müşteriler, potansiyel müşteriler, üçüncü taraflar, polis, savcılar ve diğer kolluk kuvvetleri) buna saygı duymak zorundadır. Onay gönüllü ya da devamlı olmadığında – bir kişinin değişen ya da iptal edilen onayına saygı duyulmadığında – bu cinsel şiddet içerir; bir insan hakları ihlalidir ve cezai bir suç muamelesi görmelidir. Onay analizi mutlaka duruma ve bağlama özel analizdir. Bu türden bir analiz gerçekleştirirken, cinsel ilişki satan kişilerin görüşleri, bakış açıları ve deneyimleri onayla ilgili sorunların değerlendirilmesinde esastır. Ayrıca, yasa ve politika yapıcılarının ve hizmet sağlayıcıların seks işçilerinin insan haklarını koruyan yasalar, politikalar ve uygulamalar geliştirmek için seks işçiliği yapan kişilerle doğrudan görüşmeleri önemlidir.

Kolluk kuvvetleri, diğer devlet kurumları ve müşteriler genellikle seks işçilerinin cinsel ilişkiye her zaman onay verdikleri (çünkü işleri için sıklıkla cinsel ilişkiye girebilirler) ya da tam aksine seks işçilerinin cinsel ilişkiye asla onay vermedikleri (çünkü hiç kimse cinsel ilişki satmaya rasyonel olarak onay veremez) klişelerine dayanarak varsayımlarda bulunur. Bu varsayımlar, seks işçilerinin insan haklarının – özellikle kişi güvenliği, adalete erişim ve yasalar kapsamında eşit koruma haklarının– ihlallerine yol açar. Kriminalizasyon genellikle bu sorunlu varsayımları pekiştirir.

Yoksulluk ve/veya ötekileştirme, cinsel ilişki satma kararlarını etkileyebilir. Bu tür durumlar zorunlu olarak kişinin onayını azaltmaz ya da iptal etmez. Kişinin bir otorite tarafından tehdit, şiddet ve istismarla karşılaştığı ve zorlama kapsamına giren özel durumlar dışında, çetin koşullar kişinin kendi hayatı hakkında karar alma becerisini ortadan kaldırmaz.

Bununla birlikte, yoksulluk, yer değiştirme ve/veya çatışma bağlamında karar alan kişiler için sömürü riski artabilir. Devletler, tüm bireyleri sömürüden ve sömürü riski yaratan şartlardan korumakla yükümlüdür. Fakat bunu yaparken, devletler, onaya dayalı seks işçiliği yapan yetişkinlerin eylemliliğini ve kapasitesini kabul etmeli ve buna saygı duymalıdır. Devletler, seks işçilerinin tercihlerini ve kendi durumları üzerindeki kontrollerini artırarak, sömürüye neden olan şartlarla mücadele etmelidir.

Seks işçilerinin kendi hayatları ve bedenlerini nasıl kullanacakları hakkında bilinçli kararlar alabileceklerini ve aldıklarını kabul etmeyen seks işçiliği yasaları pek çok insan hakları sorunu yaratır. Soruna farklı motivasyonlarla yaklaşmalarına rağmen, seks işçiliğini ve seks işçilerini “ahlaksız/suçlu” olarak tanımlayan tüm ceza yasaları ya da seks işçilerini kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin “mağdurları” olarak ya da karşılaştıkları tehlikeyi tam olarak idrak edemeyen kişiler olarak gören tüm yasalar, seks işçilerini hayatları ve bedenleri hakkında karar alma ve insan haklarından yararlanma becerisinden mahrum edebilir. Bu tür yaklaşımlar, (çoğu kadın olmak üzere) bir insan grubunun tümünü eylemlilikten ve karar alma becerisinden mahrum bıraktıkları ve hayatlarını ilgilendiren konularda karar alma yetkisini devlete teslim ettikleri için insan hakları bakış açısından sorunludur.

DAHA FAZLA BİLGİ İÇİN:

- Amnesty International, *Policy on state obligations to respect, protect and fulfil the human rights of sex workers* (Index: POL 30/4062/2016)
- Amnesty International, *Explanatory note on Amnesty International's policy on state obligations to respect, protect and fulfil the human rights of sex workers* (Index: POL 30/4063/2016)
- Amnesty International, *'What I'm doing is not a crime': The human cost of criminalizing sex work in the city of Buenos Aires, Argentina* (Index: AMR 13/4042/2016)
- Amnesty International, *The human cost of 'crushing' the market: Criminalization of sex work in Norway* (Index: EUR 36/4034/2016)
- Amnesty International, *Harmfully isolated: Criminalizing sex work in Hong Kong* (Index: ASA 17/4032/2016)
- Amnesty International, *Outlawed and abused: Criminalizing sex work in Papua New Guinea* (Index: ASA 34/4030/2016)
- NSWP, Community Guide: The Decriminalisation of Third Parties, 2016, www.nswp.org/sites/nswp.org/files/decriminalisation_of_third_parties_cg_nswp_-_2016.pdf
- UNDP, UNFPA, Asia-Pacific Network of Sex Workers and SANGRAM, *The Right(s) Evidence / Sex Work, Violence and HIV in Asia: A Multi-Country Qualitative Study*, 2015, www.asiapacific.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Rights-Evidence-Report-2015-final_0.pdf
- NSWP, Sex Work and the Law: Understanding Legal Frameworks and the Struggle for Sex Work Law Reforms: Briefing Paper, 2014, www.old.nswp.org/sites/nswp.org/files/Sex%20Work%20&%20The%20Law.pdf
- Human Rights Watch, *In Harm's Way: State Response to Sex Workers, Drug Users and HIV in New Orleans*, 2013, www.hrw.org/sites/default/files/reports/usnola1213_ForUpload_3.pdf
- Open Society Foundations, *Laws and Policies that Affect Sex Work: A Reference Brief*, www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/sex-work-laws-policies-20120713.pdf
- Global Commission on HIV and the Law, Risks, Rights & Health, 2012, hivlawcommission.org/report/
- UNAIDS, Guidance Note on HIV and Sex Work, 2012, www.unaids.org/en/resources/documents/2012/20120402_UNAIDS-guidance-note-HIV-sex-work
- Open Society Foundations, *10 reasons to decriminalize sex work*, 2012, www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/decriminalize-sex-work-20120713.pdf
- UNAIDS, UNFPA, UNDP, *Sex Work and the Law in Asia and the Pacific*, 2012, www.undp.org/content/dam/undp/library/hivaids/English/HIV-2012-SexWorkAndLaw.pdf
- Human Rights Watch, *Sex Workers at Risk: Condoms as Evidence of Prostitution in Four US Cities*, 2012, www.hrw.org/sites/default/files/reports/us0712ForUpload_1.pdf

NOTLAR EK 5

- 442** Küresel HIV ve Hukuk Komisyonu, *Risks, Rights & Health*, 2012, s. 36, hivlawcommission.org/report/
- 443** Bu belgede “seks işçiliği” ifadesi, bir tür bedel karşılığında, satıcı ile alıcı arasında anlaşılan şartlar altında, onay veren yetişkinler arasında cinsel hizmetlerin (cinsel eylemler dahil) değiş tokuşu anlamına gelecek şekilde kullanılır. “Seks işçiliği”nin bu tanımı yetişkin dansını ya da pornografi dahil cinsel açıdan müstahcen materyal üretimini kapsamaz.
- 444** Ayrıca bkz. DSÖ tarafından kullanılan tanım. Bkz. DSÖ, HIV/AIDS Programı, Düşük ve Orta Gelirli Ülkelerde Seks İşçileri için HIV ve Cinsel Yolla Bulaşan Diğer Enfeksiyonların Önlenmesi ve Tedavisi: Bir Halk Sağlığı Yaklaşımı için Tavsiyeler, 2012, s. 12
- 445** Küresel HIV ve Hukuk Komisyonu, *Risks, Rights & Health*, 2012, s. 36, hivlawcommission.org/report/
- 446** Bkz. Institute of Development Studies, Sexuality, Poverty and Law Program (Kalkınma Çalışmaları Enstitüsü; Cinsellik, Yoksulluk ve Hukuk Programı), spl.ids.ac.uk
- 447** Bkz. 1957 tarihli 23 Sayılı Cinsel Kabahatler Yasası (Güney Afrika), Bölüm 20, www.justice.gov.za/legislation/acts/1957-023.pdf; U.C.A. Nyathi-Mokoena ve H.U. Choma, ‘Prostitution under the Sexual Offences Act in South Africa: A Constitutional Test’ [‘Güney Afrika’da Cinsel Kabahatler Yasası Kapsamında Fuhuş: Anayasal Bir Sınav’], 3 *International Journal of Humanities and Social Science* 1, 2013, www.ijhssnet.com/journals/Vol_3_No_1_January_2013/28.pdf
- 448** Bkz. 1957 tarihli 23 Sayılı Cinsel Kabahatler Yasası (Güney Afrika), <http://www.justice.gov.za/legislation/acts/1957-023.pdf>. Yirmi yıllık araştırma ve değerlendirmenin ardından, Güney Afrika Hukuk Reform Komisyonu yakın zamanda seks işçiliğinin tamamen suç haline getirilmesi çağrısında bulunmaya devam eden; fakat seks işçilerinin bir ‘rehabilitasyon’ programına katılmayı kabul etmesi halinde ceza yaptırımına maruz kalmamalarına izin veren bir yön değiştirme programı eklenmesini de tavsiye eden bir rapor yayımladı. Bkz. Güney Afrika Hukuk Reform Komisyonu Raporu, Proje 107, Cinsel Suçlar ve Yetişkin Fuhuş, 2017, <http://www.dailymaverick.co.za/article/2017-05-29-analysis-what-happened-to-the-sex-work-report/#WZ35Tz6Gopp>
- 449** Bkz. Tayland, Prevention and Suppression of Prostitution Act B.E. 2539 [B.E. 2539 Sayılı Fuhşun Önlenmesi ve Bastırılması Yasası], 1996, www.refworld.org/docid/482aff982.html
- 450** Uluslararası Çalışma Örgütü, *Sex industry assuming massive proportions in Southeast Asia* [Seks endüstrisi Güneydoğu Asya’da muazzam oranlara ulaştı], 1998, www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_007994/lang-en/index.htm; ayrıca bkz. UNAIDS, *The Gap Report*, 2014, www.unaids.org/en/resources/documents/2014/20140716_UNAIDS_gap_report
- 451** Texas ve Wisconsin eyalet yasaları 10.000\$’a kadar varan para cezaları uygulamak için hazırlık yapıyor.
- 452** Pensilvanya eyalet yasaları 3. suçtan sonra yeniden suç işleyenlere 5 yıl hapis cezası verilmesini öngörüyor.
- 453** Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *The human cost of ‘crushing’ the market: Criminalization of sex work in Norway*, *İndeks No: EUR 36/4034/2016; Uluslararası Af Örgütü, Harmfully isolated: Criminalizing sex work in Hong Kong*, *İndeks No: ASA 17/4032/2016; Uluslararası Af Örgütü, “What I’m doing is not a crime”: The human cost of criminalizing sex work in the city of Buenos Aires*, *İndeks No: AMR 13/4042/2016*.

- 454** Nga Yan Cheung, Accounting for and Managing Risk in Sex Work: A Study of Female Sex Workers in Hong Kong [Seks İşçiliğini Açıklamak ve Riskleri Yönetmek: Hong Kong’da Kadın Seks İşçiliği Çalışması], Doktora tezi, Londra Üniversitesi, s. 54, 2011.
- 455** Uluslararası Af Örgütü’nün Devletin Seks İşçilerinin İnsan Haklarına Saygı Duyma, Bu Hakları Koruma ve Gereğini Yerine Getirme Yükümlülüklerine İlişkin Açıklayıcı Notu, *İndeks No: POL 30/4063/2016*.
- 456** Bkz. Uluslararası Af Örgütü, Devletin Seks İşçilerinin İnsan Haklarına Saygı Duyma, Bu Hakları Koruma ve Gereğini Yerine Getirme Yükümlülüklerine İlişkin Politikası, *İndeks No: POL 30/4062/2016; Uluslararası Af Örgütü’nün Devletin Seks İşçilerinin İnsan Haklarına Saygı Duyma, Bu Hakları Koruma ve Gereğini Yerine Getirme Yükümlülüklerine İlişkin Açıklayıcı Notu*, *İndeks No: POL 30/4063/2016*.
- 457** Bkz. UNAIDS, HIV ve Seks İşçiliği Hakkında Rehber Notu, 2012, Ek 2 (“Seks işçilerine ve müşterilere yönelik, talebi sonlandırma çabalarını niteleyen olumsuz tutumlar, kanıtlara dayalı HIV önleme programları ve hizmetlerinin ihmal edilmesini körüklemektedir. Bu tutumlar da kolluk kuvvetlerini ve yerel yetkilileri seks işçileri arasında HIV kırılma hızını artıran şekillerde yasalar uygulamaya teşvik etmektedir. Örneğin, seks işçiliği kapsamında kondom kullanımının tutuklama ve gözaltı uygulamaları için kanıt olarak gösterilmesi, kişileri kondom kullanımından vazgeçirmektedir. Müşterilerin kendi cinsel davranışlarının sorumluluğunu alarak, kendilerini ve cinsel partnerlerini HIV enfeksiyonuna karşı korumalarını sağlayacak faaliyetler geliştirilmeli ve desteklenmelidir. Müşterilerin kadın, erkek ve trans seks işçilerine ve kondom kullanımına yönelik olumsuz tutumlarına değinilmeli ve karşı çıkılmalıdır... [Bu amaçla, UNAIDS] ‘talebi sonlandır’ yaklaşımlarından ziyade, seks işçilerinin, çalışma koşulları üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmasını sağlayacak şekilde güçlendirilmesini tavsiye eder...”)
- 458** Bkz. U. Bjørndahl, *Dangerous Liaisons: A report on the violence women in prostitution in Oslo are exposed to* [Tehlikeli İlişkiler: Oslo’da fuhuş yapan kadınlara yönelik şiddet hakkında bir rapor], Oslo Belediyesi ile Adalet ve Halk Sağlığı Bakanlığı, 2012.
- 459** Bkz. J. Levy ve P. Jakobsson, ‘Sweden’s abolitionist discourse and law: Effects on the dynamics of Swedish sex work and on the lives of Sweden’s sex workers’ [İsveç’in seks işçiliğini kaldırma söylemi ve hukuk: İsveç’te seks işçiliğinin dinamikleri ve seks işçilerinin hayatları üzerindeki etkileri], *Criminology and Criminal Justice*, İngiliz Kriminoloji Topluluğu, 2014; S. Dodillet ve P. Östergren, *The Swedish sex purchase act: Claimed success and documented effects* [Cinsel ilişki satın almayı düzenleyen İsveç yasası: İddia edilen başarı ve belgelenen etkiler], 2011.
- 460** Küresel Seks İşçiliği Projeleri Ağı (NSWP), *Community Guide: The Decriminalisation of Third Parties* [Topluluk Rehberi: Üçüncü Tarafların Suçlu Olmaktan Çıkarılması], 2016.
- 461** Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Harmfully isolated: Criminalizing sex work in Hong Kong*, *İndeks No: ASA 17/4032/2016*.
- 462** UNAIDS, UNFPA ve UNDP, *Sex Work and the Law in Asia and the Pacific* [Asya’da ve Pasifik’te Seks İşçiliği ve Hukuk], 2012, www.unpd.org/content/dam/undp/library/hiv/avids/English/HIV-2012-SexWorkAndLaw.pdf
- 463** Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *“What I’m doing is not a crime”: The human cost of criminalizing sex work in the city of Buenos Aires*, *İndeks No: AMR 13/4042/2016; Uluslararası Af Örgütü, The human cost of ‘crushing’ the market: Criminalization of sex work in Norway*, *İndeks No: EUR 36/4034/2016; Uluslararası Af Örgütü, Harmfully*

- isolated: Criminalizing sex work in Hong Kong*, *İndeks No: ASA 17/4032/2016; Uluslararası Af Örgütü, Outlawed and abused: Criminalizing sex work in Papua New Guinea*, *İndeks No: ASA 34/4030/2016*.
- 464** Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *“What I’m doing is not a crime”: The human cost of criminalizing sex work in the city of Buenos Aires*, *İndeks No: AMR 13/4042/2016; Uluslararası Af Örgütü, The human cost of ‘crushing’ the market: Criminalization of sex work in Norway*, *İndeks No: EUR 36/4034/2016; Uluslararası Af Örgütü, Outlawed and abused: Criminalizing sex work in Papua New Guinea*, *İndeks No: ASA 34/4030/2016; Uluslararası Af Örgütü, Harmfully isolated: Criminalizing sex work in Hong Kong*, *İndeks No: ASA 17/4032/2016*.
- 465** Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *“What I’m doing is not a crime”: The human cost of criminalizing sex work in the city of Buenos Aires*, *İndeks No: AMR 13/4042/2016*.
- 466** Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *“What I’m doing is not a crime”: The human cost of criminalizing sex work in the city of Buenos Aires*, *İndeks No: AMR 13/4042/2016; Uluslararası Af Örgütü, Outlawed and abused: Criminalizing sex work in Papua New Guinea*, *İndeks No: ASA 34/4030/2016*.
- 467** Bkz. Urban Justice Center (Kentsel Adalet Merkezi), L.D. Schreter, M.M. Jewers ve S. Sastrawidjaja, *The Danger of Conflating Trafficking Sex Work: A Position Paper of the Sex Worker Rights Project at the Urban Justice Center* [Seks İşçiliğini İnsan Ticaretiyle Birleştirmenin Tehlikesi: Urban Justice Center’da Seks İşçisi Hakları Projesine Dair Görüş Belgesi], 2007, sexworkersproject.org/media-toolkit/downloads/20070330-BriefingPaperOnConflationOfTraffickingAndSexWork.pdf; UNAIDS, *Guidance Note on HIV and Sex Work (updated)* [HIV ve Seks İşçiliği Hakkında Rehber Notu (güncellenmiş)], 2012, www.unaids.org/en/resources/documents/2012/20120402_UNAIDSguidance-note-HIV-sex-work
- 468** Bkz. Urban Justice Center, L.D. Schreter, M.M. Jewers ve S. Sastrawidjaja, *The Danger of Conflating Trafficking Sex Work: A Position Paper of the Sex Worker Rights Project at the Urban Justice Center*, 2007, sexworkersproject.org/media-toolkit/downloads/20070330-BriefingPaperOnConflationOfTraffickingAndSexWork.pdf; UNAIDS, *Guidance Note on HIV and Sex Work*, 2012, www.unaids.org/en/resources/documents/2012/20120402_UNAIDSguidance-note-HIV-sex-work
- 469** Bkz. UNAIDS, *Guidance Note on HIV and Sex Work*, 2012, www.unaids.org/en/resources/documents/2012/20120402_UNAIDSguidance-noteHIV-sex-work
- 470** Ahlsaksız Ticareti (Önleme) Yasası Değişikliği, 1956, Hindistan, pib.nic.in/newsite/erelease.aspx?relid=92404
- 471** ‘New anti-trafficking law will affect sex workers’ [‘Yeni insan ticaretiyle mücadele yasası seks işçilerini etkileyecek’], Z News, 18 Şubat 2013, zeenews.india.com/news/delhi/new-anti-trafficking-law-will-affect-sexworkers_829965.html
- 472** UNAIDS, *Guidance Note on HIV and Sex Work*, 2012, www.unaids.org/en/resources/documents/2012/20120402_UNAIDSguidance-noteHIV-sex-work
- 473** Bkz. Açık Toplum Vakfı, *10 Reasons to Decriminalize Sex Work: A Reference Brief* [Seks İşçiliğini Suç Olmaktan Çıkarmak İçin 10 Sebep: Bir Referans Özeti], s. 6, www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/decriminalize-sex-work-20120713.pdf; Ayrıca bkz. UNAIDS, *Guidance Note on HIV and Sex Work*, 2012, www.unaids.org/en/resources/documents/2012/20120402_UNAIDSguidance-noteHIV-sex-work

- 474** UNAIDS, *Guidance Note on HIV and Sex Work*, 2012, s. 14, Ek 3, www.unaids.org/en/resources/documents/2012/20120402_UNAIDSguidance-noteHIV-sex-work
- 475** Daha fazla bilgi için, bkz. *Devletin Seks İşçilerinin İnsan Haklarına Saygı Duyma, Bu Hakları Koruma ve Gereğini Yerine Getirme Yükümlülüklerine İlişkin Uluslararası Af Örgütü’nün Politikası içinde, ‘Seks İşçiliği hakkında İnsan Hakları Standartları ve BM Temsilcilik Konumları,’ İndeks No: POL 30/4063/2016*.
- 476** Bkz. BM Genel Kurulu, AIDS salgınına hızla son vermenin yolları hakkında Genel Sekreter’in raporu (düzenlenmemiş ileri basım), 2016, para. 53
- 477** Bkz. BM Genel Kurulu, AIDS salgınına hızla son vermenin yolları hakkında Genel Sekreter’in raporu (düzenlenmemiş ileri basım), 2016, para. 53
- 478** BM İnsan Hakları Konseyi, Genel Yorum 35 (Madde 9: Kişi hürriyeti ve güvenliği), BM Belge No: CCPR/C/GC/35, 2014, para. 9.
- 479** Bkz. BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü’nün raporu, BM Belge No: A/HRC/14/20, 2010; BM CESCR, General Yorum 22 (Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı) BM Belge No: E/C.12/GC/22, 2016, para. 32. Benzer şekilde, BM CEDAW Komitesi geçtiğimiz günlerde imzacı bir devlete, “fuhuş yapan kadınlara yönelik özellikle polis tarafından uygulanan yaygın şiddet ve ayrımcılık” konusundaki endişelerini dile getirdi. BM CEDAW, Son Gözlemler: Kırgızistan, BM Belge No: CEDAW/C/KGZ/CO/4, 2015, para. 21(c).
- 480** CEDAW Komitesi’nin ticari seksin boyutlarının etkisi dahil seks işçiliğinin insan hakları ya da “fuhuş yapan kadınlar” hakkındaki daha kapsamlı analizi için, bkz. Uluslararası Af Örgütü’nün ‘Açıklayıcı Notu’ (Devletlerin seks işçilerinin insan haklarına saygı duyma, bu hakları koruma ve gereğini yerine getirme yükümlülüklerine ilişkin Uluslararası Af Örgütü’nün politikasını ilgilendiren araştırma tabanını kavramsallaştırmakta ve genel bir bakış sağlamaktadır); Ayrıca bkz. BM CEDAW, Genel Tavsiye 19 (Kadına yönelik şiddet), BM Belge No: A/47/38, 1992; BM CEDAW, Genel Tavsiye 35 (Kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, Genel Tavsiye 19’un güncellenmesi), BM Belge No: CEDAW/C/GC/35, 2017.
- 481** BM CEDAW, Genel Tavsiye 19 (Kadına yönelik şiddet), BM Belge No: A/47/38, 1992, para. 15
- 482** BM CEDAW, Genel Tavsiye 24 (Madde 12: Kadınlar ve sağlık), I. Bölüm; Ayrıca bkz. BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü’nün raporu, BM Belge No: A/HRC/14/20, 2010; BM CEDAW, Genel Tavsiye 19 (Kadına yönelik şiddet), BM Belge No: A/47/38, 1992. Bkz. BM CEDAW, Genel Tavsiye 33 (Kadınların adalete erişimi), BM Belge No: CEDAW/C/GC/33, 2015, 9 ve 51(i) paragrafları.
- 483** BM CEDAW, Genel Tavsiye 33 (Kadınların adalete erişimi), BM Belge No: CEDAW/C/GC/33, 2015, 9. ve 51(i). paragraflar.
- 484** Bkz. BM CESCR, BM CESCR, Genel Yorum 22 (Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı), BM Belge No: E/C.12/GC/22, 2016, para. 32
- 485** Bkz. İşkenceyi Önleme Komitesi, Genel Yorum 2 (Devlet taraflarının 2. Maddeyi Uygulaması) BM Belge No: CAT/C/GC/2, 2008; ve BM Genel Kurulu, Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi, BM Belge No: A/RES/48/104, 1993.
- 486** Bkz. BM CEDAW, Madde 5; BM CEDAW, Genel Tavsiye 28 (CEDAW’ın 2. Maddesi kapsamında Devlet Taraflarının temel yükümlülükleri), BM Belge No: CEDAW/C/GC/28, 2010, 18. ve 26. paragraflar; OAS, Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikanlar Arası Sözleşme – “Belém do Pará Sözleşmesi”, 6. ve 8. Maddeler; Ayrıca bkz. BMHYYK, Bir insan hakları ihlali

olarak toplumsal cinsiyet temelli kişileştirme, 2013, s. 23-24; İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ya da cezalandırma hakkında BM Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/HRC/31/57, 2016, para. 10.

487 UNFPA, APNSW ve UNDP, *Policy brief: Sex work, violence and HIV in Asia – From evidence to safety* [Politika brifingi: Asya'da seks işçiliği, şiddet ve HIV – Kanıttan güvenliğe], 2015, s. 7. DSÖ, tüm ülkelere “seks işçiliğinin suç olmaktan çıkarılması ve seks işçiliğine yönelik cezaı olmayan yasalar ve düzenlemelerin haksız uygulanmasının ortadan kaldırılması” çağrısında bulundu. DSÖ, UNFPA, UNAIDS ve NSWP, Düşük ve orta gelirli ülkelerde seks işçiliği için HIV'in ve cinsel yolla bulaşan diğer enfeksiyonların önlenmesi ve tedavisi: Bir halk sağlığı yaklaşımı için tavsiyeler, 2012, s. 8, apps.who.int/iris/bitstream/10665/77745/1/9789241504744_eng.pdf. BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü de seks işçiliğini kriminalize etmenin sağlık ve insan hakları üzerindeki etkisini vurguladı ve açıkça seks işçiliğinin suç olmaktan çıkarılmasını istedi. Bkz. BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/HRC/14/20, 2010, para. 76(b)

488 Kadına yönelik şiddet, nedenleri ve sonuçları hakkında Özel Raportörün raporu (Hindistan BM temsilciliği), BM Belge No: A/HRC/26/38/Add.1, 2014, para. 78(e)

489 Bkz. BM CEDAW, Genel Tavsiye 33 (Kadınların adaletle erişimi), 2015, 9. ve 51(i). paragraflar; BM CEDAW, Son Gözlemler: Norveç, BM Belge No: CEDAW/C/NOR/CO/9, 2017, 28-29. paragraflar; Son Gözlemler: Fiji, BM Belge No: A/57/38, 2002, 64-65. paragraflar; Son Gözlemler: Macaristan, BM Belge No: A/57/38, 2002, 323-324. paragraflar; Son Gözlemler: Kenya, BM Belge No: CEDAW/C/ KEN/CO/6, 2007, 29-30. paragraflar; Son Gözlemler: Kore Cumhuriyeti, BM Belge No: CEDAW/C/KOR/CO/6, 2007, 19-20. paragraflar; Son Gözlemler: Fransa, BM Belge No: CEDAW/FRA/CO/6, 2008, 30-31. paragraflar; Son Gözlemler: Almanya, BM Belge No: CEDAW/C/DEU/CO/6, 2009, 49-50. paragraflar; Son Gözlemler: Japonya, BM Belge No: CEDAW/C/JPN/CO/6, 2009, para. 39; Son Gözlemler: Çin, BM Belge No: CEDAW/C/CHN/CO/6, 2006, para. 4. BM CEDAW'ın 6. Maddesi devletlerin kadınları ve kız çocukları “fuhuş istismarına” karşı korumasını gerektirir.

490 Bkz. BM CEDAW, Son Gözlemler: Fiji, BM Belge No: A/57/38, 2002, 64-65. paragraflar; Son Gözlemler: Macaristan, BM Belge No: A/57/38, 2002, 323-324. paragraflar; Son Gözlemler: Kenya, BM Belge No: CEDAW/C/KEN/CO/6, 2007, 29-30. paragraflar; Son Gözlemler: Kore Cumhuriyeti, BM Belge No: CEDAW/C/KOR/CO/6, 2007, 19-20. paragraflar; Son Gözlemler: Fransa, BM Belge No: CEDAW/FRA/CO/6, 2007, 30-31. paragraflar; Son Gözlemler: Almanya, BM Belge No: CEDAW/C/DEU/CO/6, 2009, 49-50. paragraflar; Japonya, BM Belge No: CEDAW/C/JPN/CO/6, 2009, para. 39; Son Gözlemler: Arnavutluk, BM Belge No: CEDAW/C/ALB/CO/3, 2010, para. 29. CEDAW'ın 6. Maddesi devletlerin kadınlarda tüm kaçakçılık biçimlerini ve kadınların fuhuş sömürüsünü bastırmak için yasalar dahil tüm uygun önlemleri” almasını gerektirirken, CEDAW Komitesi “sömürü” ya da “fuhuş” ifadelerini tanımlamaz. “Sömürü” ifadesinin dahil edilmesi ticari cinsel ilişkilerin tümünün sömürücü olmadığını ve devletlerin yalnızca sömürü içeren “fuhuş”u bastırmakla yükümlü oldukları anlamına gelir. Aslına bakılırsa, CEDAW'ın metni taslak olarak hazırlanırken fuhuşun tüm biçimlerinin lağvedilmesi çağrısı yapan 6. Maddeyi değiştirme teklifi reddedildi. Ayrıca, “kadınlarda kaçakçılık” ve “fuhuş sömürüsü” arasındaki tanımlama bu sorunları iki ayrı fakat bazı durumlarda bağlantılı fenomenler olarak kabul eder. Bkz. C. Mgbako ve L.A. Smith, ‘Sex work and human rights in Africa’ [‘Afrika’da seks işçiliği ve insan hakları’],

Fordham International Law Journal, 2011, s. 1200-01; *BM CEDAW, Genel Tavsiye 19 (Kadına yönelik şiddet)*, *BM Belge No: A/47/38, 1992, para. 16; BM CEDAW, Son Gözlemler: Endonezya, BM Belge No: CEDAW/C/IDN/CO/5, 2007, 28-29. paragraflar.*

491 BM CEDAW, Son Gözlemler: Litvanya, BM Belge No: A/55/38, 2000, para. 152; Ayrıca bkz. BM CEDAW, Son Gözlemler: Ermenistan, BM Belge No: CEDAW/C/ARM/CO/4/Rev.1, 2009, para. 27 (Seks işçilerine dayatılan idari cezalara değinir); Son Gözlemler: Mısır, BM Belge No: CEDAW/C/EGY/CO/7, 2010, para. 25 (Müşterilerin aksine fuhuş yapan kadınların cezalandırılmasından duyulan kaygıyı ifade eder.)

492 Bkz. BM CEDAW, Son Gözlemler: Norveç, BM Belge No: CEDAW/C/NOR/CO/9, 2017, para. 28; Ayrıca bkz. BM CEDAW, Son Gözlemler: Çin (Çin toprakları, Hong Kong ve Macau dahil), BM Belge No: CEDAW/C/CHN/CO/6, 2006, para. 19 (Komite, “fuhuş suç sayılmaya devam etmesinin, pezevenkerlerin ve insan ticareti yapanların yargılanmasından ya da cezalandırılmasından ziyade fahişeleri orantısız biçimde etkilediğini” kaygıyla belirtti.)

493 Bkz. BM ICCPR, Madde 9(1); BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 35 (Madde 9: Kişi hürriyeti ve güvenliği), BM Belge No: CCPR/C/GC/35, 2014, 10-23 arası paragraflar; Keyfi Gözaltı hakkında Çalışma Grubunun çalışma yöntemleri, BM Belge No: A/HRC/30/69, 2015, para. 8

494 Bkz. *Van Alphen/Hollandada Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/39/D/305/1988, para. 5.8; A/Avustralya Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/59/D/560/1993, para. 9.2*

495 A. W. Mukong/Kamerun Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: GAOR, A/49/40 (cilt. II), para. 9.8

496 UNAIDS, *Guidance Note on HIV and Sex Work*, Ek I, 2012, s. 6, www.unaids.org/en/resources/documents/2012/20120402_UNAIDS-guidance-noteHIV-sex-work (Rehber Notu, içerdği tavsiyenin cinsel ilişki satın almanın yanı sıra satmakla da ilgili olduğunu açıkça belirtir.)

497 Bkz. BM ICCPR, Madde 4.2; İnsan Hakları Amerika Sözleşmesi, Madde 27, BM İşkenceyi Önleme Komitesi, Madde 2; Ayrıca bkz. BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 29 (Madde 4: Acil Durumlar), BM Belge No: CCPR/C/21/Rev.1/Add.11, 2001.

498 Bkz. İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Alçaltıcı Muamele ya da Cezalandırmaya karşı Sözleşme İhtiyari Protokolü, BM Belge No: A/RES/57/199, 2002; Tüm İnsanların İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Alçaltıcı Muamele ya da Cezalandırmaya Maruz Bırakılmaktan Korunması Bildirgesi, Madde 4; BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 20 (İşkence ve zalimane muamele ya da cezanın yasaklanması hakkında Genel Yorum 7'nin yerini alır (Madde 7)), BM Belge No: HRI/GEN/1/Rev.1, 1992, 8. ve 11. paragraflar; Ayrıca bkz. Rodriguez/Uruguay Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/51/D/322/1988; Blanco/ Nikaragua Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/51/328/1988, 1994; Kurbanov/Tacikistan Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/79/D/1096/2002, 2003.

499 Bkz. BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 20 (İşkence ve zalimane muamele ya da cezanın yasaklanması hakkında Genel Yorum 7'nin yerini alır (Madde 7)), BM Belge No: HRI/GEN/1/Rev.1, 1994, 14-15. paragraflar; BM Genel Kurulü, İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ya da cezalandırma sorunu hakkında İnsan Hakları Komisyonu Özel Raportörü'nün ara raporu, BM Belge No: A/55/290, 2000, para. 28

500 Bkz. Cabrera Garcia ve Montiel Flores/Meksika Davası, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 26 Kasım 2010 tarihli karar (Ön İtiraz, Faydalar, Onarımlar ve Bedeller), para. 135

501 İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ya da cezalandırmanın önlenmesi BM Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/HRC/31/57, 2016, para.10

502 BM ICESCR, Madde 12; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokol (“San Salvador Protokolü”), Madde 10.

503 BM CESCER, General Yorum 14 (Mümkün olan en yüksek sağlık standardına erişme hakkı), BM Belge No: E/C.12/2000/4, 2000, para. 8

504 BM CEDAW, Genel Tavsiye 24 (Madde 12: Kadınlar ve sağlık), BM Belge No: A/54/38/ Rev.1, bölüm. I, 1999, para. 6

505 BM ICESCR, Madde 12.

506 BM CEDAW, Genel Tavsiye 24 (Madde 12: Kadınlar ve sağlık), BM Belge No: A/54/38/ Rev.1, bölüm. I, 1999; BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 4 (Çocuk hakları sözleşmesi kapsamında ergen sağlığı ve gelişimi).

507 Bkz. BM CEDAW, Genel Tavsiye 24, BM Belge No: A/54/38/Rev.1, 1999; BM CESCER, Genel Yorum 14 (Mümkün olan en yüksek sağlık standardına erişme hakkı), BM Belge No: E/C.12/2000/4, 2000; BM CRC, Genel Yorum 15 (Çocuğun mümkün olan en yüksek sağlık standardından yararlanma hakkı), BM Belge No: CRC/C/GC/15, 2013.

508 Bkz. BM CESCER, Genel Yorum 22 (Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı), BM Belge No: E/C.12/GC/22, 2016, para. 57

509 Bkz. BM CESCER, Genel Yorum 22 (Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı), BM Belge No: E/C.12/GC/22, 2016, para. 49(a)

510 Bkz. BM CESCER, Genel Yorum 22 (Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı), BM Belge No: E/C.12/GC/22, 2016, para. 32

511 Bkz. UNAIDS, *Guidance Note on HIV and Sex Work*, Ek 2, 2012, p. 8, www.unaids.org/en/ resources/documents/2012/20120402_UNAIDSguidance-note-HIV-sex-work; Ayrıca bkz. D. Kulick, ‘Sex in the new Europe: The criminalization of clients and Swedish fear of penetration’ [Yeni Avrupa’da cinsel ilişki: Müşterilerin kriminalizasyonu ve İsveç’te penetrasyon korkusu], *Anthropological Theory*, 2003, s. 199-218; NSWP, Research for sex work [Seks işçiliği için araştırma], No. 12, 2010; K. Blankenship ve S. Koester, ‘Criminal law, policing policy, and HIV risk in female street sex workers and injection drug users’ [Kadın sokak seks işçilerinde ve enjeksiyon uyuşturucu kullananlarda ceza hukuku, denetleme politikası ve HIV riski], *Journal of Law, Medicine and Ethics*, 2002, s. 550 (Birleşik Krallık’ta seks işçilerine yönelik baskınların, uyarıların, tutuklamaların ve anti-sosyal ceza talimatlarının (ASBO) seks işçilerini güvenlikli olmayan bölgelere yönlendirdiği ve seks işçilerinin müşteri seçme ve kondom kullanımını görüşme becerilerini azalttığı saptandı.)

512 Bkz. K. Shannon ve diğ., ‘Global epidemiology of HIV among female sex workers: Influence of structural determinants’ [Kadın seks işçileri arasında HIV’in küresel epidemiolojisi: Yapısal etkenlerin etkisi], *The Lancet*, 2010, s. 10, dx.doi.org/10.1016/S0140-6736(14)60931-4 (“Kenyalı seks işçileri Vancouver’da —kriminalizasyon yüzünden tutuklanma, rüşvet, gasp ve cinsel zorlama korkusu nedeniyle aceleyle getirilmiş işlemlerle HIV önleme tedbirleri ve kondom kullanımından taviz verilmesi ve seks işçilerinin şiddeti yetkililere bildirmekten vazgeçmeleri hakkında—benzer deneyimler aktarıyor.”)

513 Bkz. C.M. Lowndes ve diğ., ‘Injection drug use, commercial sex work, and the HIV/STI epidemic in the Russian Federation’ [Rusya Federasyonu’nda enjeksiyon uyuşturucu kullanımı, ticari seks işçiliği ve HIV/STI salgını], *Sexually Transmitted Diseases*, 2003, s. 47; Ayrıca bkz. *Küresel HIV ve Hukuk Komisyonu, Risks, Rights & Health*, 2012, hivlawcommission.org/report/

514 Bkz. K. Blankenship ve S. Koester, ‘Criminal law, policing policy, and HIV risk in female street sex workers and injection drug users,’ *Journal of Law, Medicine and Ethics*, 2002, s. 550; K. Shannon ve diğ., ‘Global epidemiology of HIV among female sex workers: Influence of structural determinants,’ *The Lancet*, 2010, s. 10, dx.doi.org/10.1016/S0140-6736(14)60931-4

515 Bkz. OSF, ‘Criminalizing condoms: How policing practices put sex workers and HIV services at risk in Kenya, Namibia, Russia, South Africa, the United States, and Zimbabwe’ [Kondomların kriminalize etmek: Denetleme politikaları Kenya, Namibya, Rusya, Güney Afrika, Birleşik Devletler ve Zimbabwe’de seks işçilerini ve HIV hizmetlerini nasıl tehlikeye atıyor], 2012; Uluslararası Af Örgütü, *Harmfully isolated: Criminalizing sex work in Hong Kong*, İndeks No: ASA 17/4032/2016.

516 Bkz. UNDP ile Küresel HIV ve Hukuk Komisyonu, *Risks, Rights & Health*, 2012, s. 38, hivlawcommission.org/report/

517 K. Shannon ve diğ., ‘Global epidemiology of HIV among female sex workers: Influence of structural determinants,’ *The Lancet*, 2010, s. 1

518 BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü’nün Raporu, BM Belge No: A/HRC/14/20, 2010; BM CEDAW, Genel Tavsiye 24 (Madde 12: Kadınlar ve sağlık), BM Belge No: A/54/38/Rev.1, Bölüm I, 1999; BM CEDAW, Genel Tavsiye 19 (Kadınlara yönelik şiddet), BM Belge No: A/47/38, 1992.

519 Bkz. BM CESCER, General Yorum 14 (Mümkün olan en yüksek sağlık standardına erişme hakkı), BM Belge No: E/C.12/2000/4, 2000; BM CRC, Genel Yorum 15 (Çocuğun mümkün olan en yüksek sağlık standardından yararlanma hakkı), BM Belge No: CRC/C/GC/15, 2013; BM CESCER, Genel Yorum 20 (Ekonomik, sosyal ve kültürel haklarda ayrımcılığa uğramama (ICESCR Madde 2, para. 2.)), BM Belge No: E/C.12/GC/20, 2009; BM CEDAW, Genel Tavsiye 28 (CEDAW Madde 2 kapsamında İmzacı Devletlerin temel yükümlülükleri), BM Belge No: CEDAW/C/GC/28, 2010.

520 Bakanlar Komitesi Tavsiyesi, Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılıkla mücadele etme önlemleri hakkında (2010)5, Sayılı Tavsiye Kararı, 2011, s. 13, para. 33; Avrupa Konseyi, Avrupa’da cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık (2. Baskı), 2011.

521 BM ICESCR, Madde 7; Ayrıca bkz. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanı’nda Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek Protokol (San Salvador Protokolü), 6. ve 7. Maddeler (Özellikle 7. Madde kişinin işini yaparken adil, eşitlikçi ve tatmin edici koşullara sahip olması gerektiğinin altını çizer); Amerikalılar Arası Sosyal Güvenceler Sözleşmesi, 9. Uluslararası Amerikalılar Konferansı, 1948 (işçilerin Amerikan eyaletlerinde yararlanmaları gereken adil çalışma koşulları dahil asgari hakları, her eyaletin yasalarının bu tür hakları genişletebileceği ya da daha lehte olanları tanıyabileceği gerçeğini göz önünde bulundurarak belirtir).

522 Bkz. Uluslararası Çalışma Örgütü, HIV/AIDS Komitesi Raporu, HIV ve AIDS ve İş Dünyası (Geçici Kayıt 13 (Rev.)), 2010, 192-210 arası paragraflar.

523 2001 yılında, Avrupa Adalet Divanı, bir grup Polonyalı ve Çek kadının Avrupa Birliği ve ona başvuran ülkeler arasındaki anlaşılma kapsamındaki Hollanda’da seks işçiliği yapma hakları olduğuna hükmetti. Savcılar “fahişeler”in gerçekten serbest çalışan olduklarını,

işlerini kurma araçlarına sahip olduklarını ve makul bir başarı şansları olduğu sürece herhangi bir Avrupa Birliği ülkesinde çalışabileceklerini söyledi. Bkz. Jany ve diğerleri/Staatssecretaris van Justitie Davası, C-268/99 Sayılı Dava, Avrupa Adalet Divanı, 2001.

524 Bkz. Kylie/Uzlaşma Arabuluculuk ve Hakemlik Komisyonu & Ors, C52/07, C52/07, ZALC 86, 2008 (Güney Afrika İş Temyiz Kurulu Mahkemesi, seks işçiliği suç sayılsa da seks işçilerinin haksız işten çıkarmaya karşı korunma hakkı olduğuna hükmetti). Ayrıca bkz. JJ in S/ Jordan ve diğerleri Davası'nda *Mahkeme Başkanları Sachs ve O'Regan'ın azınlık kararı*, 2002 (6) SA 642 (CC), para 74.

525 Bkz. Uluslararası Çalışma Örgütü, HIV/AIDS Komitesi Raporu, HIV ve AIDS ve İş Dünyası (Geçici Kayıt 13 (Rev.)), 2010, 192-210 arası paragraflar.

526 Bkz. UDHR, Madde 12, BM ICCPR, Madde 17; Toonen/Avustralya Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/50/D/488/1992, 1994; Amerikan Sözleşmesi, Madde 11; Amerikan İnsan Hakları Beyannamesi, Madde 5.

527 BM ICCPR, Madde 17(1)(2); BM CRC, Madde 16(1)(2); Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme (CRPD), Madde 22(1); K.L./Peru Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/85/D/1153/2003, 2005, 6.4 ve 6.5 paragrafları; BM CEDAW, Genel Tavsiye 24 (Madde 12: Kadınlar ve sağlık), BM Belge No: A/54/38/ Rev.1, Bölüm I, 1999.

528 Bkz. BM ICCPR, Madde 18, 19, 21 ve 22; BM ICESCR, Madde 4; San Salvador Protokolü, Madde 5. Bu gerekliliklerin içerikleri bağımsız uzmanlar tarafından kapsamlı olarak geliştirilmiştir. Bkz. örneğin, Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi içerisindeki Sınırlamalar ve İstisna Hükümleri hakkında Siracusa İlkeleri, BM Belge No: E/CN.4/1985/4, ek, 1985; Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin uygulanması hakkında Limburg İlkeleri, BM Belge No: E/CN.4/1987/17, 1987, ek. Ayrıca bkz. Aşırı yoksulluk ve insan hakları konusunda BM Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/66/265, 2011, para. 11.

529 BM ICCPR, Madde 2 ve 26; Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 1 ve 24.

530 Bkz. Birleşmiş Milletler Antlaşması, 1(3). ve 55. Maddeler; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Madde 2.

531 Bkz. Uluslararası İş ve İşçi Bulma Kurumu, *Migration, Health & HIV and AIDS (Göç, Sağlık & HIV ve AIDS)*, www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/publication/wcms_605763.pdf

532 Bkz. C.A. Mgbako, *To live freely in this world: Sex worker activism in Africa* [Bu dünyada özgürce yaşamak: Afrika'da seks işçilerinin aktivizmi], 2016, s. 50

533 Bkz. R. Fassinger ve J. Arseneau, 'Diverse women's sexualities' [Çeşitlilik barındıran kadınların cinsellikleri], (der.) F. Denmark, P. Florence ve A. Paludi, *Psychology of Women: A Handbook of Issues and Theories* içinde, 2008.

534 Bkz. BM CEDAW, Madde 5; OAS, Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme ("Belém do Pará Sözleşmesi"), 6. ve 8. Maddeler.

535 BM CEDAW, Madde 5.a).

536 BM CEDAW, Madde 5.a); Ayrıca bkz. BMİHYK, *Gender stereotyping as a human rights violation*, 2013, s. 23

537 Bkz. UNODC, Makale: İnsan Ticaretinin Önlenmesi Protokolü'nde 'Onayın' Rolü, 2014, s. 34

538 Daha fazla analiz için bkz. Devletin Seks İşçilerinin İnsan Haklarına Saygı Duyma, Bu Hakları Koruma ve Gereğini Yerine Getirme Yükümlülüklerine İlişkin

Uluslararası Af Örgütü'nün Politikası Hakkında Açıklayıcı Not içinde, 'Baskı, onay ve otonomi' bölümü, İndeks No: POL 30/4063/2016.

Kadın hakları aktivistleri San Salvador'daki Anayasa Mahkemesi önünde kürtajın suç olmaktan çıkarılması talebiyle protesto düzenliyor. 15 Mayıs 2013.
  Giles Clarke

EK 6

KÜRTAJIN SUÇ HALİNE GETİRİLMESİ

“[Kürtajı suç haline getiren yasalar] kadınların onurunu ve özerkliğini ihlal eder... Bu tür yasalar, fiziksel sağlık bakımından kötü sonuçlar yaratarak önlenebilir ölümler, hastalık oranlarında artış ve hastalıklara neden olmanın yanı sıra, özellikle etkilenen kadınları ceza yargı sistemine itilme tehlikesi altına soktukları için ruh sağlığı açısından da olumsuz sonuçlar yaratır. Ceza yasalarının kürtaja ilişkin olarak oluşturulması ya da sürdürülmesi, devletlerin sağlık hakkına saygı duyma, bu hakkı koruma ve gereğini yerine getirme yükümlülüklerinin ihlali kapsamına girebilir... ayrımcılığı yerleşik hale getirir ve yeni yaftalama biçimleri yaratır.”

Anand Gover, BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü⁵³⁹

Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre, her yıl %98'i gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşen 22 milyon kürtaj güvenli olmayan şartlarda yapılmaktadır.⁵⁴⁰ Güvensiz koşullarda yapılan kürtajlar, dünya genelinde 47.000 civarında kadının ölümüne neden olmaktadır. Beş milyon kadının güvenli olmayan kürtajların yol açtığı komplikasyonlar nedeniyle sakat kaldığı tahmin edilmektedir.⁵⁴¹ Bu durum anne ölümlerinin yaklaşık %13'ünü oluşturarak, güvenli olmayan kürtajı küresel çapta anne ölüm oranının üçüncü en büyük sebebi yapar.⁵⁴² DSÖ, güvenli olmayan kürtajı, “istenmeyen gebeliği gerekli becerilerden yoksun kişiler tarafından ya da asgari medikal standartları karşılamayan bir ortamda –ya da her ikisi birden– sonlandırma prosedürü” olarak tanımlar.⁵⁴³ Güvenli olmayan kürtajlar genellikle hijyenik olmayan koşullar, tehlikeli müdahaleler, eğitimsiz kişilerce kürtaj yapılması ya da gebe kadınların kendileri dahil vasıfsız kişiler tarafından tedavinin yanlış uygulanması şeklinde nitelendirilir. Kürtaj, eğitimli sağlık çalışanları tarafından hijyenik şartlarda gerçekleştirildiğinde en güvenli tıbbi prosedürlerden biridir⁵⁴⁴ ve doğumdan önemli ölçüde daha güvenlidir.⁵⁴⁵

Kadınların ve kız çocukların güvenli olmayan kürtaja başvurmalarının başlıca nedeni, kürtaja ilişkin sınırlandırıcı yasalar ve politikalar⁵⁴⁶ DSÖ, kürtajı kriminalize eden yasalar ve güvenli olmayan kürtaj vakalarıyla anne ölümleri ve yaralanmaları arasında doğrudan bir bağlantı saptamıştır.⁵⁴⁷ Kürtaj ile ilgili yasal kısıtlamalar önemli ölçüde kürtaj sayısının azalmasına ya da doğum oranlarında önemli artışlara yol açmaz.⁵⁴⁸ Yasal kısıtlamaların kaldırılması, daha önce el altından yapılan, güvenli olmayan prosedürlerin yasal ve güvenli prosedürlere dönüşmesini sağlar.⁵⁴⁹ Daha az sınırlandırıcı kürtaj yasalarına sahip olan devletler, son derece sınırlandırıcı kürtaj yasalarına sahip ülkelere kıyasla genellikle daha düşük kürtaj oranlarına sahiptir.⁵⁵⁰ Sınırlandırıcı yasalara sahip ülkelerde kürtaj oranının daha yüksek olmasının nedenlerinden biri, bu ülkelerde gebelikten korunma yöntemlerinin, kapsamlı cinsellik eğitiminin ve diğer aile planlama hizmetlerinin de kısıtlı olma eğiliminde olmasıdır. Kadınlar ve kız çocuklar gebelikten korunma yöntemlerine erişemediklerinde istenmeyen gebeliklerin sayısı artar ve bu durum daha yüksek sayıda kürtaja neden olur. Bu bakımdan, anne ölümlerinden ve yaralanmalarından kaçınmanın ilk adımı, kadınların ve kız çocukların gebelikten korunma yöntemlerine, bilgilerine ve güvenli kürtaja erişimlerinin sağlanmasıdır.⁵⁵¹

YASALAR AÇISINDAN YAYGIN EĞİLİMLER – KÜRTAJ YASASI REFORMU

Son 60 yılda, çok sayıda ülke zaman zaman güvenli kürtaja erişimin kadınların hayatlarını ve sağlıklarını korumada hayati rolünü fark ederek kürtaj yasalarını serbestleştirdi. Özellikle, 179 ülke, kendilerini güvenli olmayan kürtajla mücadelede adayarak, BM Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nda kabul edilen Eylem Programı'nı uyguladı.⁵⁵² O tarihten bu yana ve daha sonraki savunuculuk yıllarında, 30'dan fazla ülke yasalarını liberalleştirdi ve yalnızca birkaç ülke kürtajla ilgili yasal kısıtlamaları sıkılaştırdı.⁵⁵³ Mevcut durumda dünya nüfusunun %60'ından fazlasına karşılık gelen 74 ülke, sebebe ilişkin kısıtlamalar ya da kapsamlı gerekçeler olmaksızın kürtaja izin vermektedir.⁵⁵⁴

Fakat bu ilerlemelere rağmen, dünyanın pek çok ülkesinde ilerleme halen yavaştır. Örneğin, Nikaragua'da kürtaj 2006'da her şartta yasaklandı, El Salvador'da ise 1956'dan bu yana her koşulda yasaktır. Amerika kıtasında kürtaja erişim gitgide azalmaktadır. Sınırlandırıcı yasama girişimleri Avrupa'da da – yasa yapıcıların kürtajı neredeyse yasakladıkları Polonya'da⁵⁵⁵ ve hükümetin kürtaja yalnızca gebe kadının yaşamı için tehlike oluşturan durumlarda ya da tecavüz vakalarında izin vermeye çalıştığı, hizmetlerin önüne çeşitli idari engeller çıkardığı ve sonuç olarak ergenlerin kürtaja erişim için ebeveynlerinden izin almalarını zorunlu kıldığı İspanya'da⁵⁵⁶ – ortaya çıkmaktadır. Güney Küre boyunca, Afrika, Latin Amerika ve güney Asya başta olmak üzere ülkelerin büyük çoğunluğu oldukça sınırlandırıcı kürtaj yasaları ve politikaları uygulamaktadır.⁵⁵⁷ Dünya genelinde doğurganlık yaşındaki kadınların neredeyse yarısı bu tür yasalara sahip ülkelerde yaşamaktadır.⁵⁵⁸ Bu ülkelerde kürtaj yasaktır ya da yalnızca oldukça kısıtlayıcı durumlarda kürtaja izin verilmektedir.

Sınırlandırıcı kürtaj yasaları, kadınların ve kız çocukların haklarının rutin olarak ihlal edildiği cezalandırıcı bir ortam yaratır. Bu yasalar, kadınları ve kız çocukları, fiziksel ya da psikolojik sağlıklarına zarar verebilecek gebelikleri devam ettirmeye ya da onları güvenli olmayan kürtajlara başvurmaya zorlar. Bu durum onların bedensel özerklikleri üzerinde ciddi etkilere sahiptir ve onların yaşam, sağlık, özel yaşamın gizliliği haklarını, cinsel ve üreme özerkliklerini, vicdan özgürlüklerini ve ayrımcılığa, işkenceye ve kötü muameleye maruz kalmama haklarını ihlal eder. Çoğu durumda, güvenli olmayan biçimde kürtaj olanlar, yargılanma ve hapis cezası dahil cezalandırılma riski altına da girer ve zalimane, insanlık dışı ve alçaltıcı muameleyle ve kürtaj sonrası hayati sağlık hizmetlerinde ayrımcılıkla karşılaşabilir ve bu hizmetlerden dışlanabilir.⁵⁵⁹

Kürtaj yapan kişiler gebelikleri sonlandırdıkları ve/veya yasadışı kürtaj olan kadınlara kürtaj sonrası bakım hizmetlerini sağladıkları için yargılanmaktan korktuğunda, bu tür yasalar sağlık hizmetlerinden de taviz verir. Kriminalizasyon korkusu ve zorunlu ihbar gereklilikleri sağlık çalışanlarının merdiven altı kürtaj yaptıran kadınları polise ihbar etmelerine yol açarak, onları acil bakım ya da hayati hizmetlerden uzaklaşmaya ya da hizmetleri hepten reddetmeye itebilir.⁵⁶⁰ Uluslararası Af Örgütü örneğin Nikaragua'da düşük yapan kadınları ya da dış gebeliği – bu tür sorunların tedavisi yasal olsa bile – tedavi etmekten endişe duyan doktorlarla görüşmeler yaptı.⁵⁶¹ Bu endişe, tıbbi gizliliği zedeleyebilir ve sağlık çalışanları ile hastalar arasındaki güveni tehlikeye atabilir.

Son olarak, sınırlandırıcı yasalar, yasa kapsamında haklarını ve yükümlülüklerini anlamayan ya da yasaı kadınları yasal kürtaj taleplerinden mahrum bırakacak şekilde yanlış yorumlayan sağlık çalışanları tarafından kadınlara yönelik ayrımcılığa yol açabilir. Bu yasaların yarattığı şüphe ve korku kültürü, sıklıkla sağlıklarını ya da hayatlarını korumak için kürtaj olmak isteyen kadınlar açısından tehlikeli gecikmelere ya da bakımın reddine, ayrıca düşük yapan kadınların yargılanmasına ve cezalandırılmasına yol açar.

DOĞRUDAN KRİMİNALİZASYON

Kürtaj, yaygın olarak, gebeliği sonlandırmayı açıkça yasaklayan belirli ceza kanunu hükümleri aracılığıyla kriminalize edilir. Kürtajın kriminalize edildiği durumlarda, kürtajı gerçekleştiren kişi, kürtaj olan kadın ya da her ikisinin birden cezalandırılabilir.⁵⁶² Dünya ülkelerinin %99'undan fazlasında, kürtaj, bazı durumlarda suç olmaktan çıkarılır.⁵⁶³ Devletler bazı durumlarda ceza hukukunda istisnalar yaparak, genellikle kürtaja erişime izin verir. Kürtaja izin verilme sebepleri dünya genelinde ülkeden ülkeye değişiklik gösterir.

KÜRTAJ YASAKLARI

Beş ülke (Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Malta, Nikaragua ve Vatikan) ceza hukuku aracılığıyla her ne sebeple olursa olsun kürtajı yasaklar.⁵⁶⁴ Bunun anlamı, gebeliğin bir kadının hayatını ciddi biçimde tehlikeye attığı durumlarda bile kürtajın yasak olmasıdır. Bu ülkelerde kürtaj olmak isteyenler ya da gizli saklı kürtaj olanlar, kürtajın gerçekleşmesine yardımcı olan ya da kürtajı kolaylaştıranlarla birlikte ağır biçimde cezalandırılabilir. Cezalar arasında bazı durumlarda en az sekiz yıl hapis cezaları yer almaktadır.⁵⁶⁵ Yakın zamanda, El Salvador'da tecavüzden hayatta kalan bir kişi, düşük yapmasının ardından kürtaj karşıtı yasa kapsamında 30 yıl hapis cezasına mahkum edilmiştir.⁵⁶⁶ Düşük yapan ya da düşük yapmaya teşvik edilmekle suçlanan kadınlar hakkında, kürtaja özgü olmayan “ağır saldırı,” “cenin öldürme” ya da cinayet gibi diğer ceza kanunlarının uygulanmasıyla kürtajın kriminalize edilmesi, örneğin 50 yıla kadar varan daha yüksek hapis cezalarıyla sonuçlanabilir.⁵⁶⁷ (Daha fazla bilgi için aşağıda bkz. Dolaylı Kriminalizasyon)

NİKARAGUA’NIN CEZAI KÜRTAJ YASAĞI

2006’dan beri Nikaragua Ceza Kanunu’nda yapılan değişiklikler kürtajın hiçbir istisna olmaksızın genel olarak yasaklanmasına yol açtı. Ülkenin cezai kürtaj yasağı Temmuz 2008’de resmen yürürlüğe girdi.⁵⁶⁸ Bu yasak, gebeliğin devam etmesinin kadının veya kız çocuğun hayatını ya da sağlığını tehlikeye attığı durumlarda ya da gebeliğin tecavüz sonucu meydana geldiği durumlarda bile kürtajı yasaklamaktadır. Kürtajlar, dış gebelik gibi acil ve kesin tedavi gerektiren durumlardan doğan ciddi komplikasyonlar olduğunda bile yasaklanmıştır. Nikaragua’daki yüksek ergen gebelikleri oranı düşünüldüğünde, bu yasaktan etkilenenlerin çoğu 18 yaşın altındadır.

Bu yasama reformu öncesinde, 100 yıldan uzun bir süredir kadının hayatının tehlike altına girdiği veya fetüsün genetik bir probleminin olduğu durumlarda yapılan kürtajlar, yasal ve gerekli bir tıbbi prosedür olarak kabul ediliyordu. Yasa, uygulamada, kadının ve kız çocuğun hayatı ya da sağlığı gebelik nedeniyle risk altında olduğunda ve gebeliğin tecavüzden kaynaklandığı bazı özel durumlarda kürtaja izin verecek şekilde yorumlanıyordu.

Mevcut Ceza Kanunu kapsamında, kürtaj olmaya çalışan kadınlar ve kız çocuklar iki yıla kadar hapis cezasıyla karşı karşıya kalabiliyor. Kürtaj hizmetleri ve hayat kurtaran ya da temel gebelik bakımı sağlayan sağlık çalışanları ise üç yıla kadar hapis cezasına mahkum edilebiliyor.⁵⁶⁹

Daha fazla bilgi için bkz. *Uluslararası Af Örgütü, Nikaragua’da genel kürtaj yasağı: Kadınların hayatları ve sağlıkları tehlikede, sağlık çalışanları kriminalize ediliyor* (İndeks No: AMR 43/001/2009).

KÜRTAJ, BİRÇOK DURUMDA KRİMİNALİZE EDİLİYOR

Diğer ülkelerde, kürtaja yalnızca belirli durumlarda izin verilmektedir. Bu yaklaşımın kadınlar için sınırlı da olsa koruma sağladığı düşünülse de, gerçekte kadınların sağlığını ve hayatlarını korumakta ya da insan haklarını desteklemekte büyük ölçüde başarısız olmaktadır. Kadınların ve kız çocukların kürtaj olmak istemelerinin başlıca nedenlerden biri ekonomiktir ve hâlihazırda sahip oldukları çocuklara bakamama endişesiyle tetiklenir;⁵⁷⁰ sınırlandırıcı yasaların uygulandığı yerlerde bunlar kürtaj için gerekçe kabul edilmeyen unsurlardır.

Çoğu ülkede, bir kadının hayatını kurtarmak amacıyla yapılan yasal kürtaj yasada açıkça belirtilmemektedir; bunun için ancak “mecburiyet”i savunan genel bir ceza yasasından çıkarım yapılabilir. Bu gibi durumlarda, kürtajlar, bir kadının hayatını korumak⁵⁷¹ ya da “çoğunluğun yararını” gözetmek – genellikle tanımlanmayan bir kavramdır⁵⁷² – bakımından gerekli olduğu mantığıyla gerçekleştirilebilir. Ceza yasasındaki istisnaların belli olmaması ya da mevcut yasaların hukuki netlikten yoksun olması, kadınların kürtaja erişim için yasal haklara sahip olduklarını bilemeyeceği anlamına gelir. Buna ek olarak, sağlık çalışanları yasal olarak ne zaman kürtaj gerçekleştirebilecekleri konusunda tereddüt

yaşayabilir. Kürtaja erişim bir kadının hayatını korumak için yasada yazılı olarak yer alsa dahi, sağlık çalışanları kürtajın yasal olması için kadının hayatının ne ölçüde risk altında olması gerektiğini bilemeyebilir.⁵⁷³ Uygulamada, kadınlar, hayatları tehlikedeysen kürtaj bakımında tehlikeli gecikmeler ve engellerle karşılaşabilmektedir.

VAKA ÇALIŞMASI: DR. SAVITA HALAPPANAVAR, İRLANDA

İrlanda hukukunda, ancak bir kadının hayatına yönelik “gerçek ve azımsanmayacak bir risk” varsa kürtaja izin verilir. Fakat tarihsel olarak risk oluşturan unsurlar ve kürtajın tam olarak hangi koşullarda yasal olduğu net değildir.

Ekim 2012’de, 17 haftalık gebe olan 31 yaşındaki Dr. Savita Halappanavar düşük sonrasında Galway’deki bir hastanede hayatını kaybetti.⁵⁷⁴ Ölümüne yol açan günlerde acı çektiği için hastaneye gitmişti. Muayene sonrasında, kaçınılmaz bir düşük yaşadığı söylendi. Ceninin hayatta kalma olasılığı olmamasına rağmen, Dr. Halappanavar’ın kürtaj talebi ceninin kalp atışının hala görülebildiği gerekçesiyle reddedildi. İlerleyen günlerde durumu ağırlaştı ve septisemi (kan zehirlenmesi) teşhisi konuldu. Dr. Halappanavar, hastaneye girdikten yedi gün sonra hayatını kaybetti.

Resmi ölüm nedeni kayıtlara kürtaj sonrası septik şok olarak geçti. İrlanda Sağlık Hizmetleri Müdürü tarafından yapılan ve Haziran 2013’te yayımlanan soruşturma raporu, Dr. Halappanavar’ın durumunun yetersiz değerlendirilmesi ve gözlenmesinin ve sepsis yönetiminde klinik kılavuzlara uymamanın başlıca nedensel unsurlar arasında yer aldığını saptadı. Fakat rapor, Dr. Halappanavar’ın ölümündeki “esas sorumlu unsurun,” “İrlanda’da [gebeliği] yasal olarak sonlandırmaya ilişkin yasanın yorumlanma şekli ve bilhassa anlaşılır klinik kılavuzların ve eğitimin mevcut olmaması” olduğunu kabul etti.⁵⁷⁵

Çeşitli insan hakları kuruluşları, İrlanda’nın kürtaj yasasını serbestleştirmesini ve güvenli ve yasal kürtaj hizmetlerine erişimi sağlamasını tavsiye etmektedir.⁵⁷⁶ İrlanda parlamentosunda kürtaj yasasının iyileştirilmesi gerekip gerekmediğini ele almak üzere bir komisyon oluşturuldu. Ardından hükümet, Yurttaşlar Meclisi sürecini başlattı. Yurttaşlar Meclisi’nin raporu, yasanın nasıl değişmesi gerektiğine dair spesifik tavsiyelerde bulundu ve (“doğmamış çocuğun yaşam hakkını” kabul eden) 8. Değişikliğin İrlanda Anayasası’ndan kaldırılması için referandum çağrısı yaptı.⁵⁷⁷

DOLAYLI KRİMİNALİZASYON

Kadınlar ve kız çocuklar, kürtaj oldukları için ceza kanunu hükümleri kapsamında açıkça kriminalize edilmekle birlikte, kürtaja özgü olmayan diğer cezai ve medeni hükümlerin ayrımcı biçimde uygulanmasıyla da cezalandırılabilir. ABD’de kadınlar ve kız çocuklar, diğer suçların yanı sıra “cenin öldürme,” “cenine saldırı” ya da “çocuk ihmali” gerekçesiyle, düşük yaptıkları ya da kendi kendilerine kürtaj oldukları için yargılanmaktadır.⁵⁷⁸ Bu yargılamalar döllenmiş yumurtaları, embriyoları ve/veya ceninleri diğer kişilerle eşit haklara sahip, (gebe kadınlardan ayrı) “tüzel kişiler” olarak kabul etme girişimleriyle bağlantılıdır. Bu girişimler, insan hakları kurumlarının doğum öncesi için geçerli olmadığını doğrulayan insan hakları standartlarıyla çelişmektedir. (Daha fazla bilgi için bkz. İnsan Hakları Doğum Öncesi için Geçerli Değildir başlıklı metin kutusu).

Örneğin 2015’te, ABD’nin Indiana eyaletinde yaşayan Güney Asyalı-Amerikalı Purvi Patel kendi kendine hapla kürtaj gerçekleştirdikten sonra 20 yıl hapis cezasına mahkum edildi. Davada, Patel’i cezai açıdan yargılamak için, gebeliğini sonlandırmaya çalıştığı ve beklenmedik erken doğumun hemen ardından medikal hizmetleri çağırmadığı gerekçesiyle Indiana’nın “cenin ölümü” ve “çocuk ihmali” yasaları alışılmadık biçimde uygulandı. Önemli bir emsal olarak, Indiana Temyiz Mahkemesi, “yasama meclisinin, cenin öldürme kanununun yasadışı kürtajlar için geçerli olmasını ya da kadınların kendi kürtajları nedeniyle yargılanmaları için kullanılmasını amaçlamadığını” saptadı.⁵⁷⁹ Sonuç olarak, Purvi Patel’in ‘cenin öldürme’ suçundan mahkumiyeti iptal edildi. Yeterli kanıt eksikliğine dair endişelere rağmen, Patel hakkında “bir yükümlünün aşırı ihmali” suçundan verilen mahkumiyet kararı, suçun daha kısa bir hapis cezasıyla yeniden sınıflandırılmasına karşın iptal edilmedi.⁵⁸⁰

Uluslararası Af Örgütü El Salvador’daki kadınların ve kız çocukların dolaylı kriminalizasyonunu belgeledi.⁵⁸¹ Düşük yapan kadınlar suçlandı ve bazı durumlarda “cinayet” ya da “ağırlaştırılmış cinayet” suçlarından yargılandı. Kürtajın bu şekilde suç haline getirilmesi, büyük ölçüde ülkedeki kürtaj yasağından ve toplumdaki ayrımcı tutumlar ile toplumsal cinsiyete dayalı önyargılardan kaynaklanıyordu.

CEZALANDIRMA VE SUÇLULUK VARSAYIMI

Gerçekte, bir devletin düzenleyici sisteminin sonucu olarak kürtaja yasal olarak izin verilen bazı durumlarda bile kadınlar tutuklanabilmekte, yargılanabilmekte ve cezalandırılabilir. Kürtajın yasaya aykırı ya da ahlaksızca olduğu algısı, kadınların ve kız çocukların sağlık personeli, aile üyeleri ve yargı düzeni tarafından yaftalanmasına yol açar. Bunun sonucunda, kürtaj olmak isteyen kadınlar ve kız çocuklar ayrımcılık ve tacizle karşılaşır. Örneğin, bazı kadınlar, kürtaj hizmetlerine ya da kürtaj sonrası bakıma ulaşmak istediklerinde sağlık çalışanları tarafından istismar edildiklerini ve utandırıldıklarını bildirmişler.⁵⁸² Bazı bağlamlarda, kadınların tecavüz deneyimlerine şüpheyle bakılır ve bu haliyle yasal kürtaj hizmetlerine erişim, cinsel şiddete dair ahlaksal görüşlere ve mağdurların/hayatta kalanların kişisel ifadelerinin aksine adli muayeneye boyun eğmelerine bağlı olur.⁵⁸³

Gereksiz ya da uzun süreli gecikmelere yol açarak ve kadınları yetersiz ya da ayrımcı tedaviye veya tedavinin reddine maruz bırakarak, kadınların kürtaja yasal erişimlerini kısıtlamak için usul düzenlemeleri de sağlık hizmeti sağlanan ortamlarda kullanılabilir.⁵⁸⁴ Sağlık Hakkı Özel Raportörü, güvenli ve yasal kürtaja erişimi engelleyen çok sayıda “külfetli usul bariyeri” tanımlamıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

- Zorunlu ve önyargılı danışmanlık gereklilikleri
- Zorunlu bekleme süreleri
- Üçüncü taraf (eş dahil) onayı ve bildirim gereklilikleri
- Kürtaj seçeneklerinin sınırlandırılması (hapla kürtaj kısıtlamaları gibi)
- Vicdani ret şartları
- Kürtaj hakkında reklam kısıtlamaları
- Kamu kaynaklarının kürtaj bakımı için kullanılmasını yasaklayan yasalar⁵⁸⁵

Bu düzenlemelerin taraftarları bunların kadınların sağlığını ve üstün yararını korumak için gerekli olduklarını iddia etseler de, gerçekte bu düzenlemeler kadınları ve kız çocukları yargılanmaya ve yaftalanmaya maruz bırakır ve hizmetleri reddetmelerine neden olur. Külfetli düzenlemeler aynı zamanda hastaların özel yaşamının gizliliği, doktorların tıbbın gereklerini uygulayabilme becerisi ve sağlığı iyileştirmeye ilişkin insan hakları yükümlülüklerinin önünde engel teşkil eder.

VİCDANİ RET

Çok sayıda ülkede, yasalar, sağlık çalışanlarının kürtajları kolaylaştırmaya ya da gerçekleştirmeye vicdani olarak karşı çıkmasına izin verir. Bu tür korumalar ABD, Orta ve Güney Amerika ve Avrupa’nın bazı bölgelerinde yaygındır. Vicdani reddin hizmetlere karşı çıkmak için kullanımının çok sayıda ülkede arttığı bildiriliyor. Örneğin, İtalya Sağlık Bakanlığı 2003 ile 2007 arasında vicdani gerekçelere dayanarak kürtaj yapmayı reddeden jinekologların oranının %58.7’den %69.2’ye çıktığını söyledi.⁵⁸⁷ Giderek daha yüksek sayıda sağlık çalışanı da – eczacılar, hemşireler, teknisyenler ve kabul görevlileri dahil – kürtaja ilişkin çeşitli hizmet türlerini sağlamamak için vicdani ret beyan etmeye başlamaktadır.⁵⁸⁸

Vicdani ret genellikle o denli kötü düzenlenir ya da yaygındır ki kadınlara yönelik ayrımcılığa, tedavi amaçlı hizmetler hakkındaki bilgilerden ya da tedavi amaçlı hizmetlere başvurmaktan mahrum bırakmaya ve acil durumlarda bile tedavinin reddine ya da tedavide gereksiz gecikmelere yol açabilir⁵⁸⁹ – bunların hepsi uluslararası insan hakları hukukunu ihlal eder. Bugüne dek, uluslararası ve bölgesel insan hakları kuruluşları, ‘vicdani’ gerekçelerle tıbbi hizmetler (kürtaj hizmetleri dahil) sağlamanın reddini sağlık çalışanlarının bir hakkı olarak kabul etmemiş ya da devletlerin iç hukuk kapsamında tıbbi hizmetler için vicdani redde izin vermesini gerekli kılmamıştır. Bununla birlikte, devletlerin yasal olarak vicdani redde izin verdiği durumlarda, insan hakları hukuku, kadınların hizmetlere erişimlerinin reddetmelerle baltalanmaması ve uygulamada güvence altına alınmasının sağlanması için devletlerin düzenleyici bir çerçeveyi devreye sokmasını gerektirir.⁵⁹⁰ Ayrıca, kürtajla ilgili hizmetler ya da destek hizmetleri sağlayanlar ya da kamu kuruluşları veya özel kuruluşlar değil, yalnızca kürtaj hizmetlerinin tedarikiyle doğrudan ilgili olan kişiler vicdani ret beyan edebilir. Buna ek olarak, vicdani ret acil durumlarda ya da kürtaj sonrası hayati bakım sağlamayı reddetmek için asla kullanılamaz.⁵⁹¹

Kişilerin düşünce, vicdan ve din özgürlüğünü koruyan yasal korumalar, başkalarının insan haklarından faydalanabilmesini engellemek için kullanılmamalıdır. Devletler, asgari olarak, sağlık hizmeti çalışanları itiraz ettiğinde, bu durumun kadınların uygun bilgilere ve zamanında ve güvenli kürtaj hizmetlerine erişmelerini engellemeyecek prosedürlerin –etkili yönlendirme mekanizmaları gibi– yürürlüğe sokulmasını sağlamakla yükümlüdür. Bu tür prosedürler, vicdani retten kaynaklanan istismarlara değinen ve kadınlara bu tür istismarlara karşılık etkili ve dakik çözüm sağlayan şikâyet mekanizmalarını da içermelidir.

İNSAN HAKLARI KORUMALARI

Kürtaja yönelik cezai yasal sınırlandırmalar çeşitli insan haklarını, küresel politik taahhütleri ve uluslararası çapta kabul edilen tıbbi etik standartları ihlal eder. BM insan hakları kuruluşları, kürtajı suç olarak gösteren ve yasalarla ve uygulamada belli gerekçelerle yasal kürtaja erişim sağlamayan ülkelerin –yaşam hakkı, sağlık hakkı, özel yaşamın gizliliği; ayrımcılığa, işkenceye ve diğer türde kötü muameleye maruz kalmama hakkı dahil– çeşitli insan haklarını ihlal ettiğini defalarca saptamıştır. Kürtajla ilgili ceza kanunları ile diğer cezalandırıcı yasalar ve politikaların varlığından ve uygulanmasından kaynaklanan insan hakları ihlalleri ve insan hakları kuruluşlarının kürtajın tamamen suç olmaktan çıkarılması için yaptıkları çağrılar, devletlerin kadınların ve kız çocukların güvenli ve yasal kürtaja erişimini sağlama yükümlülüklerine daha kapsamlı biçimde odaklanarak aşağıda özetlenmektedir.

YAŞAM HAKKI

BM İnsan Hakları Komitesi, kadınların yaşam hakkının, onları güvenli olmayan kürtajdan kaynaklanan ölüm ve yaralanma riskine maruz bırakan sınırlandırıcı kürtaj yasalarıyla ihlal edildiğini saptadı. Komite, devletlere, yaşam hakkı yükümlülükleriyle uygunluk düzeyleriyle ilgili rapor verirken, kadınların yaşamlarını tehdit eden, merdiven altı kürtaj olmalarını sağlamak için hangi önlemleri aldıkları konusunda bilgi verme çağrısında bulundu.⁵⁹³ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi de devletlere sınırlandırıcı kürtaj yasalarını değiştirmeleri ya da anne ölümlerini azaltmak için yasal kürtaja erişimi artırmaları çağrısı yaptı.⁵⁹⁴ Genel Yorum 22’de, Komite özellikle kürtajın reddedilmesinin genellikle anne ölüm oranlarına ya da hastalık oranlarına yol açarak yaşam hakkı ya da güvenlik hakkının ihlalini içerdiğini belirtti.⁵⁹⁵

SAĞLIK HAKKI

Sağlık hakkı açısından, uluslararası insan hakları kuruluşları, kürtajla ilgili aşırı kısıtlamaların ya da yasaların sağlık hakkını ihlal ettiğini defalarca doğruladı. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi Genel Yorum 22’de şunları teyit etti:

Devletler cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkının yerine getirilmesini önleyen yasalarda değişiklik yapmalıdır. Kürtajı suç haline getiren yasalar örnekler arasında yer almaktadır...⁵⁹⁶

Çocuk Hakları Komitesi, çocuğun mümkün olan en yüksek sağlık standardından yararlanma hakkı ile ilgili Genel Yorum 15’te⁵⁹⁷ devletlerin, “kürtajın yasal olup olmadığına bakmaksızın güvenli kürtaj ve kürtaj sonrası bakım hizmetlerine erişim sağlamasını” tavsiye etti. Komite ayrıca çeşitli son gözlemlerde devletlere kürtajı suç olmaktan çıkarmaları, yasaları çocukların güvenli kürtaja ve kürtaj sonrası bakım hizmetlerine erişmelerinin sağlanması amacıyla gözden geçirmeleri ve kürtaj kararlarında gebe kız çocuğun ilgili görüşlerinin daima dinlenmesi ve bu görüşlere saygı duyulmasının sağlanması çağrısında bulundu.⁵⁹⁸ Sağlık Hakkı Özel Raportörü de “istemli düşüğü cezalandıran ya da kısıtlayan ceza yasalarının, kadınların sağlık hakkından faydalanabilmelerinin önünde izin verilmemesi gereken engellere paradigmatik örnekler olduğunu ve yürürlükten kaldırılmaları gerektiğini,”⁵⁹⁹ ayrıca kürtajın suç haline getirilmesinin “ruhsal sağlık üzerinde ciddi etkisi olduğunu” doğruladı.⁶⁰⁰

ÖZEL YAŞAMIN GİZLİLİĞİ HAKKI

BM İnsan Hakları Komitesi, devletin sağlık çalışanlarına kürtaj olan kadın vakalarını ihbar etmeyi yasal bir görev olarak dayatmasının kadınların özel yaşamın gizliliği haklarını ihlal edebileceğini ifade etti.⁶⁰¹ Buna ek olarak, Komite, çeşitli bireysel vakalarda, devletin bir kadının yasal kürtaj olma kararına göre hareket etmeyi reddetmesinin ve bu karara adli müdahalede bulunmasının, özel yaşamın gizliliği hakkını ihlal ettiğini saptadı.⁶⁰²

Ayrıca, Çocuk Hakları Komitesi şunları doğruladı: “Tüm ergenlerin güvenli kürtaj hizmetleri... dahil hem çevrimiçi hem de çevrimdışı ortamda mahremiyete uygun şekilde erişilebilir, ergen-duyarlı ve ayrımcı olmayan üreme sağlığı ve cinsel sağlık bilgilerine ve hizmetlerine erişimi olmalıdır.”⁶⁰³ Komite özellikle ergen kız çocukların yasal kürtaja mahremiyete uygun şekilde erişimlerinin sağlanması⁶⁰⁴ ve devletler tarafından, yasalarda ve uygulamada, kürtaj kararları söz konusu olduğunda çocuğun görüşlerinin daima dinlenmesinin ve görüşlerine saygı duyulmasının sağlanması çağrısı yaptı.⁶⁰⁵

EŞİTLİK HAKKI VE AYRIMCILIĞA UĞRAMAMA HAKKI

CEDAW Komitesi, “yalnızca kadınların ihtiyaç duyduğu tıbbi prosedürleri kriminalize eden ve bu prosedürlerden geçen kadınları cezalandıran yasaların,” “kadınların uygun sağlık bakımına erişimlerinin önünde engel” oluşturduğunu ve bu durumun, devletin kadınların insan haklarına saygı duyma yükümlülüğü ile çeliştiğini belirtmektedir.⁶⁰⁶ Komite, “üye devletlerin yalnızca kadınların talep ettiği hizmetleri sağlamamasının ve yalnızca kadınların talep ettiği bazı hizmetlerin suç haline getirilmesinin, kadınların üreme sağlığı haklarını ihlal ettiğini ve kadınlara yönelik ayrımcılık içerdiğini” açıkça belirtmiştir.⁶⁰⁷ Komite, sınırlandırıcı kürtaj yasalarının kadınlara yönelik ayrımcılık içerdiğini ısrarla ifade etmiştir.⁶⁰⁸

Ayrıca, İnsan Hakları Komitesi, kürtaj dahil olmak üzere üreme sağlığı bilgileri ve hizmetleri eksikliğinin, kadınların ayrımcılığa uğramama hakkını baltaladığını belirli aralıklarla doğrulamıştır.⁶⁰⁹ Çocuk Hakları Komitesi, cezalandırıcı kürtaj yasalarının çocukların ayrımcılığa uğramama hakkının ihlalini içerdiğini doğrulamıştır.⁶¹⁰ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi ise şunları doğrulamaktadır: “Kürtajın suç haline getirilmesi ya da kürtajla ilgili sınırlandırıcı yasalar gibi çeşitli yasalar, politikalar ve uygulamalar, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkının tam olarak yerine getirilmesinde özerkliği ve eşitlik hakkı ile ayrımcılığa uğramama hakkını zayıflatır.”⁶¹¹ Komite, kürtaj ile ilgili sınırlandırmaların özellikle yoksulları ve daha az eğitilmiş kadınları etkilediğini de belirtmiştir.⁶¹²

BM raportörleri ve bölgesel raportörler 2015’te yayımladıkları ortak açıklamada şunları ifade etmiştir:

“Kürtaj ve gebelikten korunmayı sağlayan acil tedbirler gibi yalnızca kadınların gereksinim duyduğu hizmetlerin suç haline getirilmesi ya da bu hizmetleri sağlanmasındaki diğer yetersizlikler cinsiyete dayalı ayrımcılık içerir ve buna müsaade edilemez.”⁶¹³

Yargıçların ve Avukatların Bağımsızlığı Hakkında BM Özel Raportörü de kürtajın suç haline getirilmesi dahil kadınlara yönelik ayrımcılık yapan ceza kanunu hükümlerine ilişkin endişelerini dile getirmiştir.⁶¹⁴

İŞKENCE VE DİĞER TÜRDE KÖTÜ MUAMELEYE MARUZ KALMAMA HAKKI

İnsan Hakları Komitesi; gebe kadınların hayatları ile fiziksel ve zihinsel sağlıkları gebelik nedeniyle büyük risk altına girdiğinde ve tecavüz durumunda kürtajın reddinin zalimane, insanlık dışı ya da alçaltıcı muameleye maruz kalmama hakkını ihlal ettiğini doğrular.⁶¹⁵ Komite aynı zamanda Arjantin ve Peru hükümetlerinin yasal kürtaj hizmetlerine erişim sağlamayarak bu hakkı ihlal ettiklerini saptadı.⁶¹⁶ İrlanda hükümetine karşı açılan Mellet/İrlanda ve Whelan/İrlanda davalarında, Komite, kürtajı kriminalize eden ve dolayısıyla kadınların kürtaj hizmetlerine erişimlerini önleyen devletin zalimane, insanlık dışı ve alçaltıcı muamele görmeme hakkını, özel yaşamın gizliliği hakkını ve ayrımcılığa uğramama hakkını ihlal ettiğini saptadı.⁶¹⁷ Bu davalar, gebeliklerine ölümcül cenin sakatlıkları teşhisi konulan, kürtaj hizmetlerine erişim için yurtdışına çıkan ve ciddi duygusal ve ruhsal acı ve ızdırap çeken kadın başvuruçuları kapsıyordu.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, kürtajın reddinin “bazı durumlarda işkence ya da zalimane, insanlık dışı ya da alçaltıcı muamele anlamına geldiğini” belirtti.⁶¹⁸ CEDAW Komitesi, “zorla gebelik, kürtajın suç haline getirilmesi, güvenli kürtaj ve kürtaj sonrası bakımın reddi ve geciktirilmesi, gebeliğin zorla devam ettirilmesi... gibi kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları ihlallerinin duruma bağlı olarak işkence ya da zalimane, insanlık dışı ya da alçaltıcı muamele anlamına gelebilecek toplumsal cinsiyete dayalı işkence biçimleri olduğunu” belirtti.⁶¹⁹ BM İşkenceyi Önleme Özel Raportörü de şunları belirtti:

“Ensest, tecavüz ya da fetüs sakatlığı durumlarında ya da kadının hayatını veya sağlığını korumak için gerekli olduğunda bile kürtajı yasaklayan oldukça sınırlandırıcı kürtaj yasaları kadınların işkence ve kötü muameleye maruz kalmama hakkını ihlal eder.”⁶²⁰

İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Alçaltıcı Muamele ya da Cezalandırmanın Önlenmesi Hakkında BM Özel Raportörü; Kadına Yönelik Şiddete, Kadına Yönelik Şiddetin Nedenleri ve Sonuçlarına İlişkin BM Özel Raportörü; Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında Çalışma Grubu; BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü ve Engellilerin Haklarına İlişkin BM Özel Raportörü, Brezilya Yüksek Mahkemesi’ndeki müdahilliklerinde, kürtaj hizmetlerinin reddinin işkence ve/veya zalimane, insanlık dışı ya da alçaltıcı muamele oluşturabileceği durumların altını çizerek, 2015 Zika salgını bağlamında kadınların ve kız çocukların bilgiye ve hizmetlere erişim haklarına özellikle vurgu yaptı.⁶²¹ Özellikle, Özel Raportörler ve Yetki Sahipleri, kendilerine Zika teşhisi konduğu durumlar dahil gebeliklerini sonlandırmak isteyen fakat hizmete yasal erişimleri olmayan kadınların ve kız çocukların karşılaşabileceği zihinsel acının şiddetli olabileceğini ve işkence ve/veya zalimane, insanlık dışı ve alçaltıcı muamele eşiğine ulaşabileceğini doğruladı. Bu durumlar yaşlarının, engellilik statülerinin ya da gebe kalma durumlarının bir sonucu olarak bilhassa kırılgan durumda olan bazı kadınların ve kız çocukların içinde bulundukları koşulları daha da ağırlaştırabilir.

KÜRTAJIN SUÇ OLMAKTAN ÇIKARILMASI ÇAĞRILARI

Uluslararası insan hakları kuruluşları, devletlerin insan hakları yükümlülüklerine uymak için kürtajı suç olmaktan çıkarması, sınırlandırıcı yasaları serbestleştirmesi ve güvenli kürtaja erişimi önleyen bariyerleri ortadan kaldırması çağrısını uzun zamandır yapmaktadır.⁶²² Devletlerin kadının hayatı ya da sağlığı için tehdit oluşturan durumlarda, tecavüz ya da ensest ve şiddetli ya da ölümcül cenin sakatlığı durumlarında kürtaja erişim sağlamaları gerektiğini belirtirlerken,⁶²³ kürtaja yalnızca asgari zeminde izin veren devletlere yasalarını serbestleştirme çağrısı yapmaktadırlar.⁶²⁴ Uluslararası insan hakları hukuku ve standartları, kadınların ve kız çocukların kürtaj oldukları için para cezalarıyla karşılaşmalarını gerektiği konusunda nettir. Sağlık çalışanlarına, kadınlara güvenli kürtaj hizmetleri ve kürtaj sonrası bakım sağladıkları için cezai yaptırım uygulanmamalıdır.⁶²⁵

CEDAW Komitesi, devletlere, “kürtaj olan kadınlara dayatılan cezalandırıcı uygulamaları geri çekmek için” kürtajı kriminalize eden yasalarda değişiklik yapmaları çağrısında bulunmaktadır.⁶²⁶ Çocuk Hakları Komitesi de devletlere “kız çocukların güvenli kürtaja ve kürtaj sonrası hizmetlere erişimlerini sağlamak için kürtajı suç olmaktan çıkarma” çağrısı yapmıştır.⁶²⁷ Komite çok sayıda ülke hakkındaki son gözlemlerinde,⁶²⁸ devletleri, kürtajı her durumda suç olmaktan çıkarmaya çağırmıştır.⁶²⁹ Çocukların güvenli kürtaja ve kürtaj sonrası bakım hizmetlerine erişimlerinin yanı sıra, kürtaj kararlarında gebe kız çocukların görüşlerinin daima dinlenmesini ve bunlara saygı duyulmasını sağlamak için kürtaj yasalarının gözden geçirilmesini istemiştir.⁶³⁰

Sağlık Hakkı Özel Raportörü, “ceza kanunu kapsamında mutlak [kürtaj] yasağının kadınları bazı durumlarda hayat kurtarıcı prosedürlere erişimden mahrum bıraktığını” belirtmiş⁶³¹ ve devletlerin kürtajı suç olmaktan çıkarmasını tavsiye etmiştir.⁶³² Buna ek olarak, Dünya Sağlık Örgütü ile UNAIDS, “cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerini kriminalize eden ya da cezalandıran yasalar dahil... sağlık bakımından olumsuz sonuçları olan ve yerleşik halk sağlığı bulgularıyla çeliştiği kanıtlanan cezalandırıcı yasaların” gözden geçirilmesi ve yürürlükten kaldırılması için ortak çağrı yapmıştır.⁶³³

KÜRTAJ YASALARINI SERBESTLEŞTİRME ÇAĞRILARI

Son yıllarda uluslararası insan hakları kuruluşları, mekanizmaları ve uzmanları artan biçimde devletleri, kadın haklarını korumak ve uluslararası insan hakları hukuku ve standartları gereğince sahip oldukları yükümlülükleri yerine getirmek için güvenli ve yasal kürtaja erişimi yalnızca belirli durumlarla sınırlandırarak değil, daha kapsamlı bir şekilde sağlamaya yönlendirmektedir. Bu tür tavsiyeler, yasaların kürtaja erişimi bazı durumlarda sağladığı ülkelere hitaben yapılmaktadır.

Polonya, Zimbabve ve Yeni Zelanda gibi kürtajı yalnızca kadının hayatının ya da sağlığının riskte olduğu gebelikler, cinsel saldırı sonucu olan gebelikler ya da cenin sakatlıkları durumları için yasallaştıran ülkelere “sınırlandırıcı” ve “anlaşılması güç” yasalarını “serbestleştirmeleri” çağrısı yapıldı.⁶³⁴ CEDAW Komitesi, “kadınları özerkliklerini hükümsüz kılan bir kuralın müşfik yorumuna bağımlı kılan,” anlaşılması güç kürtaj yasası hakkındaki kaygılarını dile getirdi ve Yeni Zelanda hükümetinin “kürtaj yasasını ve uygulamasını, onu basitleştirecek ve kadınların tercihte bulunma özerkliğinin gereğini yerine getirecek şekilde gözden geçirmesini” tavsiye etti.⁶³⁵

Buna ek olarak, İnsan Hakları Komitesi ve CEDAW Komitesi, sınırlandırıcı kürtaj yasalarının ötekileştirilmiş kadınlar ve kız çocuklar ile onların yasal kürtaj hizmetlerine erişimleri üzerindeki ayrımcı etkilerine dair endişelerini dile getirdi.⁶³⁶ Çocuk Hakları Komitesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, devletlerin ötekileştirilmiş kadınların ve kız çocukların güvenli kürtaja erişebilmelerini sağlamaları ve erişimlerini engelleyebilecek ayrımcılık ve eşitsizlikle mücadele etmeleri gerektiğini açıkça belirtti.⁶³⁷ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi yakın zamanda yayımladığı Genel Yorum 22’de, “Devletlerin istenmeyen gebelikleri ve güvenli olmayan kürtajları önlemek için herkesin uygun fiyatlı, güvenli ve etkili doğum kontrol haplarına erişimini sağlayacak, ergenler dahil herkesin kapsamlı cinsellik eğitimine erişimini sağlayacak, sınırlandırıcı kürtaj yasalarını serbestleştirecek, sağlık çalışanlarını eğitmeyi de kapsayan yöntemlerle kadınların ve kız çocukların güvenli kürtaj hizmetlerine ve kürtaj sonrası nitelikli bakıma erişimini güvence altına alacak ve kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlıkları hakkında otonom kararlar almalarına saygı duyacak yasal ve politik önlemler alması gerektiğini,” söyledi.⁶³⁸

Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında Çalışma Grubu 2016’da kadınlara yönelik ayrımcılığı sonlandırmak için devletlerin şunları yapmalarını tavsiye etti: “Kadınların istenmeyen gebeliklere maruz kalmama hakları kabul edilmeli ve finansal olarak erişilebilir ve etkili aile planlama önlemlerine erişimleri sağlanmalıdır. Kadınların uygun fiyatlı ve etkili aile planlama önlemleri tarafından desteklenen istek doğrultusunda kürtaj hakkına sahip olduğu çoğu ülkenin dünyadaki en düşük kürtaj oranlarına sahip olması dikkat çekicidir...”⁶³⁹

Sağlık, İşkencenin Önlenmesi ve Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi Hakkında Özel Raportörler ile Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında Çalışma Grubu Başkanı-Raportörü 2016’da ortak bir açıklama yayımlayarak,⁶⁴⁰ sınırlandırıcı yasaların ve kürtajın yasaklanmasının kürtaj gereksinimini ya da sayısını azaltmadığını; yalnızca güvenli olmayan ve yasadışı kürtaja başvuran kadınların ve kız çocukların sağlığına ve hayatlarına yönelik riskleri artırdığını belirtti. Uzmanlar, “gebeliğin ilk üç ayı boyunca istek doğrultusunda kadınlara güvenli kürtaj hizmetlerine erişim sağlayan çoğu ülkedeki iyi uygulamaların” takip edilmesini, gebeliğin daha ileriki dönemlerinde istisnai durumlar olarak kürtaj erişiminin sağlanmasını ve ergenler için “istek doğrultusunda” kürtaja sınırsız erişimin sağlanmasını tavsiye etti.

Sağlık, Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi ve Hukuk Dışı, Yargısız ya da Keyfi İnfazların Önlenmesi Hakkında Özel Raportörler ile Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında Çalışma Grubu 2017’de yaptıkları ortak açıklamada devletlere şu çağrıda bulundu:

“Kürtajı suç haline getiren ve haksız yere sınırlandıran yasaları ve çağdışı klişelere dayanan politikaları yürürlükten kaldırın, kürtaj suçlamalarıyla cezaevinde tutulan tüm kadınları serbest bırakın ve kürtaja yönelik her türlü yaftalamayla mücadele edin.”⁶⁴¹

Bu uzman grubu kürtajın kriminalize edilmesinin yaftalamayı ve ayrımcılığı kalıcı hale getirdiğini ve kadınların onurunu ve bedensel bütünlüğünü ihlal ettiğini vurguladı; ayrıca devletlere “yasalarının, politikalarının ve uygulamalarının insan hakları yükümlülükleri ve kadınların onuru ve bedensel özerkliğinin kabulü temelinde inşa edilmesini sağlama” çağrısı yaptı.”⁶⁴²

DSÖ’nün güvenli kürtaj kılavuzu,⁶⁴³ “kürtaj hakkındaki yasaların ve politikaların kadınların sağlığını ve insan haklarını korumasını,” “güvenli kürtaj bakımına erişimi ve zamanında tedariki önleyen düzenleyici, politika bazlı ve programlı bariyerlerin ortadan kaldırılmasını,” kürtajın sosyo-ekonomik temelde ya da kadının isteği doğrultusunda yasal olmasını ve güvenli hizmetlerin uygulamada erişilebilir olmasını, hem güvenli olmayan kürtaj hem de kürtajla ilişkili ölüm ve hastalık oranının azaltılmasını tavsiye etmektedir⁶⁴⁴

İNSAN HAKLARI DOĞUM ÖNCESİ İÇİN GEÇERLİ DEĞİLDİR

Kürtajın suç haline getirilmesine destek veren gruplar genellikle tıbbi prosedürün ceninin “yaşam hakkı” ile bağdaşmadığını ileri sürer. Bu argüman, kişilerin uluslararası çapta kabul gören insan haklarının doğum öncesi için geçerli olduğu fikrine dayanır.⁶⁴⁵ Fakat yaşam hakkını koruyan uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmelerindeki hükümler ve yaşam hakkı ile diğer insan hakları güvencelerini yorumlayan resmi kuruluşlar, bu tür korumaları doğum öncesini kapsayacak şekilde tarif etmez.⁶⁴⁶ Şimdiye dek hiçbir uluslararası insan hakları kuruluşu, Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi Madde 6(1) ya da Çocuk Hakları Sözleşmesi dahil uluslararası insan hakları sözleşmelerinin diğer hükümleri kapsamında cenini bir koruma öznesi olarak tanımamıştır.⁶⁴⁷ Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin müzakere tarihi, yaşam hakkı korumasının doğumdan itibaren geçerli olduğu önermesini sağlamlaştıır.⁶⁴⁸

İnsan Hakları Komitesi, gebe bir kadınla “doğmamışa” eşit şekilde yaşam hakkı tanıyan bir imzacı devletin anayasasını eleştirmiştir.⁶⁴⁹ İnsan hakları kuruluşları, gebe bir kadın ya da kız çocuk ile taşıdığı cenin arasında sonuçta kaçınılmaz olarak hak çatışmasına yol açacağı için yaşam hakkı korumalarının doğum öncesi için geçerli olduğunu belirtmekten kaçınmaktadır. Bu tür bir yaklaşım, yalnızca kürtaja erişim bağlamında değil, gerekli anne sağlığı ve genel sağlık hizmetleri bakımından da kadınların haklarını baltalar.⁶⁵⁰ Örneğin, “doğmamış”ın yaşam hakkı etrafında dönen bu akıl yürütme, bir kadının sezaryen doğuma onay vermeyi reddetmesini geçersiz kılmak için gerekçe olarak kullanılabilir.⁶⁵¹

BM insan hakları kuruluşları, doğum öncesi gelişimin, anne sağlığını ilgilendiren yeterli bakım, bilgiler, ürünler ve hizmetler aracılığıyla gebe kadınların sağlığı ve esenliği teşvik edilerek korunabileceğini kabul etmiştir.⁶⁵² Sağlık hizmetlerine erişimin gebe kadınları içerecek şekilde genişletilmesi, bu hedefe yönelik ilerlemeyi teşvik eder. Uluslararası insan hakları standartları gereğince, devletler, kadının ya da kız çocuğun yaşamı ve sağlığının ceninin korunmasından öncelikli olmasını sağlamak üzere gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.⁶⁵³ (Ayrıca bkz. Gebeliğin Suç Haline Getirilmesine İlişkin Ek)

DAHA FAZLA BİLGİ İÇİN:

- WHO, *Global Abortion Policies Database*, www.srhr.org/abortion-policies/
- Center for Reproductive Rights, *The World's Abortion Laws 2017* (*world abortion map*), 2017, www.worldabortionlaws.com/map/
- Amnesty International, *Barriers to safe and legal abortion in South Africa* (Index: AFR 53/5423/2017)
- Human Rights Watch, *Amicus Curiae Brief, Decriminalization of Abortion in the Context of the Zika Virus in Brazil*, 2017, www.hrw.org/sites/default/files/supporting_resources/amicus_curiae_decriminalization_of_abortion_in_the_context_of_the_zika_virus_in_brazil_en_.pdf
- Amnesty International, *The State as a Catalyst for Violence Against Women: Violence against women and torture or other ill-treatment in the context of sexual and reproductive health in Latin America and the Caribbean* (Index: AMR 01/3388/2016)
- Amnesty International, *She is not a criminal: The impact of Ireland's abortion law* (Index: EUR 29/1597/2015)
- Amnesty International, *On the brink of death: Violence against women and the abortion ban in El Salvador* (Index: AMR 29/003/2014)
- Center for Reproductive Rights, *Abortion Worldwide: Twenty Years of Reform*, 2014, www.reproductiverights.org/sites/crr.civicactions.net/files/documents/20Years_Reform_Report.pdf
- Ipas, G. Kane, B. Galli and P. Skuster, *When Abortion is a Crime: The Threat to Vulnerable Women in Latin America*, 2013, www.ipas.org/en/Resources/Ipas%20Publications/When-Abortion-is-a-Crime-The-threat-to-vulnerable-women-in-Latin-America.aspx
- WHO, *Safe Abortion: Technical and Policy Guidance for Health Systems*, 2012, www.apps.who.int/iris/bitstream/10665/70914/1/9789241548434_eng.pdf
- OHCHR, *Information Series on Sexual and Reproductive Rights: Abortion*, www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/SexualHealth/INFO_Abortion_WEB.pdf
- Interim report of the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health, UN Doc. A/66/254, 2011, www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/66/254
- Amnesty International, *Deadly delivery, the maternal health care crisis in the USA*, (Index: AMR 51/007/2010)
- Amnesty International, *Left without a choice: Barriers to reproductive health in Indonesia* (Index: ASA 21/013/2010)
- Center for Reproductive Rights, *Forsaken Lives: The Harmful Impact of the Philippine Criminal Abortion Ban*, 2010, www.reproductiverights.org/sites/crr.civicactions.net/files/documents/phil_report_Spreads.pdf
- Center for Reproductive Rights, *In Harm's Way: The Impact of Kenya's Restrictive Abortion Law*, 2010, www.reproductiverights.org/feature/in-harms-way-the-impact-of-kenyas-restrictive-abortion-law
- Amnesty International, *The total abortion ban in Nicaragua: Women's lives and health endangered, medical professionals criminalized* (Index: AMR 43/001/2009)

NOTLAR EK 6

539 Bkz. Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/66/254, 2011, 21. ve 34. paragraflar.

540 Bkz. DSÖ, *Safe Abortion: Technical and Policy Guidance for Health Systems* [Güvenli Kürtaj: Sağlık Sistemleri için Teknik Rehberlik ve Politika Rehberliği], 2012, s. 17, apps.who.int/iris/bitstream/10665/70914/1/9789241548434_eng.pdf

541 DSÖ, *Safe Abortion: Technical and Policy Guidance for Health Systems*, 2012, s. 17, apps.who.int/iris/bitstream/10665/70914/1/9789241548434_eng.pdf

542 Bkz. DSÖ, *Unsafe Abortion: Global and Regional Estimates of the Incidence of Unsafe Abortion and Associated Mortality in 2008* [Güvenli Olmayan Kürtaj: 2008'de Güvenli Olmayan Kürtaj ve Buna İlişkin Ölüm Oranı Vakalarının Küresel ve Bölgesel Tahminleri], 2011, s. 27, whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789241501118_eng.pdf

543 Bkz. DSÖ, *Unsafe Abortion: Global and Regional Estimates of the Incidence of Unsafe Abortion and Associated Mortality in 2008*, 2011, whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789241501118_eng.pdf

544 Bkz. DSÖ, *Safe Abortion: Technical and Policy Guidance for Health Systems*, 2012, s. 41, 97

545 Bkz E.G. Raymond ve D.A. Grimes, 'The Comparative Safety of Legal Induced Abortion and Childbirth in the United States' [Birleşik Devletler'de Yasal Olarak Yapılan Kürtaj ve Doğumun Kıyaslamalı Güvenliği], 119 *Obstetrics and Gynecology* 2, 2012, s. 215-219

546 Bkz. BM Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi (DESA), *Abortion Policies and Reproductive Health around the World* [Dünya Geneline Kürtaj Politikaları ve Üreme Sağlığı], 2014, s. 1, www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/AbortionPoliciesReproductiveHealth

547 DSÖ, Dünya Sağlık Raporu 2008, www.who.int/reproductivehealth/publications/unsafe_abortion/rhr_12_01/en/index.html

548 Bkz. DSÖ, Güvenli Kürtaj Rehberi, 2012, s. 90 (G. Sedgh ve diğ., 'Induced Abortion: Incidence and Trends Worldwide from 1995 to 2008' [İstemli Kürtaj: 1995'ten 2008'e Dünya Geneline Vakalar ve Akımlar]), 379 *Lancet*, 2012, s. 625-632; P.B. Levine ve D. Staiger, 'Abortion Policy and Fertility Outcomes: The Eastern European Experience' [Kürtaj Politikası ve Doğurganlık Sonuçları: Doğu Avrupa Deneyimi], *Journal of Law and Economics* XLVII, 2004, s. 223-243; Sağlık Hakkı Özel Raportörü, *İşkence ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Özel Raportörü ve Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu Baş Raportörü*'nün Ortak Açıklaması, "Unsafe Abortion is Still Killing Tens of Thousands Women around the World" [Güvenli Olmayan Kürtaj Hala Dünya Geneline Binlerce Kadını Öldürüyor] – BM Hak Uzmanları Uygulama konusunda Uyarıyor, 28 Eylül 2016 (Uluslararası Güvenli Kürtaj Günü), www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20600&LangID=E

549 Bkz. DSÖ, *Safe Abortion Guidance*, s. 90, 2012 (G. Sedgh ve diğ., 'Induced Abortion: Incidence and Trends Worldwide from 1995 to 2008', 379 *Lancet*, 2012, p. 625-632; D. Grimes ve diğ., 'Unsafe Abortion: The Preventable Pandemic' [Güvenli Olmayan Kürtaj: Önlenabilir Salgın], 368 *Lancet*, 2006, s. 1908-1919)

550 Bkz. G. Sedgh, ve diğ., 'Abortion Incidence between 1990 and 2014: Global, Regional, and Subregional Levels and Trends' [1990 ile 2004 arasında Kürtaj

Vakaları: Küresel, Bölgesel ve Altbölgesel Seviyeler ve Akımlar'], 388 *Lancet*, 2016; DSÖ ve The Guttmacher Institute, Facts on Induced Abortion Worldwide: In Brief [Dünya Çapında İstemli Kürtaj Hakkındaki Gerçekler], 2016, www.who.int/reproductivehealth/publications/unsafe_abortion/induced_abortion_2012.pdf; DSÖ, *Safe Abortion Guidance*, 2012, s. 90

551 Bkz. Üreme Sağlığı Hakları Merkezi, *From Risks to Rights: Realizing States' Obligations to Prevent and Address Maternal Mortality* [Risklerden Haklara: Devletlerin Anne Ölüm Oranını Önleme ve İrdeleme Yükümlülüklerini Kabul Etmek], 2014, www.reproductiverights.org/sites/crr.civactions.net/files/documents/GLP_Maternal_Mortality_Final.pdf; BM CESC, Genel Yorum 22 (Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı), BM Belge No: E/C.12/GC/22, 2016, para. 28

552 BM ICPD, Uluslararası nüfus ve kalkınma konferansının raporu, Kahire, 5-13 Eylül 1994, BM Belge No: A/CONF.171/13, 1994, www.un.org/popin/icpd/conference/offeng/poa.html

553 Bkz. Üreme Sağlığı Hakları Merkezi, Dünya Geneline Kürtaj: Reformların Yirmi Yılı, s. 9, 2014, www.reproductiverights.org/sites/crr.civactions.net/files/documents/20Years_Reform_Report.pdf; Ayrıca R. Boland ve L. Katzive, 'Developments in Laws on Induced Abortion: 1998-2007' [İstemli Kürtaj Yasalarındaki Gelişmeler], 34 *International Family Planning Perspectives* 33, 2008, s. 110-13; A. Rahman ve diğ., 'A Global Review of Laws on Induced Abortion from 1985-1997' [1985-1997 Arasında İstemli Kürtaj Yasalarına İlişkin Küresel Bir Değerlendirme], 24 *International Family Planning Perspectives* 2, 1998, s. 60; Üreme Sağlığı Hakları Merkezi, *Dünya Geneline Kürtaj: Reformların Yirmi Yılı*, 2014, www.reproductiverights.org/sites/crr.civactions.net/files/documents/20Years_Reform_Report.pdf

554 Bkz. Üreme Sağlığı Hakları Merkezi, Dünya Geneline Kürtaj Yasaları, 2014, s. 9, www.reproductiverights.org/sites/crr.civactions.net/files/documents/20Years_Reform_Report.pdf

555 Bkz. Uluslararası Af Örgütü, A. Btuś, *A Dangerous Backward Step for Women and Girls in Poland* [Polonya'daki Kadınlar ve Kız Çocuklar için Geriye Dönük Tehlikeli Bir Adım], 19 Eylül 2016, www.amnesty.org/en/latest/news/2016/09/a-dangerous-backward-step-forwomen-and-girls-in-poland/ (Bu yasa teklifi Polonya'daki kitlesel protestolar sonrasında reddedildi.)

556 Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Spain: Proposed Abortion Limits would Endanger Lives and Health of Women and Girls* [İspanya: Teklif Edilen Kürtaj Sınırları Kadınların ve Kız Çocukların Hayatları ve Sağlığını Tehlikeye Atıyor], 21 Şubat 2014, www.amnesty.org/en/latest/news/2014/02/spain-proposed-abortionlimits-would-endanger-lives-and-health-women-andgirls/ (Ergenlerin kürtaja erişimleri için ebeveyn onayı gereklilikleri onaylandı); G. Hedgecoe, 'Spanish Government Proposes Reform of Abortion Law' [İspanya Hükümeti Kürtaj Yasasında Değişiklik Önerisi Sundu], *The Irish Times*, 19 Şubat 2015, www.irishtimes.com/news/world/europe/spanishgovernment-proposes-reform-of-abortionlaw-1.2108803

557 Üreme Sağlığı Hakları Merkezi, Dünya Geneline Kürtaj Yasaları, 2014, worldabortionlaws.com/

558 Guttmacher Institute, S. Singh, D. Wulf, R. Hussain, A. Bankole, ve G. Sedgh, 'Abortion Worldwide: A Decade of Uneven Progress' [Dünya Geneline Kürtaj: On Yıllık İnşılı Çıkışlı İlerlemeler], 2009, www.guttmacher.org/pubs/Abortion-Worldwide.pdf

559 Bkz. Ipas, G. Kane, B. Galli ve P. Skuster, 'When

Abortion is a Crime: The Threat to Vulnerable Women in Latin America' ['Kürtaj Suç Olduğunda: Latin Amerika'da Savunmasız Durumdaki Kadınlara yönelik Tehditler], 2013, <http://www.ipas.org/en/Resources/Ipas%20Publications/>

560 H.L. McNaughton ve diğ., 'Patient Privacy and Conflicting Legal and Ethical Obligations in El Salvador: Reporting of Unlawful Abortions' [El Salvador'da Hasta Gizliliği ve Birbiriyle Çelişen Yasal ve Etik Yükümlülükler], 96 *American Journal of Public Health* 11, 2006, s.1927-1933, www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1751804/

561 Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *The Total Abortion Ban in Nicaragua: Women's Lives and Health Endangered, Medical Professional Criminalized*, İndeks No: AMR 43/001/2009; Ayrıca bkz. Uluslararası Af Örgütü, *She is Not a Criminal: The Impact of Ireland's Abortion Law*, İndeks No: EUR 29/1597/2015 (İrlanda'da kürtaja ilişkin cezai yasal çerçevenin sağlık hizmetlerine erişmeye çalışan kadınlar ve sağlık çalışanlarının hizmet sağlaması üzerindeki caydırıcı etkisi).

562 Bkz. Üreme Sağlığı Hakları Merkezi, Dünya Geneline Kürtaj Yasaları, 2014, www.reproductiverights.org/pub_fac_abortion_laws.html; R.J. Cook, 'Stigmatized Meanings of Criminal Abortion Law', (der.) R.J. Cook, J.N. Erdman ve B.M. Dickens, *Abortion Law in Transnational Perspective: Cases and Controversies* içinde, 2014.

563 Bkz. Üreme Sağlığı Hakları Merkezi, Dünya Geneline Kürtaj Yasaları 2017 (Dünya Kürtaj Haritası), 2017, worldabortionlaws.com/map/

564 Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Chile: Partial Decriminalization of Abortion, an Important Win for Human Rights* [Şili: Kürtajın Kısmen Suç Olmaktan Çıkarılması, İnsan Hakları için Önemli Bir Kazanım], 21 Ağustos 2017, www.amnesty.org/en/latest/news/2017/08/chile-partial-decriminalization-of-abortion-an-important-win-for-human-rights/. Şili Anayasa Mahkemesi geçtiğimiz günlerde kürtajı kısmen suç olmaktan çıkaran bir yasanın anayasaya uygun olduğunu doğruladı. Daha önce, Şili, Pinochet diktatörlüğünün (1973-1990) sonunda yürürlüğe giren kürtaj hakkında genel cezai yasağa sahip olan birkaç devletten biriydi.

565 Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *On the Brink of Death: Violence against Women and the Abortion Ban in El Salvador*, s. 11, İndeks No: AMR 29/003/2014.

566 Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *El Salvador: Rape Survivor Sentenced to 30 Years in Jail under Extreme Anti-abortion Law* [El Salvador: Tecavüzdten hayatta kalan kişi kürtaj karşıtı yasa kapsamında 30 yıl hapis cezasına mahkum edildi], 6 Temmuz 2017, www.amnesty.org/en/latest/news/2017/07/el-salvador-rape-survivorsentenced-to-30-years-in-jail-under-extreme-antiabortion-law/

567 Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *On the Brink of Death: Violence against Women and the Abortion Ban in El Salvador*, s. 36, İndeks No: AMR 29/003/2014.

568 Nikaragua Cumhuriyeti Millet Meclisi, 2. Bölüm: Kürtaj, 641 Sayılı Yasa: Nikaragua Cumhuriyeti Ceza Kanunu içinde 'Genetik manipülasyon ve doğmamış fetüse yönelik zararlar,' 13 Kasım 2007, Madde 143-149, www.poderjudicial.gob.ni/arc-pdf/CP_641.pdf

569 Nikaragua Cumhuriyeti Millet Meclisi, 2. Bölüm: Kürtaj, 641 Sayılı Yasa: Nikaragua Cumhuriyeti Ceza Kanunu, 13 Kasım 2007, www.poderjudicial.gob.ni/arcpdf/CP_641.pdf

570 Bkz. S. Chae, S. Desa, M. Crowell ve G. Sedgh, 'Reasons why women have induced abortions: A synthesis of findings from 14 countries' [Kadınların kürtaj olma sebepleri: 14 ülkeden elde edilen bulguların sentezi], 96 *Contraception* 233-241, 2017; L.B. Finer, L.F. Frohvir, L.A. Dauphinee, S. Singh ve A.M. Moore, 'Reasons U.S.

Women Have Abortions: Quantitative and Qualitative Perspectives' [ABD'li Kadınların Kürtaj Olma Sebepleri: Nicel ve Nitel Bakış Açıkları], 37 *Perspectives on Sexual and Reproductive Health* 3, 110-118, 2005.

571 Bkz. Üreme Sağlığı Hakları Merkezi, Dünya'daki Kürtaj Yasaları Güncel Haritası, 2013, www.reproductiverights.org/sites/crr.civactions.net/files/documents/AbortionMap_Factsheet_2013.pdf

572 Bkz. BM DESA, Kürtaj Politikaları: Küresel Bir Değerlendirme, 2002, www.un.org/esa/population/publications/abortion/

573 Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *She is Not a Criminal: The Impact of Ireland's Abortion Law*, İndeks No: EUR 29/1597/2015.

574 Hasta öyküsü hastane tarafından yapılan resmi soruşturma ve son rapordan alınmıştır. Sağlık Hizmetleri Müdürü, Nihai Rapor: Hastanın 21 Ekim 2012'de hastaneye gelmesinden 28 Ekim'de ölümüne dek 50278 Sayılı Vakanın Soruşturması, 2012, Haziran 2013, s. 21 ve 22-53

575 Sağlık Hizmetleri Müdürü, Nihai Rapor: Hastanın 21 Ekim 2012'de hastaneye gelmesinden 28 Ekim'de ölümüne dek 50278 Sayılı Vakanın Soruşturması, 2012, Haziran 2013, s. 73

576 Bkz. Uluslararası Af Örgütü İrlanda Şubesi, *Human Rights Compliant Framework for Abortion in Ireland - Submission to the Citizens' Assembly* [İrlanda'da Kürtaj için İnsan Hakları Uyum Çerçevesi – Yurttaşlar Meclisinin Dikkatine], 2016, www.amnesty.ie/wp-content/uploads/2016/01/Amnesty-International-Citizens-Assembly-Submission.pdf

577 Bkz. Uluslararası Af Örgütü İrlanda Şubesi, *Amnesty International Welcomes Citizens' Assembly Report As Road Map For Abortion Reform* [Uluslararası Af Örgütü Yurttaşlar Meclisi Raporunu Kürtaj Reformu için Bir Yol Haritası Olarak Memnuniyetle Karşıyor], 2017, www.amnesty.ie/amnesty-international-welcomes-citizens-assemblyreport-road-map-abortion-reform/

578 Bkz. L. Paltrow ve J. Flavin, 'The Policy and Politics of Reproductive Health: Arrests of and Forced Interventions on Pregnant Women in the United States, 1973-2005: Implications for Women's Legal Status and Public Health', 38 *Journal of Health Politics, Policy and Law* 2, s. 299-343, 2013, jhppl.dukejournals.org/content/38/2/299.full.pdf+html?sid=b0811f36-d4e4-4b51-a830-e175e6ee40c; A. Rowan, 'Prosecuting Women for Self-Inducing Abortion: Counterproductive and Lacking Compassion' [Kadınların Kendi Kendilerine Kürtaj Yaptıkları Gereğiyle Yargılanması: Zarar Verici Bir Uygulama ve Şefkat Yoksunluğu], 18 *Guttmacher Policy Review* 3, 2015, www.guttmacher.org/gpr/2015/09/prosecuting-women-self-inducing-abortion-counterproductive-and-lacking-compassion; Uluslararası Af Örgütü, *Criminalizing Pregnancy: Policing Pregnant Women Who Drugs in the USA*, İndeks No: AMR 51/6203/2017.

579 Bkz. Indiana Temyiz Mahkemesi, Görüş 71A04-1504-CR-166, Temmuz 22, 2016, s. 4

580 Indiana Temyiz Mahkemesi, Görüş 71A04-1504-CR-166, Temmuz 22, 2016.

581 Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *On the Brink of Death: Violence against Women and the Abortion Ban in El Salvador*, İndeks No: AMR 29/003/2014.

582 Bkz. Üreme Sağlığı Hakları Merkezi, *In Harm's Way: The Impact of Kenya's Restrictive Abortion Law* [Tehlike Yolunda: Kenya'nın Sınırlandırıcı Kürtaj Yasasının Etkileri], 2010, reproductiverights.org/feature/in-harms-waythe-impact-of-kenyas-restrictive-abortion-law

583 Bkz. D. Diniz, V. Canabarro Dios, M. Mastrella ve A. Pereira Madeiro, 'The truth of the rape at reference abortion services in Brazil' [Brezilya'da örnek kürtaj hizmetlerinde tecavüz gerçeği], 22 *Revista Bioética* 2, 2014, http://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1983-80422014000200011

584 Bkz. R. Benson Gold ve E. Nash, 'TRAP laws gain political traction while abortion clinics - and the women they serve - pay the price' [TRAP yasaları politik gelişme elde ederken kürtaj klinikleri ve hizmet ettikleri kadınlar bedelini ödüyor], 16 *Guttmacher Policy Review* 2, 2013, www.guttmacher.org/pubs/gpr/16/2/gpr160207.html

585 BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/66/254, 2011, s. 9, 24

586 B. de Mesquita, J. ve L. Finer, *Conscientious objection: Protecting sexual and reproductive health rights* [Vicdani Ret: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarını korumak], Essex Üniversitesi, 2009.

587 C. Zampas ve X. Andión-Ibañez, 'Conscientious Objection to Sexual and Reproductive Health Services: International Human Rights Standards and European Law and Practice' [Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Hizmetlerine Vicdani Ret: Uluslararası İnsan Hakları Standartları ve Avrupa Hukuk ve Pratiği], 19 *European Journal of Health Law* 3, 2012, s. 231-256, www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/22916532

588 R. Alta Charo, 'Health Care Provider Refusals to Treat, Prescribe, Refer or Inform: Professionalism and Conscience' [Sağlık Çalışanlarının Tedavi Etmeyi, Reçete Yazmayı, Sevk Etmeyi ya da Bilgilendirmeyi Reddetmeleri: Profesyonellik ve Vicdan], *The Journal of the ACS Issue Groups*, s. 119-135, 2007, med.law.wisc.edu/ml/yzdkn/charo_-_health_care_provider_refusals_-_feb_2007_-_advance_vol_1.pdf

589 B.M. Dickens, 'Ethical Misconduct by Abuse of Conscientious Objection Laws' [Vicdani Ret Yasalarının İstismarıyla Etik Açından Görevi Kötüye Kullanma], 25 *Medicine and Law* 3, s. 513-522, 2006, www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17078524; NHeLP, S. Berke Fogel, *Health Care Refusals: Undermining Quality Care for Women*, 2009, healthlaw.org/images/stories/Health_Care_Refusals_Undermining_Quality_Care_for_Women.pdf; C. Zampas ve X. Andión-Ibañez, 'Conscientious Objection to Sexual and Reproductive Health Services: International Human Rights Standards and European Law and Practice', 19 *European Journal of Health Law* 3, s. 231-256, 2012, www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/22916532

590 Bkz. BM CESCER, Genel Yorum 22 (Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı), BM Belge No: E/C.12/GC/22, 2016, para. 43; C. Zampas ve X. Andión-Ibañez, 'Conscientious Objection to Sexual and Reproductive Health Services: International Human Rights Standards and European Law and Practice', 19 *European Journal of Health Law* 3, 2012, www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/22916532; U. Schuklenk ve R. Smalling, 'Why medical professionals have no moral claim to conscientious objection accommodation in liberal democracies' [Tıp çalışanları liberal demokrasilerde neden vicdani ret uygunluğu konusunda ahlaki iddiada bulunmuyor], 43 *Journal of Medical Ethics* 234, 2017; B. Dickens ve R. Cook, 'Conscientious commitment to women's health' [Kadın sağlığı için vicdani adanmışlık], 113 *International Journal of Gynecology and Obstetrics* 163, 2011.

591 Bkz. Uluslararası Jinekoloji ve Obstetri Federasyonu (FIGO), Vicdani Ret Kararı, Kuala Lumpur, 2006, www.figo.org/sites/default/files/uploads/OurWork/2006%20Resolution%20on%20Conscientious%20Objection.pdf; Ayrıca bkz. R.J. Cook, M. Arango Olaya ve B.M. Dickens, 'Healthcare Responsibilities and Conscientious Objection'

[Sağlık Hizmeti Yükümlülükleri ve Vicdani Ret], 104 *International Journal of Gynecology & Obstetrics* 3, 2009, papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1337165

592 Bkz. örneğin, BM İnsan Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Arjantin, BM Belge No: CCPR/CO/70/ARG, 2000, para. 14; Son Gözlemler: Bolivya, BM Belge No: CCPR/C/79/Add.74, 1997, para. 22; Son Gözlemler: Guatemala, BM Belge No: CCPR/CO/72/GTM, 2000, para. 19; Son Gözlemler: Honduras, BM Belge No: CCPR/C/HND/CO/1, 2006, para. 8; Son Gözlemler: Kenya, BM Belge No: CCPR/CO/83/KEN, 2005, para. 14; Son Gözlemler: Morityus, BM Belge No: CCPR/CO/83/MUS, 2005, para. 9; Son Gözlemler: Vietnam, BM Belge No: CCPR/CO/75/VNM, 2002, para. 15

593 Bkz. BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 28 (Madde 3: Erkekler ile kadınlar arasında hakların eşitliği), BM Belge No: CCPR/C/21/Rev.1/ Add.10, 2000, para 10

594 Bkz. BM CESCER, Son Gözlemler: Filipinler, BM Belge No: E/C.12/PHL/CO/4, 2008, para. 31; Son Gözlemler: Arjantin, BM Belge No: E/C.12/ARG/CO/3, 2011, para. 22; Son Gözlemler: Ruanda, BM Belge No: E/C.12/RWA/CO/2-4, 2013, para. 26

595 BM CESCER, Genel Yorum (Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı), BM Belge No: E/C.12/GC/22, 2016, para 10

596 BM CESCER, Genel Yorum (Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı), BM Belge No: E/C.12/GC/22, 2016, para 40

597 BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 15 (Çocuğun mümkün olan en yüksek sağlık standardından yararlanma hakkı), BM Belge No: CRC/C/GC/15, 2013, para 70

598 BM Çocuk Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Fas, BM Belge No: CRC/C/MAR/CO/3-4, 2014, para. 57 (b); Son Gözlemler: Kuveyt, BM Belge No: CRC/C/ KWT/ CO/2, 2013, para. 60; Son Gözlemler: Sierra Leone, BM Belge No: CRC/C/SLE/CO/3-5, 2006, para. 32 (c); Son Gözlemler: Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, BM Belge No: CRC/C/GBR/CO/5, 2016, para. 65 (c); Son Gözlemler: Kenya, BM Belge No: E/C.12/ KEN/ CO/1, 2008, para. 33; Son Gözlemler: Kosova (UNMIK), BM Belge No: E/C.12/UNK/CO/1, 2008, para. 30; Son Gözlemler: İrlanda, BM Belge No: CRC/IRL/CO/3-4, 2016, para. 58(a)

599 BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/66/254, 2011, para. 21

600 BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/66/254, 2011, para.36

601 Bkz. BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 28 (Madde 3: Erkekler ile kadınlar arasında hakların eşitliği), BM Belge No: CCPR/C/21/Rev.1/ Add.10, 2000, para. 20

602 Bkz. Karen Noelia Llantoy Huamán/Peru Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/ C/85/d/1153/2003, 2005, para. 6.4; L.M.R./Arjantin Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/ C/101/D/1608/2007, 2011, para. 9(3)

603 BM Çocuk Hakları Komitesi (CRC), Genel Yorum 20 (Ergenlik dönemi boyunca çocuk haklarının uygulanması), BM Belge No: CRC/C/GC/20, 2016, para. 60

604 Bkz. BM Çocuk Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Hindistan, BM Belge No: CRC/C/IND/CO/3-4, 2014, para. 66

605 Bkz. BM Çocuk Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Ürdün, BM Belge No: CRC/C/JOR/CO/4-5, 2014, para. 46

606 BM CEDAW, Genel Tavsiye 24 (Madde 12: Kadınlar ve sağlık), BM Belge No: A/54/38/ Rev.1, 1999, para. 14

607 Bkz. CEDAW Komitesi, "Kadına Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesinin cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve hakları hakkındaki açıklaması: 2014 tarihli ICPD değerlendirmesinin ötesinde," 57. Oturum, 2014, [www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CEDAW/ Statements/SRRH26Feb2014.pdf](http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CEDAW/Statements/SRRH26Feb2014.pdf)

608 BM CEDAW, Genel Tavsiye 24 (Madde 12: Kadınlar ve sağlık), BM Belge No: HRI/GEN/1/ Rev.5, 2001, p. 244, para. 12; BM CEDAW, Son Gözlemler: Peru, BM Belge No: CEDAW/C/ PER/CO/7-8, 2014, para 36; CEDAW Komitesi, Cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve haklarına ilişkin açıklama: 2014 tarihli ICPD değerlendirmesinin ötesinde, 2014, s. 1-2

609 Bkz. BM İnsan Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Kolombiya, BM Belge No: CCPR/C/79/Add.76, 1997, para 24; Son Gözlemler: Arjantin, BM Belge No: CCPR/ CO.70/ARG, 2000, para. 14; Son Gözlemler: Filipinler, BM Belge No: CCPR/C/PHL/CO/4, 2012, para. 13; Son Gözlemler: Paraguay, BM Belge No: CCPR/C/PRY/CO/3, 2013, para. 13; Son Gözlemler: Peru, BM Belge No: CCPR/C/PER/CO/5, 2013, para. 14; Son Gözlemler: BM Belge No: CCPR/C/IRL/CO/4, 2014, para 9. Ayrıca bkz. L.M.R./Arjantin Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/101/D/1608/2007, 2011, para. 6(9)

610 Bkz. BM Çocuk Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Namibya, BM Belge No: CRC/C/NAM/CO/2-3, 2012, 57. ve 58. paragraflar.

611 Bkz. BM CESCER, Genel Yorum (Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı), BM Belge No: E/C.12/ GC/22, 2016, para. 34

612 BM CESCER, Son Gözlemler: El Salvador, BM Belge No: E/C.12/SLV/CO/3-5, 2014, para. 22; Son Gözlemler: Nepal, BM Belge No: E/C.12/NPL/CO/3, 2014, para. 26

613 BM insan hakları uzmanları, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu'nun Kadın Hakları Raportörü ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu'nun Kadın Hakları ve İnsan Hakları Savunucuları Özel Raportörleri'nin Ortak Açıklaması, 2015, [www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/ DisplayNews.aspx?NewsID=16490&LangID=E](http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=16490&LangID=E)

614 Hakimlerin ve avukatların bağımsızlığı hakkında Özel Raportörün ara raporu, BM Belge No: A/66/289, 2011, para. 74

615 Bkz. Karen Noelia Llantoy Huamán/Peru Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/ C/85/d/1153/2003, 2005.

616 Bkz. Karen Noelia Llantoy Huamán/Peru Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/ C/85/d/1153/2003, 2005, para. 6; L.M.R./Arjantin Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/ C/101/D/1608/2007, 2011, para. 9(2). İnsan Hakları Komitesi her iki kararda da Genel Yorum 20 uyarınca işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muameleye maruz kalmama hakkının yalnızca fiziksel acı ile değil, zihinsel acı ile de ilgili olduğuna işaret etti. Bkz. aynı kaynak ve BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 20 (Madde 7: İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ya da cezalandırmanın yasaklanması hakkında Genel Yorum 7), BM Belge No: HRI/GEN/1/Rev.1, 1994, para 5

617 Bkz. Mellet/İrlanda Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/116/D/2324/2013, 2016; Mellet/İrlanda Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/119/D/2425/2014, 2017.

618 BM CESCER, Genel Yorum 22 (Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı), BM Belge No: E/C.12/ GC/22, 2016, para. 10

619 BM CEDAW, Genel Tavsiye 35 (Kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet temelli şiddet, Genel Tavsiye 19'un güncellenmesi), BM Belge No: CEDAW/C/GC/35, 2017, para. 18

620 İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ya da cezalandırma hakkında BM Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/HRC/31/57, 2016, para. 43

621 Bkz. ADI 5581 davasında (Zika virüsünün yol açtığı halk sağlığı acil durumu sırasında hakların korunması) Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu Yetkilileri; İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ya da cezalandırma hakkında Özel Raportör; Herkesin erişilebilir en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardından yararlanma hakkı Özel Raportörü; Engelli kişilerin hakları hakkında Özel Raportör ve Kadına yönelik şiddet, nedenleri ve sonuçları hakkında Özel Raportör tarafından Brezilya Yüksek Mahkemesi'ne sunulan üçüncü taraf müdahililik talebi, 2016, <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WG/AmicusBrazil.pdf>

622 Bkz. örneğin, BM İnsan Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Jamaika, BM Belge No: CCPR/C/ JAM/CO/3, 2011, para. 14 (Devleti, "kürtaj yasalarını, kadınların istenmeyen gebeliklerden kaçınmalarına yardımcı olacak ve hayatlarını tehlikeye atan yasaları kürtajlara başvurmayaacak şekilde değiştirmeye" çağırır. İmzacı devlet bu bakımdan yasaların Sözleşme ile uyumlu olup olmadığının gözden geçirilmesi dahil somut önlemler almalıdır"); Son Gözlemler: Mali, BM Belge No: CCPR/ CO/77/MLI, 2003, para. 14; Son Gözlemler: Cibuti, BM Belge No: CCPR/C/DJI/CO/1, 2013, para. 9, (2013); Son Gözlemler: İrlanda, BM Belge No: CCPR/C/IRL/CO/3, 2008, para. 13. Ayrıca bkz. BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 28 (Madde 3: Erkekler ile kadınlar arasında hakların eşitliği), BM Belge No: CCPR/C/21/Rev.1/ Add.10, 2000, para. 10

623 Bkz. örneğin, BM İnsan Hakları Komitesi, Son Gözlemler: İrlanda, BM Belge No: CCPR/C/ IRL/CO/4, 2014, para. 9; BM CEDAW, Son Gözlemler: İrlanda, BM Belge No: CEDAW/C/IRL/CO/6-7, 2017, para. 43; Mellet/ İrlanda Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/116/D/2324/2013, 2016; Karen Noelia Llantoy Huamán/Peru Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/85/d/1153/2003, 2005; L.C./ Peru Davası, BM CEDAW, BM Belge No: CEDAW/ C/50/D/22/2009, 2011.

624 BM İnsan Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Polonya, BM Belge No: CCPR/CO/82/POL, 2004, para. 8; BM CESCER, Son Gözlemler: Polonya, BM Belge No: E/C.12/1/ Add.82, 2002, para. 29; BM CEDAW, Son Gözlemler: Yeni Zelanda, BM Belge No: CEDAW/C/NZL/CO/7, 2012, para. 34; BM Çocuk Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Zimbabwe, BM Belge No: CRC/C/ZWE/CO/2, 2016, para. 60(c); Son Gözlemler: Polonya, BM Belge No: CRC/C/ POL/CO/3-4, 2015, para. 39(b)

625 Üreme Sağlığı Hakları Merkezi, *Safe and Legal Abortion is a Woman's Human Right* [Güvenli ve Yasal Kürtaj Kadınların İnsan Hakkıdır], 2011, www.reproductiverights.org/sites/curr.civactions.../pub_fac_safeab_10.11.pdf. Kürtaj hakkında uluslararası insan hakları standartları derlemesi için bkz. Üreme Sağlığı Hakları Merkezi, *Bringing Rights to Bear, Abortion and Human Rights: Government Duties to Ease Restrictions and Ensure Access to Safe Services*, 2008, <https://www.reproductiverights.org/document/bringing-rights-to-bear-abortion-andhuman-rights>

626 BM CEDAW, Genel Tavsiye 24 (Madde 12: Kadınlar ve sağlık), BM Belge No: A/54/38/ Rev.1, 1999, Bölüm I, 13 ve 31(c) paragrafları.

627 Genel Yorum 20 (Ergenlik dönemi boyunca çocuk haklarının uygulanması), Belge No: CRC/C/GC/20, 2016, para. 60

628 Bkz. BM Çocuk Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Fas, BM Belge No: CRC/C/MAR/CO/3-4, 2014, para. 57 (b); Son Gözlemler: Kuveyt, BM Belge No: CRC/C/KWT/CO/2, 2013, para. 60; Son Gözlemler: Sierra Leone, BM Belge No: CRC/C/SLE/CO/3-5, 2016, para. 32 (c); Son Gözlemler: Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, BM Belge No: CRC/C/GBR/CO/5, 2016, para. 65 (c); Son Gözlemler: Kenya, BM Belge No: E/C.12/KEN/CO/1, 2008, para. 33; Son Gözlemler: Kosova (Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu), BM Belge No: E/C.12/UNK/CO/1, 2008, para. 30

629 Bkz. BM Çocuk Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Haiti, BM Belge No: CRC/C/HTI/CO/2-3, 2016, para. 51; Son Gözlemler: Peru, BM Belge No: CRC/C/PER/CO/4-5, 2016, para. 56; Son Gözlemler: Kenya, BM Belge No: CRC/C/KEN/CO/3-5, 2016, para. 50; Son Gözlemler: İrlanda, BM Belge No: CRC/C/IRL/CO/3-4, 2016, para. 58; Son Gözlemler: Gambiya, BM Belge No: CRC/C/GAM/CO/2-3, 2015, para. 63(b); Son Gözlemler: Dominik Cumhuriyeti, BM Belge No: CRC/C/DOM/CO/3-5, 2015, para. 52(d); Son Gözlemler: Monako, BM Belge No: E/C.12/MCO/CO/2-3, 2015, para. 21; Son Gözlemler: Fas, BM Belge No: CRC/C/MAR/CO/3-4, 2014; para. 57(b)

630 Bkz. BM Çocuk Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Fas, BM Belge No: CRC/C/MAR/CO/3-4, 2014, para. 57 (b); Son Gözlemler: Kuveyt, BM Belge No: CRC/C/KWT/CO/2, 2013, para. 60; Son Gözlemler: Sierra Leone, BM Belge No: CRC/C/SLE/CO/3-5, 2016, para. 32 (c); Son Gözlemler: Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, BM Belge No: CRC/C/GBR/CO/5, 2016, para. 65 (c); Son Gözlemler: Kenya, BM Belge No: E/C.12/KEN/CO/1, 2008, para. 33; Son Gözlemler: Kosova (Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu), BM Belge No: E/C.12/UNK/CO/1, 2008, para. 30; BM Çocuk Hakları Komitesi, Son Gözlemler: İrlanda, BM Belge No: CRC/IRL/CO/3-4, 2016, para. 58(a)

631 Bkz. BM Sağlık Hakkı özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/66/254, 2011, para. 31

632 Bkz. BM Sağlık Hakkı özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/66/254, 2011, para. 65(h)

633 UNAIDS, DSÖ, Sağlık Hizmeti Ortamlarında Ayrımcılığın Sonlandırılması Hakkında Birleşmiş Milletler Ortak Açıklaması, 2017, s. 3, www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/ending-discrimination-healthcare-settings_en.pdf

634 Bkz. BM İnsan Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Polonya, BM Belge No: CCPR/C/POL/CO/7, 2016, para. 24; BM CESCR, Son Gözlemler: Polonya, BM Belge No: CCPR/CO/82/POL, 2004, para. 8; BM CEDAW, Son Gözlemler: Yeni Zelanda, BM Belge No: CEDAW/C/NZL/CO/7, 2012, para. 35; BM Çocuk Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Zimbabve, BM Belge No: CRC/C/ZWE/CO/2, 2016, para. 61

635 Bkz. BM CEDAW, Son Gözlemler: Yeni Zelanda, BM Belge NoCEDAW-C-NZL-CO-7, 2012, 33-34. paragraflar.

636 BM İnsan Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Arjantin, BM Belge No: CCPR/CO/70/ARG, 2000, para. 14; BM İnsan Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Ekvador, BM Belge No: CCPR/C/79/Add.92, 1998, para. 11; BM CEDAW, Son Gözlemler: İrlanda, BM Belge No: A/54/38, 1999, para. 185

637 BM Çocuk Hakları Komitesi, Son Gözlemler: Fas, BM Belge No: CRC/C/MAR/CO/3-4, 2014, para. 57 (b); Son Gözlemler: Kuveyt, BM Belge No: CRC/C/KWT/CO/2, 2013, para. 60; Son Gözlemler: Sierra Leone, BM Belge No: CRC/C/SLE/CO/3-5, 2016, para. 32 (c); Son Gözlemler: Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, BM Belge No: CRC/C/GBR/CO/5, 2016, para. 65 (c); BM CESCR, Son Gözlemler: Kenya, BM Belge No: E/C.12/KEN/CO/1, 2008, para. 33; Son Gözlemler:

Kosova (Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu), BM Belge No: E/C.12/UNK/CO/1, 2008, para. 30

638 BM CESCR, Genel Yorum 22 (Madde 12: Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkı), BM Belge No: E/C.12/GC/22, 2016, para. 28

639 Bkz. Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu, BM Belge No: A/HRC/32/44, 2016.

640 Bkz. Sağlık Hakkı Özel Raportörü, İşkence ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Özel Raportörü ve Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubu Baş Raportörü'nün Ortak Açıklaması, "Güvenli Olmayan Kürtaj Hala Dünya Geneline Binlerce Kadını Öldürüyor" – BM Hak Uzmanları Uygulama konusunda Uyarıyor, 28 Eylül 2016 (Uluslararası Güvenli Kürtaj Günü), www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20600&LangID=E

641 Sağlık, Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi ve Yargısız, Hukuk Dışı ve Keyfi İnfazların Önlenmesi hakkında BM Özel Raportörleri ve Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubunun Ortak Açıklaması, BM uzmanları, 'yalnızca zenginlere değil, ihtiyacı olan herkese güvenli kürtaj' diyor, 28 Eylül 2017 (Uluslararası Güvenli Kürtaj Günü), <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22167&LangID=E>

642 Sağlık, Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi ve Yargısız, Hukuk Dışı ve Keyfi İnfazların Önlenmesi hakkında BM Özel Raportörleri ve Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubunun Ortak Açıklaması, BM uzmanları, 'yalnızca zenginlere değil, ihtiyacı olan herkese güvenli kürtaj' diyor, 28 Eylül 2017 (Uluslararası Güvenli Kürtaj Günü), <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22167&LangID=E>

643 Bkz. DSÖ, Güvenli Kürtaj: Sağlık Sistemleri için Teknik Rehberlik ve Politika Rehberliği, 2012.

644 Bkz. DSÖ, Güvenli Kürtaj: Sağlık Sistemleri için Teknik Rehberlik ve Politika Rehberliği, 2012, s. 9, 90

645 Bkz. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu, *Baby Boy* (Dava 2141), Karar 23/81, 6 Mart 1981, 25/OEA/ser.L./V/II.54, Belge 9, Gözden Geçirme 1.

646 Bkz. R. Copelon ve diğ., 'Human Rights Begin at Birth: International Law and the Claim of Fetal Rights' [İnsan Hakları Doğumda Başlar: Uluslararası Hukuk ve Cenin Hakları İddiası], 13 *Reproductive Health Matters* 26, Kasım 2005, s. 120-129. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 4 yaşam hakkının "yasalarla ve genellikle doğum anından itibaren korunacağını" belirtirken, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi devletlerin yaşam hakkını koruma konusunda sahip olabileceği herhangi bir çıkarın "kademeli ve değişken" olması gerektiğini ve mutlak olmayacağını ortaya koydu. Mahkeme, Amerikalılar Arası Sözleşme kapsamında embriyonun kişi olmadığını doğruladı. Bkz. *Artavia Murillo ve diğ.* ("Invitro Döllenme")/Costa Rica Davası, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 28 Kasım 2012 tarihli karar (Ön itirazlar, Faydalar, Onarımlar ve Bedeller, Karar), para. 264 (Invitro döllenme yasağı, hukuk önünde özel yaşamın gizliliği, aile ve eşitlik haklarını ihlal etmiştir); Ayrıca bkz. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu, *Baby Boy* (Dava 2141), Karar 23/81, 6 Mart 1981, 25/OEA/ser.L./V/II.54, Belge 9, Gözden Geçirme 1.

647 R. Copelon ve diğ., 'Human Rights Begin at Birth: International Law and the Claim of Fetal Rights,' 13 *Reproductive Health Matters* Vol. 26, 2005, s. 122. Copelon, aksi bir argümanın "Çocuk Hakları Bildirgesinde vurgulandığı gibi, çocuğun fiziksel ve zihinsel toyluğu nedeniyle doğumdan önce ve doğumdan sonra uygun yasal korumalar dahil özel korumalara ve bakıma ihtiyaç duyduğunu göz önüne alan" BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Gerekçesinin 9. Paragrafı üzerine sehven inşa edildiğini açıklar. Devletlerin bu sözleşme hakkındaki müzakerelerinin tarihi, "doğumdan önce" bu korumaların kadının istenmeyen bir gebeliği sona erdirmeye tercihini etkilememesi gerektiğini açıkça belirtir. Başlangıçta tasarlara kaydedildiğinde, bu dil daha önceki Çocuk Hakları Beyannamesi'nde kullanılmış olsa da Gerekçe "doğumdan önce ve doğumdan sonra" koruma referansı içermiyordu. Papalık, bu ifadeyi eklemek için bir teklif getirilmesine ön ayak oldu; aynı zamanda da "değişikliğin amacının kürtaj olasılığını dışarıda bırakmak olmadığını belirtti." (BM Çocuk Hakları Komisyonu, Çocuk Hakları hakkında bir Kongre Sorunu: Çalışma Grubunun Raporu, 36. Oturum, BM Belge No: E/CN.4/L/1542 (1980)). "Doğumdan önce ya da doğumdan sonra" sözcükleri kabul edilmiş olsa da, bu sözcüklerin sınırlı amacı "Çalışma Grubunun Devlet tarafları tarafından yapılan Anlaşmanın 1. Maddesi ya da herhangi bir hükmünün yorumlanmasına önyargıyla yaklaşma amacı gütmeyeceği" açıklamasıyla pekiştirildi. BM İnsan Hakları Komisyonu, Çocuk Hakları hakkında bir Taslak Toplantısı ile ilgili Çalışma Grubunun Raporu, 45. Oturum, BM Belge No: E/CN.4/1989/48, 1989, s. 10

648 Anlaşma hakkındaki görüşmelerin geçmiş, "yaşam hakkı doğum anından itibaren insanlarda içkindir, bu hak yasalar ile korunacaktır" diye belirten bir değişikliğin teklif edildiğini ve reddedildiğini göstermektedir. BM Genel Kurulu Resmi Kayıtları Eki, 12. Oturum, 33. Gündem Maddesi, 96, BM Belge No: A/C.3/L.654; BM Genel Kurulu Resmi Kayıtları, 12. Oturum, 33. Gündem Maddesi, 113, A/3764, 1957. Komisyon sonunda 17'si çekimser, 0'a karşılık 55 oyla doğuma hiçbir referansı olmayan 6. Maddeyi oylayarak kabul etti.

649 BM İnsan Hakları Komitesi, Son Gözlemler: İrlanda, BM Belge No: CCPR/C/IRL/CO/4, 2014, para. 9; Mellet/İrlanda Davası, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Belge No: CCPR/C/116/D/2324/2013, 2013.

650 Örneğin, bkz. Uluslararası Af Örgütü'nün sunduğu kanıtlar, *She is Not a Criminal: The Impact of Ireland's Restrictive Abortion Laws*, *Indexs No: EUR 29/1597/2015*.

651 Örneğin, Laura L. Pemberton ve diğ./Tallahassee Memorial Regional Medical Center Inc. Davası, 66 Federal Ek, 2d 1247, 1249 (N.D. Fla. 1999).

652 Örneğin, bkz. BM CESCR, Genel Yorum 14 (Mümkün olan en yüksek sağlık standardına erişme hakkı), BM Belge No: E/C.12/2000/4, 2000, para. 14; BM CEDAW, Madde 12; BM CEDAW Genel Tavsiye 24 (Madde 12: Kadınlara ve sağlık), BM Belge No: A/54/38/Rev.1, 1999, para. 31(c)

653 L.C./Peru Davası, BM CEDAW, BM Belge No: CEDAW/C/50/D/22/2009, 2011; BM CEDAW, Son Gözlemler: Macaristan, BM Belge No. CEDAW/C/HUN/CO/7-8, 2013, para. 30

CARCEL DE MUJERES

NO A LA CRIMINALIZACION DE LAS MUJERES

Arjantin'de düşük yaptığı için sekiz yıl hapis cezasına mahkum edilen bir kadının serbest bırakılması talebiyle düzenlenen bir protesto. 3 Mayıs 2016.
© Agencia de Prensa Alternativa

EK 7

GEBELİĞİN SUÇ HALİNE GETİRİLMESİ

“Rahimleri denetlemek özel, mahrem alanları kamusal sahneye taşıyarak yoksul, gebe kadınlar ve çocuklardan gösteriler yaratır ve bu aleni aşağılanma bu kadınların toplumsal hiyerarşideki yerlerini görsel olarak tescil etme işlevi görür.”

Profesör Michele Goodwin, Kaliforniya Üniversitesi Irvine Kampüsünde Hukuk Profesörü⁶⁵⁴

Gebe kadınlara yönelik ayrımcılık tüm dünya genelinde meydana gelse de, El Salvador,⁶⁵⁵ Norveç,⁶⁵⁶ Rusya,⁶⁵⁷ Ukrayna⁶⁵⁸ ve ABD⁶⁵⁹ gebelik sırasında kadınların eylemlerine ve kararlarına yönelik cezalandırıcı politikaları ve uygulamaları nedeniyle eleştirilmektedir. Gebe kadınlar, gerçek ya da varsayılan davranışları nedeniyle kolluk kuvvetleri ve sağlık çalışanları tarafından korkutulmaktadır. Düşük durumlarında yasadışı kürtajla suçlanmakta ve uyuşturucu kullanımının etkileri hakkındaki yanlış bilgilere dayanarak gebeliklerini sonlandırmaya zorlanmaktadır.⁶⁶⁰ Norveç ve bazı ABD eyaletlerindeki yasalar, uyuşturucu kullanan gebe kadınların istekleri dışında uyuşturucu tedavi merkezlerinde ya da cezaevlerinde tutulmasına izin vermektedir.⁶⁶¹ Çok sayıda Afrika ülkesinde, gebe kız çocuklar okula gitmelerine engel olan politikalarla eğitim haklarından mahrum kalırlar.⁶⁶² (Daha fazlası için bkz. Ergen Cinsel Faaliyetinin Suç Haline Getirilmesine İlişkin Ek)

Gebeliğin suç haline getirilmesi özellikle belli yasaların, ceninlerine zarar verdikleri ya da ceninlerini tehlikeye attıkları gerekçesiyle ötekileştirilen ve uyuşturucu kullanan kadınlar başta olmak üzere gebe kadınları hedef aldığı ABD’de yaygındır. Genellikle “cenine saldırı,” “kimyasal yoldan tehlikeye atma” ya da “kişilik” yasaları olarak bilinen bu uygulamalar, uyuşturucu bağımlılığı gibi gebelik komplikasyonları ve sorunları yaşayan kadınları tutuklamak ve yargılamak için kullanılmaktadır.

Davaların çoğu gebelik sırasında uyuşturucu kullanan kadınları kapsamaktadır.⁶⁶³ Fakat ABD’de gebe kadınları suçlu olarak gösteren eyalet yasalarının çoğu uyuşturucu kullanımına özgü değildir; daha geneldir. Saldırı ‘mağduru’nun yasal tanımı içerisinde ceninleri kapsayan “cenine saldırı” yasaları buna örnek verilebilir. Ceninleri potansiyel ‘mağdur’ olarak tanımlayan yasalar, yasanın amaçlanan hedefine bakılmaksızın, gebe kadınların haklarını tehlikeye atabilir. “Cenine saldırı” yasalarının çoğu, gebe kadınları kendi gebelikleriyle bağlantılı suçlar işlemekten muaf tutmaz. Sonuç olarak, yasalar, düşük yapan ya da ceninlerine zarar verdiklerinden şüphelenilen kadınları yargılamak için de kullanılmaktadır.

ABD’de yüzlerce kadın, gizli bilgi olarak tasavvur ettikleri bilgileri bir sağlık çalışanına açıkladıktan ya da yalnızca rutin veya acil tıbbi bakım görmeye çalıştıktan sonra gözaltı, sorgulanma, yargılanma ve tutuklanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır.⁶⁶⁴ Hak savunucusu gruplar ve akademisyenler, gebe kadınların, sezaryen ameliyat dahil tıbbi müdahaleleri reddetmek ve hatta intihara kalkışmak gibi, gebe olmayan kişiler bakımından yasal olan faaliyetler nedeniyle tutuklandığı davaları belgelemiştir. Dolayısıyla, yasalar, kadınları yalnızca gebe oldukları için etkili biçimde cezalandırabilmektedir.

Tüm bunlar, kürtaj ve “doğum öncesi kişilik” önlemleri olarak da bilinen “cenin kişiliği” önlemleri konusunda süregelen düşmanca bir tartışma ortamında gerçekleşmiştir. Bu önlemler dölllenmiş yumurtaları, embriyoları ve/veya ceninleri başkalarıyla eşit haklara sahip (gebe kadınlardan ayrı) “tüzel kişiler” olarak kabul etme teşebbüslerine işaret etmektedir. ABD’deki birçok eyalet; dölllenmiş yumurtalara, embriyolara ya da ceninlere şiddet içeren bir suçun potansiyel mağdurları olarak yer vermek için benzer “kişi” tanımlarını eyalet ceza kanunları bünyesinde barındırmaktadır.⁶⁶⁵ Bu tür cezalandırıcı düzenlemeler kadınların insan haklarını ve kişisel özerkliklerini ihlal edebilir.

Devletlerin anne sağlığını teşvik etmekte meşru çıkarı olabilir; ancak bu amacın gebelik ile ilgili yasaların, politikaların ve uygulamaların temelinde yatmasını ve bunların uluslararası insan hakları yasaları ve standartlarıyla uyumlu hale gelmesini sağlamak için çaba sarf edilmelidir.

DOĞRUDAN KRİMİNALİZASYON

ABD’nin Tennessee eyaletinde “cenine saldırı” yasası, gebeliği suç haline getiren doğrudan ayrımcı yasalara çarpıcı bir örnektir. Nisan 2014’te, eyalet, “cenine saldırı” yasasını değiştirdi ve doğum öncesi narkotiğe maruz kalma belirtileri gösteren bir çocuk doğurmayı suç sayan bir yasayı yürürlüğe koyan ilk ABD eyaleti oldu.⁶⁶⁶ Bunun ötesinde, gebe kadının yaptığı herhangi bir hukuka aykırı eylem ya da ihmal, kendi embriyosuna ya da ceninine yönelik bir ‘saldırı’ sayılma potansiyeline sahipti. Uluslararası Af Örgütü’nün araştırmasına göre, 2014 ile 2016 yılları arasında “cenine saldırı” yasası kapsamında, çoğu uyuşturucu tedavi tesisleri bakımından son derece yoksun bir bölge olan doğu Tennessee kırsalında ve çoğunlukla Afrikalı-Amerikalıların yaşadığı Memphis’te olmak üzere yaklaşık 100 kadın suçlandı.⁶⁶⁷

Uluslararası Af Örgütü, gebelik sırasında uyuşturucu kullanımına yönelik cezai yaptırım tehdidinin gebe kadınları sağlık hizmetlerinden, doğum öncesi bakımdan ve hatta ilaç tedavisinden uzaklaştırarak sağlık haklarını ihlal ettiğini saptadı. Bu politika, halkın yüksek uyuşturucu bağımlılığı oranları hakkındaki endişesi bağlamında devreye sokuldu. Ancak ceza yargı sistemine dayalı yaklaşımda, sağlık hizmetlerine erişim eksikliği ve temeldeki diğer nedenlerle mücadele konusunda hiçbir adım atılmadı.

DOLAYLI KRİMİNALİZASYON

ABD’de gebe kadınlara açılan davaların çoğu, doğrudan gebe kadınları hedef alan yasalar yerine çocuk korumasına ilişkin yasalara dayandırılmaktadır. Çocuk istismarı ya da ihmali kapsayan ceza yasaları devamlı olarak kadınları gebelik sırasındaki davranışları nedeniyle gözaltına almak ya da cezalandırmak için kullanılmaktadır. ABD’deki gebe kadınlar bu türde kriminalizasyonu en çok yasadışı uyuşturucu kullandıkları ya da kullandıkları varsayıldığı takdirde yaşamaktadırlar.

2006’da, Alabama eyaleti, çocukları uyuşturuculara ya da kontrole tabi maddelere maruz kalabilecekleri ortamlardan korumak için “kimyasal yoldan tehlikeye atma” yasasını çıkardı. Fakat münferit savcılar ve Alabama Yüksek Mahkemesi, yasayı gebe kadınlar için geçerli olacak şekilde yorumladı. Uluslararası Af Örgütü, gebelikleri sırasında tutuklanan kadınlarla ve yeni doğan oğlunu hastaneden eve götürürken kelepçelenen bir kadınla konuştu.⁶⁶⁸ Bir kadın bize gebe olduğunu bilmediği halde “kimyasal yoldan tehlikeye atma” suçlamasıyla karşılaştığını, diğeri ise tutuklandığı dönemde kürtaj olmayı planladığını anlattı.

Hak savunucuları ve araştırmacılar, 2006 ile 2015 yılları arasında bu tür yargılamaların, tek başına diğeri herhangi bir yasa kapsamında belgelenen yargılamalardan daha fazla olduğunu gösteren 479 yargılamayı belgeledi. Bu kadınlardan %89’unun bütçesi kendi avukatını tutmaya yetmiyordu.⁶⁶⁹ ABD’de 38 eyalet cenin öldürme yasalarına sahiptir;⁶⁷⁰ bu yasaların çoğu, kadınlara yönelik şiddet içeren saldırılara verilen cezaları artırarak görünüşte kadınları korumak için çıkarılmıştır. 23 eyalette bu yasalar gebeliğin her aşaması için geçerlidir. İlgili yasaların muğlak ya da açık uçlu ifade tarzı, savcılarının ve polisin gebe kadınları cezalandırmak için tüzükleri kötüye kullanmalarına ya da yanlış yorumlamalarına izin vermiştir. Birçok durumda, düşük yapan, ölü doğum deneyimi yaşayan ya da erken bebek ölümü nedeniyle çocuğunu kaybeden kadınlar yok denecek kadar az kanıtla ya da hiç kanıt olmaksızın bu yasalar kapsamında tutuklanmış, sorgulanmış ve yargılanmıştır.⁶⁷¹

Kadınlar kürtaja sebep olma amacıyla şiddet mağduru oldukları, intihara teşebbüs ettikleri, merdivenlerden düştükleri, içki içtikleri ve tıbbi müdahalelere direndikleri ya da müdahaleyi reddettikleri için polise ihbar edilmiş ve cezalandırılmıştır.⁶⁷² Örneğin, gebelik komplikasyonları yaşayan Floridalı Samantha Burton’dan Tallahassee Memorial Hastanesi’nde süresiz yatağa bağlı kalması ve cenininin hayatını kurtarmak için gerekli görülen tüm tıbbi prosedürlerden geçmesi istendi. Sezaryen doğum yapmaya zorlandığı halde ölü doğum gerçekleştirdi.⁶⁷³ Tallahassee’de yaşayan Laura Pemberton kolluk kuvvetleri ve sağlık görevlileri tarafından zorla ambulansa alındığında evinde doğum sancısı çekiyordu. Sedyeye bağlı halde duruşmaya katıldı ve hakim Pemberton’ın zorla sezaryen doğum yapmasına karar verdi.

UYUŞTURUCU MAHKEMELERİ

Kadınlar gebelik sırasında uyuşturucu kullanımı nedeniyle zaman zaman uzun süreli hapis cezaları alsa da, bu davaların büyük bir kısmı uyuşturucu tedavi mahkemelerinde karara bağlanır. Bu davalar herkese açık değildir ve her hakim tedavi koşullarını mahkemede tanımlama konusunda geniş yetkiye sahiptir. Uyuşturucu mahkemeleri, uyuşturucuyla ilgili bazı suçlar için cezaevine alternatif olarak uyuşturucu bağımlılığına yönelik mahkeme denetiminde tedavi sunmayı amaçlar, böylece teoride ceza yargı sisteminde kişiler için tedavi sağlar ve cezaevinde tutma ve cezaevlerindeki aşırı kalabalık oranlarını düşürür.⁶⁷⁴ Uyuşturucu bağımlılığının bir sağlık sorunu olarak görüldüğü bu model temel olarak yargı müdahalesinin tedavi ve rehabilitasyon için bir teşvik olabileceğini varsayar.⁶⁷⁵

Bu modeli eleştirenler, uyuşturucu mahkemelerinin uyuşturucu kullanmayı bırakma çabalarının olağan bir parçası olan nüksetmeyi kabul etmediklerini iddia etmektedir; böylece, denetimli tedaviyi tamamlamayı ‘başaramayanlar’ halihazırda sicillerinde işlenmiş bir suç kabulüyle mahkemeye geri gönderilebilir ve bu durum, hiç mahkemeye çıkmadıkları takdirde alacakları cezadan daha ağır bir cezayla sonuçlanabilir.⁶⁷⁶ Uyuşturucu mahkemeleri, uyuşturucu bağımlısı olmayan kişiler için mahkeme denetimli tedavi gerektirdikleri için de eleştirilmektedir.⁶⁷⁷ Sonuç olarak, mahkeme denetimli tedavi, terapiden ziyade bir cezalandırma biçimine dönüşmektedir.⁶⁷⁸

Bazı halk sağlığı ve güvenlik yasaları özellikle gebe kadınları hedef almaktadır. Norveç’te, Belediye Sağlık ve Bakım Hizmetleri Kanunu Madde 10-3, uyuşturucu tedavisinde gönüllü önlemlerin yetersiz kalması halinde uyuşturucu kullanıcısı olan gebe kadınların gözaltına alınmasına izin verir. Tedavi ‘gönüllü’ olarak adlandırılrsa da çok sayıda kadın zorla tedavi olmaktadır; çünkü tedaviyi kabul etmedikleri takdirde istekleri dışında gözaltına alınmaktadırlar.⁶⁷⁹

WISCONSIN’IN “DOĞMAMIŞ ÇOCUK İSTİSMARI” KANUNUNA İTİRAZ

ABD’nin beş eyaletinde, çocuk esirgeme ya da kamu sağlığı ve güvenliği konusunda medeni kanunlar yürürlükte ve bu kanunlar özellikle gebe kadınların gözaltına alınmasına izin vermektedir.⁶⁸⁰ Wisconsin Kanunu Madde 292, gebe bir kadın “alkollü içki ya da kontrole tabi madde kullanımında öz denetimden yoksun” ise mahkemenin “doğmamış çocuk üzerinde yetki” talep etmesini sağlıyor.⁶⁸¹

BM Keyfi Gözaltı Hakkında Çalışma Grubu 2016’daki ABD ziyaretinin ardından bu medeni kanunları yorumladı ve “uyuşturucu ya da madde bağımlılığı varsayımıyla birlikte gebelik, istek dışı tedavi konusunda belirleyici unsur olduğu için kişinin bu şekilde hürriyetinden yoksun kılınması, kapsam ve uygulama açısından açıkça cinsiyetlendirilmiş ve ayrımcıdır” tespitiyle bulundu.⁶⁸²

Ağustos 2014’te, Tamara Loertscher tıbbi tedavi görmek için Wisconsin’e bağlı Taylor County’deki Eau Claire Mayo Klinik Hastanesi’ne gitti.⁶⁸³ Loertscher, Mayo Klinik personelinin isteği üzerine idrar örneği verdi.

Hastanedeki hiç kimse Tamara Loertscher’i idrarında uyuşturucu testi yapılacağı ya da sonuçların devlet dairelerine gönderileceği konusunda bilgilendirmede; fakat “doğrulanmamış pozitif” bir uyuşturucu taraması çocuk esirgeme yetkililerine ihbar edildi ve Loertscher’in hastanede yatılı olarak uyuşturucu tedavisi görmesi istendi.

Loertscher’e kanun gereği hastaneden ayrılamayacağı söylendi. Ceninin çıkarılmasını temsil etmek üzere görevlendirilen avukat onu mahkemeye itaatsizlikle suçladı. Loertscher 18 gün kilit altında tutuldu. Bu süre zarfında gebelik hizmetleri almadı. Gebelik testini reddettiğinde, cezaevi personeli onu hücre hapsine aldı.

Nisan 2017’de, Wisconsin’de federal bir mahkeme bu kanunu hükümsüz kıldı.⁶⁸⁴ Mahkeme, kanunun “ne yasakladığı davranışa ilişkin adil uyarı ne de uygulama konusunda makul ölçüde kesin bir standart sunduğunu” açıklayarak, ABD Anayasası’nın hukuki süreç güvencesini ihlal edecek şekilde muğlak olduğu sonucuna vardı.⁶⁸⁵ Bununla birlikte, eyalet kararı temyize gönderdiği için sorun çözülmedi. Aralarında Uluslararası Af Örgütü’nün de bulunduğu önde gelen sağlık hakları ve uluslararası insan hakları grupları yasaya karşı çıkan açıklamaları kayda geçirdi.⁶⁸⁶

Gebe Kadınlar için Ulusal Hak Savunucuları Direktörü Lynn Paltrow şunları belirtti:

“Wisconsin kanunu, temel bir hak olan fiziksel hürriyet hakkından kötü tıbbi tavsiyeleri reddetme hakkına kadar anayasal kişilikle ilişkili neredeyse tüm hakları gebe kadının elinden almaktadır... bu tür tehlikeli, otoriter devlet edimleri, tam da yasalar polis memurlarına ve diğer devlet aktörlerine döllenen yumurtalara, embriyolara ve ceninlere gebe kadından tamamen ayırmış gibi muamele etme yetkisi verdiği gerçeğe karşın.”⁶⁸⁷

CEZALANDIRMA VE SUÇLULUK VARSAYIMI

Cezalandırıcı yasalar, ayrımcılık ve klişeleşmeye dayalı olarak bazı bireyleri hedef almak için kullanılır. ABD’de gebe kadınların yargılandığı ceza davaları; kürtaj hakları ile “uyuşturucuyla mücadele” adı altında baskıcı uyuşturucu denetimi politikalarına ilişkin tartışmalar ve yaftalayıcı kent yoksulluğuna yönelik politik dönemecin ardından 1980’li yıllarda hızla artmaya başlamıştır.

O dönemde, basın, şehirlerdeki suçlara ve taş kokain kullanımı ‘salgını’ varsayımına odaklanarak, Afrikalı-Amerikalıları yaftalayan imgeleri kalıcı hale getiriyordu. Afrikalı-Amerikalılar ‘beyazlarla’ yaklaşık olarak aynı oranda yasadışı uyuşturucu kullandıkları halde, uyuşturucu suçları nedeniyle cezaevine girme olasılıkları 10 kat daha fazladır.⁶⁸⁸

Basının gebelik sırasında annelerinin kokain kullanmaları nedeniyle zarar gören bebek portreleri, iddia edilen zarara dair bilimsel kanıtların olmamasına rağmen hızla yayıldı. Kadınlara ilişkin yaftalamayı yansıtan ve kalıcı hale getiren bu raporlar, devleti özellikle ‘beyaz’ olmayan ve düşük gelirli kadınların sağlık sisteminde hizmetlere erişememesi ve sağlık hizmeti ortamlarındaki ayrımcılık gibi yetersizliklerin sorumluluğunu üstlenmeye teşvik etmek yerine kadınları suçladı.⁶⁸⁹

Kanıt olmamasına rağmen, kadınların vurdumduymaz biçimde gebeliklerinin sağlığını göz ardı ettiklerini iddia eden sansasyonel medya anlatıları halkın hafızasında yer etti ve erken “cenin koruma” çabalarını tetikledi. Annelik için uygunsuz olmanın bir göstergesi olarak madde kullanımı varsayımı kalıcı hale gelerek, süregelen yaftalamaya ve aşırı kapsamlı ceza yasası girişimlerine neden oldu.⁶⁹⁰

Reçeteli uyuşturucu ağrı kesici istismarı, uyuşturucu yoksunluğu yaşayan yeni doğanlar için bakım masraflarını azaltma kaygılarına yol açtı.⁶⁹¹ Neonatal Yoksunluk Belirtileri (NAS) olarak bilinen yoksunluk belirtileri tahmin edilebilir ve tedavi edilebilir belirtiler olduğu ve tıbbi bulgular bu belirtilerin uzun süreli komplikasyonlara yol açmadığını gösterdiği halde,⁶⁹² politika yapımcılar kanıta dayalı adımlar atmakta geciktiriler. Bu davaların hepsinde, yoksul kadınlar, kırsal kesimde yaşayan kadınlar ve ırk temelli ayrımcılığa maruz bırakılan kadınlar dahil olmak üzere toplumda en fazla ötekileştirilen topluluklar hedef alındı ve orantısız biçimde suçlandı.

Gebe Kadınlar için Ulusal Hak Savunucuları’nın yaptığı bir çalışma, 1973 ile 2005 arasında gebe kadınlara yönelik tutuklamalar, gözaltılar ve zorla müdahaleler tespit etti.⁶⁹³ Kadınların büyük çoğunluğu ekonomik açıdan dezavantajlıydı, %71’i savunma avukatı tutamayacak kadar yoksuldu. Irkları hakkındaki bilgilerin mevcut olduğu 368 kadının %59’u Afrikalı-Amerikalı, Hispanik Amerikalı/Latin, Amerikan Yerlisi ve Asyalı/Pasifik Adalı olmak üzere ırk temelli ayrımcılığa maruz bırakılan kadınlardı. Davaların %52’sini oluşturan Afrikalı-Amerikalı kadınların temsili özellikle aşırı temsil teşkil etmişti.

Düşük yapmaları sonucunda suçlu oldukları varsayılan kadınlar hakkında daha fazla bilgi için bkz. Kürtaj hakkındaki ek ve gebe kız çocukların cezalandırılması hakkında daha fazla bilgi için bkz. Ergen cinselliği hakkındaki ek.

İNSAN HAKLARI KORUMALARI

Gebe kadınları suçlu olarak gösteren yasalar; mümkün olan en yüksek sağlık standardına erişme, özel hayatın gizliliği, ayrımcılığa uğramama ve yasalar kapsamında eşit koruma haklarının yanı sıra adil yargılanma hakkı gibi çeşitli insan haklarını ihlal edebilir. Gebelik sırasında kadınların sağlığını teşvik etmek meşru bir amaçtır; fakat halk sağlığını teşvik etmek için ceza yasalarını kullanmak korku yayacağı ve sağlıklı gebelikleri teşvik etmeyeceği ya da sağlık hizmetlerine ve diğer toplumsal hizmetlere erişimi yaygınlaştırmayacağı için yanlış bir yaklaşımdır. Aslına bakılırsa, ABD’deki belli başlı her tıp örgütü anne sağlığına zarar verdikleri için bu yargılamalara karşı çıkmaktadır.⁶⁹⁴ Cezalandırıcı yaklaşımlar, daha ziyade kadınları sağlık hizmetleri almaktan caydırır, ötekileştirilmiş kişiler üzerinde ayrımcı etkiye sahiptir ve bazı kadın grupları için gebeliği etkili biçimde kriminalize ederek insan haklarını ihlal eder.

Sağlık Hakkı Özel Raportörü, gebelik sırasında uyuşturucu kullanımı gibi çeşitli davranış biçimlerinin, sağlık ürünlerine ve hizmetlerine erişimi engelleyerek gebe kadınların sağlık hakkını ihlal ettiğini belirtmiştir. Gebelik ile ilgili ceza yasaları tehdidi bakım talep etmenin önünde engeller yaratırken, sağlık çalışanlarına yönelik güveni de azaltır. Özel Raportör, devletlerden açıkça “mevcut ceza yasalarının gebelik sırasındaki çeşitli davranış biçimlerine” uygulanmasının askıya alınmasını istedi.⁶⁹⁵

Gebe kadınları kriminalize eden yasalar genellikle özel yaşamın gizliliği hakkına saygı duymayan sağlık hizmetleri bağlamında uygulanır. ABD’de, bazı sağlık çalışanları gebe kadınları onayları olmadan uyuşturucu testine tabi tutar ve testlerin sonuçlarını bazen zorunlu ihbar gereklilikleri nedeniyle çocuk esirgeme ve/veya kolluk kuvvetleri yetkilileriyle paylaşır.⁶⁹⁶ Özel yaşamın gizliliği ve bilhassa tıbbi gizlilik, sağlık hakkının temel unsurlarıdır. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi şunu doğrulamaktadır: “Tüm sağlık tesisleri, ürünleri ve hizmetleri... gizliliğe saygı duyacak şekilde tasarlanmalıdır.”⁶⁹⁷

Zorunlu ihbar gereklilikleri, gizlilik haklarına ilişkin kaygıların ötesinde, sağlık çalışanlarına “çifte sadakat” ya da “bir hastaya veya (kolluk kuvvetleri ve/veya sosyal hizmet çalışanları dahil) üçüncü taraflara karşı eşzamanlı yükümlülük” dayatılabilir.⁶⁹⁸ “Hastanın çıkarlarının devlete ya da diğer amaçlara bağlanması hastanın insan haklarını ihlal edeceği için çifte sadakat dünya genelinde sağlık çalışanları için belli zorluklar meydana getirir.⁶⁹⁹ Doktorlar, Dünya Tabipler Birliği’nin Uluslararası Tıp Etiği Tüzüğüne göre hastalara “tam sadakat” borçlu iken,⁷⁰⁰ uygulamada aile üyeleri, işverenler, sigorta şirketleri ve eyalet hükümetleri tarafından tıp çalışanlarına genellikle hastalara sadakat ile çelişen ek yükümlülükler dayatılmaktadır.⁷⁰¹ Sağlık uzmanları genellikle çifte sadakatin bir kişinin insan haklarını ihlal edebileceği durumların nasıl değerlendirileceği ve nasıl insan haklarına saygı duyan uygun tepkiler verileceği konusunda anlaşılır bir rehberden yoksundur.⁷⁰²

CEDAW Komitesi şunu belirtmiştir: “Hastaların gizliliğine saygı duymamak hem erkekleri hem de kadınları etkilese de, kadınları tavsiye ve tedavi istemekten caydırarak kadınların sağlıkları ve esenliklerini olumsuz etkiler.”⁷⁰³ Bu durum özellikle halihazırda gerekli hizmetlere ve tedavilere erişimde engellerle karşılaşan ötekileştirilmiş ve yetersiz hizmet alan gruplar için geçerlidir. BM Kadına Yönelik Ayrımcılık Çalışma Grubu, kadınların yetkin bireyler olarak özgürce ve özerk biçimde kararlar almalarını sağlamada bilgilendirilmiş onam ve gizlilik haklarının önemini vurgulamıştır.⁷⁰⁴

Aynı şekilde, BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü, “gizliliğin ortadan kaldırılmasının kişileri tavsiye ve tedavi arayışına girmekten alıkoyarak sağlıklarını ve esenliklerini tehlikeye attığını” saptadı ve şunu ifade etti: “Bu yüzden devletler, tıbbi gizlilik ve özel yaşamın gizliliğini sağlamak için etkili önlemler almakla yükümlüdür.”⁷⁰⁵

Gebelik sırasında kadınların eylemlerini kriminalize eden yasalar yalnızca kadınlar, kız çocuklar ve gebe kalma kapasitesine sahip olan kişiler için geçerli olmaları bakımından doğrudan ayrımcıdır. Dolayısıyla, bu yasalar, yasaklanmış olan cinsiyet temelli ayrımcılık kapsamına girer. Uluslararası insan hakları hukuku, kadınların üreme becerileri nedeniyle ayrımcılığa uğramamaları ya da emsalsiz para cezalarına maruz kalmamaları gerektiğini kabul eder.⁷⁰⁶ CEDAW Komitesi, “yalnızca kadınlar tarafından gerçekleştirilebilen davranış biçimlerini kriminalize etmenin,” kadınlara ayrımcılık yaptığını özellikle belirtmiştir.⁷⁰⁷

İnsan Hakları Komitesi, Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin getirdiği ayrımcılık yasağının, hem ayrımcı amaçları hem de etkileri kapsayacak şekilde anlaşılması gerektiğini belirtmiştir.⁷⁰⁸ Devletler, ayrımcı olan ve ayrımcılık niyeti olmasa bile bazı gruplar ya da insan kategorileri için ayrımcı etkilere sahip olabilen yasalar çıkarmaktan kaçınmakla yükümlüdür.⁷⁰⁹ Gebeliği suç haline getiren yasalar, düşük gelirli ve ‘beyaz’ olmayan kadınlara –genellikle halihazırda kesişimsel ayrımcılıkla karşılaşan ve ceza yargı sistemi ya da çocuk esirgeme sistemi içerisinde yer alabilen kişiler– karşı orantısız biçimde uygulanmaktadır.

Eşitlik hakkı ve ayrımcılığa uğramama hakkı, devletlerin ayrımcı eylemlerden kaçınmaktan daha fazlasını yapmasını gerektirir: Gerekli olduğunda, devletler, “geleneksel olarak ihmal edilmiş gruplar için daha fazla kaynak” ayırabilmeli ve ötekileştirilmiş grupların haklarına ve yetkilerine eşit biçimde erişebilmelerine izin veren önlemleri devreye sokmalıdır.⁷¹⁰ Bu hak aynı zamanda devletlerin yapısal ayrımcılıkla mücadele etmenin bir yolu olarak toplumlardaki ayrımcı davranışlarla, klişelerle ve davranışlarla mücadeleye yatırım yapmasını gerektirir.

BM Aşırı Yoksullukla Mücadele ve İnsan Hakları Özel Raportörü ABD’de “gebe kadınlara yönelik oldukça cezalandırıcı rejimlerin,” özellikle ilgili politikaların yoksulluk içinde yaşayan aileler üzerindeki orantısız etkisi düşünüldüğünde, karmaşık ve geri tepen bir politika⁷¹¹ olduğunu gözlemlemiştir.

Devletler; yeterli anne sağlık bakımı, ürünleri ve hizmetleri yoluyla gebe kadınların sağlığını ve esenliğini desteklemekle yükümlüdür.⁷¹² Uyuşturucu bağımlısı olan gebe kadınların, mevcut durumda çok sayıda kişinin büyük oranda erişemediği kanıt temelli uyuşturucu tedavi hizmetleri dahil olmak üzere destek ve sağlık hizmetlerine erişime ihtiyacı vardır.

BM kuruluşları, devletlerin, halk sağlığı bakımından olumsuz sonuçlar yaratan yasaları gözden geçirmesini ve yürürlükten kaldırmasını tavsiye etmekte ve bu bağlamda uyuşturucu kullanımını kriminalize eden yasaları özellikle referans göstermektedir.⁷¹³ Devletler, ihtiyaç duyan herkesin bütçeye uygun, bilimsel kanıtlara dayalı, toplumsal cinsiyete duyarlı uyuşturucu bağımlılığı tedavisi ile cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine ayrımcılığa maruz kalmaksızın erişimini sağlamalıdır. Politika yapımcılar, gebe kadınların bilgileri ya da onayları olmaksızın test olmamalarını sağlamak; ayrıca, kadınların özerkliği ile özel yaşamlarının gizliliğine saygı duyulmasını sağlamak için uyuşturucu testi pratikleri hakkında kılavuzlar yayımlamalıdır.

DAHA FAZLA BİLGİ İÇİN:

- National Advocates For Pregnant Women, www.advocatesforpregnantwomen.org
- In Our Own Voice: National Black Women’s Reproductive Justice Agenda, *Our Bodies, Our Lives, Our Voices: The State of Black Women & Reproductive Justice*, 2017, www.blackrj.org/wp-content/uploads/2017/06/FINAL-InOurVoices_Report_final.pdf
- Amnesty International, *Criminalizing pregnancy: Policing pregnant women who use drugs in the USA* (Index: AMR 51/6203/2017)
- Physicians for Human Rights, *Neither Justice nor Treatment: Drug Courts in the United States*, 2017 www.physiciansforhumanrights.org/assets/misc/phr_drugcourts_report_singlepages.pdf
- Khiara M. Bridges, *The Poverty of Privacy Rights*, Stanford University Press, 2017
- Kasia Malinowska and Olga Rychkova, Open Society Foundations, *The Impact of Drug Policies on Women*, 2015, www.opensocietyfoundations.org/reports/impact-drug-policy-women
- Amnesty International, *Shamed and Blamed: Pregnant girls’ rights at risk in Sierra Leone* (Index: AFR 51/2695/2015)
- Guttmacher Institute, *State Policies in Brief: Substance Abuse During Pregnancy*, www.guttmacher.org/statecenter/spibs/spib_SADP.pdf
- Publications by Professor Michele Goodwin, papers.ssrn.com/sol3/cf_dev/AbsByAuth.cfm?per_id=379818
- Lynn Paltrow & Jeanne Flavin, “Arrests of and forced interventions on pregnant women in the United States (1973-2005): The implications for women’s legal status and public health”, *Journal of Health Politics, Policy and Law*, 2013

NOTLAR EK 7

- 654** M. Goodwin, 'Prosecuting the womb' [Rahmi yargılamak], 76 *George Washington Law Review* 101, 2008, papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1669722
- 655** Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *On the Brink of Death: Violence against Women and the Abortion Ban in El Salvador*, *Index No: AMR 29/003/2014*.
- 656** Bkz. K. Söderström ve J.A. Skolbekken, 'Pregnancy and substance use- the Norwegian 10-3 solution: Ethical and clinical reflection related to incarceration of pregnant women to protect the foetus from harmful substances' ['Gebelik ve madde kullanımı – Norveç 10-3 çözümü: Fetüs zararlı maddelerden korumak için gebe kadınların hapse atılmasıyla ilişkili etik ve klinik düşünce], 29 *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 2, 155–171, 2012; Ayrıca bkz. I. Ladegaard, 'For Norwegian drug addicts, pregnancy might lead to incarceration' [Norveçli uyuşturucu bağımlıları için gebelik hapse atılmaya yol açabilir], *Science Nordic*, 3 Ağustos 2012, scienordenordic.com/norwegian-drugaddicts-pregnancy-might-lead-incarceration
- 657** Women in Harm Reduction International Network (Zarar Azaltımında Uluslararası Kadınlar Ağı) ve International Network of Women who Use Drugs (Uyuşturucu Kullanan Kadınlar Uluslararası Ağı), *Illicit drug use in pregnancy: An appropriate response* [Gebelikte yasadışı uyuşturucu kullanımı: Uygun bir yanıt], 2012, www.inpud.net/Illicit_Drug_use_in_Pregnancy_An_Appropriate_Response-WHRIN_INWUD_2012.pdf; Ayrıca bkz. R. Tolson ve O. Rychkova, 'No woman left behind? The limits of reproductive health and rights for women who use drugs in Russia' [Hiçbir kadın geride bırakılmadı mı? Üreme sağlığının sınırları ve Rusya'da uyuşturucu kullanan kadınların hakları], *Center for Women Policy Studies*, 2012.
- 658** Eurasian Harm Reduction Network (Avrasya Zarar Azaltımı Ağı), *Violation of the right to health and reproductive choice: Submission to the communication to the Commission on the Status of Women by the Eurasian Harm Reduction Network* [Sağlık ve üreme tercihi hakkının ihlali: Avrasya Zarar Azaltımı Ağı tarafından Kadının Statüsü Komisyonu Dikkatine Mektup], www.harm-reduction.org/sites/default/files/pdf/ehrn_submission_to_un_women_ukraine.pdf; Ayrıca bkz. B. Tolson, *Setting the Record Straight on Motherhood and Drug Use* [Annelik ve Uyuşturucu Kullanımında Gerçekleri Ortaya Çıkarmak], Açık Toplum Vakfı, 2010, www.opensocietyfoundations.org/voices/setting-record-straight-motherhood-and-drug-use
- 659** L. Paltrow ve J. Flavin, 'Arrests and forced interventions on pregnant women in the United States, 1973-2005: Implications for women's legal status and public health', *Journal of Health Politics, Policy and Law*, 2013, jhppl.dukejournals.org/content/early/2013/01/15/03616878-1966324.abstract
- 660** Bkz. National Advocates for Pregnant Women (Gebe Kadınlar İçin Ulusal Savunucular), *Prenatal Exposure to Illegal Drugs and Alcohol: Media Hype and Enduring Myths Are Not Supported By Science* [Doğum Öncesinde Yasadışı Uyuşturucu ve Alkol Maruziyeti: Medyanın Abartışı ve Bugüne Dek Gelen Mitler Bilim Tarafından Desteklenmiyor], 2010, advocatesforpregnantwomen.org/main/publications/fact_sheets/_prenatal_exposure_to_illegal_drugs_and_alcohol_media_hype_and_enduring_myths_are_not_supported_by_science.php
- 661** Örneğin, Wisconsin Fetüs Koruma Yasası: Wisconsin Eyalet Meclisi'nin korumaya ya da hizmete muhtaç doğmamış çocuklar ve bu doğmamış çocukların gebe anneleri hakkında yargı kararı, Wisconsin Yasaları, Bölüm

- 48 Çocuk yasası, altbölüm III, Karar n. 48.133, docs. legis. wisconsin.gov/statutes/statutes/48/III/133; Keyfi Gözaltı Hakkında Çalışma Grubu: Amerika Birleşik Devletleri ziyaretinden İlk Bulgular (11-24 Ekim 2016), www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20746&LangID=E
- 662** İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Africa: Make Girls' Access to Education a Reality: End Exclusion for Married, Pregnant Students* [Afrika: Kız Çocukların Eğitimi Erişimini Sağlamak: Evli, Gebe Öğrenciler için Dışlanmaya Son Vermek], 2017, www.hrw.org/news/2017/06/16/africa-make-girls-access-educationreality
- 663** Uluslararası Af Örgütü, *Criminalizing Pregnancy: Policing Pregnant Women Who Drugs in the USA*, *Index No: AMR 51/6203/2017*.
- 664** Gebe Kadınlar İçin Ulusal Savunucular, 1973 ile 2005 arasında gerçekleşen 413 tutuklama ve zorla müdahale vakası belgeledi. Bkz. L. Paltrow ve J. Flavin, 'Arrests and forced interventions on pregnant women in the United States, 1973-2005: Implications for women's legal status and public health', *Journal of Health Politics, Policy and Law*, 2013, jhppl.dukejournals.org/content/early/2013/01/15/03616878-1966324.abstract; Bkz. L. M Paltrow, 'Roe vs. Wade and the New Jane Crow: Reproductive rights in the age of mass incarceration', 13 *American Journal of Public Health* 1, Ocak 2013, www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/23153159
- 665** Bkz. Üreme Sağlığı Hakları Merkezi, 'Whose Rights to Life? Women's Rights and Prenatal Protections under Human Rights and Comparative Law' [Kimin Yaşam Hakkı? İnsan Hakları ve Çağdaş Hukuk kapsamında Kadın Hakları ve Doğum Öncesi Korumaları], 2014.
- 666** Tennessee Açıklamalı Yasa 39-13-107 (Mağdur olarak fetüs), apps.tn.gov/carat/pdf/tncnild-39-13-107.pdf
- 667** Uluslararası Af Örgütü, *Criminalizing Pregnancy: Policing Pregnant Women Who Use Drugs in the USA*, *Index No: AMR 51/6203/2017*.
- 668** Uluslararası Af Örgütü, *Criminalizing Pregnancy: Policing Pregnant Women Who Use Drugs in the USA*, *Index No: AMR 51/6203/2017*.
- 669** N. Martin, 'How We Identified Alabama Pregnancy Prosecutions [Alabama Gebelik Yargılamalarını Nasıl Tanımladık]', 2015, propublica.org/article/how-we-identified-alabama-pregnancy-prosecutions
- 670** Eyalet Yasama Meclisi Konferansı, Cenin katli yasası, www.ncsl.org, 2015, www.ncsl.org/issues-research/health/fetal-homicide-state-laws.aspx
- 671** Flavin, *Our bodies, our crimes. The policing of women's reproduction in America*, NYU Press, 2010.
- 672** Davaların geniş bir seçkisi için bkz. L. Paltrow & J. Flavin, 'Arrests of and forced interventions on pregnant women in the United States (1973-2005): The implications for women's legal status and public health', *Journal of Health Politics, Policy and Law*, 2013; M. Goodwin, 'Precarious Moorings: Tying Fetal Drug Law Policy to Social Profiling' [Riskli Bağlamalar: Ceninle İlgili Uyuşturucu Yasasını Sosyal Profillemeye Bağlamak], 42 *Rutgers Law Journal* 659; A. Cherry, 'The Detention, Confinement, and Incarceration of Pregnant Women for the Benefit of Fetal Health' [Cenin Sağlığı Yararına Gebe Kadınların Gözaltına Alınması, Tutuklanması ve Hapsedilmesi], *Columbia Journal of Gender & Law*, 2007, s. 147. *İntihar hakkında daha fazla tartışma için bkz.* A. Murphy, 'A Survey of State Fetal Homicide Laws and Their Potential Applicability to Pregnant Women Who Harm Their Own Fetuses' [Bir Eyaletin Cenin Öldürme Yasaları Anketi ve Bunların Kendi Ceninlerine Zarar Veren Gebe Kadınlar için Potansiyel Uygulanabilirliği], 89 *Indiana Law Journal* 2, 2014.

- 673** Burton/Florida Eyaleti Davası – Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği'nin Amicus Brifingi, 31 Temmuz 2009, www.aclu.org/reproductive-freedom/burton-v-state-florida-aclu-amicus-brief
- 674** J. Csete ve D. Tomassini-Joshi, 'Drug Courts: Equivocal evidence on a popular intervention' [Uyuşturucu Mahkemeleri: Popüler bir müdahale hakkında müphem kanıtlar], Açık Toplum Vakfı, 2015.
- 675** M. B. Hoffman, 'Therapeutic jurisprudence, neo-rehabilitationism, and judicial collectivism: the least dangerous branch becomes most dangerous' [Tedavi amaçlı hukuk, neo-rehabilitasyonizm ve hukuki kolektivizm: En tehlikesiz dal en tehlikeli hale geldi], 25 *Fordham Urban Law Journal* 5, 2002.
- 676** E. L. Sevigny ve diğ., 'Do drug courts reduce the use of incarceration?: A meta-analysis' [Uyuşturucu mahkemeleri tutukluluk kullanımını azaltıyor mu? Bir meta-analiz], *Journal of Criminal Justice*, Aralık 2013; *Uyuşturucu Politikaları Küresel Komisyonu, Advancing drug policy reform: A new approach to decriminalization* [Uyuşturucu politikalarındaki reformları ileriye taşımak: Suç olmaktan çıkarmak için yeni bir yaklaşım], 2016, s. 20
- 677** J. Csete ve diğ., 'Public Health and international drug policy' ['Halk sağlığı ve uluslararası uyuşturucu politikası'], *The Lancet*, Nisan 2016, s. 1456; BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün Raporu, BM Belge No: A/65/255, 2010.
- 678** BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün Raporu (Azerbaycan BM Temsilciliği), BM Belge No: A/HRC/23/41/Add.1, 2013, para. 55; BM CESCR, Son Gözlemler: Kamboçya, BM Belge No: E/C.12/KHM/CO/1, 2009, para. 33; DSÖ, 'Kamboçya, Çin, Malezya ve Vietnam'da uyuşturucu kullanan kişilerin zorunlu tedavisi hakkında bir değerlendirme,' 2009, s. 3
- 679** K. Söderström ve J-A. Skolbekken, 'Pregnancy and substance use – the Norwegian 10-3 solution. Ethical and clinical reflections related to incarceration of pregnant women to protect the foetus from harmful substances,' 29 *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 2, 155–171, Nisan 2012, s. 160, www.degruyter.com/view/j/nsad.2012.29.issue-2/v10199-012-0011-1/v10199-012-0011-1.xml
- 680** Başlık 63 Oklahoma Mevzuatı Bölüm 63-1-546.5 (2015); Wisconsin Mevzuatı Bölüm 48.193; Wisconsin Mevzuatı Bölüm 253B.02(2); Güney Dakota Yazılı Kanunları Bölüm 34-20A-63; Kuzey Dakota Bölüm 50-25.1-16; Ayrıca bkz. National Institutes for Alcohol Abuse and Alcoholism (Alkol Bağımlılığı ve Alkolizm Ulusal Enstitüsü), Alkol Politikaları Bilgi Sistemi, Gebelik ve Alkol: Sivil Adanmışlık, alcoholpolicy.niaaa.nih.gov/Alcohol_and_Pregnancy_Civil_Commitment.html
- 681** Bkz. 1997 tarihli 292 Sayılı Wisconsin Yasası, Wisconsin Mevzuatı Bölüm 48.193 ("292. Yasa"), docs. legis.wisconsin.gov/statutes/statutes/48/III/133/ ("Gebe annenin alkolü içecekler, kontrole tabi maddeler ya da benzerleri kullanımında devamlı olarak kendini kontrol edememesi şiddetli ölçüde sergilendiğinde [cenin için] azımsanmayacak risk [teşkil ediyorsa]" bu durum, Wisconsin çocuk mahkemesine, gebeliğin herhangi bir evresinde cenine korumaya ya da hizmete muhtaç bir çocuk gibi davranma yetkisi verir.)
- 682** Keyfi Gözaltı Hakkında Çalışma Grubu: Amerika Birleşik Devletleri ziyaretinden İlk Bulgular, 11-24 Ekim 2016, www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20746&LangID=E. Kanada Yüksek Mahkemesi, gebe bir kadının uyuşturuculara bağlı olarak gözaltına alınmasına izin verilemeyeceğine hükmetti. Bkz. Winnipeg.

- 683** Tamara M. Loertscher/Eloise Anderson, Brad D. Schimel ve Taylor County Davası, Wisconsin'in Batı Bölgesi için ABD Bölge Mahkemesi, Dava 3:14-cv-00870-jdp
- 684** Bkz. Gebe Kadınlar İçin Ulusal Savunucular, 'Federal Court Declares Wisconsin "Unborn Child Protection" Law Unconstitutional' [Federal Mahkeme, Wisconsin'ın "Doğmamış Çocuk Koruması" Yasasının Anayasaya Aykırı Olduğunu İlan Etti], Basın Açıklaması, 1 Mayıs 2017.
- 685** Tamara M. Loertscher/Eloise Anderson, Brad D. Schimel ve Taylor County Davası, Wisconsin'in Batı Bölgesi için ABD Bölge Mahkemesi, Dava 3:14-cv-00870-jdp
- 686** Gebe Kadınlar İçin Ulusal Savunucular, *Leading Medical and International Human Rights Groups File Amicus Briefs Opposing Wisconsin Act* [Önde Gelen Medikal ve Uluslararası İnsan Hakları Grupları 292 Sayılı Wisconsin Yasasına Karşı Çıkararak Birlikli Davaları Açıyor], 2017, advocatesforpregnantwomen.org/blog/2017/08/leading_medical_and_internatio.php
- 687** Gebe Kadınlar İçin Ulusal Savunucular, *First Federal challenge to pregnant woman's arrest under "personhood"-like measure* ["Bireylik" benzeri tedbir kapsamında gebe kadının tutuklanmasına ilk federal itiraz], Basın Açıklaması, 2 Ekim 2013, advocatesforpregnantwomen.org/blog/2013/10/first_fed_challenge_to_pregnan.php
- 688** Afrika kökenli kişiler hakkında BM Çalışma Grubu uzmanlarının raporu, BM Belge No: A/HRC/15/18, 2010; İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Decades of Disparity: Drug Arrests and Race in the United States* [Onlarca Yıllık Eşitsizlik: Birleşik Devletler'de Uyuşturucu Tutuklamaları ve Irk], 2009, www.hrw.org/sites/default/files/reports/us0309web_1.pdf
- 689** Bu ilk tutuklamalar, hükümetin siyah kadınların bedenlerini, üreme hayatlarını ve ebeveynlik yapma becerilerini kontrol etme konusunda uzun bir geçmişe sahip olan politikalarının bir parçası olarak kabul edilmektedir. Siyah kadınların kölelik sırasında üreme hayatlarının denetlenmesinden yirminci yüzyılda istismarcı karşılaştırmalara ve siyah çocukların ailelerinden orantısız şekilde koparılmasına kadar gebeliğin çeşitli şekillerde suç haline getirilmesi, bu kapsamı mirasın bir parçası haline geldi. Bkz. D. Roberts, 'Punishing Drug Addicts Who Have Babies: Women of Color, Equality, and the Right to Privacy' [Bebek Sahibi Uyuşturucu Bağımlılarını Cezalandırmak: Beyaz Olmayan Kadınlar, Eşitlik ve Özel Yaşamın Gizliliği Hakkı], 104 *Harvard Law Review* 7, Mayıs 1991.
- 690** M. Terplan ve diğ. 'Prenatal Substance Use: Exploring Assumptions of Maternal Unfitness' [Prenatal Madde Kullanımı: Anne Uyumsuzluğu Varsayımlarının Araştırılması], 9 *Substance Abuse: Research and Treatment Supp.* 2, 1-4, 2015.
- 691** Tennessee Zihinsel Sağlık ve Madde Bağımlılığı Servisleri Departmanı, Başarı Reçetesi: Tennessee'de Reçeteli Uyuşturucu Bağımlılığı Salgınını Önlemek ve Tedavi Etmek için Eyalet Çapında Stratejiler, 2015.
- 692** Amerikan Kadın Hastalıkları ve Doğum Uzmanları Derneği (ACOG), Gebelik Sırasında Opioid Kullanımı hakkında ACOG Açıklaması, 2016, www.acog.org/About-ACOG/NewsRoom/Statements/2016/ACOG-Statement-on-OpioidUse-During-Pregnancy
- 693** L. Paltrow ve J. Flavin, 2013, 'Arrests of and forced interventions on pregnant women in the United States (1973-2005): The implications for women's legal status and public health,' *Journal of Health Politics, Policy and Law*, 2013.
- 694** Bkz. Gebe Kadınlar İçin Ulusal Savunucular, *Medical and Public Health Group Statements Opposing Prosecution and Punishment of Pregnant Women* [Gebe Kadınların Yargılanmasına ve Cezalandırılmasına Karşı

Çıkan Tıp ve Halk Sağlığı Grup Açıklamaları], 2017, [advocatesforpregnantwomen.org/ Medical%20and%20Public%20Health%20Group%20 Statements%20 revised%20Oct%202017.pdf](http://advocatesforpregnantwomen.org/Medical%20and%20Public%20Health%20Group%20Statements%20revised%20Oct%202017.pdf)

695 BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: A/66/254, 2011, para. 65 (n)

696 Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Criminalizing Pregnancy: Policing Pregnant Women Who Use Drugs in the USA*, *İndeks No: AMR 51/6203/2017*.

697 BM CESCER, Genel Yorum 14 (Mümkün olan en yüksek sağlık standardına erişme hakkı), BM Belge No: E/C.12/2000/4, 2000, para 12 (c)

698 International Dual Loyalty Working Group (Uluslararası İkili Sadakat Çalışma Grubu), 'Dual Loyalty & Human Rights in Health Professional Practice: Proposed Guidelines & Institutional Mechanisms' [Sağlık Meslek Pratiğinde İkili Sadakat ve İnsan Hakları: Önerilen Kılavuzlar ve Kurumsal Mekanizmalar], 1993, s. 11; Ayrıca bkz. Açık Toplum Vakfı, *Advancing Human Rights in Patient Care: The Law in Seven Transitional Countries* [Hasta Bakımında İnsan Haklarını Geliştirmek: Yedi Geçiş Ülkesinde Yasalar], 2013, [www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/ Advancing-Human-Rights-in-Patient-Care-20130516. pdf](http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/Advancing-Human-Rights-in-Patient-Care-20130516.pdf)

699 International Dual Loyalty Working Group, 'Dual Loyalty & Human Rights in Health Professional Practice: Proposed Guidelines & Institutional Mechanisms', 2002, s. 11

700 Dünya Tabipler Birliği, Uluslararası Tıbbi Etik Kuralları, [www.wma.net/ en/30publications/10policies/c8/](http://www.wma.net/en/30publications/10policies/c8/)

701 International Dual Loyalty Working Group, 'Dual Loyalty & Human Rights in Health Professional Practice: Proposed Guidelines & Institutional Mechanisms', 2002, s. 12

702 International Dual Loyalty Working Group, 'Dual Loyalty & Human Rights in Health Professional Practice: Proposed Guidelines & Institutional Mechanisms', 2002, s. 20

703 BM CEDAW, Genel Tavsiye 24 (Madde 12: Kadınlar ve sağlık), BM Belge No: A/54/38/ Rev.1, Bölüm. I, 1999, para. 12(d)

704 Hukukta ve Uygulamada Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Hakkında BM Çalışma Grubunun raporu, BM Belge No: A/HRC/32/44, 2016, para. 86

705 BM Sağlık Hakkı Özel Raportörü'nün raporu, BM Belge No: E/CN.4/2004/49, 2004, para. 40

706 Bkz. BM CEDAW, Genel Tavsiye 24 (Madde 12: Kadınlar ve sağlık), BM Belge No: HRI/GEN/1/ Rev.6, 1999, para. 6 (Eşitliğin erkekler ile kadınlar arasındaki biyolojik farklılıkların dikkate alınmasını gerektirdiğini belirtir.); Ayrıca para. 14 (Yalnızca kadınların ihtiyaç duyduğu tıbbi prosedürleri kriminalize eden ve bu prosedürlerden geçtikleri için kadınları cezalandıran" yasaları eleştirir.); Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *The State as a Catalyst for Violence Against Women: Violence against women and torture or other ill-treatment in the context of sexual and reproductive health in Latin America and the Caribbean*, s. 58-59, *İndeks No: AMR 01/3388/2016*.

707 BM CEDAW, Genel Tavsiye 33 (Kadınların adalete erişimi), BM Belge No: CEDAW/C/ GC/33, 2015, para. 47(b)

708 BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Genel Yorum 18 (Ayrımcılığa uğramama), BM Belge No: HRI/ GEN/1/Rev.6, 1989, s. 146, para 7

709 BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Genel Yorum 18 (Ayrımcılığa uğramama), BM Belge No: HRI/ GEN/1/Rev.6, 1989, s. 146, para 7

710 UN CESCER, Genel Yorum 20 (Madde 2, para. 2: Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar konusunda ayrımcılığa uğramama), BM Belge No: E/C.12/GC/20, 2009, para 39

711 Profesör Philip Alston tarafından ABD ziyareti açıklaması, Aşırı yoksulluk ve insan hakları hakkında Birleşmiş Milletler Özel Raportörü, 2017, www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22533&LangID=E

712 Bkz. örneğin, BM CESCER, Genel Yorum 14 (Mümkün olan en yüksek sağlık standardına erişme hakkı), BM Belge No: E/C.12/2000/4, 2000, para. 14

713 Sağlık Hizmetleri Ortamlarında Ayrımcılığın Sonlandırılması Hakkında Birleşmiş Milletler Ortak Açıklaması, 2017, s. 3, [www.unaids.org/sites/default/ files/media_asset/endingdiscrimination-healthcare-settings_en.pdf](http://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/endingdiscrimination-healthcare-settings_en.pdf)

**ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ
KÜRESEL BİR İNSAN
HAKLARI HAREKETİDİR.
BİR KİŞİ HAKSIZLIĞA
UĞRADIĞINDA BU HEPİMİZİ
İLGİLENDİRİR.**

İLETİŞİME GEÇİN

amnesty.org.tr

bulten@amnesty.org.tr

+ (90) 212 361 62 17

BİZE KATILIN

bit.ly/aforgutu

twitter.com/aforgutu

instagram.com/aforgutu

BEDEN POLİTİKALARI

CİNSELLİĞİN VE ÜREMENİN SUÇ SAYILMASI HAKKINDA BİR EL KİTABI

Cinselliğin ve üremenin suç sayılması, insan haklarının gereğinin yerine getirilebilmesinin önünde büyük bir engeldir ve milyonlarca kişiyi insan onurundan yoksun bırakmaktadır. Dünyanın dört bir yanında devletler, insanların kiminle ve neden cinsel ilişki yaşayacağını, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkındaki bilgi ve hizmetlere nasıl erişeceğini ve insanların gebelikle ilgili kararları ve gebe kalıp kalmayacaklarına ve ne zaman gebe kalacaklarına ilişkin kararlarını kısıtlamak veya kontrol etmek için ceza kanunlarına ya da diğer türde cezalandırıcı yasa ve politikalara başvurmaktadır. Eşcinsel ilişki; kürtaj; ergen cinselliği; HIV maruziyeti, beyan edilmemesi ve aktarımı; gebelik sürecindeki davranışlar; seks işçiliği ve evlilik dışı cinsel ilişki, çeşitli insan hakları ihlal edilen suç sayılan cinsel eylemler ve üreme eylemleri, kararlar veya toplumsal cinsiyet ifadelerinden yalnızca birkaçıdır. Bu el kitabı, Uluslararası Af Örgütü'nün küresel hareketini yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası çapta cinselliğin ve üremenin suç sayılmasına karşı çıkmak üzere teşvik etmeyi ve güçlendirmeyi amaçlamaktadır. El Kitabı Uluslararası Af Örgütü'nün Beden Politikaları: Cinsellik ve Üremenin Suç Sayılması serisinin bir parçasıdır ve devletlerin cinselliği ve üremeyi haksız yere suç haline getirmesine karşı aktivistlere stratejik kampanya planlamasında kılavuzluk eden Kampanya Kılavuzu (İndeks No: POL 40/7764/2018) ve eğitim faaliyetlerinde katılımcıları daha fazla müdahil etmek için esnek bir modül öneren Eğitim Kitapçığı (İndeks No: POL 40/7771/2018) ile birlikte okunmalıdır.

amnesty.org.tr

ULUSLARARASI
AF ÖRGÜTÜ

